

ROZWÓJ ROLNICTWA SPOŁECZNEGO W EUROPIE NA PRZYKŁADZIE GOSPODARSTW OPIEKUŃCZYCH W WYBRANYCH KRAJACH EUROPEJSKICH

Przykłady z Belgii (Flandria), Francji, Holandii, Niemiec, Norwegii, Wielkiej Brytanii i Włoch.

Raport przygotowany przez PCG Polska Sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Michał Chmielewski
Monika Daab
Agata Miśkowiec
Ewa Rogalska
Magda Sochacka

Warszawa, listopad 2017

Spis treści

I.	Streszczenie	3
II.	Wprowadzenie	5
	Podstawowe kwestie definicyjne.....	5
	Geneza.....	6
	Formy rolnictwa społecznego.....	8
	Korzyści.....	9
	Problemy – wyzwania.....	10
	Prognozy dalszego rozwoju	11
	Tło badawcze.....	17
III.	Wstęp metodyczny	20
	Cel badania	20
	Metoda badawcza	20
IV.	Opis otoczenia i rozwiązań systemowych w zakresie rolnictwa społecznego	22
	Holandia	23
	Belgia	35
	Francja	46
	Niemcy.....	59
	Włochy.....	69
	Wielka Brytania.....	82
	Norwegia	93
V.	Opis wybranych przykładów gospodarstw opiekuńczych	104
VI.	Podsumowanie i wnioski.....	156
	Wykaz literatury	168

I. STRESZCZENIE

Niniejszy raport przedstawia przegląd rozwiązań systemowych w obszarze rolnictwa społecznego (ze szczególnym uwzględnieniem działalności prowadzonej przez gospodarstwa opiekuńcze) w wybranych siedmiu krajach europejskich o najwyższym stopniu rozwoju tego sektora. Poddane analizie ww. kraje wyróżniają się na tle Europy przede wszystkim relatywnie wysokim stopniem rozwoju rolnictwa społecznego. W większości przypadków gospodarstwa opiekuńcze funkcjonujące w tych krajach są dość liczne, pojawiają się w nich także różnorodne inicjatywy – zarówno o charakterze oddolnym, jak i bardziej formalnym – mające na celu promowanie „zielonej” opieki na szczeblu krajowym i regionalnym. Wierzymy, że przedstawiony przegląd może być źródłem inspiracji i dobrych praktyk zarówno dla samych rolników zainteresowanych dywersyfikacją działalności rolniczej, jak i instytucji na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym, które mogą aktywnie wspierać rozwój rolnictwa społecznego w Polsce.

Raport składa się z następujących części:

Wprowadzenie przybliża podstawowe pojęcia i definicje z zakresu badanego obszaru. Przedstawiono tu także zarys genezy powstania i rozwój gospodarstw opiekuńczych jako jednej z form rozwoju rolnictwa społecznego w Europie oraz podstawowe klasyfikacje gospodarstw opiekuńczych według świadczonych usług, grup docelowych, form prowadzonej działalności i innych kluczowych wymiarów, do których odwołują się autorzy raportu w jego dalszej części. Zaprezentowano także przykłady podejmowanych do tej pory w Polsce inicjatyw mających na celu prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego, oferującego m.in. wsparcie osobom starszym na obszarach wiejskich. Zwraca się uwagę na dobre umocowanie potencjalnych działań mających na celu rozwój rolnictwa społecznego w Polsce w istniejących krajowych dokumentach strategicznych i programowych. Wprowadzenie kończy zarys tła badawczego, który pozwala na lepsze zrozumienie kontekstu społecznego, w którym działają gospodarstwa opiekuńcze w analizowanych krajach, zwłaszcza na tle postępujących procesów starzenia się społeczeństwa (z uwzględnieniem specyfiki terenów wiejskich).

Wstęp metodyczny zawiera krótkie przedstawienie celów i metody badawczej, w tym opis zastosowanych kryteriów przedstawienia i analizy gospodarstw opiekuńczych.

W dalszej kolejności w raporcie przedstawiono szczegółowy **opis rozwiązań systemowych w obszarze rolnictwa społecznego** w analizowanych krajach, z uwzględnieniem kwestii formalno-prawnych, źródeł finansowania czy podstawowej charakterystyki działalności gospodarstwa opiekuńczych.

W kolejnej części raportu zamieszczono **studia przypadków** – opisy konkretnych gospodarstw opiekuńczych (oraz form pokrewnych), które przedstawiają, jak wdrożone w danym kraju rozwiązania systemowe przekładają się na codzienne funkcjonowanie i praktykę gospodarczą rolnictwa społecznego. Zarówno opis

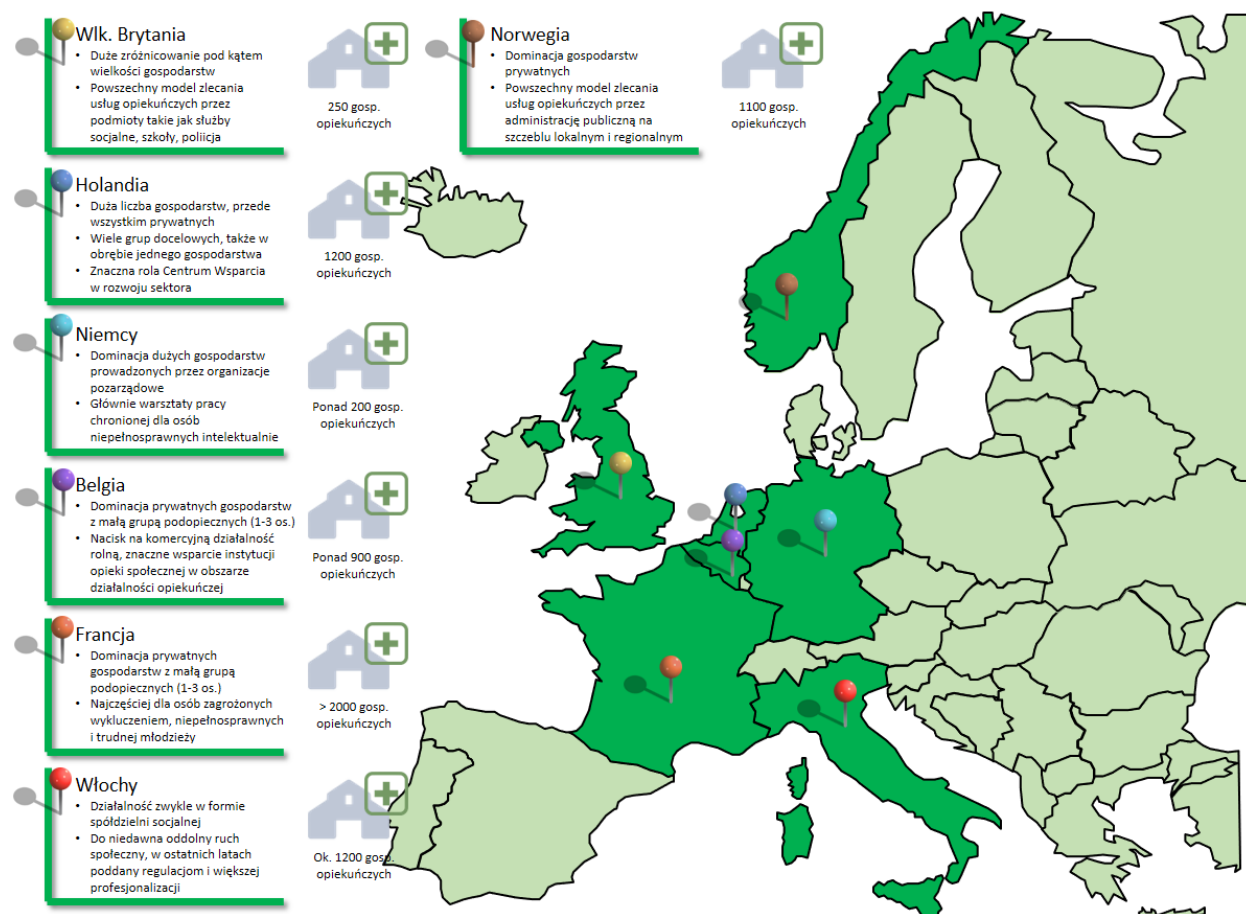
rozwiązań systemowych, jak i studia przypadków zawierają przykłady dobrych praktyk, które mogą stanowić inspirację dla podobnych inicjatyw w warunkach polskich.

Raport zamyka się **podsumowaniem i rekomendacjami**, które uwzględniają działania, które mogą być podejmowane m.in. przez organy administracji centralnej w zależności od fazy rozwoju rolnictwa społecznego w kraju.

Analiza systemów rolnictwa społecznego wykazała niezwykle duże zróżnicowanie między podejściem do prowadzenia gospodarstw opiekuńczych w Europie. Wspólne dla analizowanych krajów jest potwierdzenie szerokich korzyści ekonomicznych, społecznych i technologicznych możliwych do osiągnięcia dzięki tej działalności – niezależnie od przyjętego modelu operacyjnego czy ram formalnych, w jakich działa rolnictwo społeczne w danym kraju.

Tytułem podsumowania, poniżej przedstawiono główne charakterystyki gospodarstw opiekuńczych w analizowanych krajach wraz z informacją dotyczącą szacunku co do wielkości sektora. Więcej informacji na temat poszczególnych krajów znajduje się w niniejszym raporcie.

Rysunek 1. Charakterystyka sektora gospodarstw opiekuńczych w analizowanych krajach.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie źródeł opisanych w raporcie).

II. WPROWADZENIE

Podstawowe kwestie definicyjne

Rolnictwo społeczne definiowane jest przez Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny jako innowacyjne podejście łączące dwie koncepcje: 1) rolnictwo wielofunkcyjne oraz 2) usługi społeczne/ opiekę zdrowotną na poziomie lokalnym, przyczyniając się do poprawy samopoczucia i integracji społecznej osób o szczególnych potrzebach.¹ Podobnym brzmieniem definicji posługuje się również Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie – jeden z krajowych promotorów tego ruchu²:

Rolnictwo społeczne to innowacyjne podejście do rolnictwa, w którym istotą jest jego wielofunkcyjność rozumiana jako możliwość zaspokojenia w gospodarstwie rolnym potrzeb nie tylko produkcyjno-rynkowych, ale także pozarolniczych: środowiskowych, kulturowych, gospodarczych i społecznych.

W myśl powyższych definicji, gospodarstwa rolne mogą nie tylko dostarczać produkty rolne, ale też być miejscem świadczenia przeróżnych usług o wymiarze społecznym. Usługi te dotyczyć mogą różnorodnych sfer, takich jak kultura, edukacja i wychowanie, pomoc społeczna czy ochrona zdrowia (Rysunek 2). Gospodarstwa mają więc potencjał na świadczenie usług edukacyjnych, takich jak zajęcia pozaszkolne, aktywności dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi czy pełnowymiarowa opieka przedszkolna (jak np. w Norwegii³). Są dobrym miejscem dla zastosowania terapii opartej na obcowaniu z przyrodą (silwoterapia) we wspieraniu i leczeniu osób z zaburzeniami psychicznymi. Wreszcie mogą również pełnić funkcję ostoju dla osób starszych często borykających się z problemem ograniczonej samodzielności i chorobami, w tym demencją, i wymagających w związku z tym opieki.

Rysunek 2. Obszary bliskie idei rolnictwa społecznego

Źródło: Opracowanie własne.

¹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Rolnictwo społeczne: zielone usługi terapeutyczno-opiekuńcze oraz polityka społeczna i zdrowotna”, 2012, http://webapi.eesc.europa.eu/documents/anonymus/ces1236-2012_00_00_tra_ac_pl.doc [dostęp 12 lipca 2017]

² Gospodarstwa opiekuńcze. Budowanie sieci współpracy, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków 2017, http://cdr112.e-kei.pl/gospodarstwaopiekuncze/images/publikacje/broszura/gospodarstwa_opiekuncze.pdf [dostęp 12 lipca 2017]

³ L. Haugan, et al, Green care in Norway – Farms as a resource for the educational, health and social sector, w: J. Hassink, J., M. van Dijk (red.), Farming for Health, 2006, https://www.researchgate.net/publication/226307878_Green_care_in_Norway_Farms_as_a_resource_for_the_educational_health_and_social_sector [dostęp 11 lipca 2017]

Gospodarstwa pełniące taką rolę nazywa się w literaturze opiekuńczymi.

Gospodarstwo opiekuńcze to „forma gospodarowania polegająca na łączeniu działalności rolniczej z opieką nad osobami potrzebującymi wsparcia. Elementem istotnym w gospodarstwie opiekuńczym jest korzystanie z zasobów gospodarstwa do prowadzenia działań o charakterze terapeutycznym, opiekuńczym i integracyjnym.”⁴

Rolnictwo społeczne, w tym w szczególności gospodarstwa opiekuńcze, pełni bardzo istotną rolę w kontekście wyzwań związanych ze starzeniem się społeczeństw, skutkującym ograniczaniem zasobów siły roboczej i zwiększaniem się liczby osób wymagających wsparcia. W celu stawienia czoła tym wyzwaniom podejmowanych jest szereg innowacyjnych inicjatyw mających na celu wsparcie osób niepełnosprawnych, zagrożonych wykluczeniem, starszych, zależnych, poprzez różnorodne formy edukacji, aktywizacji zawodowej, socjalizacji, świadczenie terapii, czy wreszcie usługi opiekuńcze. Rolnictwo społeczne jest właśnie taką inicjatywą, podejmowaną w środowisku wiejskim i łączącą nie tylko chęć osiągnięcia celów społecznych, ale także dążenie do dywersyfikacji działalności rolniczej, aktywizacji ludności na terenach wiejskich i wykorzystania kapitału ludzkiego – niezagospodarowanych zasobów, potencjału oraz umiejętności mieszkańców wsi.

W świetle trudności definicyjnych związanych z precyzyjnym określeniem zakresu działań prowadzonych w ramach rolnictwa społecznego, a właściwie w świetle różnorodności tych działań, ścisłe określenie relacji między różnymi formami działalności pozarolniczej gospodarstw (w tym działalnością agroturystyczną oraz działalnością prowadzoną w ramach rolnictwa społecznego) może być problematyczne. Także w praktyce rozgraniczenie to może ulegać zatarciu, zwłaszcza że część gospodarstw opiekuńczych prowadzi działalność agroturystyczną (w tym także z wykorzystaniem tej samej infrastruktury oraz pracowników).

Na potrzeby niniejszego opracowania agroturystyka nie została zakwalifikowana jako działalność wchodząca w zakres rolnictwa społecznego sensu stricto (także w szacunkach liczby gospodarstw opiekuńczych nie uwzględniono podmiotów prowadzących wyłącznie działalność agroturystyczną bez wyraźnie zarysowanej funkcji społecznej). Jest to podejście zgodne z literaturą przedmiotu analizowaną w niniejszym opracowaniu. Natomiast należy podkreślić, że część opisywanych przykładów gospodarstw prowadzi także działalność agroturystyczną (obok działalności związanej z usługami społecznymi), w niektórych przypadkach rozpoczęcie działalności jako gospodarstwo opiekuńcze było wręcz wyrazem świadomego wyboru dywersyfikacji tradycyjnych funkcji i oferty gospodarstwa agroturystycznego.

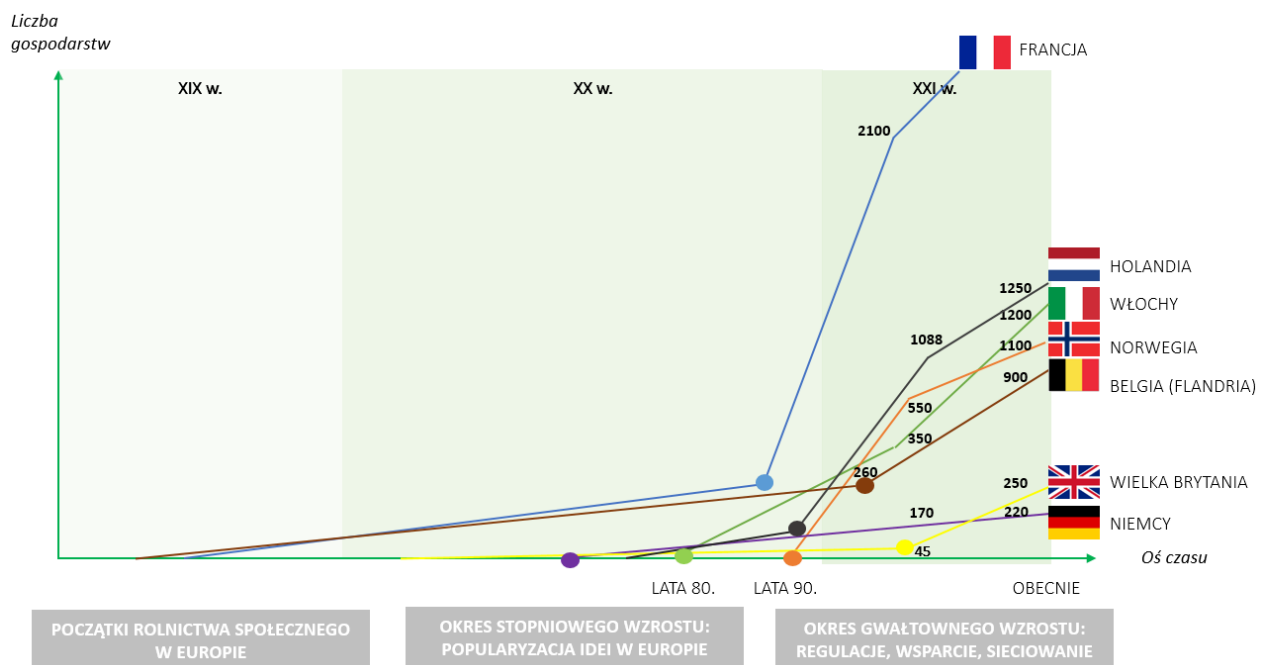
Geneza

Koncepcja rolnictwa społecznego – choć może brzmieć nowatorsko – ma w rzeczywistości długą tradycję sięgającą lokalnych sieci samopomocy na wsiach, które powstawały jeszcze przed erą systemów zabezpieczeń społecznych. W drugiej połowie XIX wieku wykorzystywano gospodarstwa i dedykowane instytucje położone na terenach wiejskich lub peryferyjnych dla zapewnienia opieki osobom niepełnosprawnym intelektualnie, jednocześnie obserwując zbawienny wpływ przyrody na osoby tam

⁴ <http://www.teraz-wies.pl/pliki/rolnictwo-g-o-doradcy-v3.pdf>

przebywające⁵. W dzisiejszej formie ruch zaczął odradzać się już w latach 70. XX wieku równolegle w kilku państwach⁶: w Holandii (którą to wiele źródeł uznaje za kolebkę gospodarstw opiekuńczych), Włoszech, Niemczech, i Irlandii. Motywacja dla formowania się rolnictwa społecznego była różnorodna w zależności od krajów. We Włoszech po zamknięciach instytucjonalnych obiektów działalność rozpoczynały spółdzielnie świadczące usługi opiekuńcze. W Irlandii i Holandii podłożem były ruchy wyznaniowe i zawiązujące się wspólnoty religijne, które organizowały swoje własne gospodarstwa, by być samowystarczalnymi. W Niemczech – obok podłoża religijnego – rolnictwo społeczne bierze swój początek również z form warsztatów pracy chronionej. W latach 90. XX wieku pojawiły się tam też pierwsze gospodarstwa edukacyjne.

Rysunek 3. Dynamika rozwoju gospodarstw opiekuńczych na przestrzeni lat w analizowanych krajach.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Jan Hassink, Development, qualities and effects of care farms in the Netherlands, 2015 <http://www.arboretum.umn.edu/UserFiles/File/2015%20Nature%20Heals%20Events/JanHassink.pdf> oraz Elsey H, Bragg R, Elings M, et al., Understanding the impacts of care farms on health and well-being of disadvantaged populations: a protocol of the Evaluating Community Orders (ECO) pilot study. *BMJ Open* 2014;4:e006536. <http://bmjopen.bmj.com/content/4/10/e006536> [dostęp 01.12.2017]

⁵ R. Kamiński, Gospodarstwa opiekuńcze jako alternatywna ścieżka rozwoju gospodarstw agroturystycznych, http://czasopisma.pan.pl/images/data/skpzk/wydania/No_162_2014/Studia162_06_Kami%C4%B9%E2%80%9Eski.pdf [dostęp 14 lipca 2017]

⁶ SoFar project. Introductory paper on Social/Care Farming, <http://sofar.unipi.it> [dostęp 12 lipca 2017]

Rysunek 4. Wybrane impulsy przyspieszające rozwój gospodarstw opiekuńczych w analizowanych krajach.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie różnych źródeł analizowanych w niniejszym opracowaniu.

Formy rolnictwa społecznego

Modele realizacji rolnictwa społecznego są różnorodne w zależności od kraju, kultury, czynników motywujących, historycznych doświadczeń czy możliwości uzyskania wsparcia lub nawiązania współpracy w ramach systemowych rozwiązań w sektorze zdrowia i pomocy społecznej. Różne płaszczyzny podziału gospodarstw społecznych przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Typologia gospodarstw społecznych

Rodzaj klasyfikacji	Typy gospodarstw
Powiązania z systemem pomocy społecznej	<ul style="list-style-type: none"> instytucjonalne oparte o działalność rodzinną (np. w Holandii odpowiednio reprezentowane przez 14% i 86% gospodarstw⁷ podczas gdy w Irlandii i Niemczech jest odwrotnie – większość gospodarstw to instytucje systemu zdrowia/pomocy społecznej)
Podmioty prowadzące	<ul style="list-style-type: none"> gospodarstwo rodzinne instytucja (sektor publiczny lub prywatny) przedsiębiorstwo / działalność gospodarcza spółdzielnia stowarzyszenie
Profil działalności rolniczej	<ul style="list-style-type: none"> produkcja roślinna (uprawy, ogrodnictwo) produkcja zwierzęca przetwórstwo spożywcze

⁷ Social Farming in Europe, 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf [dostęp 11 lipca 2017]

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rybołówstwo ▪ gospodarstwo ekologiczne, itd.
Profil działalności⁸	<ul style="list-style-type: none"> ▪ usługi opiekuńcze ▪ terapia ▪ re-edukacja, resocjalizacja ▪ włączenie społeczne ▪ integracja i aktywizacja zawodowa, przysposobienie do pracy ▪ działalność pedagogiczna ▪ usługi turystyczne
Grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ osoby oddalone od rynku pracy (trwale bezrobotni) ▪ osoby wypalone zawodowo ▪ osoby walczące z uzależnieniem (od alkoholu, narkotyków) ▪ osoby po odbyciu kar w więzieniu ▪ osoby z zaburzeniami psychicznymi (w tym z demencją) ▪ osoby starsze (wymagające opieki lub samodzielne, poszukujące towarzystwa) ▪ dzieci i młodzież w ramach projektów edukacyjnych, ▪ trudna młodzież w ramach terapii socjoterapeutycznej czy wychowawczej, ▪ osoby niepełnosprawne fizycznie i/lub intelektualnie
Czas trwania opieki / godziny pracy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pobyty godzinowe i dzienne (model placówki wsparcia dziennego) ▪ pobyty krótkoterminowe (wytchnieniowe) i długoterminowe (model opieki całodobowej)
Lokalizacja form rolnictwa społecznego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tereny wiejskie ▪ tereny podmiejskie ▪ miasta
Historyczne korzenie rolnictwa społecznego w danym kraju	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wspólnoty religijne, etyczne, antropozoficzne ▪ warsztaty pracy chronionej dla osób niepełnosprawnych ▪ przedsiębiorstwa społeczne, spółdzielnie, kooperatywy ▪ rdzenna działalność rolnicza i rodzinna ▪ gospodarstwo stworzone jako instytucjonalna forma opieki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeglądu różnych źródeł wskazanych w tej części oferty.

Korzyści

Idea rolnictwa społecznie zaangażowanego ma wiele silnych stron. Przebywanie wśród przyrody, udział w pracach gospodarczych i świadomość bycia przydatnym członkiem grupy osób to czynniki odgrywające ogromną rolę w zapewnieniu dobrego samopoczucia i poprawie stanu zdrowia niezależnie od wieku⁹. Gospodarstwo opiekuńcze pozwala wykorzystać wolne zasoby siły roboczej na wsiach na rzecz słusznej sprawy, jaką jest potrzeba zapewnienia opieki na rzecz osób starszych zamieszkałych na terenach słabiej zaludnionych. Wieś jest źródłem zasobów wiedzy i doświadczenia w opiece nad osobami starszymi przy występujących jednocześnie niedoborach w zakresie infrastruktury w postaci instytucjonalnych

⁸ Gospodarstwa opiekuńcze. Budowanie sieci współpracy, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków 2017, http://cdr112.e-kei.pl/gospodarstwaopiekunche/images/publikacje/broszura/gospodarstwa_opiekunche.pdf [dostęp 12 lipca 2017]

⁹ J. Hassink, Development, qualities and effects of care farms in the Netherlands, <http://www.arboretum.umn.edu/UserFiles/File/2015%20Nature%20Heals%20Events/JanHassink.pdf> [dostęp 12 lipca 2017]

i stacjonarnych form opieki. W połączeniu z ludzką motywacją wewnętrzną, by robić coś słusznego społecznie, oraz z motywacją finansową związaną ze zwiększeniem przychodów spoza rolnictwa, idea gospodarstw opiekuńczych wydaje się rozwiązaniem korzystnym dla wszystkich interesariuszy. Wielowymiarowe korzyści wynikające z prowadzenia rolnictwa społecznego można pogrupować następująco¹⁰:

- Korzyści ekonomiczne to więcej miejsc pracy na terenach wiejskich i źródło utrzymania dla rodzin związanych z rolnictwem. To z jednej strony aktywizacja osób starszych, niepełnosprawnych, czy oddalonych od rynku pracy, które mogą realizować potrzebę bycia przydatnym poprzez wartościową pracę w rolnictwie. Z drugiej strony to także dodatkowy impuls do rozwoju zawodowego i profesjonalizacji swojej roli w kierunku świadczenia usług opiekuńczych dla osób – głównie kobiet – sprawujących w domu opiekę nad osobami niesamodzielnymi. Realizowanie koncepcji rolnictwa społecznego na terenach wiejskich przynosi dodatkowe przychody do lokalnych budżetów i jest jednym ze sposobów przeciwdziałania depopulacji wsi. Dzięki temu pozytywnie wpływa na zasadność i możliwość utrzymania infrastruktury publicznej (szkoły, urzędy, drogi, itp.) na słabo-zasiedlonych terenach.
- Korzyści społeczne to nie tylko lepsze samopoczucie i stan zdrowia beneficjentów opieki, ale także zwiększona świadomość lokalnej społeczności żyjącej w sąsiedztwie gospodarstw na temat niepełnosprawności czy innych przypadłości mieszkańców gospodarstwa. Ważne jest także tworzenie zaplecza usług opieki zdrowotnej i pomocy społecznej w oparciu o zasoby społeczności lokalnych i równoległe budowanie kapitału społecznego na terenach wiejskich.
- Korzyści technologiczne to możliwość stworzenia nowej funkcji dla gospodarstwa bez konieczności inwestowania w kosztowne technologie usprawniające produkcję rolną, przy jednoczesnym zmniejszeniu negatywnego wpływu na środowisko naturalne.
- Korzyści dla rolnictwa to nie tylko możliwość prowadzenia gospodarstwa o wielofunkcyjnym charakterze pozwalającego na wejście w nowe obszary działalności i dywersyfikację przychodów z rolnictwa. To także okazja do promowania nowego wizerunku rolnictwa wśród reprezentantów wszystkich pokoleń.

Problemy – wyzwania

Należy pamiętać, że wewnętrzne zróżnicowanie zjawiska rolnictwa sprzyjającego włączeniu społecznemu sprawia, że wyzwania czy problemy w tym obszarze zależą od formy prowadzonego gospodarstwa (por. typologia powyżej).

Rolnictwo społeczne jest ideą wciąż **niedostatecznie opisaną** w literaturze i znajdującą się nadal w początkującej fazie rozwoju w większości państw. Jest to nadal raczej innowacja społeczna niż wdrożona szeroko praktyka. Pomimo przedstawionej w niniejszej ofercie definicji, **różnorodne podejście** do regulowania kwestii dotyczących rolnictwa, opieki zdrowotnej i pomocy społecznej w każdym z krajów europejskich oraz częsty **brak bezpośrednich połączeń** pomiędzy tymi sektorami dodatkowo wielokrotnie przez czynniki kulturowe i lokalne tradycje utrudnia sformułowanie jednorodnego określenia rolnictwa zaangażowanego społecznie i wspólnych rekomendacji czy ram dla tego zjawiska na

¹⁰ SoFar project. Introductory paper on Social/Care Farming, <http://sofar.unipi.it> [dostęp 12 lipca 2017]

poziomie ponadnarodowym. **Brak regulacji prawnych** czy **funduszy dedykowanych** na rozwój tego typu działalności dodatkowo utrudnia rozpoczęcie przedsięwzięcia, a na pewno jest barierą trudną do przejścia bez wsparcia ze strony zewnętrznych organizacji rolniczych. W części krajów – ze względu na początkującą fazę rozwoju i brak uwarunkowań prawnych – mogą pojawiać się problemy z publicznym (do)finansowaniem zadań społecznych wypełnianych przez gospodarstwa.

Ze względu na wciąż innowacyjny aspekt gospodarstw opiekuńczych w wielu krajach, istnieje **luka między podażą i popytem**.¹¹ W dobie rosnących potrzeb opiekuńczych dla coraz liczniejszej grupy osób starszych i zależnych w starzejących się społeczeństwach, nadal niewiele jest miejsc na terenach wiejskich oferujących tak sprofilowane usługi. Dodatkowo lukę między potencjalnymi klientami a potencjalnymi świadczeniodawcami pogłębia fakt, że nie jest to znana forma usług opiekuńczych. Nieświadomi możliwych rozwiązań seniorzy i członkowie ich rodzin szukają różnych opcji zaspokojenia potrzeby wsparcia w środowisku lokalnym, w różnych formach mieszkalnictwa wspomaganego (również nadal nowatorskiego w naszym kraju) czy w domach opieki, nie kierując swojej uwagi ku terenom wiejskim. Oba te obszary wymagają szeroko-zakrojonych działań informacyjnych i uświadamiających zarówno rolników jak i potencjalnych odbiorców ich usług. **Prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego** to nie tylko potrzeba zapewnienia pracy osobom tam przebywającym, ale także różnorodnych zajęć i aktywności, transportu, noclegu, wyżywienia i profesjonalnej opieki odpowiedniej do potrzeb i profilu gospodarstwa. Obowiązki te wymagają różnych kompetencji, odpowiedniego podziału ról i pewnych umiejętności zarządczych. Z perspektywy planowania strategicznego należy również przygotować się na **wyzwanie dotyczące sukcesji i następstw starzenia się w gospodarstwie**, zwłaszcza w przypadku gospodarstw opiekuńczych świadczących opiekę długoterminową i całodobową. To konieczność dostosowania infrastruktury, procedur przyjęcia i zakończenia trwania pobytu oraz form wsparcia do potrzeb wciąż starzejących się mieszkańców. Należy odpowiednio wcześniej zaplanować dalszą drogę takich osób, kiedy ze względów zdrowotnych nie będą już mogły korzystać z dotychczasowej oferty wsparcia.

Prognozy dalszego rozwoju

Rolnictwo społeczne to idea łącząca szereg różnych polityk, w tym wspólnotową politykę dotyczącą rolnictwa i obszarów wiejskich, politykę społeczną i strategię zapobiegania wykluczeniu, zagadnienia z obszaru ochrony zdrowia, edukacji i praw człowieka. Możliwości płynące z dywersyfikacji działalności rolniczej to nie tylko dodatkowe źródła przychodów czy satysfakcja z dzielenia się swoimi zasobami (element popularnej idei *sharing economy* – „ekonomii współdzielenia”), ale także niewątpliwie ogromna szansa dla rolników i ich rodzin, możliwość szerszego rozwoju zawodowego, osobistego i pełnienia wielowymiarowych ról społeczności lokalnej. Konieczne jest propagowanie tej słusznej idei włączenia i aktywizacji różnych grup docelowych w ramach działalności rolniczej oraz dalszego jej rozwoju. Powinno się ono opierać na następujących działaniach:

- szerzenie świadomości o możliwościach takiej formy prowadzenia gospodarstw;

¹¹ SoFar project. Introductory paper on Social/Care Farming, <http://sofar.unipi.it> [dostęp 12 lipca 2017]

- prowadzenie statystyk, stworzenie krajowych i ponadnarodowych baz danych gospodarstw, uruchomienie programów badawczych w celu potwierdzenia efektów pracy tych podmiotów i zbierania informacji o ich działalności;
- stworzenie podstawowych ram prawnych wspólnych dla krajów, regionów i Unii Europejskiej, dla ułatwienia współpracy, ukierunkowanego finansowania i wdrażania polityk społecznych;
- tworzenie sieci współpracy gospodarstw społecznych na poziomie regionalnym, krajowym i ponadnarodowym, co ułatwiłoby nie tylko wymianę doświadczeń czy wzajemną promocję, ale także ochronę interesów osób prowadzących taką działalność.

Optymistycznym wydaje się fakt, że w Polsce powyższe kierunki rozwoju są realizowane bardzo aktywnie w ramach wielu przyjętych i wdrażanych strategii ponadnarodowych, krajowych i regionalnych, gdzie zaplanowano nie tylko działania aktywizujące społeczność czy wspierające innowacje na terenach wiejskich, ale także mające na celu tworzenie ram i systemowych rozwiązań dla zwiększenia dostępności do usług opiekuńczych na wsiach.

Tabela 2. Analiza dokumentów strategicznych pod kątem rozwoju rolnictwa społecznego

Dokument strategiczny	Przykładowe zapisy wspierające rozwój rolnictwa społecznego
<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich¹²</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Priorytet 2: Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego zarządzania lasami ▪ Priorytet 6: Promowanie włączenia społecznego, zmniejszania ubóstwa oraz rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich <p>8.2.6. M06 - Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej</p> <p>W ramach programu „Premia na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” pomocy udziela się z tytułu podjęcia działalności pozarolniczej m.in. w zakresie świadczenia usług społecznych ogólnego interesu, w tym opieki nad dziećmi, nad starszymi, opieki zdrowotnej, opieki nad osobami niepełnosprawnymi.</p>
<p>Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014-2020¹³</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Priorytet 3. Rozwój usług społecznych i opiekuńczych dostosowanych do potrzeb osób starszych <p>Cel 1. Rozwój usług społecznych dostosowanych do potrzeb oraz możliwości osób starszych</p> <p>Cel 2. Zapewnienie odpowiedniej opieki nad osobami o ograniczonej samodzielności poprzez rozwój usług opiekuńczych</p>
<p>Program Solidarność pokoleń 50+¹⁴</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cel 6. Zwiększenie możliwości zatrudnienia kobiet przez rozwój usług pozwalających na godzenie pracy i życia rodzinnego <p>6.3 Tworzenie ośrodków opieki nad dziećmi w miejscu pracy oraz rozwijanie alternatywnych form opieki nad dziećmi</p>

¹² Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020> [dostęp 13 lipca 2017]

¹³ Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014-2020, Załącznik do uchwały nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 118)

¹⁴ Program Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+, Załącznik do uchwały nr 239 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 115)

<p>Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 (tzw. Program ASOS)¹⁵</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cel szczegółowy 4. Zwiększenie dostępności, podniesienie jakości usług społecznych oraz wspieranie działań na rzecz samopomocy i samoorganizacji. <ul style="list-style-type: none"> a) rozwój systemów wsparcia umożliwiających zaspokojenie specyficznych dla wieku podeszłego potrzeb w szczególności osobom starszym o ograniczonej samodzielności; b) rozwój usług społecznych w sferze sportu, turystyki, rekreacji i kultury
<p>Program Działań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na lata 2015-2019¹⁶</p>	<p>Wśród celów szczegółowych programu znajdują się m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz zagospodarowanie obszarów wiejskich jako atrakcyjnego miejsca do: życia, zamieszkania, spędzenia wolnego czasu, pracy i rekreacji ▪ Aktywizacja mieszkańców na obszarach wiejskich w małych lokalnych środowiskach na obszarach gmin wiejskich, miejsko-wiejskich i małych miasteczkach ▪ Uaktywnienie systemu opieki społecznej na obszarach wiejskich i powiązanie jej z przeciwdziałaniem tworzeniu stref ubóstwa oraz marginalizacji
<p>Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju¹⁷</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawa dostępności usług, w tym społecznych i zdrowotnych, zakłada wsparcie deinstytucjonalizacji opieki nad osobami niesamodzielnymi poprzez rozwój nowych form wsparcia w usługach społecznych, w tym opiekuńczych oraz asystenckich. Zakłada się, jako działanie do roku 2020, wspieranie rozwoju społecznej funkcji gospodarstw rolnych łączącej rolnictwo wielofunkcyjne i usługi o charakterze społecznym (lub zdrowotnym).
<p>Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich (KSOW)¹⁸</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W ramach KSOW realizowane są działania dotyczące aktywizacji mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatyw służących włączeniu społecznemu, w szczególności osób starszych, młodzieży, niepełnosprawnych, mniejszości narodowych i innych osób wykluczonych społecznie. <p>Przy KSOW zawiązano również Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR), w celu wspierania innowacji w rolnictwie, które mogłyby się przyczynić m.in. do kreowania miejsc pracy na terenach wiejskich.</p>
<p>Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Priorytet I Ekonomia społeczna na społecznie odpowiedzialnym terytorium: <ul style="list-style-type: none"> ○ Działanie I.4. Wspieranie rozwoju działań ekonomii społecznej w kluczowych sferach rozwojowych <ul style="list-style-type: none"> 1 c) rozwój projektów w zakresie rolnictwa społecznego obejmujące działania w zakresie reintegracji społecznej oraz

¹⁵ Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, Załącznik do uchwały nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 52)

¹⁶ Program Działań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na lata 2015-2019, Warszawa, grudzień 2015

¹⁷ Ministerstwo Rozwoju, Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

¹⁸ Plan działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich 2014-2020, <http://ksow.pl/plan-dzialania.html> [dostęp 13 lipca 2017]

	<p>rehabilitacji społecznej i zawodowej umożliwiających osobom w trudnej sytuacji ponowne wejście w kontakt z działalnością produkcyjną i naturą, przyczyniają się do lepszego samopoczucia tych osób, poprawiają ich stan zdrowia i włączenie społeczne.</p>
<p>Regionalne Programy Operacyjne 2014-2020</p>	<p>RPO Dolnośląskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ 6.1 Inwestycje w infrastrukturę społeczną ▪ 9.1 Aktywna integracja <p>RPO Kujawsko-pomorskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ VI Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry: <ul style="list-style-type: none"> ○ 6.1 Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną ▪ IX Solidarne społeczeństwo: <ul style="list-style-type: none"> ○ 9.1 Włączenie społeczne i rozwój usług opiekuńczych ○ 9.3 Rozwój usług zdrowotnych i społecznych <p>RPO Łódzkiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ VII Infrastruktura dla usług społecznych: <ul style="list-style-type: none"> ○ 7.3. Infrastruktura opieki społecznej ▪ IX Włączenie społeczne: <ul style="list-style-type: none"> ○ 9.1 Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym ○ 9.2 Usługi na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym <p>RPO Lubelskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ VII Równowaga społeczna <ul style="list-style-type: none"> ○ 7.5 Usługi społeczne ▪ XI Włączenie społeczne <ul style="list-style-type: none"> ○ 11.2 Usługi społeczne i zdrowotne <p>RPO Lubuskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ IX Infrastruktura społeczna: <ul style="list-style-type: none"> ○ 9.1 Infrastruktura zdrowotna i usług społecznych ○ 9.2 Rozwój obszarów zmarginalizowanych <p>RPO Małopolskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ IX. Region spójny społecznie: <ul style="list-style-type: none"> ○ 9.1 Aktywna integracja, ○ 9.2 Usługi społeczne i zdrowotne <p>RPO Mazowieckiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ IX Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem: <ul style="list-style-type: none"> ○ 9.1 Aktywizacja społeczno-zawodowa osób wykluczonych i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu ○ 9.2 Usługi społeczne i usługi opieki zdrowotnej <p>RPO Opolskiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ VIII Integracja społeczna: <ul style="list-style-type: none"> ○ 8.1 Dostęp do wysokiej jakości usług zdrowotnych i społecznych <p>RPO Podkarpackiego</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ VI Spójność przestrzenna i społeczna: <ul style="list-style-type: none"> ○ 6.2 Infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej

- VIII Integracja społeczna:
 - 8.3 Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych
 - 8.8 Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych – ZIT
- RPO Podlaskiego
- VII Poprawa spójności społecznej
 - 7.2 Rozwój usług społecznych
 - VIII Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej
 - 8.4 Infrastruktura społeczna
- RPO Pomorskiego
- VI Integracja
 - 6.1. Aktywna integracja
 - 6.2 Usługi społeczne
- RPO Śląskiego
- IX Włączenie społeczne:
 - 9.2 Dostępne i efektywne usługi społeczne i zdrowotne
 - X Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i Zdrowotna:
 - 10.1 Infrastruktura ochrony zdrowia
 - 10.2 Rozwój mieszkalnictwa socjalnego, wspomagane go i chronionego oraz infrastruktury usług społecznych
- RPO Świętokrzyskiego
- VII Sprawne usługi publiczne:
 - 7.3 Infrastruktura zdrowotna i społeczna
 - VIII Rozwój edukacji i aktywne społeczeństwo
 - 8.2 Aktywne i zdrowe starzenie się
 - IX Włączenie społeczne i walka z ubóstwem
 - 9.2 Ułatwienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych
- RPO Warmińsko-Mazurskiego
- XI Włączenie społeczne
 - 11.1 Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie
 - 11.2 Ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym
- RPO Wielkopolskiego
- VII Włączenie społeczne
 - 7.2. Usługi społeczne i zdrowotne
- RPO Zachodniopomorskiego
- VII Włączenie społeczne:
 - 7.1 Programy na rzecz integracji osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową wykorzystującą instrumenty aktywizacji edukacyjnej, społecznej, zawodowej
 - 7.6 Wsparcie rozwoju usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym
 - IX Infrastruktura Publiczna

	<ul style="list-style-type: none"> ○ 9.2 Infrastruktura społeczna ○ 9.3 Wspieranie rewitalizacji w sferze fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
<p>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa (SZRWRiR) na lata 2012-2020¹⁹</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich Kierunek interwencji 1.4. Zapobieganie i ograniczanie wykluczenia społecznego oraz aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich: <ul style="list-style-type: none"> ○ 1.4.1. Rozwój i promocja ekonomii społecznej ○ 1.4.2. Wzmacnianie i rozwój kapitału społecznego ○ 1.4.3. Promocja i rozwój usług opiekuńczych nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeglądu ww. dokumentów.

Postanowienia i plany działań w powyższych dokumentach strategicznych nie pozostają wyłącznie na papierze. Na podstawie doświadczeń z Holandii, przy wsparciu Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Minikowie, grupa gospodarstw w Borach Tucholskich już wdraża ideę rolnictwa społecznego w polskiej rzeczywistości w ramach projektu „Zielona opieka – gospodarstwa opiekuńcze w woj. kujawsko-pomorskim”²⁰. Ciekawe są też inicjatywy z innych terenów Polski, np. funkcjonująca od lat w woj. pomorskim Wspólnota i Osada Burego Misia (działająca jako fundacja), w której mieszkają i wspólnie gospodarują osoby niepełnosprawne intelektualnie i ruchowo²¹. Z myślą o grupie docelowej rolnictwa społecznego, którą stanowią dzieci i młodzież, Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie zawiązał Ogólnopolską Sieć Zagród Edukacyjnych. Zrzesza ona gospodarstwa o różnym profilu działalności, otwarte na przyjmowanie grup szkolnych i gości w celach edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych.

W szerzenie idei gospodarstw opiekuńczych wpisują się również liczne konferencje poświęcone tej tematyce organizowane przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego w ramach projektu „Gospodarstwa opiekuńcze – budowanie sieci współpracy”²², oraz publikacje podsumowujące dobre praktyki z Polski i z zagranicy wskazujące konkretne kolejne kroki dla rolników zainteresowanych dywersyfikacją swojej działalności²³. Działania te uzupełniane przez aktywności innych instytucji rządowych i lokalnych przy zaangażowaniu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (jak pilotaż kompleksowego systemu opieki nad osobami starszymi z obszarów wiejskich „Aktywny i zdrowy senior rolnik” realizowany przez KRUS)²⁴ potwierdzają priorytet, jaki nadano temu kierunkowi zmian w polskim rolnictwie.

Niniejsze opracowanie – „Rozwój rolnictwa społecznego w Europie na przykładzie gospodarstw opiekuńczych w wybranych krajach europejskich” – uzupełnia podejmowane starania, by model

¹⁹ Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020, <http://www.minrol.gov.pl/Informacje-branzowe/Strategia-zrownowazonego-rozwoju-wsi-rolnictwa-i-rybactwa-na-lata-2012-2020> [dostęp 13 lipca 2017]

²⁰ Strona projektu „Zielona opieka”, <http://www.opieka.kpodr.pl/pl/front/> [dostęp 12 lipca 2017]

²¹ Strona Wspólnoty Burego Misia, <http://buremisia.org.pl> [dostęp 14 lipca 2017]

²² Strona internetowa CDR Brwinów, <http://www.cdr.gov.pl/doskonalenie-zawodowe/szkolenia/2119-gospodarstwa-opiekuncze-budowanie-sieci-wspolpracy> [dostęp 14 lipca 2017]

²³ Gospodarstwa opiekuńcze w Borach Tucholskich a doświadczenia holenderskie KPODR 2014

²⁴ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, „W trosce o seniorów na obszarach wiejskich”, 22.02.2017, <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/W-trosce-o-seniorow-na-obszarach-wiejskich> [dostęp 14 lipca 2017]

gospodarstwa opiekuńczego wprowadzany w Polsce był możliwie dokładnie przemyślany i poparty dobrymi praktykami i metodami wdrożenia, które sprawdziły się w innych krajach europejskich.

Tło badawcze

Problematyka starzenia się ludności w analizowanych krajach

Kraje poddane analizie w niniejszym raporcie wyróżniają się na tle Europy przede wszystkim relatywnie wysokim stopniem rozwoju rolnictwa społecznego. W większości przypadków gospodarstwa opiekuńcze funkcjonujące w tych krajach są dość liczne, pojawiają się w nich także różnorodne inicjatywy – zarówno o charakterze oddolnym, jak i bardziej formalnym – mające na celu promowanie „zielonej” opieki na szczeblu krajowym i regionalnym. Zbliżona jest także struktura wiekowa analizowanych państw – w 2016 roku odsetek osób w wieku 65+ w ich ogólnej populacji zawierał się w przedziale od 18% (Wielka Brytania) do 22% (Włochy), z wyjątkiem Norwegii, dla której analogiczna wartość wyniosła 16%. Jeszcze większy udział osób starszych odnotowywano na terenach wiejskich – oscylował on między 18% (Belgia) a 25% (Holandia).

Dla porównania, w Polsce w 2016 roku ta sama grupa wiekowa stanowiła odpowiednio 16% populacji w skali kraju i 15% na terenach wiejskich. Polska jest zatem wciąż nieco młodsza niż kraje „starej Europy”. Prognozy na lata 2030 i 2050 przewidują jednak, że proces starzenia będzie postępował szybko i w dłuższej perspektywie Polska nie tylko zbliży się pod względem demograficznym do analizowanych państw, ale osiągnie jeden z wyższych udziałów osób starszych w ogólnej populacji, sięgający 30% (w 2050 roku wyższa wartość przewidywana jest tylko dla Włoch – 34%).

Z kolei na terenach wiejskich procesy demograficzne przyczynią się do wzrostu rozbieżności w strukturze wiekowej analizowanej grupy krajów. W 2050 roku udział osób w wieku 65+ wahał się będzie od 23% w przypadku Norwegii i Belgii do 36% w przypadku Holandii i Niemiec. Polska zaś, z wartością 29%, znajdzie się w okolicach środka prognozowanego przedziału (szczegóły patrz Tabela 3).

Tabela 3. Osoby w wieku 65 lub więcej (% populacji) w kraju ogółem oraz na terenach wiejskich w analizowanych krajach oraz dla porównania w Polsce.

	2006	2016	2016 (wieś)	2030	2030 (wieś)	2050	2050 (wieś)
Holandia	14%	18%	25%	23%	32%	25%	36%
Belgia	17%	18%	18%	22%	22%	25%	23%
Francja	16%	19%	22%	23%	27%	26%	28%
Niemcy	19%	21%	22%	26%	31%	29%	36%
Włochy	20%	22%	23%	27%	26%	34%	31%

Wielka Brytania	16%	18%	22%	21%	26%	24%	26%
Norwegia	15%	16%	19%	20%	22%	24%	23%
Polska	13%	16%	15%	23%	22%	30%	29%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Późniejsze rozpoczęcie procesu starzenia się polskiej populacji, a także relatywnie krótki średni czas życia powodują, że odsetek osób w wieku 80+ zarówno w skali kraju jak i na terenach wiejskich będzie utrzymywał się w dolnych granicach przedziału prognozowanych wartości.

Tabela 4. Osoby w wieku 80 lub więcej (% populacji) w kraju ogółem oraz na terenach wiejskich w analizowanych krajach oraz dla porównania w Polsce.

	2006	2016	2016 (wieś)	2030	2030 (wieś)	2050	2050 (wieś)
Holandia	4%	4%	6%	7%	11%	11%	17%
Belgia	4%	6%	5%	6%	6%	10%	9%
Francja	5%	6%	7%	8%	9%	11%	12%
Niemcy	5%	6%	6%	8%	9%	13%	17%
Włochy	5%	7%	7%	9%	9%	14%	13%
Wielka Brytania	4%	5%	6%	7%	8%	9%	11%
Norwegia	5%	4%	5%	6%	7%	9%	9%
Polska	3%	4%	4%	6%	5%	10%	10%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Tabela 5. Oczekiwana długość życia w zdrowiu dla osób w wieku 65 (dane z 2015).

	Kobiety	Mężczyźni
Holandia	9	11
Belgia	11	11
Francja	11	10
Niemcy	12	11
Włochy	8	8
Wielka Brytania	10	10
Norwegia	15	15
Polska	8	8
średnia UE-28	9	9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

W obliczu przedstawionych analiz projektowanie i wdrażanie kompleksowej polityki odpowiadającej na potrzeby osób starszych powinno stać się działaniem o wysokim priorytecie. Dodatkowo należy podkreślić niski na tle innych krajów stopień rozwoju infrastruktury opieki stacjonarnej, która zwłaszcza na obszarach wiejskich w nieodległej perspektywie znajdzie się pod znaczną presją z uwagi na przewidywane przemiany demograficzne (szczegóły Tabela 6). Dlatego w niniejszym opracowaniu prezentujemy rozwiązania z zakresu rolnictwa społecznego wraz z dobrymi praktykami wspierania jego rozwoju, mogące choć częściowo zaadresować powstające wyzwania.

Warto na koniec zaznaczyć, że gospodarstwa ekologiczne – które z uwagi na niższy stopień mechanizacji i bogatą ofertę aktywności manualnych mają duży potencjał do pełnienia funkcji opiekuńczej oraz aktywizacyjno-rehabilitacyjnej – występują w Polsce w skali porównywalnej do obserwowanej w pozostałych analizowanych państwach – za wyjątkiem Włoch, które wyróżniają się znacznie wyższym udziałem upraw ekologicznych w użytkowanych gruntach rolnych niż pozostałe kraje poddane analizie (szczegóły Tabela 6).

Tabela 6. Wybrane wskaźniki mające wpływ na realizację polityki senioralnej w formie gospodarstw opiekuńczych.

	Udział upraw ekologicznych w użytkowanych gruntach rolnych (2016)	Liczba łóżek w opiece długoterminowej na 100 tys. Osób (2013)
Holandia	3%	1423
Belgia	6%	b.d.
Francja	5%	965
Niemcy	7%	1109
Włochy	14%	388
Wielka Brytania	3%	856
Norwegia	5%	816
Polska	4%	180

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

III. WSTĘP METODYCZNY

Cel badania

Celem badania jest identyfikacja najlepszych praktyk oraz rozwiązań organizacyjnych i prawnych w zakresie rozwijania rolnictwa społecznego, w tym w szczególności tworzenia i funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych – na podstawie przeglądu i charakterystyki takich podmiotów w wybranych krajach europejskich.

Cele szczegółowe

1. Rozpoznanie historii, etapów rozwoju i planów na przyszłość w obszarze rozwoju rolnictwa społecznego w wybranych krajach europejskich
2. Charakterystyka przykładów gospodarstw opiekuńczych we wskazanych krajach, ze szczególnym uwzględnieniem ich formy prawnej, sposobu finansowania, modelu realizacji funkcji opiekuńczych
3. Opracowanie materiałów o praktycznym charakterze, będących wsparciem dla administracji rządowej, samorządowej oraz sektora non-profit w Polsce
4. Wsparcie dla przygotowania w Polsce modelu gospodarstwa opiekuńczego i przedstawienie rekomendacji w celu jego efektywnego funkcjonowania
5. Analiza otoczenia instytucjonalno-prawnego, obowiązujących przepisów i procedur krajowych w zakresie instytucji gospodarstw opiekuńczych
6. Dostarczenie wiedzy odnośnie realizacji zadań rolnictwa społecznego w powiązaniu z polityką senioralną wobec mieszkańców
7. Wskazanie dobrych praktyk w gospodarstwach opiekuńczych mających na celu podtrzymanie aktywności osób starszych i zapewnienie ich udziału w życiu społecznym, a także wspieranie osób o ograniczonej samodzielności i zapewnienie im dobrej jakości życia.
8. Przygotowanie wykazu literatury dotyczącej gospodarstw opiekuńczych będącej źródłem dodatkowych informacji dla zainteresowanych podmiotów

Metoda badawcza

W badaniu na etapie przeglądu danych zastosowane zostały dwojaki źródła informacji: wtórne (uzyskane w analizie *desk research*) oraz pierwotne (pozyskane na potrzeby badania w wywiadach telefonicznych i metodą korespondencyjną). Podejście to pozwoliło na szczegółowe przedstawienie istotnych aspektów funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych (forma prawna, sposób finansowania, model realizacji funkcji opiekuńczych) oraz rozszerzenie analizy o dodatkowe wymiary (grupa docelowa, uwarunkowania terytorialne).

Desk research

Dane wtórne wykorzystane na potrzeby badania zostały pozyskane poprzez kwerendę źródeł internetowych, w tym materiałów przygotowanych przez organy administracji unijnej, rządowej, samorządowej oraz innych podmiotów (m.in. z sektora non-profit, przedsiębiorstw, organizacji wyznaniowych oraz lokalnych społeczności na terenach wiejskich) zaangażowanych w rozwijanie rolnictwa społecznego, a w szczególności w tworzenie i prowadzenie gospodarstw opiekuńczych w krajach będących przedmiotem analizy. Analizie poddane zostały także raporty i opracowania przygotowywane na potrzeby realizacji projektów finansowanych ze środków unijnych oraz dane ze statystyki publicznej. Przed wykorzystaniem dane zostały zweryfikowane pod kątem wiarygodności, rzetelności i aktualności.

Badania pierwotne

Wprowadzony został także moduł badawczy o charakterze jakościowym: przeprowadzono wywiady telefoniczne lub korespondencyjne (drogą e-mailową) z przedstawicielami podmiotów zaangażowanych w rozwijanie rolnictwa społecznego, w tym w szczególności w tworzenie i prowadzenie gospodarstw opiekuńczych. Na potrzeby tej części prac badawczych przygotowane zostały zaproszenie do udziału w badaniach (list rozsyłany drogą mailową w celu skrócenia czasu potrzebnego na nawiązanie kontaktu) oraz prośba o udzielenie informacji.

Z 15 rozesyłanych zaproszeń z prośbą o udzielenie odpowiedzi na podane pytania doszczegółowiające przeprowadzone badania wtórne, otrzymaliśmy kontakt zwrotny w 8 przypadkach. Z czworgiem respondentów przeprowadzone zostały rozmowy telefoniczne, natomiast pozostałe rozmowy kontynuowane były drogą mailową. Wśród nawiązanych kontaktów znalazły się głównie osoby zajmujące się badaniami rozwoju gospodarstw opiekuńczych w analizowanych państwach (autorzy analizowanych raportów), przedstawiciele sieci zrzeszających gospodarstwa społeczne lub koordynatorzy przykładowych inicjatyw przedstawionych w studiach przypadków.

Badania pierwotne stały się dodatkowym źródłem danych, pogłębiającym i uszczegóławiającym informacje pozyskane na drodze desk research. Pozwoliły one na przedstawienie istotnych aspektów funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych także w przypadkach, w których takie informacje nie były powszechnie dostępne.

IV. OPIS OTOCZENIA I ROZWIĄZAŃ SYSTEMOWYCH W ZAKRESIE ROLNICTWA SPOŁECZNEGO

I.	Holandia	str. 23 – 34
II.	Belgia	str. 35 – 45
III.	Francja	str. 46 – 58
IV.	Niemcy	str. 59 – 68
V.	Włochy	str. 69 – 81
VI.	Wielka Brytania	str. 82 – 92
VII.	Norwegia	str. 93 – 103

HOLANDIA

Holandia

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- wspólnoty religijne, etyczne, antropozoficzne
- rdzenna działalność rolnicza i rodzinna

Formy organizacyjne

- prywatne gospodarstwa rolne
- fundacje, stowarzyszenia, organizacje pożytku publicznego
- podmioty służby zdrowia

Profil działalności

- gospodarstwa oferujące usługi opiekuńcze i rehabilitację / terapię zajęciową dla osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo, osób starszych (w tym z demencją), osób z autyzmem, osób z nabytym uszkodzeniem mózgu
- gospodarstwa oferujące rehabilitację i reintegrację społeczną oraz pomoc w odzyskaniu równowagi psychicznej dla osób uzależnionych, wypalonych zawodowo, byłych więźniów, młodzieży z trudnościami
- gospodarstwa oferujące zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi lub sprawiającymi problemy wychowawcze
- gospodarstwa oferujące rehabilitację zawodową dla osób o szczególnych potrzebach (np. osoby długotrwale bezrobotne, osoby niepełnosprawne fizycznie i umysłowo)

Liczba gospodarstw
opiekuńczych

1 200+

Liczba klientów

ok. **20 tys.**

(2014)

Grupy docelowe

- Osoby z niepełnosprawnością intelektualną
- Osoby z niepełnosprawnością/ ograniczeniami fizycznymi
- Osoby starsze
- Osoby starsze z demencją
- Osoby z problemami psychicznymi
- Osoby cierpiące na autyzm
- Byli więźniowie
- Osoby leczące się z uzależnień (od narkotyków/ alkoholu)
- Dzieci
- Uczniowie ze specjalnymi potrzebami
- Młodzież sprawiająca problemy wychowawcze
- Osoby długotrwale bezrobotne
- Osoby wypalone zawodowo
- Osoby poszukujące azylu
- Osoby z nabytym uszkodzeniem mózgu

Geneza rolnictwa społecznego

Holandia jest powszechnie uważana za pioniera w zakresie rolnictwa społecznego i gospodarstw opiekuńczych. Początki ich rozwoju w tym państwie sięgają lat 60.-70. XX w i są związane z dwoma tendencjami. Jedną z nich było poszukiwanie alternatywnych form opieki zdrowotnej, przede wszystkim obejmującej osoby niepełnosprawne intelektualnie i psychicznie chore. Pierwsze gospodarstwa opiekuńcze zakładali nie rolnicy, ale m.in. specjaliści w dziedzinie psychiatrii, z których wielu kierowało się filozofią antropomorfizmu.²⁵ Z ich wysiłkami zbiegła się druga tendencja, jaką było poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodów przez rolników. Obok form dywersyfikacji działalności rolniczej takich jak gospodarstwa agroturystyczne oraz ekologiczne powstały zakładane przez rolników gospodarstwa opiekuńcze.²⁶

Dynamiczny rozwój gospodarstw opiekuńczych w Holandii nastąpił w latach 90. Zaszły wówczas istotne zmiany w zakresie finansowania opieki zdrowotnej. Wprowadzono tzw. budżety spersonalizowane (z hol. *persoonsgebonden budget*, PGB), pozwalające osobom niepełnosprawnym i potrzebującym opieki na sfinansowanie samodzielnie dobranego wsparcia, dopasowanego do indywidualnych potrzeb. Dzięki PGB osoby potrzebujące opieki zaczęły jej szukać poza typowymi instytucjami opiekuńczymi, w tym właśnie w gospodarstwach opiekuńczych.²⁷ Jednocześnie, Ministerstwo Rolnictwa, Przyrody i Jakości Żywności oraz Ministerstwo Zdrowia, Dobrobytu i Sportu (motywowane przez badaczy, rolników i promotorów gospodarstw opiekuńczych) prowadziły aktywne działania na rzecz popularyzacji i wspierania gospodarstw opiekuńczych, jako modelu atrakcyjnego zarówno dla rolników jak i grup docelowych objętych opieką, umożliwiającego ich społeczną integrację.²⁸ W 1999 roku założono krajowe Centrum Wsparcia Rolnictwa i Opieki, skupiające wiedzę na temat gospodarstw opiekuńczych oraz zajmujące się wspieraniem rozwoju tej formy działalności (od 2010 rolę tę przejęła Federacja Rolnictwa i Opieki).²⁹ Celem zapewnienia odpowiedniej jakości opieki i wsparcia, stworzony został system (dobrowolnej) certyfikacji gospodarstw opiekuńczych, obejmujący normy i standardy opieki. Opracowano także podręcznik dla osób rozpoczynających tę formę działalności, stanowiący zbiór wskazówek, niezbędnych informacji i najlepszych praktyk. Utworzono także stronę internetową stanowiącą wyszukiwarkę gospodarstw opiekuńczych i prezentującą obszernie informacje dotyczącą każdego z nich.

Sektor gospodarstw opiekuńczych rozwinął się dynamicznie dzięki oddolnym działaniom tysięcy rolników, badaczy i aktywistów społecznych, wspieranych przez aktywną politykę państwa. Ważną tendencją było zrzeszanie się osób prowadzących gospodarstwa opiekuńcze w regionalne stowarzyszenia, w ramach których odbywa się współpraca, wymiana doświadczeń i najlepszych praktyk.

²⁵ Matysiak I., Filozofia rolnictwa: gospodarstwa opiekuńcze jako miejsce opieki i terapii (przykład Holandii), 2017 <https://nowe-peryferie.pl/index.php/2017/04/filozofia-rolnictwa-gospodarstwa-opiekuncze-jako-miejsce-opieki-terapii-przyklad-holandii/>

²⁶ Kamiński, R., Gospodarstwa opiekuńcze jako alternatywna ścieżka rozwoju gospodarstw agroturystycznych, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, 2014

²⁷ ibidem

²⁸ Di Iacovo, F., O'Connor D., Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, Arsia 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf

²⁹ Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl/index.php?pagid=173>

Charakterystyka gospodarstw opiekuńczych w Holandii

Dziś w Holandii funkcjonuje ok. 1 200 gospodarstw opiekuńczych, choć niektóre źródła szacują ich liczbę nawet na 1 400.³⁰ Większość jest zrzeszonych w ramach organizacji regionalnych, 774 z nich jest członkami krajowej Federacji Rolnictwa i Opieki (dane na 2015 rok).³¹ W Holandii istnieją wszystkie kombinacje rodzajów i form opieki, związanych z grupami docelowymi oraz pobytem.³²

Tabela poniżej przedstawia liczbę gospodarstw opiekuńczych świadczących opiekę wybranym grupom docelowym według ostatnich dostępnych oficjalnych danych Federacji z 2009 oraz szacunku na 2017 rok dokonanego na podstawie wyszukiwarki gospodarstw. Liczb nie należy sumować - częste jest świadczenie opieki dla różnych grup docelowych przez jedno gospodarstwo.

Tabela 7. Gospodarstwa świadczące opiekę wybranym grupom docelowym.

Grupa docelowa	Liczba gospodarstw opiekuńczych oferujących wsparcie		
	2009	2017	Zmiana 2009-2017
Osoby starsze	263	355	+35%
Osoby starsze z demencją	161	276	+71%
Osoby z niepełnosprawnością intelektualną	579	600	+4%
Osoby z zaburzeniami psychicznymi	427	512	+20%
Osoby z nabytym uszkodzeniem mózgu	270	386	+43%
Osoby z ograniczeniami fizycznymi	230	269	+17%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Federacji Rolnictwa i Opieki za 2009 rok, oraz internetowej wyszukiwarki gospodarstw opiekuńczych: <https://www.zorgboeren.nl/zorgboerderijen.php>

Z danych wynika, że w przeciągu ostatnich lat najbardziej dynamicznie rosła liczba gospodarstw świadczących opiekę osobom starszym oraz osobom starszym z demencją.

W Holandii zdecydowanie dominują gospodarstwa prywatne, funkcjonują także gospodarstwa założone przez instytucje opieki, jednak są one w mniejszości. Opieka w tych gospodarstwach jest bardziej intensywna, niektóre oferują model opieki całodobowej. Gospodarstwa te z reguły świadczą opiekę większej liczbie podopiecznych.³³ Gospodarstwa prywatne w przeważającej większości świadczą opiekę dzienną (długo lub krótkoterminową) lub pobyty czasowe.

Gospodarstwa opiekuńcze w Holandii różnią się między sobą wielkością, a także znaczeniem produkcji rolnej – w niektórych z nich jest ona istotnym źródłem dochodu gospodarstwa, podczas gdy w innych ma

³⁰ Kujawsko–Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, *Gospodarstwa Opiekuńcze w Borach Tucholskich, a doświadczenia holenderskie*, 2014

³¹ Federacja Rolnictwa i Opieki, *Raport roczny za 2015 rok*, 2016, http://www.landbouwzorg.nl/jv_flz/Jaarverslag_FLZ_2015_web.pdf

³² Kujawsko–Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, *Gospodarstwa Opiekuńcze...*, op.cit.

³³ Di Iacovo, F., O'Connor D., *Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, Arsia 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf

przede wszystkim dostarczać zajęcia odbiorcom opieki.³⁴ Większość z gospodarstw to gospodarstwa mleczne i oparte o hodowlę zwierząt wypasanych.³⁵

Obok rolników w gospodarstwach opiekuńczych pracuje wielu specjalistów w zakresie opieki, pracowników socjalnych i terapeutów.

Organizacja i finansowanie

Z biegiem lat zmienił się system organizacji i finansowania opieki świadczonej w gospodarstwach opiekuńczych, co było związane z całościową reorganizacją systemu opieki zdrowotnej i długoterminowej oraz tendencjami do decentralizacji.

Do 2015 roku przychody gospodarstw pochodziły w dużej mierze ze środków tzw. ABWZ (die Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten), generalnego systemu specjalnego ubezpieczenia zdrowotnego, z którego finansowane było świadczenie opieki niegwarantowanej przez podstawowe ubezpieczenie zdrowotne: przede wszystkim opieki nad osobami starszymi, przewlekle chorymi i niepełnosprawnymi. Opieka świadczona przez gospodarstwa opiekuńcze mogła być finansowana i organizowana w ramach ABWZ na trzy podstawowe sposoby.^{36, 37}

1. **Współpraca z akredytowanymi instytucjami:** Gospodarstwa opiekuńcze mogły nawiązać współpracę z autoryzowanymi instytucjami opieki akredytowanymi w ramach ABWZ i poprzez te instytucje otrzymywać środki z systemu na świadczenie opieki.
2. **Akredytacja ABWZ:** Gospodarstwa, które spełniały określone kryteria mogły same uzyskać akredytację ABWZ, potwierdzającą odpowiednie standardy i sposób organizacji opieki, zrównując ich status z instytucjami opieki. Jako akredytowane jednostki ABWZ, gospodarstwa te mogły być upoważnione do świadczenia opieki finansowanej z systemu i otrzymywać z niego środki bez pośrednictwa instytucji opieki.

W obu powyższych przypadkach, z punktu widzenia podopiecznych opieka świadczona była „w naturze”, na zasadzie usługi opłacanej z ubezpieczenia.

3. **Budżet personalny:** Gospodarstwa mogły otrzymywać środki pochodzące z budżetów personalnych podopiecznych. W tym przypadku osoby kwalifikujące się do otrzymania opieki nie otrzymywały usługi opiekuńczej, a budżet do wykorzystania na ten cel. Mogły one samodzielnie wybrać pożądaną przez siebie rodzaj opieki, jej świadczeniodawcę (w tym także osoby prywatne oraz organizacje nieposiadające żadnej akredytacji ABWZ), częstotliwość i czas trwania. Umowa

³⁴ Matysiak I., Filozofia rolnictwa: gospodarstwa opiekuńcze jako miejsce opieki i terapii (przykład Holandii), 2017, <https://nowe-peryferie.pl/index.php/2017/04/filozofia-rolnictwa-gospodarstwa-opiekuncze-jako-miejsce-opieki-terapii-przyklad-holandii/>

³⁵ Di Iacovo, F., O'Connor D., Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, Arsia 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf

³⁶ Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, Gospodarstwa Opiekuńcze..., op.cit.

³⁷ Hassink, J., Hulsink, W., Grinc J., Farming with care: the evolution of care farming in the Netherlands, 2013

zawierana była bezpośrednio między gospodarstwem, a podopiecznym, który opłacał opiekę z otrzymanego z ABWZ budżetu personalnego.

W 2015 ustawę ABWZ zastąpiono trzema innymi ustawami, regulującymi realizację świadczeń opiekuńczych w ramach opieki długoterminowej (Wet langdurige zorg, WLZ), opieki społecznej (Wet maatschappelijke ondersteuning, WMO) oraz dla dzieci i młodzieży (Jeugdwet). Odpowiedzialność za realizację świadczeń w ramach WMO (i Jeugdwet) przeniesiono ze szczebla rządowego na gminy, które finansują opiekę z funduszy municypalnych.³⁸ Opieka świadczona przez gospodarstwa opiekuńcze podlega po części pod WLZ – wtedy finansowana jest z ubezpieczenia jako usługa lub poprzez budżety personalne, a po części WMO – wtedy organizowana i finansowana jest przez gminy. Na poziomie gmin budżety personalne również funkcjonują, nie są jednak tak popularnym rozwiązaniem jak w ramach systemu ABWZ i ich znaczenie w finansowaniu opieki świadczonej przez gospodarstwa opiekuńcze zmalało.

Poza wymienionymi formami, są jeszcze inne źródła finansowania działalności gospodarstw opiekuńczych:³⁹

1. **Programy specjalne i granty:** Gospodarstwa opiekuńcze mogą otrzymywać fundusze pochodzące z programów specjalnych i grantów, nastawionych na realizację konkretnych celów, realizowanych przez administrację rządową, gminy czy instytucje publiczne i ośrodki badawcze (np. Narodowy Instytut Zdrowia Psychicznego) i nastawionych na realizację konkretnych celów. Mogą także poszukiwać finansowania przez fundacje, stowarzyszenia czy darczyńców.
2. **Umowy podwykonawcze z instytucjami opieki:** gospodarstwa opiekuńcze mogą nawiązywać współpracę z instytucjami opieki i realizować część świadczeń opiekuńczych wobec pacjentów na zasadach podwykonawstwa.
3. **Płatność przez podopiecznego:** zdarza się też, choć rzadko, że podopieczni sami opłacają opiekę świadczoną przez gospodarstwa opiekuńcze. Zwykle dotyczy to pobytów krótkoterminowych lub opieki dziennej.

Gospodarstwa opiekuńcze są zwolnione z podatku VAT (od dnia 1 stycznia 2002). Zwolnienie dotyczy tylko przychodów z działalności opiekuńczej, w zakresie działalności rolniczej gospodarstwa te są opodatkowane według powszechnie obowiązujących stawek.

³⁸ Ministerstwo Zdrowia, Dobrobytu i Sportu, Opieka zdrowotna w Holandii (*Healthcare in the Netherlands*), 2016

³⁹ Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, Gospodarstwa Opiekuńcze w Borach Tucholskich, a doświadczenia holenderskie, 2014

Ramy prawne

System regulacji

Na poziomie krajowym funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych jako odrębnego rodzaju podmiotów gospodarczych/ opiekuńczych nie jest regulowane.⁴⁰ Wszystkie gospodarstwa muszą jednak prowadzić działalność zgodnie z zapisami powszechnie obowiązujących ustaw, takich jak Ustawa o warunkach pracy (*Arbeidsomstandighedenwet*, ARBO), Ustawa o planowaniu przestrzennym (*Wet ruimtelijke ordening*, WRO) czy Ustawa o ochronie danych osobowych (*Wet Bescherming Persoonsgegevens*, WBP)⁴¹.

Na szczeblu regionalnym (prowincje) stworzono ogólne wytyczne dotyczące połączenia działalności rolniczej i opiekuńczej oraz planowania przestrzennego. Pewne kwestie ustalone są na szczeblu lokalnym, w tym przede wszystkim w ramach lokalnych stowarzyszeń gospodarstw opiekuńczych – żeby zostać ich członkiem należy spełniać określone wymogi.⁴²

System certyfikacji

W Holandii funkcjonuje system certyfikacji gospodarstw opiekuńczych, opracowany przez krajowe Centrum Wsparcia Rolnictwa i Opieki we współpracy z instytucją tworzącą standardy w opiece zdrowotnej, HKZ. System został stworzony celem zapewnienia podopiecznym gospodarstw opiekuńczych wysokiej jakości opieki. Jest on narzędziem mierzenia i kontrolowania jakości według ustalonych standardów, a także weryfikacji czy gospodarstwo funkcjonuje zgodnie z wymogami prawnymi.⁴³ Certyfikacja jest dobrowolna, jej pozytywne przejście jest jednak niezbędne, aby zostać członkiem Federacji Rolnictwa i Opieki.⁴⁴

Certyfikacja odbywa się na wniosek gospodarstwa, które otrzymuje informację o kryteriach, jakie musi spełnić. Gospodarstwo przez okres jednego roku musi dokumentować swoją działalność w określony wymogami sposób i po upływie tego czasu złożyć raport do Federacji. Następnie odbywa się wizytacja niezależnego kontrolera, który przeprowadza audyt i formułuje własny raport także przekazywany Federacji. Na podstawie tych dokumentów następuje weryfikacja spełniania przez gospodarstwo kryteriów. W przypadku jej pozytywnego rezultatu gospodarstwo otrzymuje certyfikat, zwany „Ty pokazujesz jakość” (z hol. *„Kwaliteit laat je zien”*). Certyfikat ważny jest 3 lata, odnowienie go wiąże się z przeprowadzeniem kolejnego audytu przez niezależnego kontrolera.

Otrzymanie certyfikatu przez gospodarstwo opiekuńcze jest potwierdzeniem, iż prowadzi ono działalność zgodną z zapisami szeregu ustaw:

- Ustawy o warunkach pracy (*Arbeidsomstandighedenwet*, ARBO)
- Ustawy o jakości w opiece zdrowotnej (*Kwaliteitswet zorginstellingen*) oraz Ustawy o prawach pacjentów do skarg (*Wet klachtrecht cliënten zorgsector*, WKCZ) – zastąpionych w 2016 roku przez

⁴⁰ Di Iacovo, F., O'Connor D., Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, Arsia 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf

⁴¹ Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl/>

⁴² Di Iacovo, F., O'Connor D., Supporting policies..., op.cit.

⁴³ Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl/>

⁴⁴ Odpowiedź Tona van der Biezena, Dyrektora Federacji Rolnictwa i Opieki na zapytanie Autorów przesłane drogą mailową, 11.10.2017

Ustawę o jakości, skargach i rozwiązywaniu sporów w opiece zdrowotnej (*Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg, WKKGZ*)⁴⁵

- Ustawy o współuczestnictwie (współdecydowaniu) w opiece przez pacjentów (*Wet Medezeggenschap Cliënten Zorginstellingen, WMCZ*)
- Ustawy o ochronie danych osobowych (*Wet Bescherming Persoonsgegevens, WBP*)

Posiadanie certyfikatu przez gospodarstwo za czasów funkcjonowania systemu ABWZ wystarczało do otrzymania akredytacji, umożliwiającej finansowanie świadczeń z ubezpieczenia ABWZ.⁴⁶ Obecnie trwają dostosowania systemu certyfikacji do zmian w legislacji, reorganizujących system opieki zdrowotnej. W związku m.in. z tymi zmianami Federacja utworzyła krajowy system skarg, zgodny z zapisami WKKGZ, który reguluje proces składania skarg przez podopiecznych gospodarstw opiekuńczych i weryfikacji ich zasadności.

W grudniu 2015 roku spośród 774 członków Federacji, 697 gospodarstw (90%) działało wykorzystując system jakości opracowany przez Federację (w tym gospodarstwa w fazie ewaluacji). 606 z tych gospodarstw (78%) posiadało certyfikat „*Kwaliteit laat je zien*”. Dodatkowo, 16 gospodarstw posiadało certyfikat HKZ (wywodzący się z systemu certyfikacji podmiotów opieki zdrowotnej).

Organizacje i instytucje odpowiedzialne za lub zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

- Federacja Rolnictwa i Opieki (*Federatie Landbouw en Zorg*) – krajowa organizacja branżowa działająca na rzecz gospodarstw opiekuńczych, ich promocji i rozwoju; zrzesza niezależne regionalne organizacje gospodarstw opiekuńczych (które finansują działanie Federacji), wspiera współpracę w sektorze, jest źródłem informacji na temat prowadzenia gospodarstw opiekuńczych, a także orędownikiem najlepszych praktyk i wprowadzania nowych rozwiązań.⁴⁷
- 15 regionalnych organizacji gospodarstw opiekuńczych – działają jako stowarzyszenia/ organizacje prywatne i zrzeszają rolników prowadzących gospodarstwa opiekuńcze z danego regionu Holandii, wspierają kooperację i działają na rzecz rozwoju gospodarstw opiekuńczych.
- Ministerstwo Zdrowia, Dobrobytu i Sportu (*Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*) oraz Ministerstwo Gospodarki (*Ministerie van Economische Zaken*) obejmujące niegdysiejsze Ministerstwo Rolnictwa, Natury i Jakości Żywności (*Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit*) – tworzą ogólne ramy prawne dla funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych

Powiązanie rolnictwa społecznego z polityką senioralną

Choć formalnie gospodarstwa opiekuńcze, jako powstające przede wszystkim oddolnie (zakładane przez samych rolników lub fundacje) nie są instrumentami rządowej polityki senioralnej, pełnią one coraz większą rolę w zakresie opieki nad osobami starszymi. Wpisują się one mocno w model promowany przez

⁴⁵ Strona Rządu Holandii, Informacje o Ustawie o jakości, skargach i rozwiązywaniu sporów w opiece zdrowotnej (Wkkgz), <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kwaliteit-van-de-zorg/wet-kwaliteit-klachten-en-geschillen-zorg>

⁴⁶ Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl/>

⁴⁷ Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl>

dokonane niedawno zmiany w legislacji w zakresie opieki długoterminowej, dążący w kierunku deinstytucjonalizacji opieki i dostarczania, o ile to tylko możliwe, wsparcia dziennego.⁴⁸

Wciąż najwięcej gospodarstw wśród grup docelowych wymienia grupy, którym w początkach rozwoju sektora typowo świadczyły opiekę (osoby z niepełnosprawnością intelektualną, problemami psychicznymi, niepełnosprawnością fizyczną, autyzmem, a także młodzież i uczniów ze specjalnymi potrzebami). Jednak to liczba gospodarstw oferujących opiekę osobom starszym, osobom z demencją oraz osobom z nabytym uszkodzeniem mózgu (często są to osoby po udarach i wylewach) rośnie w najszybszym tempie – w latach 2009-2017 był to wzrost na poziomie 35%, 71% i 43%.⁴⁹ Typowo dla gospodarstw opiekuńczych w Holandii osoby starsze są często jedną z grup klientów, obok młodzieży, dzieci czy osób z ograniczeniami intelektualnymi lub fizycznymi. Model ten pozwala na interakcję i integrację międzypokoleniową pomiędzy osobami z tych grup. Zauważalny jest też jednak trend powstawania coraz większej liczby gospodarstw opiekuńczych specjalizujących się w opiece nad osobami starszymi, w tym szczególności mocno profesjonalizowanych gospodarstw dla osób z demencją. Przykładem takiego gospodarstwa jest Zorgboerderij Giersbergen, świadczące opiekę seniorom z demencją i zespołami otępiennymi, uhonorowane międzynarodowym certyfikatem i zrzeszone w organizacji skupiającej ponad 110 ośrodków opieki nad osobami z demencją w Europie.⁵⁰

Także instytucje publiczne zainteresowane są wspieraniem rozwoju gospodarstw opiekuńczych dla osób starszych, w tym z demencją. Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego i Środowiska (*Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu*) we współpracy z Ministerstwem Gospodarki, organizacją Alzheimer Nederland oraz Biurem ds. Innowacji w Opiece LEAS zrealizował w 2015 roku badanie dotyczące wpływu gospodarstw opiekuńczych na partycypację społeczną osób z demencją i ich opiekunów nieformalnych.⁵¹

Z raportu wynika, iż gospodarstwa opiekuńcze w porównaniu do typowych instytucji opieki dziennej nad osobami z demencją wyróżniają się szczególną wartością dodaną dla wielu osób z grupy docelowej. Przebywanie w gospodarstwie sprzyja większej aktywności oraz ruchowi osób z demencją, postrzegają one zajęcia wykonywane w gospodarstwie jako ważne i pożyteczne. W rezultacie wciąż czują się częścią społeczności i mają poczucie, że są zdolni robić coś wartościowego. Raport zaleca gminom uwzględnienie tych wniosków w realizowaniu zadań związanych ze wspieraniem i finansowaniem opieki długoterminowej.⁵²

Jednocześnie w raporcie zauważono, że wśród ogółu społeczeństwa wciąż panuje niska świadomość istnienia i dostępności tej formy opieki. Zalecono większą aktywność gospodarstw w docieraniu do regionalnych organizacji zajmujących się wspieraniem osób z demencją oraz zwiększanie świadomości na szczeblu gmin odnośnie przewag gospodarstw opiekuńczych wobec typowych instytucji opieki dziennej dla tych osób (choć oczywiście nie dla każdej osoby demencyjne gospodarstwo będzie opcją preferowaną, jest to zależne od wielu czynników m.in. stanu zdrowia i stopnia zaawansowania choroby).⁵³

⁴⁸ Maarse J.A.M., Jeurissen, P., The policy and politics of the 2015 long-term care reform in the Netherlands, 2015, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168851016000282> [dostęp 15.10.2017]

⁴⁹ Obliczenia własne na podstawie danych Federacji Rolnictwa i Opieki za 2009 rok, oraz wyszukiwarki gospodarstw opiekuńczych online: <https://www.zorgboeren.nl> [dostęp 15.10.2017]

⁵⁰ Strona gospodarstwa Zorgboerderij Giersbergen, <http://www.zorgboerderijgiersbergen.nl/home> [dostęp 15.10.2017]

⁵¹ Strona internetowa Federacji Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl/index.php?pagid=36&dg=zb>

⁵² Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego i Środowiska, Opieka dzienna w gospodarstwach opiekuńczych: wartość i wpływ na funkcjonowanie osób z demencją i ich opiekunów nieformalnych, 2015, http://www.landbouwzorg.nl/documenten/doc_500.pdf

⁵³ Ibidem.

Przykład Dobrej Praktyki: Centrum Wsparcia Rolnictwa i Opieki

Ogromną rolę w rozwijaniu gospodarstw opiekuńczych w Holandii odegrało utworzenie w 1999 roku krajowego Centrum Wsparcia Rolnictwa i Opieki (*Steunpunt Landbouw & Zorg*), organizacji non-profit finansowanej z budżetu państwa. Łączyło ono działania dwóch odrębnych sektorów – rolnictwa i ochrony zdrowia – na rzecz popularyzacji funkcjonujących u ich zbiegu gospodarstw opiekuńczych.

Centrum było głównym źródłem informacji i wskazówek dla osób chcących zakładać gospodarstwa opiekuńcze, popularyzatorem i promotorem koncepcji gospodarstw oraz orędownikiem zmian prawnych stwarzających dogodne warunki do prowadzenia takich podmiotów (np. zwolnienie z VAT).

W wyniku działania i z inicjatywy centrum powstał szereg rozwiązań kluczowych dla sukcesu gospodarstw opiekuńczych w Holandii (opisanych szerzej w sekcji „Dobre praktyki”), w tym przede wszystkim:

- System certyfikacji gospodarstw opiekuńczych,
- Internetowa wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych,
- Podręcznik dla założycieli gospodarstw opiekuńczych.

We współpracy z holenderskimi uniwersytetami Centrum prowadziło także badania na temat gospodarstw opiekuńczych i ich rozwoju. Badania te nie tylko pomogły holenderskim rolnikom w tworzeniu gospodarstw, ale także stanowiły ważne źródło informacji i danych dla badaczy, instytucji publicznych i organizacji non-profit z innych krajów i przyczyniły się do rozwoju tego typu gospodarstw w Europie.

W 2007 roku koszty funkcjonowania Centrum wynosiły ok. 300 tys. euro rocznie, zatrudniało ono 5 osób, w większości na część etatu. Po 10 latach funkcjonowania Centrum, w 2009 roku, podjęto decyzję o zaprzestaniu jego finansowania z budżetu krajowego. Zdecydowano, że sektor gospodarstw opiekuńczych osiągnął już wystarczającą masę krytyczną, aby móc samodzielnie finansować działanie organizacji. Centrum zostało przekształcone w Federację Rolnictwa i Opieki (*Federatie Landbouw & Zorg*), która kontynuuje jego działalność. Federacja utrzymuje się ze składek pochodzących od zrzeszonych w niej członków – zarówno regionalnych stowarzyszeń gospodarstw opiekuńczych jak i pojedynczych gospodarstw.

Strona internetowa Federacji Rolnictwa i Opieki Landbouwzorg.nl

Internetowa wyszukiwarka gospodarstw Zorgboeren.nl

Wyszukiwanie według grupy docelowej, formy opieki i lokalizacji

The image shows a screenshot of the search interface on the website Zorgboeren.nl. The interface is titled 'TARGETED SEARCH' and has a search bar with the text 'Enter your wishes below.' Below the search bar are several filter options: 'Other place:' with a checkbox for 'Only care farms where there is still room'; 'Target audience:' with a dropdown menu set to '- all target groups -'; 'Care Form:' with a dropdown menu set to '- All forms of care -'; 'Other province:' with a dropdown menu set to 'Gelderland'; and 'Quality system:' with radio buttons for 'all care farms' (selected) and 'Only care farms with a quality label'.

Znak jakości, potwierdzający certyfikację

Dobre praktyki

- System certyfikacji umożliwił wprowadzenie kontroli jakości i jednolitych standardów w powstających – w przeważającej mierze z inicjatywy osób prywatnych – gospodarstwach opiekuńczych. Ma on ogromne znaczenie w zakresie uznawania gospodarstw jako instytucji opieki, mogących świadczyć usługi opiekuńcze finansowane w ramach systemu ubezpieczeń zdrowotnych. Dla potencjalnych klientów-podopiecznych certyfikat jest gwarancją zapewnienia odpowiedniego poziomu jakości opieki, bezpieczeństwa i profesjonalizmu. Jest on bardzo istotny szczególnie w kontekście samodzielnego wyboru instytucji opieki przez osoby z budżetem personalnym.
- Stworzenie kompleksowego „podręcznika” dla założycieli gospodarstw opiekuńczych, udostępnianie przez Centrum Rolnictwa i Opieki licznych materiałów informacyjnych oraz organizacja konferencji branżowych, pozwoliły także osobom nieposiadającym szerokiej wiedzy na temat prowadzenia takich gospodarstw zgromadzić niezbędny know-how do rozwinięcia tej formy działalności. Ma to ogromne znaczenie zwłaszcza dla rolników chcących zdywersyfikować swoją działalność, niemających jednak doświadczenia w zakresie opieki.
- Stworzenie strony internetowej, www.zorgboeren.nl, stanowiącej centralną bazę gospodarstw opiekuńczych, gromadzącej szczegółowe informacje o poszczególnych podmiotach i umożliwiającej ich wyszukiwanie według wybranych kryteriów znacznie ułatwiło potencjalnym klientom znalezienie gospodarstw z ofertą odpowiadającą ich potrzebom.
- Zrzeszanie się gospodarstw opiekuńczych w regionalne stowarzyszenia pozwoliło na wymianę doświadczeń oraz wiedzy pomiędzy osobami zaangażowanymi w ich prowadzenie, mogły one uczyć się od siebie nawzajem zamiast wypracowywać samodzielnie najlepsze rozwiązania. Stowarzyszenia, gromadzące początkowo kilka/ kilkanaście, a obecnie kilkadziesiąt członków miały też większe możliwości wpływu na zewnętrznych interesariuszy (np. gminy, ministerstwa) w zakresie tworzenia warunków sprzyjających rozwojowi gospodarstw opiekuńczych. Z kolei zrzeszenie się zarówno gospodarstw jak i regionalnych stowarzyszeń w ramach Federacji Rolnictwa i Opieki umożliwiło skoordynowane promowanie interesów gospodarstw opiekuńczych na szczeblu krajowym.
- Stworzony system kursów i szkoleń, prowadzonych przez uczelnie rolnicze, dla rolników i innych osób chcących prowadzić lub pracować w gospodarstwach opiekuńczych pozwala osobom zainteresowanym na zdobycie niezbędnej wiedzy i kwalifikacji w tym zakresie. Dzięki kursom w działalność gospodarstw angażują się osoby z profesjonalnymi umiejętnościami, gwarantującymi świadczenie wysokiej jakości opieki.⁵⁴
- Ciekawym pomysłem jest organizacja „Miesiąca Gospodarstw Opiekuńczych” (ostatnio w czerwcu 2017 roku) w skali całego kraju, podczas którego setki gospodarstw otwierają swoje drzwi dla osób z zewnątrz i prezentują jak wygląda życie, praca i opieka w gospodarstwie oraz oferuje lokalne produkty. Inicjatywa pozwala szeroko promować gospodarstwa opiekuńcze wśród ogółu społeczności oraz pokazać osobom potencjalnie zainteresowanym ofertą jak wygląda świadczenie opieki i wsparcia przez dane gospodarstwo.⁵⁵

⁵⁴ Wilcox, D., *Farming and Care across Europe*, 2007

⁵⁵ Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl>

Czynniki sukcesu

- Na początkowym etapie funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych dużą rolę odegrali entuzjaści tego rozwiązania, w dużej mierze badacze, pracownicy społeczni oraz rolnicy, będący zwolennikami filozofii antropomorfizmu oraz alternatywnych – do instytucjonalizacji – metod świadczenia opieki. To wysiłki tych innowatorów doprowadziły do zwiększenia świadomości szerszej społeczności na temat gospodarstw opiekuńczych oraz do zainicjowania Centrum Wsparcia Rolnictwa i Opieki, którego utworzenie stanowiło kamień milowy dla rozwoju gospodarstw.
- Wprowadzenie w Holandii tzw. budżetów personalnych znacznie przyczyniło się do rozwoju gospodarstw opiekuńczych w tym kraju. Dzięki budżetom osoby potrzebujące wsparcia uzyskały dużą dowolność w wyborze formy opieki i zaczęły na szerszą skalę poszukiwać alternatywnych modeli jej świadczenia. Początkowo budżety były rozwiązaniem przysługującym jedynie osobom niepełnosprawnym intelektualnie, w 2003 roku stały się one formą wsparcia dostępną m.in. także osób starszych oraz młodzieży zmagającej się z problemami. Jednocześnie zliberalizowano zasady dotyczące podmiotów mogących świadczyć opiekę finansowaną z budżetów. Skorzystały na tym gospodarstwa opiekuńcze, dla których był to impuls do dynamicznego rozwoju.

Bariery w rozwoju

- Obecnie główną barierą dla rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Holandii są efekty reorganizacji systemu opieki zdrowotnej i długoterminowej, w tym, przede wszystkim decentralizacja, oraz wciąż trwające dostosowywanie się instytucji publicznych i świadczeniodawców do nowych zasad. Dla gospodarstw opiekuńczych zmiany oznaczają przede wszystkim niepewność, zwiększoną biurokrację oraz potencjalny spadek przychodów z usług. Ze względu na przeniesienie finansowania części opieki na szczebel gminny, gospodarstwa muszą ustalać zasady finansowania oraz rozliczać się z większą liczbą podmiotów (gmin) niż miało to miejsce przy systemie scentralizowanym. Zmniejszono wysokość refundacji części świadczeń opiekuńczych, gospodarstwa muszą się więc liczyć ze zmniejszonymi przychodami z działalności opiekuńczej. Transformacja systemowa przebiega w różnych gminach w różnym tempie, co dodatkowo komplikuje sytuację. Utrudnienia dla gospodarstw wynikają także ze zmiany zasad dotyczących przyznawania budżetów personalnych, stanowiących jedno z głównych źródeł finansowania opieki świadczonej przez gospodarstwa opiekuńcze. Docelowo zmiany mogą mieć jednak także pozytywne skutki dla gospodarstw, w postaci większego zakorzenienia się opieki w systemie lokalnym oraz lepszej współpracy z podmiotami na tym szczeblu.^{56,57}

⁵⁶ Odpowiedź Tona van der Biezena, Dyrektora Federacji Rolnictwa i Opieki na zapytanie Autorów przesłane drogą mailową, 11.10.2017

⁵⁷ Raport roczny z działalności gospodarstwa De Maargies Hoeve, 2015, <https://www.zorgboeren.nl/de-maargies-hoeve/zorg>

BELGIA

Belgia

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- wspólnoty i organizacje religijne
- rdzenna działalność rolnicza i rodzinna

Formy organizacyjne

- Prywatne gospodarstwa rolne (ponad 80%)⁵⁸
- Instytucje opieki społecznej
- Organizacje non-profit

Profil działalności

- Zorganizowana opieka
- Programy terapeutyczne
- Programy pracy chronionej lub reintegracji zawodowej
- Programy edukacyjne

Liczba gospodarstw
opiekuńczych⁵⁹

900+

(2016)

Liczba klientów⁶⁰

2 250+

rocznie (2016)

Grupy docelowe

- Osoby niepełnosprawne intelektualnie
- Osoby chore psychicznie
- Osoby niepełnosprawne fizycznie
- Dzieci i młodzież z problemami w nauce
- Osoby uzależnione od alkoholu i narkotyków
- Osoby starsze, także z demencją
- Osoby długotrwale bezrobotne
- więźniowie

⁵⁸ Hassink, J.: Green Care Services around Europe: http://www.umb.no/statisk/greencare/meetings/presentations_vienna_2007/jan_hassinkinternationalcongresjuni2007.pdf [dostęp 3.11.2017]

⁵⁹ Strona internetowa organizacji Zielona Opieka (Groene Zorg): <http://www.groenezorg.be/NL/Homepagina> [dostęp 31.10.2017]

⁶⁰ Ibidem.

Geneza rolnictwa społecznego

Model opieki świadczonej osobom potrzebującym przez lokalne społeczności jest dobrze zakorzeniony w historii Belgii. Najlepszym i najbardziej znanym tego przykładem jest miasteczko Geel, które już w XIII wieku wdrożyło rewolucyjne na tamte czasy zdeinstytucjonalizowany schemat opieki psychiatrycznej.⁶¹ Opierał się on na lokowaniu pacjentów szpitala psychiatrycznego w rodzinach zastępczych, tak by w ciągu dnia mogli oni stawać się pełnoprawnymi uczestnikami życia społecznego lokalnych wspólnot. Na noc pacjenci powracali do placówki. Początkowo, działalność ta koordynowana była przez kościół, a główną motywację dla jej prowadzenia stanowiły wartości religijne. Później jednak, wraz z sięgającą poza granice kraju reputacją Geel i rosnącym napływem pacjentów, znaczenia nabierał także czynnik ekonomiczny przy jednoczesnej marginalizacji roli kościoła.⁶²

Poza rozwiązaniem zaadaptowanym w Geel, w XIV wieku funkcjonowały także klasztory opiekujące się osobami ze schorzeniami psychiatrycznymi. Do początku XIX wieku rozwinęły się instytucje dające swym podopiecznym możliwość uprawy warzyw w przyległych ogródkach.⁶³ Jednak to właśnie model przyjęty w Geel, gdzie główną rolę odgrywają podmioty prywatne, przyjął się w najszerszym zakresie na obszarach wiejskich Belgii.⁶⁴

W 2000 roku związek rolników „Boerenbond” podjął aktywną działalność na rzecz łączenia rodzinnych gospodarstw z potencjalnymi klientami, wtedy też wprowadzony został termin „gospodarstwo opiekuńcze”. Ponadto, wydarzenia takie jak afera dioksynowa, epidemia klasycznego pomoru świń, czy kontrowersje wokół nawozów przyspieszyły wprowadzenie regulacji i finansowania sprzyjających rozwojowi „zielonej opieki”. Miały one na celu ocieplenie niekorzystnego wizerunku rolnictwa oraz dawały rolnikom możliwość odciążenia się od niego poprzez dywersyfikację swojej działalności. Dodatkowo, taka dywersyfikacja adresowała napięte kwestie związane z rolnictwem intensywnym i ochroną środowiska.⁶⁵ Na skutek wprowadzonych zmian legislacyjnych, a także w związku z pogorszeniem ekonomicznych perspektyw w całym sektorze i zwrotowi ku alternatywnym źródłom dochodu, w ostatnich latach nastąpił gwałtowny wzrost liczby prywatnych gospodarstw opiekuńczych. Znaczącej dywersyfikacji uległy także grupy docelowe, do których gospodarstwa te kierowały swoją ofertę.⁶⁶

⁶¹ Roosens, Eugeen. *Mental patients in town life: Geel, Europe's first therapeutic community*. Beverly Hills, Sage Publications, 1979.

⁶² Goldstein, Jackie L.; Godemont, Marc M.L. (October 2003). "The legend and lessons of Geel: A 1500-year-old legend, a 21st century model". *Community Mental Health Journal*. 39 (5): 441–458.

⁶³ Dessein, J. (2008). *Farming for health: proceedings of the Community of Practice Farming for Health, November 2007, Ghent, Belgium*: <http://en.calameo.com/read/000914374c8ced41d15c6> [dostęp 26.10.2017]

⁶⁴ Di Iacovo, F., O'Connor, D.: *Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, Arsia 2009: <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf> [dostęp 27.10.2017]

⁶⁵ Buist, Y.: *Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective*. <https://farmingforhealth.files.wordpress.com/2016/03/report-development-of-care-farming-yvettebuist.pdf> [dostęp 27.10.2017]

⁶⁶ Di Iacovo, F., O'Connor, D.: *Supporting policies...*, op. cit.

Charakterystyka gospodarstw opiekuńczych w Belgii

Belgijskie gospodarstwa opiekuńcze są w zdecydowanej większości prywatnymi podmiotami komercyjnymi, dla których produkcja rolna stanowi rdzeń działalności, a usługi socjalne pełnią drugoplanową rolę.⁶⁷ Odbiorcy tych usług tworzą silnie zróżnicowaną grupę, wśród której można wyróżnić m.in.: osoby z chorobami psychicznymi, z niepełnosprawnościami fizycznymi lub intelektualnymi (najliczniejszy segment), osoby uzależnione od narkotyków, długotrwale bezrobotne, osoby starsze i bezdomne, problematyczną młodzież czy wreszcie byłych więźniów.⁶⁸ Wraz z dywersyfikacją grup docelowych poszerzeniu uległo portfolio oferowanych usług obejmujące programy integracji, aktywizacji zawodowej, warsztaty pracy chronionej, terapię w postaci relaksacji, programy rozwoju oraz nauki umiejętności społecznych. Dodatkowo, podopieczni mogą decydować, czy ze świadczeń tych chcą korzystać w formie opieki dziennej, czy też krótko- lub długo- okresowego pobytu stacjonarnego w gospodarstwie opiekuńczym.⁶⁹ Podczas gdy większość gospodarstw otwarta jest dla swoich podopiecznych przez większą część tygodnia, zdarzają się przypadki, w których działalność socjalnej dedykowane są tylko 1 lub 2 określone dni.⁷⁰

Ze względu na formę organizacyjną można wyróżnić trzy podstawowe modele rolnictwa społecznego funkcjonujące na terenie Flandrii:⁷¹

- Aktywne prywatne gospodarstwa opiekuńcze - w tym przypadku osoby zależne kierowane są do gospodarstw najczęściej za pośrednictwem instytucji opieki społecznej. Otrzymują tam opiekę dostosowaną do ich potrzeb, a odpowiedzialność za jej świadczenie (zazwyczaj przy wsparciu ze środków publicznych) spoczywa na gospodarstwie. Nacisk kładziony jest przede wszystkim na zaangażowanie podopiecznych w codzienne prace rolne. Gospodarstwa te można podzielić na formalne, zarejestrowane jako działalność rolnicza, i nieformalne – prowadzone często przez emerytowanych rolników, szkółki jeździectwa czy nawet osoby posiadające duży ogród.⁷²
- Drugi model opiera się na rozwiązaniu, w którym prywatne gospodarstwo rolne przekazuje swoją infrastrukturę na użytek instytucji opieki społecznej. Różni się on od pierwszego modelu przede wszystkim tym, że usługi opiekuńcze leżą w gestii inspektorów pracujących w danej instytucji, a właściciele gospodarstw są zobowiązani do ograniczania swoich kontaktów z podopiecznymi.
- Istnieją także gospodarstwa instytucjonalne funkcjonujące w ramach organów opieki społecznej, gdzie działalność opiekuńcza, nie zaś rolnicza, odgrywa nadrzędną rolę. Są to między innymi

⁶⁷ Wilcox, D.: Farming and Care across Europe: nuffieldinternational.org/rep_pdf/1253868266Debbie_Wilcox_Nuffield_Report.pdf [dostęp 3.11.2017]

⁶⁸ Dessein, J. (2008). Farming for health: proceedings of the Community of Practice Farming for Health, op. cit.

⁶⁹ Di Iacovo, F., Vadnal, K., O'Connor, D.: Supporting policies for social farming in Europe: progressing multifunctionality in responsive rural areas, op. cit.

⁷⁰ Dessein, J. (2008). Farming for health: proceedings of the Community of Practice Farming for Health, op. cit.

⁷¹ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010: <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/A9746FA3-0D7E-1772-5CC7-11217C8EC059.pdf> [dostęp 30.11.2017]

⁷² Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

warsztaty pracy chronionej i centra opieki dziennej. Ten model występuje zdecydowanie najrzadziej.

Belgijskie rolnictwo społeczne jest zdominowane przez prywatne inicjatywy o małej skali. Większość gospodarstw sprawuje opiekę nad niewielką liczbą osób zależnych, zazwyczaj od jednej do trzech. Wynika to z przede wszystkim z przekonania, że taka organizacja opieki wpływa korzystnie na samopoczucie podopiecznych. Pozwala ona bowiem zachować gospodarstwom autentyczność i zaoferować szansę uczestnictwa w zwykłym, codziennym życiu wiejskim, nie zaś w jego zinstytucjonalizowanej formie. Dzięki temu możliwe staje się także bardziej spersonalizowane podejście do klienta, który przestaje postrzegać się jako członek grupy „innych”, niedostosowanych do życia osób wymagających szczególnej opieki.⁷³

Ramy prawne

System regulacji

We Flandrii istnieją odrębne przepisy regulujące rolnictwo społeczne. Zostały one wdrożone w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2000 – 2006. Zawarta w nich definicja oficjalnego gospodarstwa opiekuńczego, mającego dostęp do środków publicznych, zakłada:⁷⁴

- Współpracę gospodarstwa z organizacją opieki społecznej, która jest oficjalnie uznana przez Departament Opieki Społecznej lub przez centrum doradztwa dla uczniów szkół średnich,
- Funkcjonowanie w oparciu o Umowę o Gospodarstwie Opiekuńczym, podpisywaną między gospodarstwem, instytucją opieki społecznej i podopiecznym. Umowa ta sporządzana jest przez organy administracji i zawiera następujące elementy: wykaz zadań i prac, w których uczestniczyć będzie podopieczny, informacje na temat ubezpieczenia, szczegóły dotyczące obowiązków i odpowiedzialności stron, zasady kontroli przeprowadzanych przez instytucje opieki społecznej oraz zapis informujący, że podpisywana umowa nie jest umową o pracę;⁷⁵
- Istotną rolę działalności rolniczej: rolnik prowadzący gospodarstwo opiekuńcze musi osiągać co najmniej 35% swojego przychodu z produkcji rolnej, a w dodatkowe prace może być zaangażowany jedynie w niepełnym wymiarze godzin. Nie musi on natomiast posiadać żadnych umiejętności związanych z usługami opiekuńczymi.⁷⁶

Z kolei rola instytucji opieki społecznej określona jest poprzez następujące funkcje:⁷⁷

- Koordynację procesów i relacji na linii rolnik – podopieczny,
- Dopelnianie kwestii administracyjnych,
- Okresowe kontrole w gospodarstwach opiekuńczych,

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Wilcox, D.: Farming and Care across Europe, op. cit.

⁷⁵ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Wilcox, D.: Farming and Care across Europe, op. cit.

- Oddelegowanie wykwalifikowanego asystenta do gospodarstw świadczących usługi opiekuńcze większej liczbie podopiecznych⁷⁸

Obecnie instytucje działające w innych obszarach niż opieka społeczna, np. służba zdrowia, nie są aktywnie zaangażowane w rolnictwo społeczne we Flandrii.⁷⁹

System certyfikacji

Mimo, że nie istnieje żaden oficjalny system certyfikacji rolnictwa społecznego, wprowadzone przepisy prawne gwarantują funkcjonowanie mechanizmów kontroli jakości usług opiekuńczych. Po pierwsze, już w fazie wstępnej, kiedy instytucja opieki społecznej podejmuje decyzję o rozpoczęciu współpracy z danym gospodarstwem rolnym, przeprowadzona zostaje nieformalna ocena jakości.⁸⁰ Później ocena ta podlega regularnej weryfikacji. W oparciu o zapis zawarty w Umowie o Gospodarstwie Opiekuńczym, przedstawiciel instytucji przeprowadza okresowe kontrole w gospodarstwach, w których lokuje osoby zależne. Na ich podstawie formułuje rekomendacje dotyczące postępowania z podopiecznymi, wskazuje dobre i złe praktyki. W efekcie, standardy panujące w gospodarstwach są często odzwierciedleniem norm przyjętych w danych instytucjach opieki społecznej. Jako że są to oficjalnie uznane organizacje i to na nich spoczywa ostateczna odpowiedzialność za osoby zależne, model ten funkcjonuje jako środek przeciwdziałania nadużyciom.⁸¹

Ponadto, w 2007 roku Centrum Wsparcia dla Zielonej Opieki (Steunpunt Groene Zorg) opublikowało Przewodnik po Jakości w Zielonej Opiece. Znalazł się w nim między innymi opis modelowego gospodarstwa opiekuńczego oraz przykłady najlepszych praktyk w obszarze kooperacji między rolnikami, instytucjami opieki społecznej i podopiecznymi. W publikacji zawarto także świadectwa osób zaangażowanych (rolników, osób zależnych) wraz z praktycznymi wskazówkami na temat rozpoczęcia i prowadzenia działalności opiekuńczej.⁸²

Organizacje i instytucje zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

Jedyną organizacją aktywnie promującą rozwój rolnictwa społecznego w Belgii jest Centrum Wsparcia dla Zielonej Opieki (Steunpunt Groene Zorg) powołane do życia w 2004 roku przez Boerenbond (Związek Rolników), Ons (Flamandzki Związek Rolników dla Kobiet) i CERA (belgijski bank wielokanałowy). Centrum

⁷⁸ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

⁸² Di Iacovo, F., Vadnal, K., O'Connor, D.: Supporting policies for social farming in Europe: progressing multifunctionality in responsive rural areas, op. cit.

Wsparcia jest podmiotem niezależnym, a głównym jego organem jest zarząd składający się z członków organizacji założycielskich.⁸³ Do głównych funkcji Steunpunt Groene Zorg należy:⁸⁴

- Gromadzenie i udostępnianie wszelkich informacji związanych z rolnictwem społecznym, promowanie dobrych praktyk i formułowanie standardów jakości usług opiekuńczych: za pośrednictwem strony internetowej, newsletter'a czy też podczas organizowanych szkoleń.
- Wstępne łączenie gospodarstw z instytucjami opieki społecznej oraz dopasowywanie gospodarstw do konkretnych podopiecznych na podstawie ich potrzeb (w oparciu o prowadzony bank gospodarstw opiekuńczych).
- Ułatwianie nawiązania kontaktów między zainteresowanymi instytucjami opieki społecznej a gospodarstwami rolnymi. W tym celu organizacja ustanowiła punkty kontaktu w każdej prowincji Flandrii. Są one finansowane z budżetów rządów prowincji, często w ramach lokalnej polityki rozwoju obszarów wiejskich.⁸⁵
- Pomoc w rozpoczęciu współpracy między gospodarstwem rolnym a instytucją opieki społecznej
- Angażowanie się w różne inicjatywy mające na celu promocję i rozwój gospodarstw opiekuńczych oraz wymianę informacji, takie jak: dni otwarte, platformy konsultacyjne, grupy analityczne czy projekty edukacyjne i badawcze
- Monitorowanie nowo powstających gospodarstw opiekuńczych
- Organizowanie zjazdów umożliwiających wymianę doświadczeń (np. odbywające się 2 razy w roku spotkania rolników czy też spotkania pracowników socjalnych)⁸⁶

Ponadto, Centrum Wsparcia dla Zielonej Opieki udzielało konsultacji władzom publicznym w zakresie tworzenia dogodnych warunków dla rozwoju rolnictwa społecznego we Flandrii.⁸⁷ W efekcie wypracowany został schemat wsparcia, w którym główną rolę odgrywa Departament Rolnictwa i Rybołówstwa. Jest on przede wszystkim odpowiedzialny za kwestie administracyjne i finansowe związane z funkcjonowaniem gospodarstw opiekuńczych.⁸⁸

Finansowanie

Od 2005 roku gospodarstwa opiekuńcze uznane za oficjalne na podstawie definicji opisanej w rozdziale *System Regulacji* są upoważnione do otrzymywania subsydium. Mimo, że Departamenty Opieki Społecznej i Edukacji wsparły proces rozwoju legislacji w obszarze rolnictwa społecznego, nie biorą one udziału w finansowaniu „zielonej” opieki, a subsydium wypłacane jest przez Departament Rolnictwa i Rybołówstwa. Jest ono przede wszystkim formą kompensacji za czas, którego rolnik (lub jego pracownicy) nie może

⁸³ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

⁸⁴ Di Iacovo, F., Vadnal, K., O'Connor, D.: Supporting policies for social farming in Europe: progressing multifunctionality in responsive rural areas, op. cit.

⁸⁵ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

⁸⁶ Di Iacovo, F., Vadnal, K., O'Connor, D.: Supporting policies for social farming in Europe: progressing multifunctionality in responsive rural areas, op. cit.

⁸⁷ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

⁸⁸ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

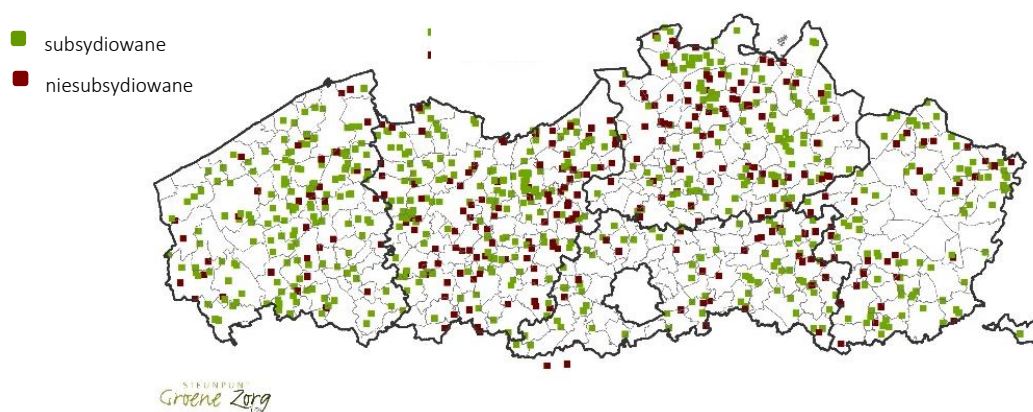
poświęcić na komercyjną produkcję rolną wskutek podejmowanej działalności opiekuńczej. Wielkość dofinansowania zależy od typu gospodarstwa i wynosi:⁸⁹

- 15 euro dziennie w przypadku, gdy gospodarstwo jedynie udostępnia instytucji opieki społecznej swoją infrastrukturę
- 40 euro dziennie, jeśli rolnik lub jego pracownicy podejmują odpowiedzialność za zorganizowanie aktywności dla osób zależnych (maksymalnie trzech). Liczba podopiecznych i intensywność świadczonej opieki nie wpływa na wysokość subsydium.

Ponadto, w ramach Flamandzkiego Rolniczego Funduszu Inwestycyjnego (VLIF), który jest częścią Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, rolnicy mogą otrzymać zwrot do 40% kosztów poniesionych na prace związane z dostosowaniem przestrzeni gospodarstw do potrzeb osób zależnych.⁹⁰

Definicja oficjalnego gospodarstwa opiekuńczego, a zwłaszcza zapis zakładający istotną rolę produkcji rolnej w ogólnym dochodzie, wyklucza część istniejących inicjatyw z opisanego schematu finansowania. Małe gospodarstwa, w których skala działalności rolniczej ogranicza znaczenie aspektu komercyjnego, nie mają podstaw by wnioskować o subsydia. Podobnie nieoficjalne gospodarstwa hobbystyczne, czy też gospodarstwa instytucjonalne, w których priorytetem są usługi opiekuńcze. Te ostatnie szukają wsparcia finansowego głównie w obszarach Ochrony Zdrowia oraz Polityki Rodzinnej.⁹¹ Zarówno niezależne jak i instytucjonalne podmioty mogą wnioskować o przyznanie środków ze specjalnych projektów rozwoju obszarów wiejskich, które realizowane są przy wsparciu budżetu publicznego i dotacji unijnych w 12 rejonach Flandrii (program Leader). Jednak w tym przypadku finansowanie nie jest gwarantowane, a w planach rozwojowych rejonów priorytet rzadko przyznawany jest rolnictwu społecznemu. Alternatywnie, niezależne organizacje, takie jak King Baudouin Foundation czy Cera, mogą dysponować funduszami przeznaczonymi na rozwój inicjatyw społecznych, w tym „zielonej” opieki.⁹²

Rysunek 5. Mapa gospodarstw opiekuńczych we Flandrii z 2015 r.

Źródło: <http://www.groenezorg.be/NL/Homepagina> [dostęp 31.10.2017]

⁸⁹ Wilcox, D.: Farming and Care across Europe, op. cit.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

⁹² Strona internetowa organizacji Zielona Opieka (Groene Zorg): <http://www.groenezorg.be/NL/Homepagina> [dostęp 31.10.2017]

Dodatkowo, w 2017 roku we Flandrii wprowadzony został budżet personalny (persoonsvolgend budget, PVB) przyznawany spełniającym określone kryteria osobom starszym zależnym oraz niepełnosprawnym. W ramach tego schematu osoby wymagające wsparcia otrzymują do rozdysponowania wedle własnych preferencji określoną kwotę, odzwierciedlającą intensywność niezbędnej opieki. Mogą ją przeznaczyć między innymi na finansowanie pobytu w wybranym gospodarstwie opiekuńczym. Warunkiem jest jednak uzyskanie akceptacji ze strony Flamandzkiej Pomocy dla Osób Niepełnosprawnych (Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap, VAPH). Podczas gdy w przypadku pobytu indywidualnego organizacja ta zatwierdza jedynie porozumienie zawierane między gospodarstwem opiekuńczym a podopiecznym, gospodarstwa oferujące aktywności grupowe muszą być zarejestrowane w bazie VAPH jako funkcjonujące Inicjatywy Zielonej Opieki.⁹³

Dobre praktyki/czynniki sukcesu

- Ogromną rolę w rozwoju belgijskich gospodarstw opiekuńczych odegrało Centrum Wsparcia dla Zielonej Opieki (Steunpunt Groene Zorg). Dzięki niemu powstała sieć kontaktów oraz platforma wymiany informacji znacznie usprawniająca współpracę między zainteresowanymi stronami: gospodarstwami opiekuńczymi, instytucjami opieki społecznej i ich podopiecznymi. Jeden z ważniejszych projektów wdrożonych przez Centrum Wsparcia to Inicjatywa Podnoszenia Jakości (z ang. *High Quality Intermediate Service*), którego celem jest podnoszenie jakości „zielonej opieki” poprzez organizowanie różnorodnych szkoleń dla rolników. Wśród nich znajdują się między innymi kursy z zakresu: ogólnych usług opiekuńczych, specyficznych potrzeb określonych grup docelowych, terapii prowadzonych z wykorzystaniem ogrodnictwa lub z udziałem zwierząt. Dodatkowo, w trakcie szkoleń omawiane są szczegółowo kwestie prawne i możliwości finansowania dostępne w zależności od wybranej formy organizacyjnej gospodarstwa. Prezentowane są praktyczne wskazówki dotyczące wymogów ubezpieczeniowych oraz procedur towarzyszących nawiązywaniu współpracy z placówkami publicznymi. Dla nowo powstających gospodarstw opiekuńczych Steunpunt oferuje dodatkowe wsparcie we wstępnej fazie ich rozwoju. Wdrożenie Inicjatywy Podnoszenia Jakości przełożyło się na wzrost jakości usług opiekuńczych, a także stało się bodźcem do powstawania nowych inicjatyw w zakresie rolnictwa społecznego. Wzrosła także liczba kontraktów zawieranych między gospodarstwami a instytucjami publicznymi, sugerując usprawnienie kooperacji między stronami. Sukces Centrum Wsparcia w promowaniu rozwoju „zielonej” opieki pokazuje jak istotna jest wewnętrzna organizacja sektora i jak wielką rolę odgrywają sieci kontaktów oraz przepływ informacji między zaangażowanymi podmiotami.⁹⁴
- Jako że we Flandrii nie istnieje system certyfikacji gospodarstw opiekuńczych, wprowadzono przepisy, które mają na celu zapewnienie określonego standardu „zielonej” opieki oraz wykluczenie nadużyć. Po pierwsze, oficjalne gospodarstwo opiekuńcze może współpracować jedynie z oficjalnie uznaną instytucją opieki społecznej. Po drugie, zakres tej współpracy oraz wynikające z niej prawa i obowiązki muszą zostać ściśle określone w kontrakcie podpisywanym przez obydwie strony oraz podopiecznego. Dodatkowo, na podstawie sporządzonej umowy instytucja opieki społecznej przeprowadza okresowe kontrole w gospodarstwie opiekuńczym. Nacisk na jakość świadczonych usług jest także podkreślany poprzez działalność Centrum Wsparcia dla Zielonej Opieki.

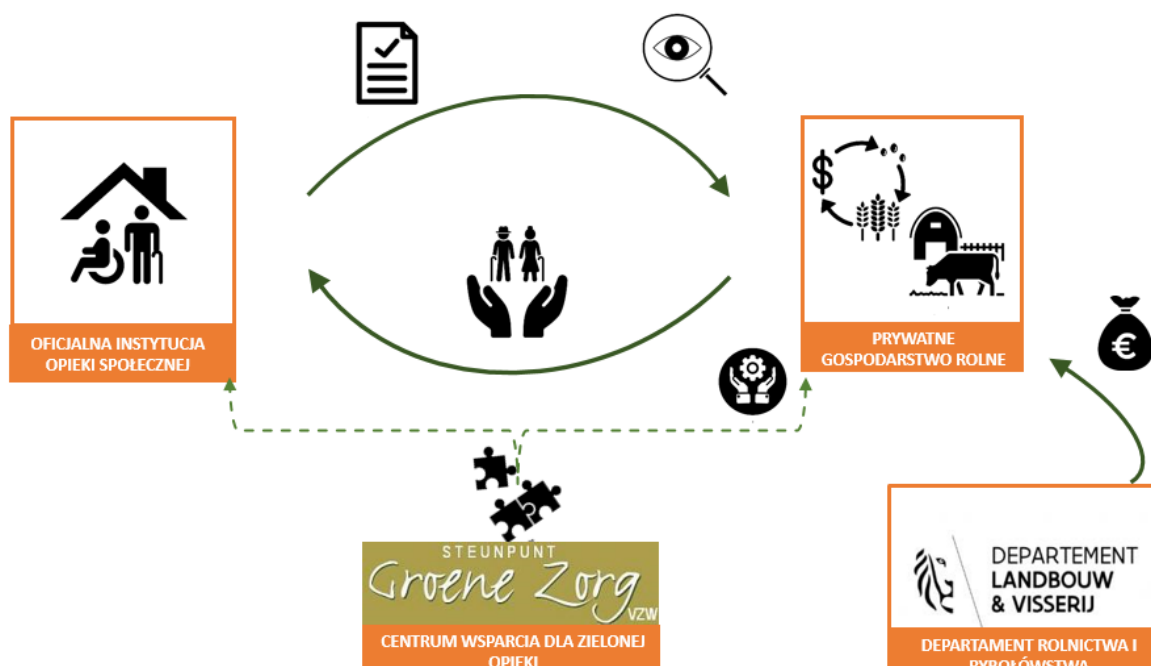
⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

Przykład Dobrej Praktyki: Przejrzyste Przepisy Regulujące „Zieloną” Opiekę

W Belgii bardzo istotne w historii rozwoju rolnictwa społecznego okazało się stworzenie przejrzystych ram prawnych, w których miało ono funkcjonować i **formalne uznanie gospodarstw opiekuńczych** jako odrębnego podmiotu gospodarczego na podstawie wprowadzonej do legislacji definicji. Znaczącą rolę odegrał **system wsparcia finansowego** opisany w ramach nowo powstających regulacji. W efekcie, po roku 2005, kiedy to owe zmiany miały miejsce, nastąpił gwałtowny wzrost liczby gospodarstw opiekuńczych, przekraczający 30% w skali roku. Przyznawane subsydia nie były jednak jedynym czynnikiem napędzającym rozwój rolnictwa społecznego. Równie istotna okazała się **spójność realizowanej polityki i przejrzystość przepisów**, dzięki którym zainteresowani rozpoczęciem działalności opiekuńczej rolnicy mogli z łatwością zidentyfikować powiązane z nią wymogi, prawa czy obowiązki. Dodatkowo, na podstawie wprowadzonych przepisów to nie gospodarstwa, lecz instytucje opieki społecznej z nimi współpracujące przyjmowały na siebie kwestie administracyjne, a także ostateczną odpowiedzialność za swoich podopiecznych. Wszystko to przyczyniło się do powstania warunków sprzyjających rozwojowi „zielonej” opieki. Sukces wdrożonego schematu wynika między innymi z faktu, iż **zaprojektowany** został **przy ścisłej współpracy zaangażowanych stron**: ministerstw (rolnictwa, opieki społecznej, edukacji), rolników, organizacji rolniczych, instytucji i organizacji opieki społecznej oraz Centrum Wsparcia dla Zielonej Opieki.

Model przedstawiający powiązania między stronami zaangażowanymi w „zieloną” opiekę w świetle powstałych w 2005 roku przepisów prawnych.

Źródło: opracowanie własne.

Źródła:

- [1] Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010: <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/A9746FA3-0D7E-1772-5CC7-11217C8EC059.pdf> [dostęp 30.11.2017]
- [2] Cow Farm by Symbolon from the Noun Project
- [3] Inspection by Tai Tzunung from the Noun Project
- [4] Agreement by unlimicon from the Noun Project
- [5] Puzzle pieces by Iconika from the Noun Project
- [6] Elderly care by Adrien Coquet from the Noun Project
- [7] Support by Maxim Kulikov from the Noun Project
- [8] Money Bag by RULI from the Noun Project

Bariery w rozwoju/ wyzwania na przyszłość

- Obecnie fundusze dedykowane rolnictwu społecznemu pochodzą w całości z Departamentu Rolnictwa. Tymczasem dalsze finansowanie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (funduszy unijnych) nie jest możliwe z uwagi na stały charakter świadczonej w formie subsydium pomocy. Środki przewidziane na realizację programu mogą bowiem pokrywać jedynie inwestycje niezbędne do rozpoczęcia działalności, nie zaś jej codzienne funkcjonowanie. Wobec tego, aby zagwarantować rozwój rolnictwa społecznego w przyszłości, niezbędne może okazać się włączenie go w schematy finansowania istniejące w obszarach opieki społecznej czy też ochrony zdrowia.⁹⁵
- Inny problem stanowią rozbieżności w popycie i podaży gospodarstw opiekuńczych pod względem lokalizacji – podczas gdy większość inicjatyw „zielonej” opieki pojawia się na obszarach wiejskich, zdecydowanie największe zapotrzebowanie na tego typu usługi odnotowywane jest w okolicach większych ośrodków miejskich (np. Antwerpii).⁹⁶
- Jako że rolnictwo społeczne w swoim obecnym kształcie jest stosunkowo nowym zjawiskiem, nie jest ono powszechnie znane. Aby umożliwić mu dalszy rozwój, niezbędne jest dotarcie do szerszego grona potencjalnych grup docelowych.⁹⁷
- Innym czynnikiem hamującym wykorzystanie pełni potencjału rozwojowego rolnictwa społecznego jest brak jakiegokolwiek wsparcia dla osób, które nie prowadzą komercyjnej działalności rolnej lub robią to na niewielką skalę (gospodarstwa małe, hobbystyczne, nieprowadzone przez profesjonalnych rolników). Takie rozwiązanie ma jednak na celu zapewnienie autentycznego doświadczenia osobom zależnym.⁹⁸

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem.

FRANCJA

Francja

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- ogrody społeczne i ogrody robotnicze zapoczątkowane już w XIX wieku
- chęć poprawy warunków i jakości życia dla przedstawicieli klasy robotniczej
- idea u źródeł wspierana przez organizacje kościelne

Formy organizacyjne

- przedsiębiorstwa/ spółdzielnie socjalne
- stowarzyszenia i sieci gospodarstw społecznych, edukacyjnych, terapeutycznych, etc.
- rodziny goszczące – rodzinne domy opieki (l'accueil familial)
- prywatne gospodarstwa rolne (agroturystyka)
- struktury asocjacyjne i instytucje socialne (np. ACIs, ESAT)
- placówki wsparcia dziennego (Service d'Activité de Jour – SAJ)
- organizacje pozarządowe i charytatywne
- organizacje kościelne

Profil działalności

- integracja społeczno-zawodowa (w tym staże okresowe bez zakwaterowania)
- rodzinne domy opieki dla osób starszych, niepełnosprawnych, z chorobą psychiczną
- gościnność społeczna: przyjmowanie na farmach różnych grup w różnych celach w różnych formach
- wsparcie w trudnych sytuacjach życiowych poprzez angaż gospodarstwa do sieci dostaw
- resocjalizacja młodzieży sprawiającej trudności (np. z opieką kuratora)
- wsparcie, towarzystwo i terapia dla ofiar przemocy
- i inne

Liczba gospodarstw
opiekuńczych

2 000+

(trudne do oszacowania)

Liczba klientów

Powyżej. **30 tys.**

((dane szacunkowe)

Grupy docelowe

- Osoby z niepełnosprawnością intelektualną i fizyczną
- Osoby starsze i z demencją
- Osoby z problemami psychicznymi
- Osoby cierpiące na autyzm
- Zagrożeni wykluczeniem (byli więźniowie, uzależnieni)
- Dzieci, uczniowie ze specjalnymi potrzebami
- Młodzież sprawiająca trudności wychowawcze
- Osoby długotrwale bezrobotne
- Osoby wypalone zawodowo
- Osoby poszukujące azylu, imigranci

Geneza rolnictwa społecznego

Postawy grup zainteresowanych rolnictwem społecznym we Francji mają swoje źródło w idei solidarności i etycznego postępowania względem innych osób, a nie tyle w postrzeganiu tej formy działalności jako źródła dochodów czy dywersyfikacji przychodów.⁹⁹ Przyjmowanie gości w gospodarstwach na obszarach wiejskich w celach społecznych (*l'accueil social en milieu rural*) jest przede wszystkim sprawą relacji międzyludzkich, niezależnie od projektu edukacyjnego czy terapeutycznego, w jaki ta „gościna” się wpisuje.

Obecne we Francji formy możliwych działań są nieograniczone, oferują jedynie ramy i kontekst, w który mogą wpisać się konkretne cele danej społeczności lokalnej i historii ludzi, z których każdy jest indywidualnością i wnosi w te ramy swój zasób do pracy czy obcowania z naturą.

Charakterystyka gospodarstw opiekuńczych

Rolnictwo społeczne we Francji reprezentuje pełen przekrój form działalności i profilu produkcyjnego gospodarstw. Nie obserwuje się jednego wyraźnego modelu funkcjonowania, a gospodarstwa tworzone są zarówno przez osoby prywatne, jako przedsiębiorstwa, ale także i zrzeszenia większych grup podmiotów tworzących sieć o określonych jasno zdefiniowanych strukturach.¹⁰⁰

Rozproszenie inicjatyw i powielanie sprawdzonych form przez stowarzyszenia podmiotów rolniczych – fakt decentralizacji inicjatyw związanych z gospodarstwami o celach społecznych sprawia, że nie sposób jest ustalić aktualnej liczby miejsc świadczących dany typ usług czy pogrupować je według ich specyficznych – często różnych łączonych – funkcji. Możliwe jest natomiast wskazanie głównych nurtów i kierunków, jakie obrało rolnictwo społeczne we Francji określane nie bezpośrednio jako *green care*, ale dla przykładu jako:

- *d'hébergement «vert»* lub *d'hébergement dans les fermes*, czyli zielone zakwaterowanie lub zakwaterowanie na wsi – oznaczające szeroko rozumianą i coraz bardziej propagowaną agroturystykę
- *les jardins de soin*, czyli ogrody zdrowia – miejsca tworzone przy instytucjach opieki, szpitalach i placówkach zapewniających tym samym elementy hortiterapii swoim podopiecznym
- *les accueillants familiaux*, czyli w wolnym tłumaczeniu rodzinne domy pomocy lub rodziny goszczące (w większości zlokalizowane na terenach wiejskich), wśród których można wyróżnić, w zależności od grupy odbiorców usług m.in.:
 - *Accueil de personnes âgées (APA)* – rodzinne domy opieki dla osób starszych
 - *Accueil de personnes adultes handicapés (PAH)* – rodzinne domy opieki dla dorosłych osób niepełnosprawnych (zazwyczaj w wieku 18 – 60 lat)
 - *Accueil familial thérapeutique (AFT)* – rodzinne domy opieki dla osób z problemami psychicznymi w każdym wieku – specjalistycznie wybrane jednostki o specjalnych kompetencjach, będące alternatywą dla szpitala psychiatrycznego. Podmioty finansowane w ramach systemu ubezpieczeń społecznych i ochronę zdrowia.

⁹⁹ Gérald Assouline, *Social/Care farming in France*, SO FAR, 2007, http://sofar.unipi.it/index_file/State_of_art_FR.pdf [dostęp 27.09.2017]

¹⁰⁰ Ibidem.

- **l'accueil social en milieu rural** – analogicznie do powyższych APA i PAH, czyli rodziny goszczące z/dla powodów społecznych w środowisku wiejskim – idea wspierana przez federacje narodowe CIVAM i Accueil Paysan najbliższej odpowiadająca gospodarstwom opiekuńczym.

Należy tu zaznaczyć, że powyżej wymienione przykłady – jeśli udaje się je przypisać do lokalizacji w gospodarstwie rolnym lub chociaż jako praktykowane na terenach wiejskich – wpisują się w definicję rolnictwa społecznego i opiekuńczego przyjętą w niniejszym opracowaniu. Wszystkie bowiem z powyższych form są adresowane do szerokiego grona odbiorców obejmując również osoby starsze i zależne.

Jardins – ogrody

W całym kraju popularne są otwarte formy wspólnych lub zbiorowych ogrodów – *jardins collectif* – jak nazywane są pomniejsze formy uprawiania roślin, warzyw i owoców we Francji – skupione najczęściej w sieciach współpracy z pewną wizją: edukacyjną lub społeczną. Są to przestrzenie o potwierdzonym w badaniach¹⁰¹ korzystnym wpływie na rozwój sieci społecznych zwłaszcza wśród osób starszych uprawiających ogrodnictwo. Dzięki animatorom tych miejsc pochodzącym z różnych organizacji stowarzyszeniowych, lokalni mieszkańcy zarówno na terenach wiejskich jak i w miastach mogą realizować swoje potrzeby społeczne, kulturalne i związane z obcowaniem w naturalnym środowisku. Pozytywne aspekty utrzymywania ogrodów

SĄ OSOBY STARSZE, KTÓRE UTRACIŁY
ZWYCZAJ WYCHODZENIA NA
ZEWNĄTRZ I SPOTYKANIA SIĘ Z INNYMI
LUDŹMI. TUTAJ ZACHĘCA SIĘ ICH, ŻEBY
ZASIALI NASIONA I PRZYCHODZILI
OGLĄDAĆ, JAK ROSNĄ ICH ROŚLINY

Béatrice

widoczne są również w polityce publicznej, gdzie *jardins* są miejscem rodzinnego spędzania czasu (*jardins familiaux* na wzór rodzinnych ogródków działkowych w Polsce), dzielenia się przestrzenią i plonami (*jardins partagés*), włączenia społecznego (*jardins d'insertion*), edukacji dzieci i młodzieży (*jardins pédagogiques*), czy usług angażujących i aktywizujących osoby starsze (*jardins d'accueil de personnes âgées*).¹⁰² Jeden z takich ogrodów został przedstawiony bliżej w dalszej części niniejszego opracowania w ramach studium przypadku.

Rolnictwo społeczne we Francji skupia się w większości na adresowaniu potrzeb osób oddalonych od rynku pracy, wykluczonych społecznie lub w trudnej sytuacji życiowej. Wynika to z historycznych korzeni tego ruchu. Takie gospodarstwa prowadzone są przez rolników, którym trudno przypisywać motywacje czysto finansowe dla podejmowania tego typu działalności. Są to najczęściej – w opinii przedstawicieli sieci Réseau ASTRA – osoby posiadające duszę społecznika, wywodzące się z sektora edukacji, wychowania lub z doświadczeniem w pracy socjalnej lub opiekuńczej¹⁰³.

¹⁰¹ I. Tournier, V. Postal, Proposition d'un modèle intégratif concernant les bénéfices psychologiques du jardinage chez les personnes âgées, Ger Psychol Neuropsychiatr Vieil 2014 ; 12 (4) : 424-31, http://www.jle.com/download/gpn-303453-proposition_dun_modele_integratif2013,_concernant_les_benefices_psychologiques_du_jardinage_chez_les_personnes_agees--WhyEB38AAQEAAACU2qLwAAAAB-a.pdf [dostęp 17.11.2017]

¹⁰² Guide des jardins collectifs à Nantes, 2013, <https://www.nantes.fr/files/PDF/Guides-pratiques/jardins-collectifs-13.pdf> [dostęp 17.11.2017]

¹⁰³ M. Aitchison, G. Assouline, L'accueil à la ferme de personnes en difficultés. Etat des lieux. 2014, http://www.reseau-astra-agriculture-sociale-therapeutique-rhone-alpes.org/IMG/pdf/reseau_astra_accueil_a_la_ferme_rapport_de_synthese_mai_2014.pdf [dostęp 15.11.2017]

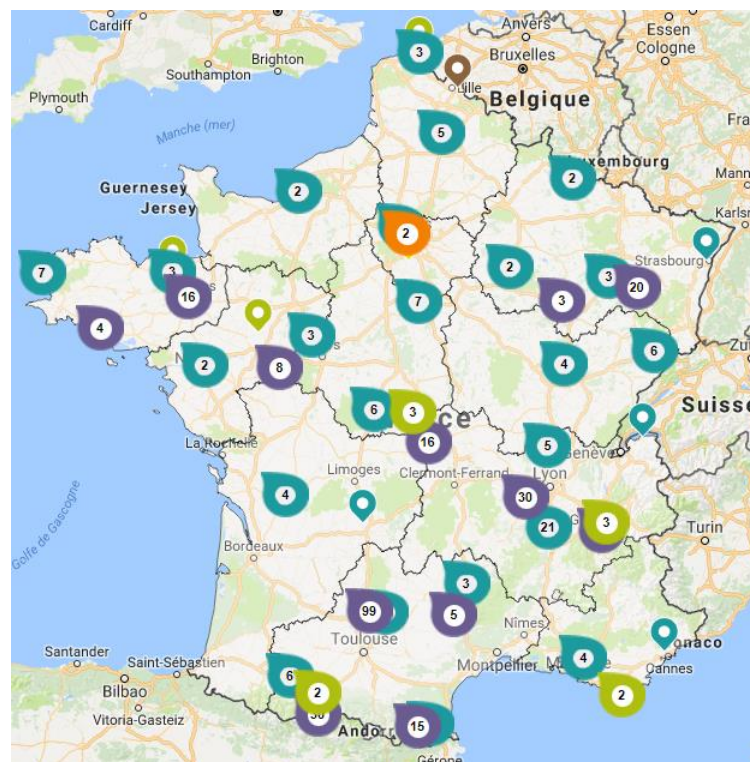

W celu aktywizacji grup zagrożonych wykluczeniem (często obejmujących również osoby w wieku 60 lat i więcej) zawiązują się różnorodne sieci wsparcia rolnictwa ekologicznego, społecznego i rozwoju wsi. By bliżej przedstawić specyfikę i naturalną skłonność podmiotów francuskich do zrzeszania się, poniżej przedstawiono przykłady organizacji wspierających gospodarzy w tym konkretnym obszarze walki z wykluczeniem społecznym i ubóstwem.

Gospodarstwa zapobiegające wykluczeniu społecznemu

Integracja społeczno zawodowa jest głównym celem Réseau Cocagne – sieci ogrodów Jardins de Cocagne zawiązanej w latach 90tych z myślą o osobach zagrożonych wykluczeniem społecznym, w trudnej sytuacji finansowej czy życiowej. Stworzony system organicznej produkcji rolnej i sieci dystrybucji do stałych odbiorców – świadomych konsumentów, pozwala na zapewnienie miejsc pracy dla osób potrzebujących takiej formy stabilizacji i bodźca – szansy do ułożenia sobie życia na nowo. Obecnie w skład sieci wchodzi 100 ogrodów warzywnych na terenie całego kraju, ponad 400 punktów sprzedaży produktów z tych gospodarstw oraz 2 restauracje Planète Sésame, w których zatrudnione przez organizację osoby przyrządzają organiczne dania ze świeżych produktów prosto z pola. Kolejną inicjatywą w fazie przygotowania jest firma cateringowa Table de Cocagne, która stworzy dodatkowe 11 miejsc pracy.

Rysunek 6. Ogrody (100 aktywnych), punkty sprzedaży i placówki integracyjne sieci Réseau Cocagne.

Źródło: Strona internetowa Réseau Cocagne, <http://www.reseaucocagne.asso.fr/ou-sont-les-jardins-de-cocagne/> [dostęp 15.11.2017]

Na podobnej zasadzie działa sieć zaopatrzenia solidarnych sklepów spożywczych (épicerie solidaire) A.N.D.E.S. – Uniterres (A.N.D.E.S.) – szerzej opisana w publikacji Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi dotyczącej

Innowacji społecznych na terenach wiejskich.¹⁰⁴ Oba przykłady łączą zatrudnienie osób wykluczonych do pracy w gospodarstwach produkujących żywność organiczną. Z drugiej strony tworzonego solidarnego łańcucha dystrybucji znajdują się odbiorcy świeżej żywności, którzy deklarują konkretne ilości zakupów zapewniając pewność popytu i sens ciągłości produkcji.

Solidarne sklepy spożywcze prowadzone są również przez organizacje wyznaniowe lub charytatywne takie jak La Société de Saint-Vincent-de-Paul (SSVP)¹⁰⁵. W ramach wielu swoich obszarów działań SSVP pod swoją opieką ma osoby w trudnych sytuacjach życiowych i w ciężkim położeniu socjo-ekonomicznym. Zapewniają im nie tylko dostęp do zakupów spożywczych i podstawowych artykułów pierwszej potrzeby za 10% wartości, ale także prowadzą porady kulinarne i dietetyczne oraz udostępniają przestrzeń do gotowania, stół, przy którym można zjeść i towarzystwo troskliwych wolontariuszy.

Powyższe inicjatywy, w tym sklepy spożywcze, zachęcają do spotkań między klientami – świadomie nie nazywanymi tu beneficjentami – zwłaszcza poprzez oferowanie warsztatów gotowania, zarządzania budżetem, które wymagają rozmów i towarzyszenia. Ludzie lub rodziny w niepewnej sytuacji życiowej cierpią przede wszystkim z powodu samotności i bycia wyobcowanym z regularnych relacji społecznych.

Organizacje i instytucje zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

We Francji istnieje ponad 200 lokalnych stowarzyszeń i organizacji, które mają za zadanie tworzenie sieci kontaktów, gromadzenie i wymianę wiedzy oraz wspierają promowanie idei gospodarstw opiekuńczych. Najprężniej jednak działają dwie federacje o zasięgu narodowym: CIVAM i Accueil Paysan, które od 10 lat uzupełniają swoje działania i wspólnie realizują ten sam cel¹⁰⁶.

Tabela 8. Stowarzyszenia i federacje rolników i gospodarstw społecznych i opiekuńczych, sieci wsparcia rodzin goszczących oraz ich wybrane zadania

Accueil Paysan – stowarzyszenie skupiające rolników i podmioty wiejskie wokół działalności na rzecz rozwoju turystycznej, edukacyjnej i społecznej oferty wsi.

- Dywersyfikacja działalności rolniczej m.in. przez wsparcie tworzenia gospodarstw opiekuńczych
- Portal z wyszukiwarką gospodarstw oferujących zakwaterowanie, wyżywienie i różne aktywności, opisy gospodarstw z preferowaną grupą docelową (np. osoby starsze), ale brak możliwości wyszukiwania gospodarstw wg tego kryterium, <http://www.accueil-paysan.com/fr/>
- Organizacja wieczorów informacyjnych skupiających osoby goszczące osoby starsze/zależne w swoich domach
- Aktywizacja społeczności lokalnej
- Promocja lokalnych produktów

¹⁰⁴ Innowacje społeczne mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego osobom starszym na obszarach wiejskich w wybranych krajach europejskich, Raport PCG Polska Sp. z o.o. przygotowany na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, grudzień 2016, <https://bip.minrol.gov.pl/Opracowania-ekspertyzy-publikacje/Innowacje-spoeczne-majace-na-celu-zapewnienie-bezpieczenstwa-socjalnego-osobom-starszym-na-obszarach-wiejskich-w-wybranych-krajach-europejskich> [dostęp 15.11.2017]

¹⁰⁵ Strona internetowa stowarzyszenia SSVP, <https://www.ssvp.fr/actions/epicerie-solidaire/> [dostęp 15.11.2017]

¹⁰⁶ Portal stowarzyszenia Accueil Paysan, prezentacja działalności, <http://www.accueil-paysan.com/fr/que-faisons-nous/les-types-daccueil/laccueil-social/presentation/> [dostęp 14.11.2017]

- *Ścisła współpraca z CIVAM w zakresie rozwoju idei rodzinnych domów opieki w ramach krajowego porozumienia międzysieciowego podpisanego w 2012 r.*

Réseau CIVAM (Centres d'Initiatives pour Valoriser l'Agriculture et le Milieu rural) – ośrodki promujące rolnictwo i środowisko wiejskie

- Dywersyfikacja działalności rolniczej m.in. przez wsparcie tworzenia gospodarstw opiekuńczych
- Opracowywanie podręczników dla rolników zainteresowanych rozwojem działalności w kierunku gospodarstw opiekuńczych wraz z kodeksem dobrych praktyk, listami kontrolnymi, studiami przypadków i dobrymi radami oraz dla animatorów lokalnych CIVAM z materiałami pomocniczymi do zajęć w terenie¹⁰⁷
- Tworzenie partnerstw i facylitacja wymiany wiedzy np. w gronie osób prowadzących rodzinne domy opieki – animacja grup, szkolenia, wymiana dobrych praktyk, wsparcie
- Patronowanie działaniom zmierzającym do przyjmowania i asymilowania na terenach wiejskich nowo-napływającej ludności, w tym emerytów chcących spędzić emeryturę na wsi, imigrantów czy innych osób zainteresowanych życiem na wsi.
- *Ścisła współpraca z Accueil Paysan w zakresie rozwoju idei rodzinnych domów opieki w ramach krajowego porozumienia międzysieciowego z 2012 r.*

Réseau ASTRA (L'agriculture sociale et thérapeutique en Région Auvergne-Rhône-Alpes) – sieć gospodarstw społecznych i terapeutycznych w Regionie Owernia-Rodan-Alpy

- Promocja idei rolnictwa społecznego oraz działających gospodarstw społecznych
- Wymiana wiedzy i szkolenia
(działalność szerzej opisana w części: Studia przypadków)

Famidac (l'association des accueillants familiaux et de leurs partenaires) – Federacja Rodzin Goszczących osoby starsze i/lub osoby niepełnosprawne oraz podmiotów partnerskich

- Kompleksowy i wyczerpujący bank informacji nt. idei przyjmowania osób starszych i niepełnosprawnych pod swój dach na wzór rodziny zastępczej: www.famidac.fr
- Pytania i odpowiedzi nt. *l'accueil familial*
- Promocja badań, analiz, monitoring mediów i zbieranie referencji dla tej formy usług społecznych
(działalność szerzej opisana w części: Dobra praktyka)

CETTEFAMILLE - Sieć rodzin goszczących – rodzinnych domów opieki

- organizacja wspólnego spędzania czasu wśród innych osób prowadzących rodzinne domy opieki
- wymiana doświadczeń
- upowszechnianie wiedzy o zawodzie i zadaniach rodzin goszczących osoby starsze
- bank informacji o rodzinnych domach opieki: www.cettefamille.com
- monitoring mediów i zbiór artykułów
- świadectwa skuteczności, opinie o usłudze (również w formie filmów)
- infolinia

Źródło: Opracowanie własne.

¹⁰⁷ Mettre en place l'accueil familial social de personnes âgées et d'adultes handicapés en milieu rural, CIVAM et Accueil Paysan, 2007, <https://www.famidac.fr/IMG/pdf/guideaccueil-paysan-limousin.pdf> [dostęp 15.11.2017]

Powiązanie rolnictwa społecznego z polityką senioralną

Rodziny goszczące, czyli rodzinne domy opieki

Jedną z form działalności dostępnych dla gospodarstw opiekuńczych jest działanie na zasadach podobnych do rodzin zastępczych dla seniorów – tzw. rodziny przyjmującej/goszczącej (*accueillants familiaux*), czyli rodzinnego domu opieki.

Można wyróżnić kilka formalnych typów domów rodzinnych, które podlegają obowiązkowi rejestracyjnemu w radach generalnych (*conseil général*) na poziomie departamentów. Ich rodzaje zależą od grupy docelowej i idącej za tym ścieżki finansowania. W przypadku przyjmowania osób starszych i/lub niepełnosprawnych, to sami odbiorcy usługi opłacają pracę rodziny przyjmującej na podstawie umowy cywilno-prawnej. W przypadku osób borykających się z problemami psychicznymi, pobyt tychże w rodzinnych domach opieki (*Accueil thérapeutique*) finansowany jest przez sektor ochrony zdrowia i np. szpitale psychiatryczne. Równolegle funkcjonują analogiczne formy wpisane w system usług społecznych i medycznych, gdzie osoba prowadząca dom jest pracownikiem systemu pomocy społecznej (*Accueil familial médico-social*).

Możliwość prowadzenia takiej działalności dla osób fizycznych została wprowadzona dedykowaną ustawą już w 1989 roku, z późniejszymi zmianami w 2000¹⁰⁸, regulującą zasady przyjmowania przez osoby prywatne osób starszych i niepełnosprawnych pod swój dach. Aktualizację tych zasad przyjęto również w Ustawie o przystosowaniu społeczeństwa do starzenia się (*l'adaptation de la société au vieillissement*) w 2015 roku wraz z deklaracją dalszego rozwoju tej formy opieki i zamieszkania dla seniorów i osób zależnych.

W dedykowanych temu obszarowi badaniach z 2013 r.¹⁰⁹ dokładnie rozpoznano popularność tej formy mieszkalnictwa i opieki dla seniorów i osób zależnych, zwracając uwagę na znaczne różnice między departamentami co do liczby zarejestrowanych rodzin (od 2 do 507) oraz na fakt, że blisko 20% rodzin skupia się jedynie w 4 departamentach (a 33% w 10). O wysokim zapotrzebowaniu na tę formę opieki świadczy również stopień obłożenia rodzinnych domów opieki sięgający średnio 80% (od 40 do 100%).

Często prowadzącymi takie rodziny goszczące osoby starsze i/lub niepełnosprawne są były pracownicy publicznych domów opieki EHPAD (*l'établissements d'hébergement pour personnes âgées dépendantes* – odpowiednik DPSów) i opiekunki osób starszych, którym ta idea wsparcia podopiecznych i sposób pracy bardziej odpowiada niż instytucjonalizacja. Wymagana jest uprzednio rejestracja gospodarzy w bazie rodzin prowadzonej przez departamenty i zezwolenie od rady departamentu (*le conseil départemental*), które

ZAPRASZAM DO ZAMIESZKANIA NA
MOJEJ MAŁEJ FARMIE W DWÓCH
WYREMONTOWANYCH DOMKACH.
MIESZKAM W TYM SAMYM
GOSPODARSTWIE. POSIADAM
UPRAWNIENIA DO PRZYJMOWANIA
STARSZYCH OSÓBI I PROPONUJĘ
WSPARCIE DOSTOSOWANE
DO POTRZEB KAŻDEGO
Z PODOPIECZNYCH. JESTEM
DOSTĘPNA W DZIEŃ I W NOCY
W RAZIE POTRZEBY.

Emmanuel Oddoz

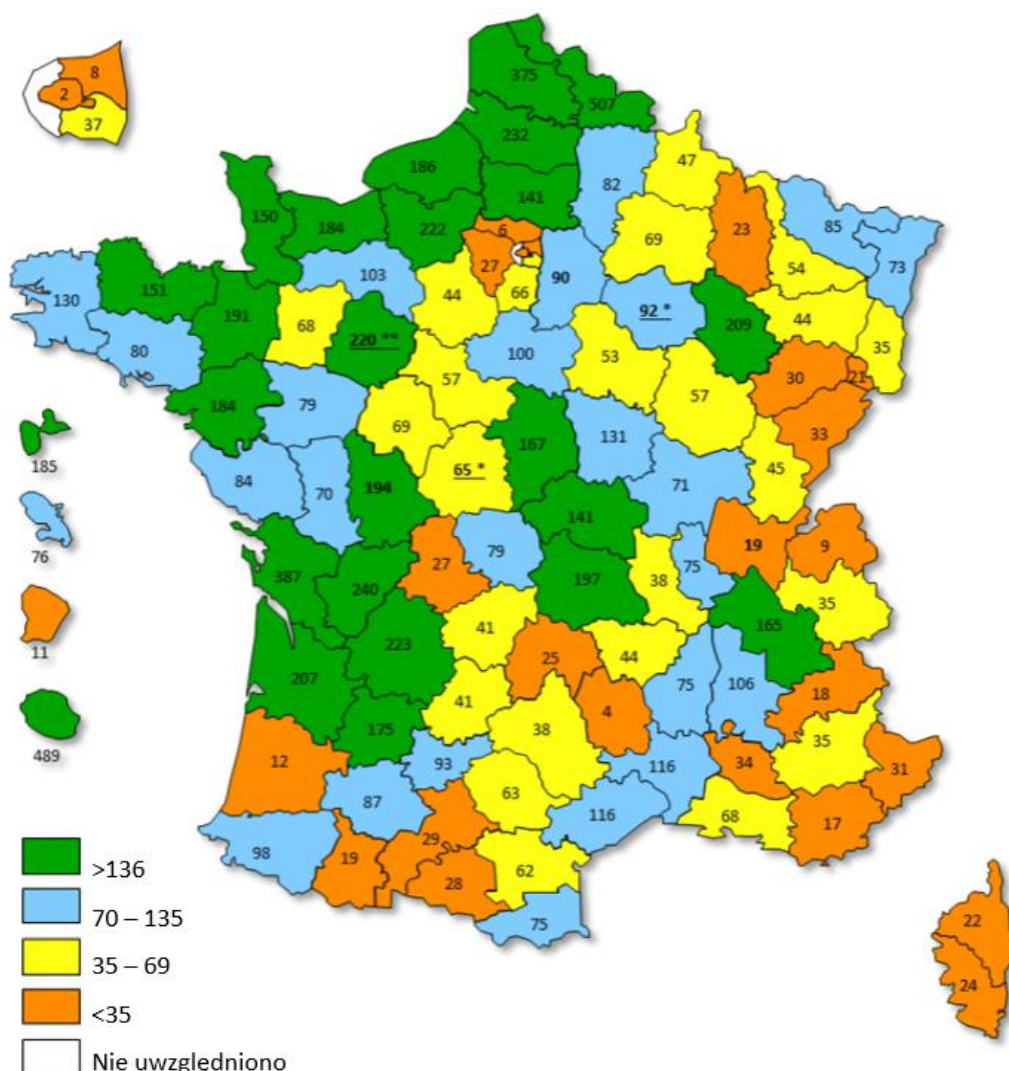
¹⁰⁸ Portal rządowych aktów prawnych Legifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000322092&dateTexte=20001222> [dostęp 17.11.2017]

¹⁰⁹ Raport z badań Instytutu Szkoleń, Badań i Ewaluacji Praktyk Medyczno-Społecznych (IFREP), <https://www.famidac.fr/IMG/pdf/ifrep-afpaph-2013-2015-v2.pdf> [dostęp 17.11.2017]

wydawane jest przynajmniej po jednej rozmowie z gospodarzem lub rodziną wnioskującą, wizji lokalnej w ich domu w celu zbadania warunków pobytu oraz po sprawdzeniu historii ewentualnych wykroczeń.¹¹⁰ Obowiązkowe jest także wstępne szkolenie, które można zrealizować w Departamencie bądź w ramach działalności np. sieci CIVAM i organizowanych przez nich spotkań. Rady generalne departamentów publikują własne regionalne poradniki i broszury promujące ideę rodzinnych domów pomocy. Udostępniają tam nie tylko wzory dokumentów czy kalkulacje wynagrodzeń, ale również kontakty do właściwych instytucji pomocowych. Na większości stron departamentów można bez problemu znaleźć obszerne rejestry rodzinnych domów opieki ze szczegółowymi danymi kontaktowymi do osób je prowadzących¹¹¹ – co w połączeniu ze stronami stowarzyszeń (opisanych powyżej) znacząco ułatwia sprawny wybór miejsca zamieszkania dla osoby starszej lub zależnej.

Rysunek 7. Liczba zarejestrowanych rodzinnych domów opieki

Źródło: Raport z badań Instytutu Szkoleń, Badań i Ewaluacji Praktyk Medyczno-Społecznych (IFREP), op.cit.

¹¹⁰ Portal rządowy z informacjami dla osób starszych, <http://www.pour-les-personnes-agees.gouv.fr/choisir-un-hebergement/vivre-en-accueil-familial> [dostęp 17.11.2017]

¹¹¹ Rejestr rodzinnych domów opieki departamentu Isère, <http://www.asmi.asso.fr/upload/document/0001/171117-041102-liste-des-accueillants-familiaux.pdf> [dostęp 15.11.2017]

Finansowanie

Finansowanie kontraktów w gospodarstwach społecznych osobom bezrobotnym należy do zadań instytucji regionalnych odpowiedzialnych za aktywizację zawodową. Taka forma kierowania do pracy pozwala tym jednostkom zaadresować problem bezrobocia. Bezrobotni mogą być też zatrudniani bezpośrednio przez organizacje non-profit z pewnym wsparciem ze strony samorządów lokalnych.

Jednocześnie gospodarstwa opiekuńcze dla innych grup odczuwają presję ze strony organizacji/jednostek je finansujących, jeśli chodzi o szybszy przyrost produkcji, większy udział samofinansowania działalności a przy tym zmniejszanie zależności od finansowania odgórniego.¹¹² Szacuje się, że około 15% budżetu gospodarstw może pochodzić ze środków własnych związanych ze sprzedażą produktów rolnych bądź świadczeniem usług. Natomiast fundusze publiczne, po procesie decentralizacji odpowiedzialności na niższy poziom, są często niepewne i coraz skromniejsze przy rosnących potrzebach.¹¹³

Gospodarstwa sprawujące opiekę nad osobami niepełnosprawnymi z chorobą psychiczną finansowane są głównie z poziomu regionalnego lub ogólnokrajowego (System zabezpieczeń społecznych). Wyzwaniem bywają jednak roczne umowy na prowadzenie działalności opiekuńczej i terapeutycznej, zamiast stabilniejszych kontraktów kilkuletnich.

Opłaty w rodzinnych domach opieki¹¹⁴

Wynagrodzenie za świadczenie usług rodziny goszczącej odbywa się na podstawie kontraktu – umowy cywilnej – zawartego między rodziną goszczącą a osobą przyjmowaną lub jej opiekunem prawnym. Na podstawie takiej dowolnie negocjowanej umowy definiującej usługi i warunki pobytu, rodzina goszcząca staje się de facto stroną zatrudnioną przez osobę goszczoną w ich domu. Kwoty wynagrodzenia zależą od stopnia samodzielności, możliwości samoobsługi, zasiłków, do jakich dana osoba jest uprawniona, standardu oferowanego przez dom i innych odgórnych rozporządzeń wykonawczych. Szczegółowe stawki i sposoby rozliczeń wraz z przykładami wypełnionych dokumentów można znaleźć na stronie wymienionej już Federacji Famidac¹¹⁵. Oczywiście nad wysokością rozliczeń pieczę sprawuje przedstawiciel lokalnej rady miasta czy gminy – uprawniony do kontroli rodzin goszczących.

Dla przykładu, miesięczny pobyt u rodziny goszczącej dla jednej osoby starszej to od około 1500 do 1900 EUR, podczas gdy ten sam okres spędzony w domu opieki może kosztować nawet dwa razy tyle. Rozwiązanie to wydaje się idealne dla opiekunów osób zależnych, którzy potrzebują chwili wytchnienia lub dłuższych wakacji od codziennych obowiązków sprawowania pieczy nad swoimi członkami rodziny¹¹⁶. To także rozwiązanie efektywne kosztowo i korzystne społecznie.

¹¹² Gérald Assouline, Social/Care farming in France, SO FAR, 2007, http://sofar.unipi.it/index_file/State_of_art_FR.pdf [dostęp 27.09.2017]

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Broszura informacyjna dotycząca opcji rodzin goszczących Gminy Isère https://www.isere.fr/mda38/Lists/FichesPratiques/Attachments/20/Accueil_familial_A.4.2.pdf [dostęp 10.11.2017]

¹¹⁵ Portal Federacji Famidac, La rétribution des accueillants familiaux & l'URSSAF, lipiec 2017, <https://www.famidac.fr/?La-retribution-des-accueillants-familiaux-l-URSSAF> [dostęp 15.11.2017]

¹¹⁶ Portal stowarzyszenia CETTEFAMILLE, <https://cettefamille.com/article/presse-accueil-familial#Juill2017> [dostęp 10.11.2017]

Długość pobytu i dodatkowych lat życia osób starszych zależnych przebywających wśród rodzin zastępczych to średnio 5 lat, podczas gdy w opiece instytucjonalnej to maksymalnie 2 lata¹¹⁷. Warto podkreślić, że te statystyki dotyczą odmiennych wskaźników zatrudnienia personelu – w rodzinach goszczących do sprawowania opieki wymagana jest tylko 1 osoba na 3 podopiecznych.

W kontekście nadchodzącej pułapki demograficznej i wyzwań związanych z ograniczonym dostępem do siły roboczej – zwłaszcza wykwalifikowanej w opiece nad osobami starszymi i zależnymi – rodziny goszczące wydają się być przyszłościowym rozwiązaniem, możliwym do zastosowania również na terenach wiejskich. Ważne jest jednak zapewnienie stałego wsparcia i szkoleń (nie tylko kontroli i uregulowań prawnych) dla utrzymania stałego przyływu nowych rodzin otwartych na przyjęcie osób potrzebujących do swojego życia i domu.

Ramy prawne

Do najważniejszych ram prawnych, które formowały rolnictwo społeczne Francji, należą:

- Ustawa z dnia 10 lipca 1989 (loi n°89-475) z późniejszymi zmianami w 2000, określająca ramy prawne przyjmowania przez osoby fizyczne osób starszych i niepełnosprawnych za opłatą, zasady regulowania opłat. Umocowanie organów nadzorujących
- Ustawa o modernizacji społecznej (loi de modernisation sociale n°2002-73) z dnia 17 stycznia 2002 r (Art. 51) wprowadzająca płatne urlopy dla osób przyjmujących podopiecznych, rewaloryzację ich wynagrodzeń i możliwość ich zatrudniania przez instytucje pomocy społecznej (na zasadzie zlecania usług)
- Rozporządzenie z 8 września 2003 do Kodeksu Działań Społecznych i na rzecz Rodzin (Code l'action sociale et des Familles) dotyczący praw i wolności osoby przyjmowanej w rodzinnych domach opieki¹¹⁸
- Plan spójności społecznej i dokumenty programowe 2005 – 2009¹¹⁹
- Ustawa z dnia 28 grudnia 2015 r. o przystosowaniu społeczeństwa do starzenia się (l'adaptation de la société au vieillissement)

¹¹⁷ L. Fournié, L'Accueil Familial: Une Solution d'Avenir? La Dépêche du Midi, 10.03.2017, <https://cettefamille.com/article/presse-accueil-familial#Juill2017> [dostęp 10.11.2017]

¹¹⁸ Portal rządowy dot. usług publicznych – accueillant familial, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F15240> [dostęp 17.11.2017]

¹¹⁹ Portal Krajowej Rady ds. Ubóstwa i Wykluczenia społecznego, <http://www.cnle.gouv.fr/plan-de-cohesion-sociale-2005-2009.html> [dostęp 15.11.2017]

Przykład Dobrej Praktyki: Rodzinne domy opieki (L'accueil familial) i Federacja Famidac

Rodziny goszczące (RG) to forma zamieszkania dostępna dla osób starszych i niepełnosprawnych, które ze względu na swój stan zdrowia bądź preferencje nie chcą bądź nie mogą już mieszkać samodzielnie (przez określony czas lub na stałe). Jest to alternatywa dla codziennych usług opieki środowiskowej, konieczności zamieszkania w instytucji typu DPS/ZOL lub przeprowadzki do prywatnego domu opieki.

Akty prawne regulują wszystkie aspekty funkcjonowania tych rodzinnych form opieki, od szczegółowych etapów i zasad rejestracji, kontroli, kompetencji osób goszczących aż po sposób obliczania płatności za świadczone usługi.

Obecnie według szacunków Famidac – Federacji zrzeszającej RG (l'association des accueillants familiaux et de leurs partenaires) we Francji zarejestrowanych jest ponad **10 000** rodzin oferujących pobyty dla blisko **15 000** osób starszych i/lub niepełnosprawnych. Większość z nich jest **prowadzona przez kobiety (87%)** i działa **na obszarach wiejskich**. Średnie **obciążenie RG to 80%**. Badane rodziny są z reguły otwarte na przyjmowanie zarówno osób starszych jak i niepełnosprawnych (59%) a kontraktowane pobyty są prawie wyłącznie **całodobowe (89%** dla osób niepełnosprawnych, **98%** dla osób starszych) i **długoterminowe (94%)**.

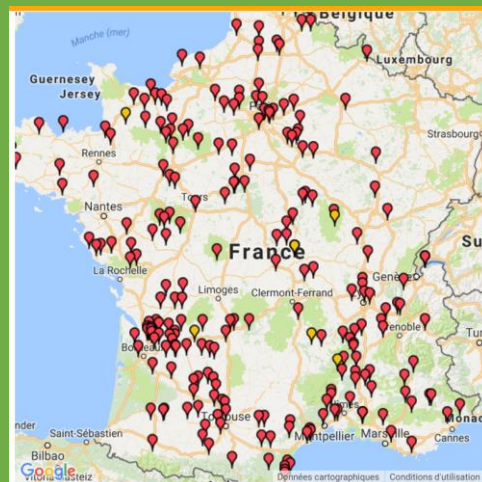
Dla osób borykających się z problemami psychicznymi, w ramach systemu opieki zdrowotnej dostępne są analogiczne terapeutyczne formy zamieszkania (Accueil familial thérapeutique AFT).

Promocję tej formy zamieszkania Famidac wspiera m.in. poprzez:

- Stronę internetową dedykowaną informacjom o RG, historie sukcesu, dobre praktyki i innowacyjne pomysły w opiece
- Interaktywną mapę dostępnych miejsc w zarejestrowanych rodzinach w całym kraju (uzupełniająco do danych będących w posiadaniu odpowiednich instytucji lokalnych).
- Portal społecznościowy z filmami będącymi rekomendacjami dla rodzin goszczących i świadectwami skuteczności tej formy opieki
- Kalkulator kosztów pobytu ze stawkami aktualizowanymi zgodnie z rozporządzeniami
- Poradnik dla przyszłych i obecnych rodzin goszczących
- Wzory umów i dokumentów
- Cykliczne spotkania integrujące środowisko rodzin goszczących i ich podopiecznych
- Dane kontaktowe do lokalnych JST i odpowiednich wydziałów odpowiedzialnych za kierowanie do RG.

Internetowa wyszukiwarka i mapa wolnych miejsc w rodzinach

Wyszukiwanie według długości pobytu i rodzajów ofert (rodziny z wpisem do rejestru oraz pobyty adaptacyjne/wytchnieniowe)

Jeden z rodzinnych domów goszczących osoby starsze i/lub niepełnosprawne – z ogłoszenia o wolnych miejscach na wsi

Źródła informacji i zdjęć: Strony internetowa Ministerstwa Spraw Społecznych i Zdrowia <http://www.pour-les-personnes-agees.gouv.fr/choisir-un-hebergement/vivre-en-accueil-familial>; Strona Federacji Famidac: <http://www.famidac.fr>; Raport z badań Instytutu Szkoleń, Badań i Ewaluacji Praktyk Medyczno-Społecznych (IFREP), dostępny tamże.

Dobre praktyki

- Istnienie licznych sieci wsparcia zrzeszających gospodarstwa opiekuńcze, które wspierają wymianę doświadczeń, promocję oferty poszczególnych gospodarstw (choćby za pośrednictwem swoich stron internetowych), czy zachęcają nowe rodziny i podmioty do współpracy wokół wsparcia społecznego dla wybranej grupy docelowej.
- Formalny system kształcenia i doskonalenia kadr rodzinnych domów opieki pozwala na sprawniejszą obsługę administracyjną i jest realnym wsparciem dla osób rozpoczynających swoją działalność jako gospodarstwo opiekuńcze.
- Dni otwartych drzwi w gospodarstwach danego regionu i różnego rodzaju festyny z udziałem rolników są często przyczynkiem do nawiązania relacji i kontaktów pomiędzy rolnikami a urzędnikami odpowiedzialnymi za różne obszary pomocy społecznej czy usługi integracji zawodowej, co w przyszłości może zaowocować zawiązaniem formalnej stałej współpracy
- Indywidualne podejście do osoby kierowanej / przychodzącej do gospodarstwa społecznego, jej miłe przyjęcie i pierwsze wrażenie otwiera szanse na dalszą integrację, chęć rozwoju umiejętności czy zaangażowania się w życie gospodarstwa.
- Ważną rolę odgrywają liderzy lokalni, wychowawcy, opiekunowie i kierownicy gospodarstw opiekuńczych i społecznych. Ich wiara w słuszność idei jest motorem do rozwoju tego sektora i formy usług społecznych.

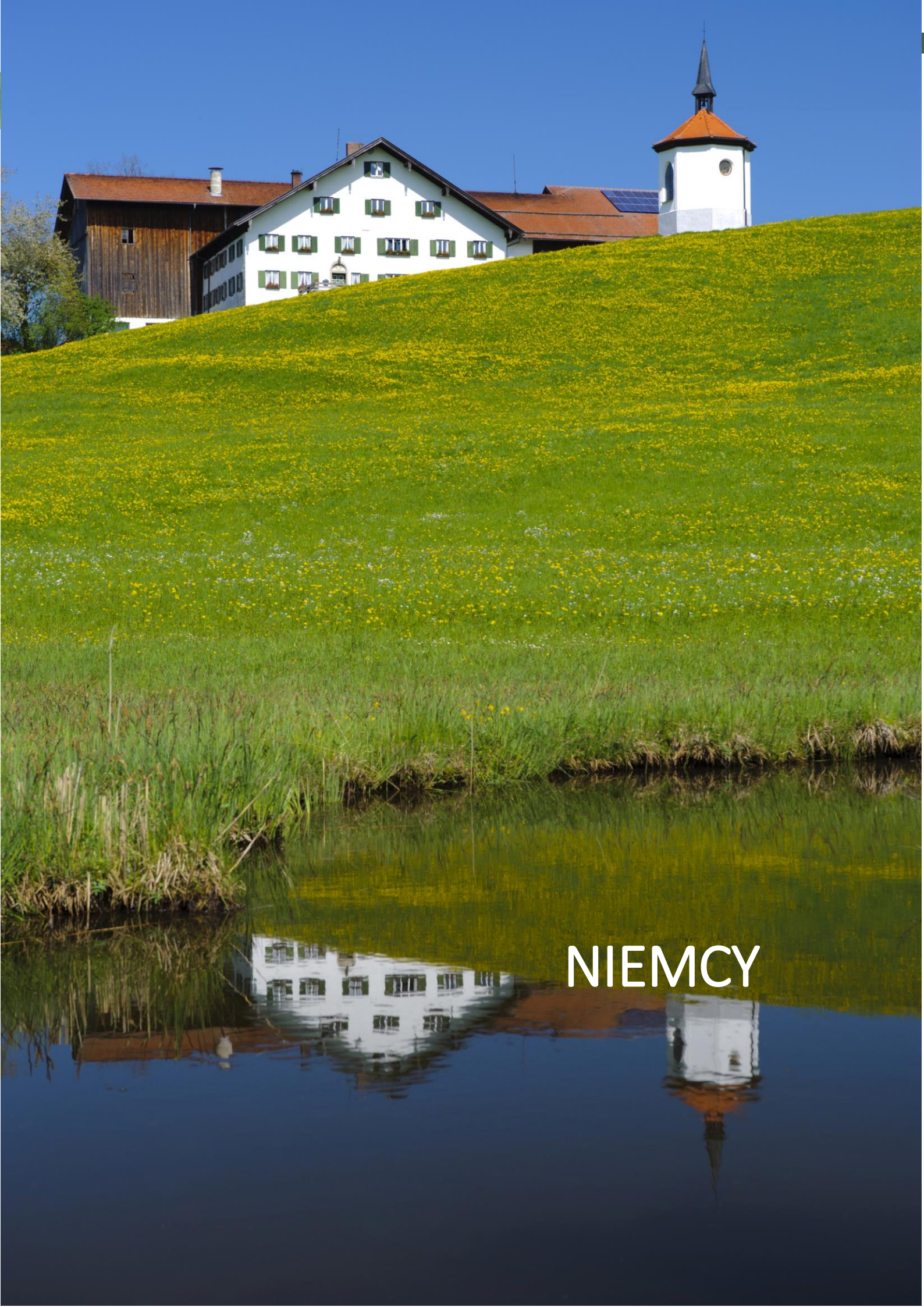
Bariery w rozwoju

- Dla instytucji kierujących osoby wykluczone, starsze, niepełnosprawne i inne grupy, które mogłyby skorzystać z obcowania z naturą w ramach gospodarstwa, problemem jest identyfikacja farm otwartych na współpracę. Brakuje czasu, by dotrzeć do wszystkich miejsc, gdzie można by nawiązać współpracę. Jest tu nadal pole do rozwoju.
- W opinii niektórych badaczy tematu wciąż brakuje informacji i wiedzy w środowisku rolniczym na temat możliwości i różnych form prowadzenia gospodarstw opiekuńczych¹²⁰.
- Poszczególne gospodarstwa opiekuńcze nie mają możliwości i/lub kompetencji do samodzielnej i aktywnej promocji swoich usług czy nawiązywania relacji. Tu nadzieją jest kontynuacja wsparcia uzyskiwanego z pomocą sieci zrzeszających rolników.

Plany na przyszłość

- Dalsze wspieranie i szerzenie idei rolnictwa społecznego, co pozwoliłoby rolnikom dotrzeć do szerszej rzeszy odbiorców ich usług. Może to przyjąć formę publikacji – przewodnika po gospodarstwach opiekuńczych i społecznych w skali kraju lub w regionie.
- Planowane jest generowanie i wdrażanie innowacji społecznych w ramach misji związanej sieci współpracy Federacji CIVAM i Accueil Paysan.

¹²⁰ M. Aitchison, G. Assouline, L'accueil à la ferme de personnes en difficultés. Op.cit.

NIEMCY

Niemcy

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- Instytucje publiczne sprawujące opiekę nad osobami wykluczonymi ze społeczeństwa
- Wspólnoty antropozoficzne (ruch Camphill)
- Warsztaty pracy chronionej

Formy organizacyjne¹²¹

- Podmioty służby zdrowia i opieki społecznej
- Organizacje, głównie religijne, świadczące bezpłatną pomoc społeczną (np. Organizacja Diakonalna, Caritas, Czerwony Krzyż)
- Fundacje, związki samopomocy
- Prywatne gospodarstwa rolne

Zdecydowana większość gospodarstw opiekuńczych zakładana jest i zarządzana przez organizacje pozarządowe. Gospodarstwa te mają często charakter instytucjonalny z uwagi na zakres i zasięg działalności, profesjonalizm oferowanych usług oraz nastawienie na opiekuńczy aspekt prowadzonej działalności.¹²²

Profil działalności

- Warsztaty pracy chronionej
- Programy edukacyjne
- Programy terapeutyczne
- Programy rehabilitacyjne

Liczba gospodarstw
opiekuńczych¹²³

200+

Liczba klientów¹²⁴

ok. **7 tys.**

(2014)

Grupy docelowe

- Osoby niepełnosprawne intelektualnie
- Osoby chore psychicznie
- Osoby niepełnosprawne fizycznie
- Dzieci i młodzież z trudnościami w nauce
- Osoby uzależnione od alkoholu i narkotyków

¹²¹ Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, op. cit.

¹²² Di Iacovo, F., O'Connor, D.: Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, Arsia 2009: <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf> [dostęp 24.10.2017]

¹²³ Social/care farming seminar, 18th March 2011 Killyhevlin, Enniskillen, Presentations: <http://www.ruralnetworkni.org.uk/download/files/Social%20Farming%20presentations%20March%202011.pdf> [dostęp 23.10.2017]

¹²⁴ Oszacowanie własne na podstawie: Social Farming – structures of social integration in Germany. Presentation by van Elsen, T.: http://www.umb.no/statisk/greencare/meetings/presentations_vienna_2007/jan_hassinkinternationalcongresjuni2007.pdf [dostęp 24.10.2017], Hermanowski, R.: Arbeit mit Menschen mit Behinderung in landwirtschaftlichen Betrieben, op. cit.

Geneza rolnictwa społecznego

Korzeni gospodarstw opiekuńczych można doszukiwać się w instytucjach powstających w Niemczech w XIX wieku z myślą o więźniach i osobach wykluczonych ze społeczeństwa. Większość z nich usytuowana była na obszarach wiejskich i wykorzystywała okoliczne ziemie pod uprawę przeznaczoną na własny użytek. W skrajnych przypadkach, instytucje te posiadały przynajmniej ogródek, który zaopatrywał kuchnię w podstawowe produkty rolne. Ponadto, ważnym elementem ich funkcjonowania była aktywizacja podopiecznych poprzez angażowanie ich w codzienne prace związane z funkcjonowaniem placówek.¹²⁵

W latach 70' XX wieku, wraz ze spadkiem cen żywności, a w konsekwencji opłacalności prowadzenia własnej produkcji rolnej, instytucje zostały zamknięte lub przekształcone w warsztaty pracy chronionej. Ponadto, postępująca mechanizacja w sektorze rolnictwa przyczyniła się do znacznej redukcji dostępnych prac manualnych, do których zatrudniano osoby niepełnosprawne. Efektem tych zmian było tymczasowe odejście od rolnictwa i przeniesienie nacisku na aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych w sektorze przemysłu. Tendencja ta odwróciła się już pod koniec lat 80', z uwagi na rosnące trudności w sprzedaży produkowanych dóbr.¹²⁶ Odtwarzane na obszarach wiejskich miejsca pracy nie miały jednak na celu zapewniania dostaw żywności na użytek własny instytucji, tak jak na początku wieku. Większość powstających gospodarstw opiekuńczych wyspecjalizowała się w produkcji organicznej wysokiej jakości, przeznaczonej w znacznej mierze na sprzedaż.¹²⁷

Ponadto, niezależnie od wyżej opisanych przemian, w latach 70' do Niemiec przywędrował zainicjowany w Szkocji ruch Camphill. Opierał się on na wartościach religijnych oraz na idei antropozofii. W jego ramach powstawały wspólnoty zapewniające wsparcie, opiekę, pracę oraz edukację osobom niepełnosprawnym i potrzebującym. W Niemczech ruch ten rozwinął się w niewielkim stopniu, głównie w rejonie jeziora Bodeńskiego.¹²⁸

Profile działalności, typy gospodarstw

W Niemczech można wyróżnić trzy główne typy rolnictwa społecznego:¹²⁹

1. **Warsztaty pracy chronionej** (Werkstätten für behinderte Menschen – WfbM) organizowane w gospodarstwach rolnych. Ich celem jest zapewnienie zatrudnienia osobom niepełnosprawnym. Wiele z nich działa w sektorze rolnictwa organicznego i zachowuje produktywność oraz konkurencyjność rynkową. Gospodarstwa funkcjonujące w strukturach WfbM połączone są siecią „Zielonych Warsztatów” („Grüne Werkstätten”).

¹²⁵ Kalb, H.: Landwirtschaft und Sozialtherapie - Leitgedanken zu landwirtschaftlichen Betrieben als Arbeitgeber für Menschen mit Behinderung, Diplomarbeit Universität Kassel, 1998

¹²⁶ Hermanowski, R.: Ökologischer Land- und Gartenbau mit Behinderten, Planung eines ökologisch wirtschaftenden landwirtschaftlichen Betriebes mit Arbeitsplätzen für Behinderte, 1992

¹²⁷ Hermanowski, R.: Arbeit mit Menschen mit Behinderung in landwirtschaftlichen Betrieben w: Ausschuss für den Dienst auf dem Lande in der Evangelischen Kirche in Deutschland, 2005

¹²⁸ Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, 2007: http://sofar.unipi.it/index_file/State_of_the_Art_Germany.pdf [dostęp 23.10.2017]

¹²⁹ PROFARM, Social Farming in Europe, op. cit.

2. **Gospodarstwa edukacyjne**, przekazujące dzieciom w różnym wieku wiedzę i doświadczenie na temat rolnictwa oraz przetwórstwa żywności. Gospodarstwa te zrzeszone są w Federalnej Sieci Gospodarstw Edukacyjnych (Bundesarbeitsgemeinschaft Lernort Bauernhof), a cały ruch jest dobrze zorganizowany.
3. **Prywatne gospodarstwa**, oferujące szeroki zakres usług opiekuńczych dedykowanych różnym grupom docelowym.

Rolnictwo społeczne w Niemczech zdecydowanie zdominowane jest przez warsztaty pracy chronionej, prowadzone zazwyczaj przez instytucje użytku publicznego.¹³⁰ Prywatne gospodarstwa, ze względu na nieprzychylnie im regulacje i zasady finansowania, są wciąż dość nieliczne.¹³¹ Główną grupą docelową gospodarstw opiekuńczych są osoby z chorobami psychicznymi oraz niepełnosprawne intelektualnie. Ponadto, lecz w znacznej mniejszości, istnieją inicjatywy skierowane do osób uzależnionych od narkotyków, długotrwale bezrobotnych, przestępców, czy młodzieży z problemami w nauce.¹³²

Ramy prawne

System regulacji

Rolnictwo społeczne w Niemczech nie jest odrębnie regulowane, co oznacza, że gospodarstwa opiekuńcze podlegają standardowym przepisom obowiązującym pozostałe podmioty prowadzące określony typ działalności. Regulacje te różnią się jednak między landami, podobnie jak zakres finansowania ze środków publicznych, budżety przeznaczone na cele integracyjno-aktywizacyjne, organy administracji i instytucje działające w obszarze rolnictwa społecznego.¹³³ Brak przejrzystości, wynikający ze złożoności oraz mnogości istniejących przepisów, jak również problemy ze zidentyfikowaniem właściwych organów odpowiedzialnych za dane kwestie, jest jednym z głównych czynników hamujących rozwój prywatnych inicjatyw w sektorze rolnictwa społecznego.¹³⁴

Wyjątkowo szczegółowej regulacji podlega w prawie niemieckim praca społeczna, a zwłaszcza sektor zajmujący się osobami niepełnosprawnymi. Zasady finansowania i działalności programów mających na celu integrację tych osób regulowane są na szczeblu krajowym przez Krajową Agencję Pracy (Bundesagentur für Arbeit)¹³⁵. Dodatkowo, istnieje odrębne prawo - *Werkstättenverordnung (Wvvo)* – któremu podlegają warsztaty pracy chronionej. Określa ono między innymi wynagrodzenie oraz czas pracy osób niepełnosprawnych. Dodatkowo, w jego ramach sformułowany jest wymóg posiadania bogatej oferty aktywności oraz świadczenia usług minimum 120 godzin rocznie. Zapis ten wynika z przekonania, że tak duża liczba osób pozwoli zagwarantować wysoką jakość świadczeń oraz zminimalizuje ryzyko nadużyć.¹³⁶

¹³⁰ PROFARM: German National Report: <http://www.egina.eu/documents/Del%202.1%20German%20National%20Report.pdf> [dostęp 23.10.2017]

¹³¹ Van Elsen, T., Kalisch, M.: *Social Farming in Germany*, op. cit.

¹³² Portal informacyjny Rolnictwo Ekologiczne: <https://www.oekolandbau.de/erzeuger/oekonomie/diversifizierung/soziale-landwirtschaft/> [dostęp 23.10.2017]

¹³³ Di Iacovo, F., O'Connor, D.: *Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, op. cit.

¹³⁴ Current state of social farming in MAIE countries. Draft: https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/greencare/mita/koulutus/MAIE_ExpertText%2012.3.12.pdf [dostęp 25.10.2017]

¹³⁵ PROFARM: German National Report, op. cit.

¹³⁶ Di Iacovo, F., O'Connor, D.: *Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas*, op. cit.

W konsekwencji, mniejsze gospodarstwa mają ograniczone możliwości funkcjonowania w ramach struktur WfbM.

System certyfikacji

Obecnie nie istnieje żaden formalny system certyfikacji rolnictwa społecznego, który zaświadczałby o jakości oferowanych usług opiekuńczych. Zdarza się, że warsztaty pracy chronionej rekomendują rolnikom pracującym razem z niepełnosprawnymi uczestnictwo w dodatkowych szkoleniach socjalnych czy pedagogicznych, a ich zwieńczeniem jest otrzymanie nieformalnego certyfikatu. Jest on jednak przyznawany pracownikowi, nie zaś gospodarstwu, z którym jest związany.¹³⁷ Co do zasady, jeśli program kształcenia zawodowego zyskał akceptację Krajowej Agencji Pracy, kwalifikacje pracowników i inne aspekty działalności gospodarstw podlegają kontroli tylko w przypadku zgłoszenia problemów.¹³⁸

Dodatkowo, większość „zielonych” warsztatów pracy chronionej funkcjonuje w gospodarstwach organicznych. Część z nich należy do aktywnych w tym sektorze stowarzyszeń, które w swoich regulacjach zamieszczają normy zatrudnienia pracowników wytyczone przez Międzynarodową Federację Ruchu Rolnictwa Organicznego (IFOAM). Przynależność do tego typu organizacji poświadcza więc pośrednio określony standard warunków pracy osób niepełnosprawnych.¹³⁹ Ponadto, wiele gospodarstw opiekuńczych jest certyfikowanymi gospodarstwami organicznymi. Jednak w tym przypadku posiadanie certyfikatu jest wskaźnikiem jakości produkcji rolnej, nie zaś świadczonych usług opiekuńczych.

Organizacje i instytucje zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

- Federalny Komitet Pracowniczy Warsztatów Pracy Chronionej, BAGWfbM (Bundesarbeitsgemeinschaft Werkstätten für behinderte Menschen,). Jest on organizacją parasolową zrzeszającą większość funkcjonujących warsztatów pracy chronionej. Organizuje spotkania uczestników podczas corocznej konferencji, promuje ich współpracę oraz wymianę doświadczeń.¹⁴⁰
- Instytut Badawczy Rolnictwa Organicznego, FiBL (Forschungsinstitut für biologischen Landbau). Instytut, będący niezależną organizacją non-profit, ma na celu reprezentowanie i promocję zielonego sektora warsztatów pracy chronionej, a więc gospodarstw opiekuńczych działających w ramach WfbM. Zajmuje się ankietowaniem gospodarstw, udzielaniem informacji potencjalnym klientom, prowadzeniem agencji pracy i pomocą w obsadzaniu wakatów w gospodarstwach, organizacją seminariów, konsultacjami w zakresie finansowania, a także prowadzeniem strony internetowej oraz newslettera.¹⁴¹
- Niemieckie Stowarzyszenie Pracowników Socjalnych, DASoL (Deutsche Arbeitsgemeinschaft Soziale Landwirtschaft). Jest to nieformalna grupa ekspertów działająca na rzecz stworzenia i rozwijania regionalnych tematycznych sieci gospodarstw opiekuńczych. Sieci te mają za zadanie umożliwienie wymiany ekspertyzy oraz koordynację działań promocyjnych gospodarstw kierujących swoją ofertę do różnych grup docelowych, nie zaś tylko do osób niepełnosprawnych. Stowarzyszenie prowadzi stronę internetową, na której znajduje się między innymi baza

¹³⁷ Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, op. cit.

¹³⁸ PROFARM: German National Report, op. cit.

¹³⁹ Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, op. cit.

¹⁴⁰ Strona internetowa BAGWfbM: <http://www.bagwfbm.de> [dostęp 23.10.2017]

¹⁴¹ Strona internetowa FiBL: <http://www.fibl.org/en/germany/location-de.html> [dostęp 23.10.2017]

gospodarstw opiekuńczych (zawierająca jedynie część z istniejących inicjatyw). Osoby zainteresowane mogą przeszukiwać ją wedle różnych kryteriów odzwierciedlających preferencje i potrzeby (np. profil działalności, grupa docelowa, forma organizacyjna). Projekt wspierany jest przez Ministerstwo Żywności i Rolnictwa oraz organizację charytatywną PETRARCA (Europäische Akademie für Landschaftskultur).¹⁴²

Finansowanie

Możliwości dofinansowania ze środków publicznych zależą przede wszystkim od rodzaju i formy działalności, a także od landu, w jakim jest ona prowadzona. Zdecydowanie najłatwiej pozyskać można fundusze na działalność związaną z aktywizacją osób niepełnosprawnych, zwłaszcza jeżeli realizowana jest ona w ramach warsztatów pracy chronionej.¹⁴³

Pierwszą z możliwości jest tak zwane subsydium integracyjne (Eingliederungszuschuss), a zasady jego przyznawania zawarte są w III części „Kodeksu Społecznego” („Sozialgesetzbuch” - SGB), regulującego system ubezpieczeń społecznych. Ta forma wsparcia obejmuje pokrycie połowy kosztów zatrudnienia oraz składki z tytułu ubezpieczenia społecznego. Subsydium może być wypłacane przez maksymalnie 96 miesięcy, a jego wysokość zależy od wielkości rozporządzalnego budżetu instytucji finansującej. Alternatywnie (lub po upływie 96 miesięcy), wsparcia w postaci subsydium płacowego udzielić może lokalne biuro integracji. Wysokość wypłacanej kwoty w tym przypadku ustalana jest na podstawie stopnia niepełnosprawności zatrudnianej osoby oraz czasu, w jakim wymaga ona nadzoru wykwalifikowanego personelu (SGB IX, artykuły 71 i 72). W zależności od tego, czy głównym celem gospodarstwa opiekuńczego jest integracja czy promowanie zatrudnienia, inne części „Kodeksu Społecznego” mają zastosowanie. Ponadto, istnieje możliwość otrzymania dofinansowania na adaptację przestrzeni gospodarstw do potrzeb osób niepełnosprawnych.¹⁴⁴

Aby zostać włączonym w struktury warsztatów chronionych, gospodarstwo opiekuńcze musi spełnić szereg wymogów, w tym także technicznych. Ponadto, zobowiązane jest do świadczenia usług opiekuńczych co najmniej 120 osobom.¹⁴⁵ Alternatywnie może przynależeć do organizacji otaczającej swoją opieką wymaganą liczbę klientów, spośród których jedynie część wykonuje prace na jego terenie. Takie rozwiązanie jest obecnie najczęściej spotykaną formą rolnictwa społecznego w Niemczech.¹⁴⁶

Gospodarstwa spoza struktur WfbM mogą także uzyskać dostęp do środków publicznych, jednak w ich przypadku finansowanie nie jest gwarantowane. Większość tego typu przedsięwzięć mierzy się z trudną sytuacją ekonomiczną, niektóre z nich podtrzymują działalność za sprawą niskich wynagrodzeń pracowników regularnych lub dzięki otrzymywanym darowiznom.¹⁴⁷ Istnieją jednak również modele kooperacji między warsztatami pracy chronionej a prywatnymi gospodarstwami, w ramach których

¹⁴² Strona internetowa DASoL: http://www.soziale-landwirtschaft.de/index.php/hofsuche?option=com_content&view=article&id=126 [dostęp 20.10.2017]

¹⁴³ Current state of social farming in MAIE countries, op. cit.

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ Portal informacyjny sieci Alma: <http://www.netzwerk-alma.de/aktivitaeten-beratung.shtml> [dostęp 20.10.2017]

¹⁴⁵ Current state of social farming in MAIE countries, op. cit.

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ PROFARM, Social Farming in Europe, op. cit.

tworzone są „zewnętrzne” miejsca pracy wchodzące pośrednio w struktury WfbM.¹⁴⁸ Inne, rzadziej spotykane strategie umożliwiające dostęp do publicznych funduszy obejmują między innymi umowy podwykonawcze z instytucjami opieki zdrowotnej (głównie szpitalami) oraz akredytacje tychże instytucji.¹⁴⁹ Ponadto, w zależności od profilu działalności, możliwe jest uzyskanie subsydiów płacowych czy przewidzianego na realizację określonych celów finansowania ze strony władz lokalnych lub niezależnych stowarzyszeń.¹⁵⁰ W skrajnych przypadkach, koszty usług świadczonych przez gospodarstwa opiekuńcze pokrywane są z własnych środków ich podopiecznych.

Alternatywnym rozwiązaniem wobec przedstawionych powyżej przykładów jest wprowadzony w 2008 roku budżet personalny (Pflegegeld). W ramach tego schematu osoby kwalifikujące się do otrzymania świadczeń mogą odebrać środki do wykorzystania poza formalnym sektorem opieki zdrowotnej i socjalnej. Umożliwia im to swobodny wybór spośród szerokiej listy dostawców autoryzowanych usług w dziedzinach opieki i rehabilitacji. Zatem w przypadku kształcenia i aktywizacji zawodowej, osoby niepełnosprawne mogą „wydać” swój budżet w gospodarstwach niezależnych od warsztatów pracy chronionej. Wpływ tego rozwiązania na rozwój gospodarstw opiekuńczych pozostaje jednak trudny do oszacowania.¹⁵¹

Powiązanie rolnictwa społecznego z polityką senioralną

Mimo braku rozwiązań systemowych i wsparcia publicznego, pojawiają się pojedyncze gospodarstwa rolne posiadające w swoim portfolio usług ofertę kierowaną do osób starszych. W zidentyfikowanych przedsięwzięciach nacisk kładziony jest na udostępnianie pod wynajem dostosowanej do potrzeb seniorów przestrzeni mieszkalnej, nie zaś na aktywizację czy usługi opiekuńcze. Ponadto, pobyty w tego typu gospodarstwach są w pełni finansowane ze środków własnych osób starszych. Należy jednak zaznaczyć, że zainteresowanie możliwościami życia na wsi wśród osób w podeszłym wieku wciąż rośnie. W odpowiedzi na ten trend powstał projekt badawczy VivAge. Został on zainicjowany w 2016 roku przez Uniwersytet Nauki Stosowanej i Sztuki HAWK. Jego celem jest stworzenie 4 modeli wiążących ofertę dla osób starszych z rolnictwem, a także przygotowanie rekomendacji dotyczących ich wdrażania. Modele te mają różnić się między sobą intensywnością opieki (poczynając od zajęć rekreacyjnych, kończąc na opiece pielęgniarstwa), a w konsekwencji grupą docelową. Zakończenie prac nad projektem przewidziane jest na rok 2018.¹⁵²

¹⁴⁸ Di Iacovo, F., O'Connor, D.: Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, op. cit.

¹⁴⁹ Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, op. cit.

¹⁵⁰ FiBL, Zusammen schaffen wir was!, 2008: <https://shop.fibl.org/CHen/1505-zusammen-schaffen-wir-was.html?ref=1> [dostęp 19.10.2017]

¹⁵¹ Iancu, S., Zweekhorts, M. B. M., Veltman, D. J., van Balkom, A. J. L. M., & Bunders, J. F. G.: Outsourcing mental health care services? The practice and potential of community-based farms in psychiatric rehabilitation. *Community Mental Health Journal*, 51, 2015

¹⁵² Blog Uniwersytetu HAWK: <http://blogs.hawk-hhg.de/vivage/> [dostęp 19.10.2017]

Przykład Dobrej Praktyki: Warsztaty Pracy Chronionej w Gospodarstwach Organicznych

Z danych na rok 2006 wynika, że w Niemczech około 60% gospodarstw opiekuńczych stwarzających możliwości zatrudnienia lub kształcenia zawodowego dla osób niepełnosprawnych intelektualnie to gospodarstwa organiczne. Ten obszar rolnictwa jest wyjątkowo dobrze przystosowany do potrzeb grupy docelowej, jako że charakteryzuje się znacznie niższą mechanizacją niż rolnictwo konwencjonalne. W konsekwencji oferuje on **szeroki wachlarz aktywności manualnych**, które potencjalnie pociągają za sobą **większy stopień satysfakcji** i wpływają pozytywnie na percepcję wartości wykonywanej pracy. Praca ta (obejmująca takie elementy jak siew, obserwację naturalnego wzrostu upraw i ich pielęgnację, zbiór) jest bowiem bardziej zrozumiała dla osób niepełnosprawnych niż w przypadku czynności wysoce zmechanizowanych i umożliwia im **autentyczne doświadczenia istoty naturalnego cyklu produkcji rolnej**. Pozostałe zalety produkcji organicznej obejmują:

- o Wyeliminowanie użycia środków chemicznych, niosące ze sobą **wzrost poziomu bezpieczeństwa pracy**
- o Możliwość dotarcia z produkowanymi dobrami do innego segmentu konsumentów i poprzez odpowiednią strategię cenową **utrzymanie konkurencyjności** nieosiągalnej na rynku rolnictwa konwencjonalnego; aspekt ten znajduje odzwierciedlenie w zwiększonych przychodach gospodarstw opiekuńczych i ich lepszej sytuacji finansowej
- o Możliwości korzystania ze schematów finansowania przeznaczonych na wspieranie rolnictwa organicznego

Wszystkie te elementy sprawiają, że organiczne rolnictwo jest najczęściej wybieranym systemem w gospodarstwach świadczących usługi dla osób niepełnosprawnych. Większość konwencjonalnych gospodarstw rozważa przekształcenie działalności na organiczną w średnim lub długim okresie.

Źródła:

- [1] PROFARM, Social Farming in Europe, 2017: <http://www.egina.eu/documents/Del%203.1%20Social%20Farming%20in%20Europe.pdf> [dostęp 23.10.2017]
- [2] Lenhard, J., Moevius, R. Dabbert, S. (1997): Struktur und Organisationsformen von Therapie- und Betreuungseinrichtungen in der Landwirtschaft - eine explorative Studie. Berichte über Landwirtschaft 75
- [3] Hermanowski, R.: Arbeit mit Menschen mit Behinderung in landwirtschaftlichen Betrieben w: Ausschuss für den Dienst auf dem Lande in der Evangelischen Kirche in Deutschland, 2005
- [4] Neuberger, K., Stephan, I., Hermanowski, R., Flake, A., Post, F.J., Van Elsen, T.: Farming for health: Aspects from Germany w: Farming for Health, Green-Care Farming Across Europe and the United States of America, Springer 2006: <http://orgprints.org/8610/1/neuberger-et-al-2006-farming-for-health.pdf> [dostęp 25.10.2017]

Demeter – niemiecka organizacja certyfikująca biodynamiczną żywność

IFOAM – organizacja parasolowa dla ruchu rolnictwa organicznego; określa m. in. standardy zatrudnienia, aplikowalne także do podopiecznych warsztatów pracy chronionej

Bioland – wiodące stowarzyszenie rolnictwa ekologicznego w Niemczech

Euroliść – znak nadawany ekologicznym produktom żywnościowym, często przyznawany produktom powstającym w niemieckich gospodarstwach opiekuńczych

Bariery w rozwoju

1. Finansowanie

W Niemczech wciąż brakuje współpracy między sektorem opieki społecznej i ochrony zdrowia a rolnictwem. Obecnie, aby rozpocząć działalność związaną z rolnictwem społecznym, gospodarstwa muszą mieć wyjątkowo silną motywację lub przynależać do instytucji, która jest finansowana poprzez schemat warsztatów pracy chronionej. Trudna do opanowania mnogość potencjalnych opcji wsparcia finansowego i odpowiednich organów z nim związanych, a także brak gwarancji otrzymania jakichkolwiek funduszy stanowią ważne czynniki hamujące rozwój oddolnych inicjatyw prywatnych gospodarstw.¹⁵³ Ponadto, istnieją zmarginalizowane grupy potencjalnych klientów rolnictwa społecznego, dla których system opieki społecznej nie przewiduje żadnych środków publicznych.¹⁵⁴ Tym samym rozwój gospodarstw wybierających takie osoby jako grupę docelową jest mocno ograniczony. Przedsięwzięcia funkcjonujące w ramach WfbM także mierzą się z różnymi przeszkodami natury finansowej. Należą do nich między innymi:

- Brak funduszy publicznych dla osób niepełnosprawnych bez postawionej jednoznacznej diagnozy medycznej¹⁵⁵
- Nieadekwatność wsparcia publicznego do ponoszonych wydatków¹⁵⁶
- Szczególnie silna presja finansowa w sektorze rolnictwa konwencjonalnego, gdzie trudno o zyski z produkcji rolnej¹⁵⁷
- Trudności w wypełnieniu warunków, od których zależne jest finansowanie (np. niewystarczająca liczba opiekunów osób niepełnosprawnych)
- Zróżnicowanie struktur finansowania między landami, utrudniające wymianę doświadczeń i ekspertyzy w tej dziedzinie

2. Regulacje prawne

- Obowiązki różnych departamentów rządowych w zakresie realizacji polityki społecznej nie są w pełni transparentne. Podobnie ilość istniejących przepisów (dotyczących także finansowania, wynikająca z rozdzielenia i szczegółowego odrębnego regulowania rozmaitych przypadków, często okazuje się zbyt przytłaczające dla prywatnych gospodarstw rolnych.¹⁵⁸
- Istniejące regulacje nie są przychylnie inicjatywom o mniejszej skali. W sektorze aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych oznacza to ograniczanie zatrudnienia w niewielkich gospodarstwach rodzinnych i, w większości przypadków, monopol warsztatów pracy chronionej.¹⁵⁹ Taki stan prawny wynika z przeświadczenia, że korzystniejsza sytuacja prawna niezależnych gospodarstw doprowadziłaby do odpływu ze struktur WfbM osób z mniejszą niepełnosprawnością. W skutek pogłębiającej się segregacji, warsztaty pracy chronionej stałyby się placówkami o charakterze czysto opiekuńczym (nie zaś integracyjno-

¹⁵³ PROFARM: German National Report, op. cit.

¹⁵⁴ Current state of social farming in MAIE countries, op. cit.

¹⁵⁵ Ibidem

¹⁵⁶ Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, op. cit.

¹⁵⁷ Ibidem

¹⁵⁸ Current state of social farming in MAIE countries, op. cit.

¹⁵⁹ Social Farming – structures of social integration in Germany, op. cit.

aktywizacyjnym), w których przebywają jedynie osoby o wysokim stopniu niepełnosprawności.¹⁶⁰

- o Struktura federalna staje się coraz bardziej złożona, a regulacje różnią się między stanami, co również potęguje poczucie zagubienia gospodarstw chcących zaangażować się w rolnictwo społeczne.¹⁶¹

¹⁶⁰ Di Iacovo, F., O'Connor, D.: Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, op. cit.

¹⁶¹ Portal informacyjny Rolnictwo Ekologiczne: <https://www.oekolandbau.de/erzeuger/oekonomie/diversifizierung/soziale-landwirtschaft/> [dostęp 23.10.2017]

WŁOCHY

Włochy

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- Rozwój ruchu spółdzielczości socjalnej

Formy organizacyjne

- Spółdzielnie socjalne
- Gospodarstwa rolne (indywidualne, przedsiębiorstwa, spółdzielnie rolne)
- Fundacje (jako działalność dodatkowa)
- Podmioty publiczne (np. samorządy, szpitale, więzienia, szkoły uniwersytety)
- Inne podmioty (np. organizacje wyznaniowe, centra rehabilitacji)

Profil działalności

- Gospodarstwa oferujące usługi opiekuńcze i rehabilitację / terapię zajęciową (dla osób starszych, niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo)
- Gospodarstwa oferujące rehabilitację zawodową (w tym zatrudnienie) dla osób o szczególnych potrzebach (np. osoby niepełnosprawne fizycznie i umysłowo)
- Gospodarstwa oferujące rehabilitację społeczną oraz zajęcia edukacyjne (np. dla dzieci, osoby uzależnione)
- Gospodarstwa działające przy więzieniach oraz powstałe na terenach skonfiskowanych organizacjom przestępczym¹⁶²

Liczba gospodarstw
opiekuńczych¹⁶³

1 200

Grupy docelowe

- Osoby niepełnosprawne intelektualnie
- Osoby niepełnosprawne fizycznie
- Osoby starsze
- Więźniowie
- Osoby leczące się z uzależnień (od narkotyków/ alkoholu)
- Dzieci i młodzież

Geneza rolnictwa społecznego

¹⁶² Klasyfikacja na podstawie Raportu SoFar project, 1st Meeting of the European Platform on Social/Care Farming, Bruksela, październik 2007, str. 28

¹⁶³ E. Giarè et. al., The socio and working inclusion of disadvantaged people in agriculture: the "model" of Social Farming in Italy, materiały z konferencji Cooperative strategies and value creation in sustainable food supply chain, wrzesień 2017

We Włoszech rozwój spółdzielni społecznych świadczących usługi opiekuńcze, w tym działających w formie gospodarstw rolnych, był zakorzeniony m.in. w długiej tradycji spółdzielczości oraz pielęgnowanych w tym kraju chrześcijańskich wartościach społecznych. Bezpośrednim bodźcem do przyspieszenia działań w tym obszarze było zamykanie instytucji psychiatrycznych w latach 80. XX wieku i powstała w efekcie luka w systemie wsparcia dla osób niepełnosprawnych umysłowo¹⁶⁴. W ostatnich latach idea gospodarstw opiekuńczych, zaczęła dodatkowo zyskiwać na popularności i wzbudzać zainteresowanie zarówno ze strony władz publicznych, jak i szerszej społeczności.

Charakterystyka gospodarstw opiekuńczych we Włoszech

Rolnictwo społeczne nie tworzy we Włoszech oddzielnego sektora rolniczego. Jest to raczej element szerszego modelu realizowania usług społecznych opartego na zasadach solidarności społecznej. Dzięki temu gospodarstwa opiekuńcze są ważnym uzupełnieniem publicznego systemu wsparcia i opieki na terenach słabo zaludnionych i z gorszym dostępem do infrastruktury.

Od strony formalnej obszar ten został uregulowany ustawą z 2015 roku o rolnictwie społecznym (ustawa ta wprowadziła definicję rolnictwa społecznego, nie posługuje się natomiast terminem gospodarstwa opiekuńczego, mimo iż świadczenie usług opiekuńczych jest objęte tą definicją)¹⁶⁵. Jednak tradycyjnie działalność gospodarstw opiekuńczych wynikała z oddolnych inicjatyw rolników, a w wielu przypadkach miała charakter filantropijny, nakierowany na zapewnienie rozwoju lokalnej społeczności. Dopiero w ostatnich kilkunastu latach władze lokalne zaczęły na szerszą skalę dostrzegać korzyści płynące z działalności tych podmiotów i kontraktować świadczenie usług społecznych, opiekuńczych i zdrowotnych.

Gospodarstwa opiekuńcze we Włoszech charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem: zarówno pod kątem formy organizacyjnej, zakresu i sposobu świadczenia usług (od usług jednorazowych, po opiekę dzienną, aż po opiekę stacjonarną, która często przybiera formę aktywnego życia we wspólnocie na gospodarstwie). Powierzchnia terenów uprawnych może się wahać od niewielkiego ogrodu po ponad 100 ha (przeciętnie jest to 40 ha). Zróżnicowanie dotyczy także obszarów geograficznych prowadzenia usług. Przykładowo coraz bardziej popularne farmy dydaktyczne (*fattorie didattiche*) tworzone są nie tylko na terenach wiejskich, ale i podmiejskich, a czasem także w miastach.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Di Iacovo i O'Connor, 2009, Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf [dostęp 22 sierpnia 2017]

¹⁶⁵ Legge 18 agosto 2015, n. 141, Disposizioni in materia di agricoltura sociale, <http://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2015/09/8/15G00155/sg> [dostęp 15 listopada 2017]

¹⁶⁶ L. Marco, Social farming in Italy: an added value for peripheral rural areas, Simra, styczeń 2017 <http://www.simra-h2020.eu/index.php/2017/01/11/social-farming-in-italy-an-added-value-for-peripheral-rural-areas/> [dostęp 15 listopada 2017]

Ramy prawne

Rolnictwo społeczne jest definiowane w przytoczonej ustawie jako działalność mającą na celu świadczenie:

- Usług społeczno-zawodowej integracji osób niepełnosprawnych i ze szczególnymi potrzebami, a także młodych osób w wieku produkcyjnym, które są objęte projektami resocjalizacji;
- Usług społecznych i innych aktywności na rzecz społeczności lokalnych poprzez wykorzystanie materialnych i niematerialnych zasobów rolnych;
- Usług terapeutycznych, również z wykorzystaniem zwierząt i hodowli roślin;
- Inicjatyw na rzecz edukacji środowiskowej i żywnościowej, ochrony różnorodności biologicznej zwierząt, w tym poprzez organizację gospodarstw społecznych i edukacyjnych¹⁶⁷.

Działalność ta może być świadczona przez przedsiębiorstwa rolne lub spółdzielnie socjalne (szerzej poniżej). Stąd w przypadku Włoch można mówić o organizacyjnym dualizmie tych podmiotów: od strony formalnej mogą działać zarówno w sektorze rolniczym, jak i poza nim.

Jak wspomniano wcześniej, we Włoszech instytucja „gospodarstwa opiekuńczego” nie ma definicji legalnej. Większość podmiotów działających w tym obszarze funkcjonuje na mocy przepisów z 1991 roku o spółdzielniach socjalnych (cooperative sociali)¹⁶⁸, które wyróżniają dwa rodzaje spółdzielni:

- Typu A: świadczące usługi w sektorze opiekuńczym oraz edukacyjnym;
- Typu B: mogące działać w dowolnym sektorze gospodarki (przemysł, handel, sektor usługowy oraz rolnictwo), mające za główny cel aktywizację zawodową osób niepełnosprawnych. Podmioty tego typu muszą zatrudniać przynajmniej 30% osób niepełnosprawnych. Jednocześnie mogą korzystać z licznych przywilejów, w tym m.in. ulg podatkowych oraz preferencyjnego traktowania w przetargach publicznych (np. w zakresie utrzymania porządku i oczyszczania). Szacuje się, że ok. 3% spółdzielni tego typu prowadzi działalność rolniczą (najwięcej, bo 29% skupia się na rzemiośle i wytwórstwie)¹⁶⁹.

W obu powyższych modelach podmioty działają jako organizacje non-profit. Gospodarstwa opiekuńcze mogą działać także poza systemem spółdzielczym, jako podmioty komercyjne (zwykle ich podstawową działalnością jest działalność rolnicza). Do tej pory działalność taka nie doczekała się szczegółowego uregulowania. Jest to jednak w przypadku Włoch jedynie margines działalności gospodarstw opiekuńczych (co wynika m.in. z dużej popularności form spółdzielczych w tym kraju), ale liczba podmiotów działających w tej formie stale rośnie.

Wspomniana regulacja z 1991 roku była ważnym czynnikiem wspierającym rozwój gospodarstw opiekuńczych działających w formie spółdzielni socjalnych. Wprowadzone przepisy rozszerzyły zakres podmiotowy członków-spółdzielców: dotychczasowa kategoria członków wykonujących pracę na rzecz spółdzielni została poszerzona przez dodanie kategorii członków-udziałowców (zarówno osób fizycznych,

¹⁶⁷ Legge 18 agosto 2015, n. 141, op.cit.

¹⁶⁸ Ustawa z 8 listopada 1991, nr 381 "Disciplina delle cooperative sociali"

¹⁶⁹ P. Gosling, Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK, Social Enterprise London, <http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/SocialCooperativesInItaly.pdf> [dostęp 15 listopada 2017]

jak i prawnych, które mogą kontrybuować w finansowaniu spółdzielni w zamian za udział w jej zyskach). Dzięki temu spółdzielnie zyskały nową bardzo istotną ścieżkę finansowania działalności.

Organizacje i instytucje odpowiedzialne/ zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

Sieci wsparcia i stowarzyszenia promujące rozwój w rolnictwie społecznym są organizowane na szczeblu regionalnym¹⁷⁰. W niektórych regionach działania związane z rozwojem rolnictwa społecznego znalazły się w regionalnych planach rozwoju terenów wiejskich, które były realizowane w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej.

Przykładowo w 2003 roku w Toskanii dzięki inicjatywie Regionalnej Agencji Rozwoju i Innowacji w Sektorze Rolniczym i Leśnym (Arsia) powstała sieć współpracy gospodarstw opiekuńczych¹⁷¹. Początkowo ruch (zrzeszający około 100 gospodarstw) miał nieformalny charakter i był głównie platformą wymiany doświadczeń. Stopniowo wspólnie zaczęto także podejmować działania mające na celu rozpropagowanie idei rolnictwa społecznego i kampanie informacyjne. W działania włączył się Uniwersytet w Pizie, a także regionalna agencja rozwoju terenów wiejskich, ruch zaczął obejmować swoim zasięgiem terytorium całego kraju.

W poprzednich latach jako Regionalna Agencja Rozwoju Obszarów Wiejskich w Toskanii skupialiśmy się na promowaniu rozwoju gospodarstw głównie poprzez agroturystykę. Nacisk kładliśmy na ponownym odkrywaniu tradycyjnego lokalnego jedzenia, tradycji oraz ochronie krajobrazu. Udało nam się uzyskać bardzo dobre rezultaty, ale zdaliśmy sobie sprawę, że rozwijamy obszary wiejskie wyłącznie poprzez napędzanie konsumpcji w turystyce. Aspekt społeczny i ludzki lokalnych społeczności gdzieś się w tym zagubił. Przyjrzeliliśmy się więc innym rodzajom działalności, które również istniały na naszej wsi, ale do tej pory nie miały większej widoczności. Były to inicjatywy związane z rolnictwem społecznym - jak je nazwaliśmy - silnie oparte na etycznych motywacjach realizujących je osób, które często w ogóle nie szukały poklasku. Osoby te nie znały się między sobą. Pracowaliśmy powoli i z szacunkiem, żeby poznać tych pionierów, a później zapoznać ich między sobą, żeby zacząć promować koncepcję rolnictwa społecznego w regionie i w całym kraju. [...] Ludność lokalna powinna być dumna z istnienia inicjatyw rolnictwa społecznego na ich terytorium – takie jest nasze marzenie.¹⁷²

Roberto D'Alonzo

Regionalna Agencja Rozwoju Obszarów Wiejskich w Toskanii

¹⁷⁰ Di Iacovo, op.cit.

¹⁷¹ Arsia, Supporting policies for Social Farming in Europe, Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, 2009, <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf> [dostęp 10 listopada 2017]

¹⁷² Tłumaczenie tekstu oryginalnego z Raportu SoFar project, op.cit., str. 39

Ustawa o rolnictwie społecznym z 2015 roku wprowadziła także szereg udogodnień i interwencji, które mają na promowanie włączania przez władze publiczne działalności związanej z rolnictwem społecznym do lokalnego systemu usług społecznych:

- Przede wszystkim, władze regionów w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich mogą promować projekty mające za cel wielofunkcyjny rozwój przedsiębiorstw rolnych, ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa społecznego. Przepis ten jest po części usankcjonowaniem praktyki już stosowanej w niektórych regionach.
- Dodatkowo podmioty publiczne zarządzające szkołami i szpitalami zyskały możliwość preferowania w przetargach na zaopatrzenie w produkty żywnościowe podmioty działające w obszarze rolnictwa społecznego.
- Lokalne władze samorządowe mogą wprowadzać szczególne regulacje dotyczące wyceny produktów rolnictwa społecznego przeznaczonego na sprzedaż w miejscach publicznych.
- Lokalne władze samorządowe w ramach wspierania rolnictwa społecznego w planach zagospodarowania przestrzennego mogą wyznaczać preferencyjne warunki dla podmiotów realizujących rolnictwo społeczne, mogą także wydzierżawiać im grunty rolne skonfiskowane organizacjom przestępczym bez żadnej opłaty.

Działania te mają dać możliwość lepszej integracji rolnictwa społecznego (w tym gospodarstw opiekuńczych) w ramach szerokiego systemu usług publicznych. Pozwoli to na osiągnięcie licznych synergii finansowych i organizacyjnych, w tym na zapewnienie większej stabilności finansowej i rynku zbytu dla produktów rolnych gospodarstw opiekuńczych, a tym samym stworzenie im korzystnych warunków do dalszego rozwoju i inwestycji.

Efekty (zarówno regulacji, jak i działań promocyjnych i edukacyjnych) już są widoczne: podmioty rolnictwa społecznego stają się ważnymi uczestnikami życia publicznego, co ma także przełożenie na ich uczestnictwo w gęstych sieciach współpracy znajdujących podwaliny w umowach partnerskich (zarówno formalnych, jak i nieformalnych). Ponad 1700 różnych umów w obszarze rolnictwa społecznego zostało podanych do publicznej wiadomości, z czego najwięcej dotyczyło umów ze spółdzielniami socjalnymi (192), stowarzyszeniami (182), szkołami (175), przedsiębiorstwami rolniczymi (169), podmiotami pomocy społecznej (164) oraz systemu opieki zdrowotnej (154).¹⁷³

Formy organizacyjne

Jak zaznaczono powyżej, w ramach obecnego reżimu prawnego gospodarstwa opiekuńcze mogą działać jako spółdzielnie socjalne lub (rzadziej) jako prywatne gospodarstwa rolne. Obserwuje się także trend zakładania przez większe gospodarstwa fundacji, za pośrednictwem których prowadzona jest działalność mająca na celu działania edukacyjne, organizowanie wsparcia dla gospodarstw opiekuńczych oraz promocję wartości i inicjatyw rolnictwa społecznego.

Większość inicjatyw z obszaru rolnictwa społecznego, w tym gospodarstw opiekuńczych, powstawało jako oddolne, spontaniczne inicjatywy lokalnych mieszkańców czy indywidualnych podmiotów (także

¹⁷³ E. Giarè, op. cit.

niezwiązanych wcześniej z działalnością rolniczą). Często działania miały na celu realizowanie ideałów społecznych czy wsparcie rozwoju lokalnego (np. w regionach dotkniętych depopulacją, którym groziło stopniowe zamknięcie dostępnej infrastruktury społecznej, takiej jak sklepy, szkoły, miejsca kultury i rozrywki). Dopiero stosunkowo niedawno sektor publiczny zaczął dostrzegać wartość tych inicjatyw i powoli zaczyna prowadzić działania wspierające rolnictwo społeczne.

Typy gospodarstw opiekuńczych (wg grupy docelowej):

We Włoszech istnieje wiele zróżnicowanych typów gospodarstw opiekuńczych, które są adresowane do przedstawicieli różnych grup społecznych. W ramach spółdzielni społecznych typu B głównymi beneficjentami są osoby niepełnosprawne (umysłowo lub fizycznie), które zgodnie z przepisami prawa muszą stanowić minimum 30% zatrudnionych. Często jednak jedno gospodarstwo łączy zatrudnienie osób niepełnosprawnych z szerszą działalnością na rzecz innych grup społecznych, w tym dzieci i osób starszych.

Wśród beneficjentów mogą być także młodzi wychowankowie systemu pieczy zastępczej. Przykładowo gospodarstwo „Il Forteto” w Toskanii realizujące ideały rolnictwa społecznego od lat 70. XX wieku sprawuje opiekę nad nieletnimi, którzy trafiają do gospodarstwa na mocy wyroku sądu rodzinnego (często są to ofiary przemocy fizycznej lub dzieci wykorzystywane seksualnie). Piecza zastępcza jest sprawowana przez członków gospodarstwa za darmo, w ramach realizacji misji społecznej. Wg najnowszych danych, społeczność sprawuje opiekę jednocześnie nad około 15 dziećmi¹⁷⁴.

Finansowanie

- Szczątkowe dostępne dane dotyczące obrotów i sytuacji finansowej gospodarstw opiekuńczych pokazują, iż są to podmioty raczej małe, a przychody z działalności społecznej nie stanowią istotnej pozycji w ich rachunku ekonomicznym. W przypadku 35% podmiotów rolnictwa społecznego przeciętny roczny obrót nie przekracza 25 tys. euro. Przychód z działalności społecznej jest nie większy niż 1 tys. euro rocznie dla ponad 30% podmiotów (badanie przeprowadzone na próbie 411 podmiotów).¹⁷⁵ Ciekawy kontekst dla tych liczb mogą dać dane, które odnoszą się do całego sektora spółdzielczości socjalnej. Wg danych z 2009 roku, dla spółdzielni działających w obszarze opieki (typ A) średnie roczne przychody wynosiły 770 tys. euro, spółdzielnie typu B (aktywizujące osoby niepełnosprawne) miały średnie przychody prawie o połowę niższe: 430 tys. euro¹⁷⁶.
- Gospodarstwa opiekuńcze mogą pobierać opłaty od użytkowników usług (pokrywające częściowe lub całkowite koszty działania) lub na zlecenie władz lokalnych w ramach świadczenia usług w publicznym systemie wsparcia i opieki. Konkretnie wynagrodzenie za świadczenie usług jest ustalane każdorazowo w procedurach konkursowych, jednak szacuje się, że mogą otrzymać dofinansowanie na każdego użytkownika z systemu opieki społecznej w wysokości około 50 euro dziennie.

¹⁷⁴ Di Iacovo, op.cit.

¹⁷⁵ F. Giarè, op. cit.

¹⁷⁶ Di Iacovo, op.cit.

- Nakłady kapitałowe są zwykle własną inwestycją podmiotów rolnictwa społecznego. Ok. 30% korzystało z funduszy zewnętrznych na rozpoczęcie działalności¹⁷⁷.
- Obecnie, ze względu na rosnącą popularność rolnictwa społecznego, dla gospodarstw opiekuńczych dostępne są liczne środki finansowe przyznawane w konkursach. Za przykład może służyć cykliczny konkurs pod hasłem „Kultywujemy rolnictwo społeczne” ogłoszony przez Konfederację Generalną Włoskiego Rolnictwa (Confederazione Generale dell’Agricoltura Italiana) ora zorganizację pożytku publicznego SENIOR – Wiek mądrości (ONLUS Senior - L’Età della Saggezza)¹⁷⁸. W ramach drugiej edycji konkursu (termin składania ofert minął w październiku 2017, wyniki będą znane w grudniu) dwa innowacyjne projekty otrzymają nagrody w wysokości 40 tys. euro każda oraz stypendium na zrealizowanie studiów magisterskich z rolnictwa społecznego na uniwersytecie w Rzymie. W konkursie mogą stratować projekty, które realizują ideę solidarności międzypokoleniowej, dostarczają usługi społeczne i opiekuńcze dla grup o szczególnych potrzebach lub chronią prawa obywatelskie i zapewniają integrację społeczną dla mieszkańców terenów wiejskich.
- Inicjatywy z obszaru rolnictwa społecznego są także finansowane w ramach środków unijnych. Na 21 regionalnych programów rozwoju obszarów wiejskich we Włoszech na lata 2014-2020, 12 wprost wymienia działania w ramach rozwoju rolnictwa społecznego (często wielokrotnie, w ramach różnych działań priorytetowych oraz poddziałaniach), natomiast trzy odwołują się do niego pośrednio, mówiąc o dywersyfikacji i lepszej integracji między rolnictwem a usługami społecznymi oraz pozarolniczym rozwoju wsi¹⁷⁹. Poniżej przedstawiono, jakie typy działań z zakresu rolnictwa społecznego mogą otrzymać dofinansowanie w ramach różnych działań. Zwraca uwagę na zróżnicowanie stosowanych terminów: obok terminów szerokich (rolnictwo społeczne, usługi społeczne) w niektórych programach pojawiło się szczegółowe doprecyzowanie obszaru świadczonych usług.

¹⁷⁷ F. Giarè, op. cit.

¹⁷⁸ Materiały konkursowe Bando Coltiviamo Agricoltura Sociale, edizione 2017 <https://www.coltiviamoagricolturasociale.it/wp-content/uploads/2016/09/Bando-Agricoltura-Sociale-Confagricoltura-Onlus-Senior2017-definitivo-27-luglio-2017-2.pdf> [dostęp 15 listopada 2017]

¹⁷⁹ M. Ascani, Social Farming in Italian Rural Development Programmes 2014-2020, lipiec 2017

Tabela 9. Usługi finansowane wg programów rozwoju obszarów wiejskich w poszczególnych regionach w ramach działania 16: Kooperacja, poddziałania 16.9: promocja i wdrażanie usług społecznych przez partnerstwa.

	Rolnictwo społeczne	Usługi społeczne dla lokalnych społeczności	Usługi społeczne	Włączenie społeczne	Terapie i rehabilitacja	Opieka	Edukacja	Zatrudnienie	Szkolenia	HORECA	Zarządzanie terenami zielonymi	Edukacja środowiskowa / żywieniowa
Piemont												
Lombardia												
Wenecja												
Liguria												
Emilia												
Toskania												
Umbria												
Marche												
Lacjum												
Kampania												
Basilicata												
Kalabria												
Sycylia												
Sardynia												

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Asciani, op.cit. str. 10

Tabela 10. Usługi finansowane wg programów rozwoju obszarów wiejskich w poszczególnych regionach w ramach działania 7: Podstawowe usługi i regeneracja obszarów wiejskich, poddziałania 7.4: Inwestycje w tworzenie, doskonalenie lub ekspansję lokalnych usług dla mieszkańców terenów wiejskich.

	Podstawowe usługi	Włączenie społeczne	Pomoc społeczna i zdrowie	Opieka	Podmioty ekonomii społecznej	Rekreacja	Kultura	Edukacja	Usługi dla rodzin	Usługi dla dzieci, starszych, niepełnosprawnych	Aktywne starzenie się	Ogrodnictwo	Zatrudnienie	Transport
Lombardia	■		■	■		■	■		■					
Friuli	■				■	■						■	■	
Liguria	■					■	■							■
Emilia		■	■							■				
Umbria	■	■	■	■		■	■	■	■	■	■			■
Marche		■	■					■			■			
Lacjum		■	■	■		■	■	■					■	■
Abruzzo	■									■				
Molise	■	■				■	■							
Kampania			■	■			■							
Basilicata	■			■		■	■							
Kalabria	■										■			■
Sardynia	■	■	■			■	■	■						■

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Ascani, op.cit. str. 15

Powiązanie rolnictwa społecznego z polityką senioralną

Mimo iż najczęściej działalność inicjatyw rolnictwa społecznego skupia się na potrzebach osób niepełnosprawnych (zwłaszcza intelektualnie) oraz projektach edukacyjnych, istnieją także liczne projekty adresowane do osób starszych. W sposób naturalny na terenach wiejskich słabo zaludnionych i poddanych presji demograficznej rolnictwo społeczne łączy się z polityką senioralną. Są obszary, gdzie usługi wsparcia i opieki oferowane przez gospodarstwa opiekuńcze są niemal jedynym źródłem usług społecznych dla seniorów. Potwierdza to dostępność finansowania projektów rolnictwa społecznego w obszarach związanych z usługami opiekuńczymi oraz aktywnego starzenia się.

Dobre praktyki i czynniki sukcesu

- Rolnictwo społeczne jest silnie związane z ruchem spółdzielczości społecznej, który zawsze miał bogate tradycje we Włoszech, a w ostatnich latach przeżywa odrodzenie: wg danych za 2014 rok we Włoszech było ponad 12 tys. spółdzielni socjalnych (wzrost o ponad 70% w stosunku do liczby organizacji w 2005 roku), które osiągały obroty rzędu 12 miliardów euro (wzrost o blisko 100%)¹⁸⁰. Dzięki temu, mimo iż idea gospodarstw opiekuńczych jest we Włoszech stosunkowo nowa, trafia na podatny grunt i szybko zyskuje na popularności.
- Modelowa działalność i jej efektywność została potwierdzona w badaniach ewaluacyjnych i licznych badaniach empirycznych, w tym także realizowanych przez uniwersytety (m.in. Uniwersytet w Pizie, który prowadzi prace badawcze w obszarze rolnictwa społecznego).
- Dzięki inicjatywom z obszaru rolnictwa społecznego udało się przyciągnąć do rolnictwa większą liczbę osób młodych, także na terenach, którym groziła depopulacja. W odpowiedzi na zainteresowanie młodych osób rolnictwem społecznym, uczelnie wyższe we Włoszech uruchomiły kształcenie na poziomie magisterskim na tym kierunku. Przykładowo program taki został uruchomiony na poniższych uczelniach:
 - Università degli Studi di Roma Tor Vergata (Rzym), Rolnictwo Społeczne, program magisterski jednoroczny (częściowo realizowany w ramach e-learningu), kształcenie koncentruje się na warsztacie analitycznym, technologii rolnictwa, a także zarządzania innowacjami¹⁸¹
 - Università Politecnica delle Marche, Przedsiębiorstwa i sieci w rolnictwie społecznym, program magisterski jednoroczny o charakterze interdyscyplinarnym, nacisk na kompetencje związane z planowaniem, wykonywaniem oraz ewaluacją działań w obszarze rolnictwa społecznego oraz współpracą z innymi interesariuszami (w tym organizacjami z obszaru opieki zdrowotnej, opieki społecznej i edukacji).¹⁸²
- Gospodarstwa opiekuńcze są otwarte na innowacyjne metody działania (także w zakresie wytwarzania żywności ekologicznej, szukania nowych rynków zbytu) oraz charakteryzują się dużą przedsiębiorczością.
- Sukcesowi sprzyja kooperacyjne podejście do organizacji gospodarstw opiekuńczych: często opierają się one na współpracy organizacji non-profit (zwykle spółdzielni typu A oferującej usługi w sektorze opiekuńczym oraz edukacyjnym) oraz przedsiębiorstwa rolnego. W modelu tym nie ma konkurencji między tymi podmiotami, gospodarstwa nie starają się przejąć kompetencji organizacji wyspecjalizowanych w świadczeniu opieki i wsparcia osobom potrzebujących, tylko korzystają z ich doświadczeń. W modelu tym organizacja non-profit może pełnić rolę operatora gospodarstwa opiekuńczego.

¹⁸⁰ Cooperative sociali: i dati Euricse 2016, Repubblica, http://www.repubblica.it/solidarieta/volontariato/2016/05/13/news/cooperative_sociali_12_miliardi_di_fatturato_i_dati-139730329/ [dostęp 10 października 2017]

¹⁸¹ Strona internetowa Università degli Studi di Roma Tor Vergata, informacje o programie kształcenia na kierunku Rolnictwo Społeczne, <http://www.scuolaiad.it/component/zoo/item/mas> [dostęp 27 listopada 2017]

¹⁸² Strona internetowa Università Politecnica delle Marche, informacje o programie kształcenia na kierunku Przedsiębiorstwa i sieci w rolnictwie społecznym, http://www.univpm.it/Entra/Master_in_Imprese_e_reti_di_agricoltura_sociale_8211_I_livello [dostęp 27 listopada 2017]

Przykład Dobrej Praktyki: Współpraca i komunikacja

We Włoszech realizowany jest projekt SOCIAL FARM, który ma na celu stworzenie **platformy współpracy** między organizacjami non-profit świadczącymi usługi społeczne dla osób starszych, niepełnosprawnych i dzieci oraz przedsiębiorstwami rolnymi. Projekt jest współfinansowany z funduszy unijnych dostępnych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Dzięki podejściu kooperacyjnemu można stworzyć **synergie** w działaniu oparte o kompetencje obu typów organizacji:

- Podmioty non-profit mają doświadczenie i wykwalifikowaną kadrę do pracy z osobami o szczególnych potrzebach, mają także sprawdzone kanały dotarcia do beneficjentów usług.
- Przedsiębiorstwa rolne dysponują infrastrukturą oraz cenną wiedzą merytoryczną.

Współpraca jest obopólnie korzystna: organizacje non-profit zyskują możliwość rozszerzenia oferty usług skierowanych do osób potrzebujących o innowacyjne działania z obszaru rolnictwa społecznego. Natomiast rolnicy mają możliwość dywersyfikacji działalności i źródeł dochodu, bez konieczności zdobywania kompetencji w zupełnie nowych dla nich obszarach.

W sumie w projekcie bierze udział 8 organizacji non-profit oraz 5 gospodarstw.

W ramach projektu stworzono m.in. portal www.socialfarmitalia.it, który przedstawia listę dostępnych aktywności podzielonych na 9 bloków tematycznych:

1. Laboratoria dydaktyczne
2. Wycieczki rowerowe
3. Wędrówki piesze / nordic walking
4. Zooterapia
5. Ścieżki zdrowia
6. Onoterapia (terapia z wykorzystaniem osłów)
7. Wycieczki i obserwowanie ptaków
8. Wspinaczka po drzewach i strzelanie z łuku
9. Rolnictwo społeczne

Zajęcia mają ustalony **harmonogram** oraz **cennik** (za wyjątkiem rolnictwa społecznego, w ramach którego beneficjenci przechodzą terapię poprzez pracę w gospodarstwie, co jest przedmiotem indywidualnych ustaleń). Osoby zainteresowane udziałem mogą zapisywać się na zajęcia przez intuicyjny **formularz rezerwacyjny dostępny online**. Informacje i zapisy realizowane są także telefonicznie za pośrednictwem jednego centralnego numeru telefonu.

Dodatkowo jedna z organizacji non-profit uczestnicząca w projekcie organizuje także **transport** dla uczestników.

Portal SOCIAL FARM

Mapa dostępnych aktywności

Harmonogram i cennik zajęć

6 Pet Therapy/Onoterapia

Attività

Attività educative/iudiche con gli animali (Asini)

Giorni/Orari	Durata
Martedì - Orario 09-12	2 ore

Costo orario

- 25.00 € a persona;
- 15.00 € a persona con minimo 3 iscritti;
- 65.00 € per gruppi da 10 persone

Formularz rejestracji online na zajęcia

Iscriviti ora alle nostre attività!

Compila il form in basso per partecipare alle attività da svolgere nelle nostre aziende partner.

Compila il form | Scegli l'attività | Prenota l'attività | Divertiti con noi

Nome

Cognome

E-mail

Telefono

Scegli l'attività

5 - Percorsi benessere

Scegli la data

Novembre 2017

Lu	Ma	Me	Gi	Ve	Sa	Do
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

...a sui dati personali. Cliccando su tiva sull'utilizzo dei dati personali.

ISCRIVITI

Bariery w rozwoju

- Skomplikowany reżim prawny, w którym nie ma definicji legalnej gospodarstwa opiekuńczego, a różne podmioty działają na podstawie różnych przepisów (w zależności od formy prawnej i rodzaju prowadzonej działalności) utrudnia zakładanie i prowadzenia działalności.
- Bardzo duże rozproszenie rynku (wielość małych i bardzo małych podmiotów przy braku działań konsolidacyjnych na szerszą skalę) powoduje trudności w koordynacji działań (np. w zakresie prowadzenia ustrukturyzowanych działań promujących działalność gospodarstw opiekuńczych) oraz ogranicza dostęp do profesjonalnego wsparcia (np. ze względu na bariery finansowe, jakie mają niewielkie gospodarstwa).
- Brak jest systemu kontroli jakości gospodarstw opiekuńczych, a także certyfikacji czy znaku towarowego, który wyróżniałby produkty rolnicze wytwarzane w ramach spółdzielni socjalnych. Z jednej strony brak standardowych dobrych praktyk czy brak interwencji publicznych w obszarze rolnictwa społecznego ułatwił rozwój szerokiego spektrum projektów, które zwykle rodziły się jako oddolne inicjatywy lokalnej społeczności lub indywidualnych osób. Na dłuższą metę, wraz z rozwojem rynku, brak standardów jest jednak dużym zagrożeniem, m.in. na ryzyko utraty reputacji całego sektora w razie niepowodzenia poszczególnych projektów.

WIELKA BRYTANIA

Wielka Brytania

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- Wspólnoty i organizacje religijne, antropozoficzne
- Rdzenna działalność rolnicza i rodzinna
- Instytucje służby zdrowia

Formy organizacyjne

- Prywatne gospodarstwa rolne
- Przedsiębiorstwa społeczne
- Organizacje charytatywne, stowarzyszenia, organizacje użytku publicznego

Profil działalności

- Zorganizowana opieka
- Programy rehabilitacyjne
- Programy terapeutyczne
- Programy edukacyjne

Liczba gospodarstw
opiekuńczych¹⁸³

ok. **250**

Liczba klientów¹⁸⁴

ok. **8 750**

tygodniowo

Grupy docelowe

- Osoby z trudnościami w uczeniu się
- Osoby z autyzmem
- Chorzy psychicznie
- Niepełnosprawni fizycznie
- Młodzież wydalona ze szkół lub problematyczna
- Osoby starsze i z demencją
- Uzależnieni od alkoholu lub narkotyków
- Weterani
- Przestępcy
- Inne: osoby bezdomne, z nabytymi urazami mózgu, po udarach, uchodźcy

¹⁸³ Care Farming in the UK and Ireland: Annual Survey 2016/17, Care Farming UK, 2017:

<https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/web%20admin/Annual%20care%20farming%20survey%202016-17%20-%20full%20report%20.pdf> [dostęp 14.11.2017]

¹⁸⁴ Ibidem.

Geneza rolnictwa społecznego

Podobnie jak wiele krajów europejskich, Wielka Brytania posiada długą historię wykorzystywania ogrodów w celach terapeutycznych. Niewielkie gospodarstwa organizowane były przy więzieniach w celu zapewnienia więźniom aktywności fizycznej, a pierwsze ogrody w szpitalach oraz w klasztorach sprawujących opiekę nad chorymi pojawiały się już w Średniowieczu. Rozprzestrzenianie się gruźlicy w XVIII i XIX wieku przyczyniło się do dalszego wzrostu zainteresowania rolą słońca i świeżego powietrza w procesie leczenia. Do typowych schronisk skupiających chorych włączane były przestrzenie otwarte, dzięki czemu wiele aktywności podopiecznych – ćwiczenia fizyczne, praca, rozrywka – zostało przeniesionych na zewnątrz. W podobnym duchu, mając na uwadze przyspieszenie rekonwalescencji chorych, projektowano także szpitale o bardziej ogólnych profilach.¹⁸⁵

W latach 40' XX wieku na obszarach wiejskich funkcjonowało w Wielkiej Brytanii kilka wspólnot terapeutycznych - programów leczenia/terapii grupowych powstających wskutek oddolnej inicjatywy. Po raz pierwszy pojawiły się one w Wielkiej Brytanii w czasie II wojny światowej, a obecnie funkcjonują w ramach różnych schematów (np. systemu edukacji, sprawiedliwości, służby zdrowia). Przykładem takiej wspólnoty był szkocki Camphill House założony w 1940 roku przez Dr Karla Königa – twórcę ruchu Camphill opierającego się na ideach antropozofii. Ruch ten szybko rozprzestrzenił się nie tylko w kraju, ale również za granicą, obejmując swoimi działaniami dzieci z trudnościami w nauce, osoby chore psychicznie, a także inne zmarginalizowane grupy o specjalnych potrzebach.¹⁸⁶

Ponadto, w latach 50' i 60' XX wieku w wielkiej Brytanii rozwinęło się – jako forma terapii zajęciowej – ogrodnictwo. Do dziś uważane jest za ważny element terapeutycznych aktywności, na co wskazuje liczba przeszło 800 prowadzonych w tym obszarze projektów.¹⁸⁷

Obecnie w Wielkiej Brytanii funkcjonuje łącznie około 250 gospodarstw opiekuńczych, z czego ponad 200 znajduje się w Anglii, 8 w Walii, 20 w Szkocji i 15 w Północnej Irlandii.

Charakterystyka gospodarstw, profile działalności

Gospodarstwa funkcjonujące w Wielkiej Brytanii oferują usługi opiekuńcze w następujących obszarach: zdrowotnym, społecznym i edukacyjnym.¹⁸⁸ Zwykle usługi te kierowane są do szerokiego spektrum odbiorców, specjalizacja zawężająca grono potencjalnych klientów występuje zdecydowanie rzadziej. Najliczniejszą grupę odbiorców „zielonej” opieki są osoby z trudnościami w uczeniu się, dla których odpowiednie programy posiada 93% gospodarstw, a także osoby cierpiące na autyzm (86%). Wiele przedsięwzięć kierowanych jest także do osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi (70%) i fizycznymi

¹⁸⁵ Hine, R., Peacock, J., Pretty, J., Care Farming in the UK: Evidence and Opportunities, Report for the National Care Farming Initiative, 2008: <http://www.socialni-zemelstvi.cz/www/soczem/fs/care-farming-in-the-uk-essex-uni-report.pdf> [dostęp 14.11.2017]

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ Hassink, J., Van Dijk, M., Farming for Health across Europe: Comparison between countries, and recommendations for a research and policy agenda: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=1B818E0677CC6819599AFA8FD135BDAE?doi=10.1.1.737.1746&rep=rep1&type=pdf> [dostęp 14.11.2017]

¹⁸⁸ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010: <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/A9746FA3-0D7E-1772-5CC7-11217C8EC059.pdf> [dostęp 16.11.2017]

(53%). 31% gospodarstw sprawuje opiekę nad osobami starszymi oraz osobami z demencją. Skala działalności opiekuńczej jest dość zróżnicowana: istnieją gospodarstwa wdrażające programy oparte na relacji jeden do jednego, a zdecydowana większość świadczy usługi dla mniej niż 50 klientów w tygodniu. Zdarzają się jednak przypadki, w których liczba ta przekracza 100 osób. Należy przy tym zaznaczyć, że 88% podopiecznych odwiedza gospodarstwa opiekuńcze nie więcej niż 3 razy w tygodniu korzystając z modelu opieki dziennej, który w brytyjskim rolnictwie społecznym zdecydowanie zdominował opiekę stałą, oferowaną przez zaledwie 10 gospodarstw.¹⁸⁹

Większość osób objętych „zieloną” opieką kierowana jest do gospodarstw za pośrednictwem lokalnych służb socjalnych. Inne podmioty zlecające gospodarstwom świadczenie usług opiekuńczych na rzecz ich podopiecznych obejmują zespoły leczenia środowiskowego, szkoły, organizacje pozarządowe, lekarzy pierwszego kontaktu, czy wymiar sprawiedliwości. Często jednak osoby wymagające wsparcia trafiają do gospodarstw opiekuńczych z inicjatywy rodzin lub z inicjatywy własnej – korzystając z przysługującego im w ramach środków publicznych budżetu personalnego.¹⁹⁰

Jako że jeszcze do niedawna brytyjski system opieki zdrowotnej nie zachęcał do podejmowania usług opiekuńczych w ramach prywatnej działalności gospodarczej, wiele gospodarstw zdecydowało się na zaadaptowanie modelu przedsiębiorstwa społecznego lub organizacji charytatywnej, tworząc w efekcie odrębny od gospodarstwa byt prawny.¹⁹¹ Ogólnie rolnictwo społeczne w Wielkiej Brytanii charakteryzuje dość duży nacisk kładziony na aspekt opiekuńczy prowadzonej działalności, przy czym pierwotne funkcje gospodarstw związane z komercyjną produkcją rolną nie zawsze pozostają zachowane. Podczas gdy jedna trzecia gospodarstw opiekuńczych polega częściowo na dochodzie generowanym poprzez świadczenia społeczne, aż 36% jest od niego zależna w znacznym stopniu.¹⁹² Ponadto, prawie połowa gospodarstw zatrudnia pracowników z kwalifikacjami w dziedzinach opieki społecznej i zdrowotnej, a jeszcze większy odsetek posiada personel z kwalifikacjami pedagogicznymi.¹⁹³ Wszystko to ilustruje znaczącą rolę działalności społecznej zarówno w strukturach organizacyjnych jak i finansowych brytyjskich gospodarstw opiekuńczych.

¹⁸⁹ Care Farming in the UK and Ireland: Annual Survey 2016/17, op. cit.

¹⁹⁰ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

¹⁹¹ Hine, R., Peacock, J., Pretty, J., Care Farming in the UK: Evidence and Opportunities, Report for the National Care Farming Initiative, op. cit.

¹⁹² Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective. <https://farmingforhealth.files.wordpress.com/2016/03/report-development-of-care-farming-yvettebuist.pdf> [dostęp 16.11.2017]

¹⁹³ Bragg, R., Care farming in the UK – Key Facts and Figures, University of Essex, 2013: publications.naturalengland.org.uk/file/5833404847226880 [dostęp 15.11.2017]

Ramy prawne

System regulacji

Mimo że funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych jest dowodem na to, że sektor zdrowia i opieki społecznej zajął się w praktyce z rolnictwem, na poziomie polityki oba sektory wciąż pozostają rozdzielone, a istniejące schematy wsparcia mają często charakter nieformalny. Służby socjalne, szkoły oraz inne podmioty dysponują możliwością nawiązywania z gospodarstwami współpracy, w ramach której zlecają im świadczenie usług opiekuńczych. Współpraca ta nie jest jednak ogólnie regulowana, a jej rozpoczęcie zależy jedynie od wiedzy na temat „zielonej” opieki i percepcji jej wartości na tle formalnych świadczeń oferowanych przez dane podmioty. Funkcjonujący model nie stanowi zatem rozwiązania systemowego, wpisanego w ramy prawne, jest raczej wynikiem realizacji wizji organizacji, które w indywidualnym zakresie decydują o programach zalecanych swym podopiecznym.¹⁹⁴

System certyfikacji

W celu zapewnienia wysokiej jakości świadczeń społecznych oferowanych przez gospodarstwa organizacja Rolnictwo Opiekuńcze UK (Care Farming UK) wprowadziła schemat akredytacji. Jego podstawą jest Kodeks Postępowania (Code of Practice) zawierający wykaz minimalnych standardów odnoszących się do różnych obszarów działalności gospodarstw, w tym: bezpieczeństwa, zdrowia, oceny ryzyka, rekrutacji pracowników, aktywności rolniczej oraz ewaluacji.¹⁹⁵ Proces akredytacji opiera się na samoocenie: rolnicy wypełniają odpowiedni formularz aplikacyjny, który następnie oceniany jest przez panel ekspertów. Po pozytywnej weryfikacji gospodarstwo otrzymuje logo Kodeksu potwierdzające spełnianie wymaganych standardów. Po pierwszym i drugim roku od zakończenia powyższego procesu zobowiązane jest do zgłoszenia wszelkich zmian, jakie zostały wprowadzone od czasu otrzymania akredytacji oraz do potwierdzenia, że obowiązujące w Kodeksie normy zostały zachowane. Co 3 lata konieczne jest natomiast ponowne wypełnianie i składanie do oceny ekspertów formularza aplikacyjnego.¹⁹⁶

Wprowadzony schemat przyczynił się do wzrostu zainteresowania „zieloną” opieką wśród wielu różnych podmiotów mających możliwość kierowania swoich podopiecznych do gospodarstw opiekuńczych, a w szczególności wśród lokalnych służb socjalnych. Wiele z nich nawiązuje współpracę jedynie z akredytowanymi przedsiębiorstwami, co daje im pewność, że są one bezpieczne, profesjonalne oraz efektywne.¹⁹⁷ Kodeks Postępowania cieszy się także rosnącą popularnością wśród rolników

¹⁹⁴ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

¹⁹⁵ Care Farming in the UK and Ireland: Annual Survey 2016/17, op. cit.

¹⁹⁶ Strona internetowa organizacji Care Farming UK: <https://www.carefarminguk.org/care-farming-code-practice> [dostęp 18.11.2017]

¹⁹⁷ Asquith, R., The role UK agriculture can play in delivering social care, Elizabeth Creak Charitable Trust: <https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/web%20admin/Robin-Asquith-report-2016.pdf> [dostęp 22.11.2017]

zaangażowanych w działalność opiekuńczą. Do lipca 2017 roku 23 gospodarstwa wykazały standardy odpowiadające wymogom Kodeksu, a kolejne 50 znajdowało się w trakcie procesu akredytacji.¹⁹⁸

Organizacje i instytucje zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

- Rolnictwo Opiekuńcze UK jest organizacją charytatywną o zasięgu ogólnokrajowym powołaną by wspierać rolników zaangażowanych w działalność opiekuńczą. Cele strategiczne organizacji wpisują się w 4 główne obszary: wsparcia jakości i świadczenia usług przez gospodarstwa opiekuńcze, nawiązywania kontaktów i zacieśniania sieci wsparcia, zwiększanie świadomości na temat inicjatyw „zielonej” opieki oraz rozwój bazy ewidencji dotyczącej ich efektywności. Mając na celu rozpowszechnianie rolnictwa społecznego organizacja angażuje się w budowanie relacji z różnymi ministerstwami lobbując na rzecz wsparcia „zielonej” opieki. Dzięki temu nawiązany został między innymi kontakt z Departamentem Środowiska, Żywności i Spraw Wsi (Department for Environment, Food and Rural Affairs, DEFRA), a w konsekwencji gospodarstwa opiekuńcze zyskały dostęp do funduszy w ramach schematu zarządzania środowiskiem (Environmental Stewardship). Ponadto, organizacja stworzyła Kodeks Postępowania, przyczyniając się nie tylko do podnoszenia i ujednolicania standardów obowiązujących w gospodarstwach opiekuńczych, ale także do podnoszenia ich wiarygodności. Poza wsparciem oferowanym indywidualnym rolnikom Rolnictwo Opiekuńcze UK podejmuje również działania na rzecz innych organizacji zrzeszających „zielone” inicjatywy, zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym.¹⁹⁹ Dodatkowo organizacja prowadzi stronę internetową, na której osoby chcące zaangażować się w rolnictwo społeczne znaleźć mogą wiele praktycznych wskazówek, a potencjalni klienci mają dostęp do wyszukiwarki gospodarstw opiekuńczych.
- Rolnictwo Opiekuńcze Szkocja, Rolnictwo Opiekuńcze West Midlands, Rolnictwo Opiekuńcze Wschodnia Anglia, Rolnictwo Społeczne ponad Granicami (Social Farming across Borders) – organizacje charytatywne o zasięgu regionalnym i profilu działalności analogicznym do Rolnictwa Opiekuńczego UK.²⁰⁰ Ich celem jest wspieranie rozwoju gospodarstw opiekuńczych poprzez zapewnienie dostępu do informacji, praktycznych porad, a także poprzez działalność promującą lokalne inicjatywy „zielonej” opieki, w tym organizację dni otwartych, spotkań, konferencji.
- Naturalna Anglia (Natural England) jest rządowym organem doradczym do spraw środowiska naturalnego. W 2014 roku powstał na jego zlecenie raport na temat ówczesnego stanu rolnictwa społecznego w Wielkiej Brytanii. Jego celem było przedstawienie pełnego wachlarza usług społecznych, edukacyjnych oraz terapeutycznych świadczonych przez gospodarstwa opiekuńcze, tak by odpowiednie podmioty publiczne mogły wykorzystać ich potencjał.²⁰¹
- Mind to organizacja charytatywna dedykowana osobom z chorobami psychicznymi. W ramach programu Ecominds finansowanego przez Fundusz Wielkiej Loterii (Big Lottery Fund) organizacja

¹⁹⁸ Care Farming in the UK and Ireland: Annual Survey 2016/17, op. cit.

¹⁹⁹ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ Ibidem.

wdrożyła w życie 130 projektów ekoterapii, dając swoim podopiecznym możliwość uczestniczenia w aktywnościach związanych z ogrodnictwem, rolnictwem, ochroną środowiska.²⁰² Część projektów przekształciła się w gospodarstwa opiekuńcze, kontynuujące działalność społeczną po zakończeniu programu Ecominds. Ponadto w 2015 roku organizacja Mind wraz z Rolnictwem Opiekuńczym UK zaangażowała się w inicjatywę mającą na celu zbadanie możliwości rekomendowania przez lekarzy pierwszego kontaktu pobytów w gospodarstwach opiekuńczych jako alternatywę dla leków antydepresyjnych.²⁰³

- Koalicja Zielonej Opieki (Green Care Coalition) została powołana do życia w 2016 roku z inicjatywy Rolnictwa Opiekuńczego UK, które jest również jej członkiem. Ponadto w skład koalicji wchodzi różne organizacje oferujące osobom ze zdiagnozowanymi problemami aktywności bazujące na terapeutycznych właściwościach środowiska naturalnego. Motywacją do jej zawiązania było zwiększenie skali działalności, które mogłyby znaleźć odzwierciedlenie w silniejszej pozycji „zielonej” opieki i w konsekwencji w dostępie do większych strumieni finansowania. Wizja koalicji opiera się na powszechnym uznaniu jej roli jako punktu kontaktu – z jednej strony dla Departamentu Zdrowia i Opieki Społecznej oraz wszelkich podmiotów kierujących swych podopiecznych do gospodarstw opiekuńczych, z drugiej zaś dla osób i organizacji świadczących usługi z zakresu „zielonej” opieki.²⁰⁴

Finansowanie

W Wielkiej Brytanii nie istnieje formalny schemat finansowania dedykowany „zielonej” opiece. Zdecydowana większość gospodarstw opiekuńczych nawiązuje relację z podmiotami zlecającymi im świadczenie usług opiekuńczych – takimi jak służby socjalne, szkoły, policja, organizacje wspierające osoby psychicznie chore – które finansują pobyty swoich podopiecznych w gospodarstwach. Nawiązanie takiej współpracy nie zawsze jest jednak proste, gdyż wymaga przede wszystkim znalezienia w odpowiednich podmiotach osoby, która miałaby wizję rozwijania oferowanych świadczeń poprzez zaangażowanie inicjatyw rolnictwa społecznego. Ponadto współpraca nie opiera się na długoterminowej umowie, a usługi opiekuńcze zlecane są ad hoc. W efekcie istniejąca relacja, a co za tym idzie finansowanie, charakteryzują się dużym stopniem niestabilności.²⁰⁵

Istotną rolę w finansowaniu programów „zielonej” opieki odgrywa także budżet personalny, dostępny dla osób zależnych spełniających określone kryteria (m.in. kryterium dochodu). W jego ramach środki pieniężne przekazywane są bezpośrednio osobom wymagającym opieki, tak by mogły samodzielnie zdecydować o formie, w jakiej chcą ją otrzymywać. Kwota odpowiada standardowym dla danej okolicy kosztom niezbędnego wsparcia, uwzględniając specyficzne potrzeby poszczególnych osób.²⁰⁶ Gospodarstwa

²⁰² Strona internetowa organizacji Mind: <https://www.mind.org.uk/ecominds> [dostęp 24.11.2017]

²⁰³ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

²⁰⁴ Ibidem.

²⁰⁵ Strona internetowa organizacji Care Farming UK: <https://www.carefarminguk.org/faq/starting-care-farm> [dostęp 16.11.2017]

²⁰⁶ Portal ageUK: <https://www.ageuk.org.uk/information-advice/care/social-care-and-support-where-to-start/personal-budgets-and-direct-payments/> [dostęp 24.11.2017]

opiekuńcze, które oferują usługi edukacyjne mogą ponadto ubiegać się o finansowanie w ramach schematu zarządzania środowiskim, w obszarze dostępu do edukacji.²⁰⁷

Możliwe jest także pozyskanie środków na rozpoczęcie działalności opiekuńczej. Część gospodarstw otrzymała fundusze na inwestycje w tym obszarze z DEFRA, inne zaś skorzystały ze wsparcia organizacji charytatywnych. W niektórych obszarach kraju dostępne jest ponadto finansowanie z funduszy Europejskich, zwłaszcza w ramach Angielskiego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (Rural Development Programme for England, RDPE), znanego jako LEADER.²⁰⁸

Powiązanie z polityką senioralną

Mimo że formalnie rolnictwo społeczne nie jest powiązane z polityką senioralną, w praktyce istnieją inicjatywy dedykowane osobom starszym, a zwłaszcza osobom cierpiącym na demencję. Rolnictwo Opiekuńcze UK wraz z organizacją Przygoda z Demencją (Dementia Adventure) organizują program wsparcia oraz szkoleń dla gospodarstw opiekuńczych zaangażowanych lub planujących zaangażowanie w pomoc osobom cierpiącym na demencję. Jego celem jest zwiększenie liczby aktywności dostępnych w ramach „zielonej” opieki dla tej grupy docelowej. Program trwa 3 lata i jest finansowany przez Fundusz Wielkiej Loterii. Jego uczestnicy biorą udział w sesjach treningowych o różnorodnej tematyce, szkoleniach organizowanych dla pracowników i wolontariuszy oraz praktycznych warsztatach organizacji aktywności dla podopiecznych. Dodatkowo mają dostęp do zdalnego wsparcia w zakresie rozwoju strategii biznesowej oraz marketingu, a także do specjalistycznych materiałów udostępnianych przez Przygodę z Demencją.²⁰⁹

Dobre praktyki i czynniki sukcesu

- Istotną rolę w rozwoju rolnictwa społecznego w Wielkiej Brytanii odegrała organizacja Rolnictwo Opiekuńcze UK. Dzięki jej zaangażowaniu znacznie wzrosła świadomość na temat „zielonej” opieki, a nawiązane kontakty znalazły przełożenie na dodatkowe możliwości finansowania aktywności oferowanych przez gospodarstwa. Ponadto Rolnictwo Opiekuńcze UK wsparło rozwój sektora poprzez rozpowszechnianie dobrych praktyk, przydatnych informacji i wskazówek mających na celu ułatwienie rozpoczęcia działalności oraz poprawę efektywności funkcjonujących przedsięwzięć.
- Ważne okazało się także powstawanie organizacji wspierających rolnictwo społeczne o charakterze lokalnym. Dzięki nim możliwa stała się wymiana doświadczeń między rolnikami, którzy rozwijali działalność opiekuńczą przy podobnych uwarunkowaniach zewnętrznych. Uwarunkowania te – często różniące się między regionami – obejmowały obszary takie jak możliwości finansowania ze środków unijnych czy potencjał nawiązania współpracy z podmiotami publicznymi i organizacjami

²⁰⁷ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

²⁰⁸ Strona internetowa organizacji Care Farming UK: <https://www.carefarminguk.org/faq/starting-care-farm> [dostęp 16.11.2017]

²⁰⁹ Strona internetowa organizacji Care Farming UK: <https://www.carefarminguk.org/resource/care-farmer-training> [dostęp 17.11.2017]

charytatywnymi. Ponadto, lokalne organizacje wsparcia „zielonej” opieki działały na rzecz poprawy komunikacji i zrozumienia między regionalną i krajową administracją.²¹⁰

- W celu udostępnienia podmiotom zlecającym usługi opiekuńcze oraz twórcom polityki informacji na temat skali i charakteru działalności sektora „zielonej” opieki, Rolnictwo Opiekuńcze UK gromadzi ewidencję, która co roku jest aktualizowana. Jest ona następnie publikowana w formie raportu na stronie internetowej organizacji. W raporcie można znaleźć między innymi dane dotyczące liczby gospodarstw opiekuńczych, podopiecznych pogrupowanych według potrzeb, czasu trwania programów, częstotliwości wizyt, czy też kosztów. Ponadto stworzona została wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych wraz z mapą wskazującą ich lokalizację. Ma ona na celu ułatwienie podmiotom zlecającym usługi opiekuńcze identyfikacji potencjalnych partnerów do współpracy.

²¹⁰ Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

Przykład Dobrej Praktyki: Schemat Akredytacji oparty na Kodeksie Postępowania

W Wielkiej Brytanii organizacja Rolnictwo Opiekuńcze UK (Care Farming UK) w celu **zapewnienia wysokiej jakości** świadczeń społecznych oferowanych przez gospodarstwa wprowadziła Kodeks Postępowania (Code of Practice). Zawiera on wykaz minimalnych standardów odnoszących się do różnych obszarów działalności gospodarstw, takich jak:

- bezpieczeństwo
- zdrowie
- oceny ryzyka
- rekrutacja pracowników
- aktywność rolnicza
- ewaluacja prowadzonej działalności

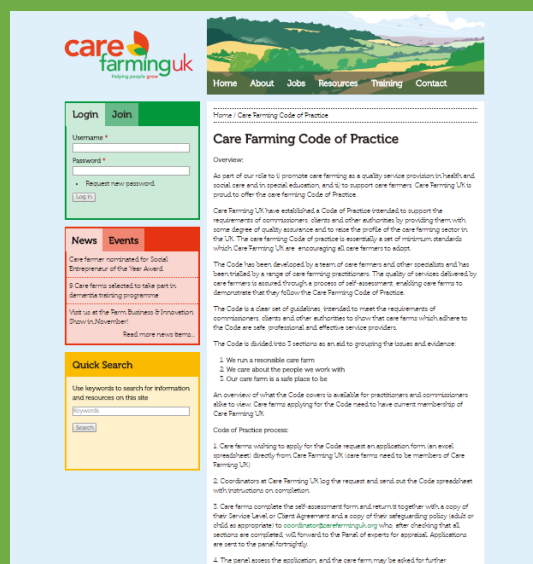
Proces akredytacji opiera się na samoocenie, a jego przebieg jest następujący:

1. Zainteresowani otrzymaniem akredytacji rolnicy wypełniają odpowiedni formularz aplikacyjny, udostępniony im przez Rolnictwo Opiekuńcze UK
2. Wypełniony formularz oceniany jest przez panel ekspertów; w razie wątpliwości rolnicy mogą zostać poproszeni o złożenie wyjaśnień lub dodatkowych dokumentów
3. Po pozytywnej weryfikacji gospodarstwa otrzymują logo Kodeksu potwierdzające spełnianie wymaganych standardów
4. Po upływie pierwszego i drugiego roku od zakończenia procesu akredytacji rolnicy zgłaszają wszelkie zmiany wprowadzone w gospodarstwach oraz potwierdzają, że zawarte w Kodeksie normy są w dalszym ciągu przestrzegane
5. Po 3 latach cały proces jest powtarzany

Dzięki wprowadzeniu Kodeksu Postępowania wzrosło zaangażowanie podmiotów kierujących swych podopiecznych do gospodarstw opiekuńczych. Kodeks, narzucając minimalne standardy jakości, stał się niejako **gwarancją bezpieczeństwa i efektywności** przedsięwzięć, które go zaadoptowały. Przyczynił się w konsekwencji do **wzrostu wiarygodności rolnictwa społecznego** i szerszego uznania „zielonej” opieki jako alternatywnego rozwiązania dla tradycyjnych form świadczeń społecznych.

Logo, którym posługują się gospodarstwa opiekuńcze spełniające standardy określone w Kodeksie Postępowania

Strona internetowa organizacji Rolnictwo Opiekuńcze UK, która stworzyła Kodeks Postępowania; zawiera opis poszczególnych etapów procesu akredytacji

Bariery w rozwoju/wyzwania na przyszłość

- Główną barierą w rozwoju rolnictwa społecznego jest brak formalnego schematu wsparcia finansowego oraz ograniczony dostęp do funduszy. Organizacje rządowe, w tym system opieki zdrowotnej, najczęściej nawiązują współpracę z dużymi podmiotami o zasięgu krajowym, podczas gdy sektor „zielonej” opieki charakteryzuje się niewielką skalą działalności.²¹¹ Ponadto, gospodarstwa opiekuńcze napotykają trudności związane z brakiem doświadczenia w przygotowywaniu wniosków o finansowanie, które są niezbędne w przypadku ubiegania się o środki z organizacji charytatywnych.²¹²
- Podobnie problematyczne okazuje się znajdowanie podmiotów zlecających usługi opiekuńcze, które byłyby gotowe do opłacania regularnych wizyt podopiecznych w gospodarstwach. Wiele z nich nie ma świadomości istnienia „zielonej” opieki lub nie uznaje jej wartości na tle innych, tradycyjnych form świadczeń. Jako że rolnictwo i sektor zdrowia i opieki społecznej nie są połączone na poziomie narodowej polityki, w praktyce trudno jest zaangażować służby socjalne lub lekarzy pierwszego kontaktu na poziomie regionalnym. W efekcie, rolnicy rozważający rozpoczęcia działalności opiekuńczej często nie potrafią odpowiedzieć sobie na pytanie o to, kto miałby płacić za ich usługi.²¹³

²¹¹ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

²¹² Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010, op. cit.

²¹³ Buist, Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, op. cit.

NORWEGIA

Norwegia

PODSTAWOWE INFORMACJE

Historyczne korzenie rolnictwa społecznego

- Wspólnoty i organizacje religijne, antropozoficzne
- Rdzenna działalność rolnicza i rodzinna
- Instytucje służby zdrowia

Formy organizacyjne

- Prywatne gospodarstwa rolne
- Przedsiębiorstwa społeczne
- Organizacje charytatywne, stowarzyszenia, organizacje użytku publicznego

Profil działalności²¹⁴

W ramach norweskich gospodarstw opiekuńczych oferowane są m.in. następujące rodzaje usług:

- Usługi dla osób w podeszłym wieku / demencja / wczesny etap demencji
- Przedszkole, Szkoła / szkoła alternatywna (podstawowa, średnia lub ponadgimnazjalna)
- Opieka po szkole
- Opieka dzienna dla uzależnionych
- Usługi pedagogiczne dla dorosłych
- Usługi opieki dziennej dla osób niepełnosprawnych
- Opieka dzienna dla osób z zaburzeniami psychicznymi
- Usługi w ramach obszarów odpowiedzialności Norweskiego Urzędu Pracy i Opieki Społecznej (NAV - Arbeids- og velferdsforvaltningen)

Liczba gospodarstw opiekuńczych²¹⁵

1100

Liczba klientów²¹⁷

Brak danych

Grupy docelowe²¹⁶

- Osoby z trudnościami w uczeniu się
- Dzieci i młodzież
- Osoby starsze z demencją
- Osoby z zaburzeniami psychicznymi
- Osoby niepełnosprawne fizycznie
- Osoby uzależnione
- Byli więźniowie
- Imigranci i uchodźcy

²¹⁴ Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, Green Care-National Strategy, luty 2012, str. 11, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/m-0734_green_care_national_strategy.pdf [dostęp 08.11.2017]

²¹⁵ Care Farming in the UK and Ireland: Annual Survey 2016/17, Care Farming UK, 2017: <https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/web%20admin/Annual%20care%20farming%20survey%202016-17%20-%20full%20report%20.pdf> [dostęp 14.11.2017]

²¹⁶B. Berget, L. Lidfors, A.M. Palsdottir, et.al, Green Care in the Nordic countries – a research field in progress Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, June 2012 str.1-2, www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/rapport_green_care.pdf[dostęp 08.11.2017]

²¹⁷ Ibidem.

Liczba gospodarstw opiekuńczych

W Norwegii jesienią 2011 roku działało około 1100 gospodarstw o profilu Green Care („zielona opieka”).²¹⁸ Jednakże są to tylko szacunkowe dane, ponieważ w Norwegii nie ma krajowej bazy danych rejestrującej gospodarstwa opiekuńcze. Problem z dokładną liczbą gospodarstw opiekuńczych wynika również z braku precyzyjnej definicji rolnictwa opiekuńczego.²¹⁹ Przypuszcza się, że większość gospodarstw rolnych jest prywatnymi gospodarstwami komercyjnymi, niezwiązanymi z instytucjami publicznymi.²²⁰

W 2013 Norweski Instytut Badań Rolniczych przeprowadził badanie ankietowe, w którym pytał gminy o to, jakie usługi w ramach gospodarstw opiekuńczych są oferowane na ich terenie. W badaniu wzięły udział 343 gminy, a jego wyniki przedstawiają się następująco.

Tabela 11. Badanie ankietowe w 343 gminach w Norwegii na temat oferowanych usług gospodarstw opiekuńczych.*

Usługi gospodarstw opiekuńczych	Liczba gospodarstw	Procent gmin
Szkoła/ edukacja alternatywna	128	61%
Opieka dzienna dla osób z zaburzeniami psychicznymi	67	32%
Przedszkola	58	27%
Usługi dla osób starszych oraz osób z demencją	56	27%
Spersonalizowane zajęcia dla dzieci i młodzieży	55	26%
Opieka dzienna dla osób niepełnosprawnych rozwojowo	54	25%
Opieka dzienna dla osób niepełnosprawnych ruchowo	37	18%
Szkolenia (NAV)	36	17%
Opieka dzienna dla uzależnionych	25	12%
Szkolenia (nieorganizowane przez NAV)	15	7%
Zakład poprawczy	11	5%
Kursy edukacyjne dla dorosłych	9	5%
Inne	32	15%

*Każde gospodarstwo mogło podać więcej niż jeden typ usług, stąd rozkłady odpowiedzi nie sumują się do 100%.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie publikacji Lars Johan Rustad, Aktør- og markedsanalyse av Inn på tunet, 2013, str. 57, <https://www.matmerk.no/cms/files/769/inn-pa-tunet-aktor-og-markedsanalyse> [dostęp 11.11.2017]

²¹⁸ Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, op cit, str. 3

²¹⁹Yvette Buist, Connect, Prioritise and Promote A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, luty 2016, str. 30, <https://farmingforhealth.files.wordpress.com/2016/03/report-development-of-care-farming-yvettebuist.pdf> [dostęp 11.11.2017]

²²⁰ Deborah Wilcox, Farming and Care across Europe, 2007, str. 18, <http://nuffieldinternational.org/live/Report/UK/2007/deborah-wilcox> [dostęp 14.11.2017]

Geneza rolnictwa społecznego

Konsekwentne prace nad tworzeniem gospodarstw opiekuńczych w Norwegii rozpoczęły się w połowie lat 90. XX wieku. W latach 1996-2000 funkcjonował projekt „Żyjąca Szkoła” (z norw. Levande Skule), który został zainicjowany przez Norweski Uniwersytet Rolniczy przy wsparciu finansowym instytucji rządowych. Projekt funkcjonował w obszarze usług pedagogicznych dla dzieci. Jego celem było stworzenie miejsc, które będą oferowały zajęcia dla dzieci w środowisku naturalnym, co umożliwi ich lepszy rozwój społeczny i edukacyjny. Przedsięwzięcie zakończyło się obiecująco, uruchomiono współpracę szkoła-gospodarstwo w ośmiu miejscach, a także stworzono tyle samo szkół na farmach.²²¹

W latach 2000-2002 wdrożono pilotażowy projekt o zasięgu ogólnokrajowym w celu rozwoju sieci wsparcia, organizacji konferencji i kursów, stymulowania badań i rozwoju oraz rozwoju systemów zapewniania jakości i modeli współpracy. Prace projektowe były finansowane przez trzy różne ministerstwa: Ministerstwo Zdrowia i Opieki, Ministerstwo Samorządu Lokalnego i Rozwoju Regionalnego oraz Ministerstwo Rolnictwa i Żywności.²²²

W roku 2004 rozpoczęto program „Siła Woli Wyznacza Drogę” (z norw.: Vilje Viser Vei). W ramach programu NAV organizował szkolenia zawodowe dla osób z problemami zdrowia psychicznego, w tym walczącymi z uzależnieniami. Program dobiegł końca, ale NAV nadal wspiera gospodarstwa opiekuńcze jako jedno z możliwości rehabilitacji zawodowej dla osób z problemami zdrowia psychicznego.²²³

W latach 2001-2004 Norweskie Centrum Badań nad Demencją realizowało projekty w pięciu okręgach (odpowiedniki polskich województw), które za pomocą gospodarstw opiekuńczych świadczyły usługi osobom dotkniętym demencją. W następnych latach, w związku z przyjętym planem „Demencja 2015,” wiele okręgów jeszcze bardziej rozszerzyło swoją ofertę wsparcia dla osób starszych borykających się z problemami psychicznymi w oparciu o gospodarstwa opiekuńcze.²²⁴

Ustrukturyzowany plan strategiczny dotyczący rozwoju sieci gospodarstw opiekuńczych został zainicjowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Żywności w 2007 r. Plan działania miał pięć obszarów tematycznych²²⁵:

- nawiązywanie współpracy między rolnikami a sektorem publicznym,
- badania i dokumentacja,
- zapewnienie jakości i rozwój,
- rozwój kompetencji,
- sieciowanie.

²²¹ <http://www.livinglearning.org/InEnglish.htm> [dostęp 15.11.2017]

²²² Deborah Wilcox, *Farming and Care across Europe*, 2007, op cit str. 18,

²²³ A.Schafft, O. Spjelkavik, *Underveisevaluering av Vilje Viser Vei, Storbysatsingen*, wrzesień 2006, str.5, www.hioa.no/content/download/53209/808944/file/AFI-Evaluering-VVV-Storby-0906.pdf [dostęp 16.11.2017]

²²⁴ Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, *Green care-National strategy*, op cit. str. 9-10

²²⁵ www.regjeringen.no/no/dokumenter/plan-of-action-in-green-care-farming/id478880/ [dostęp 15.11.2017]

Większość punktów powyższego planu została już zakończona, a dalsze działania były kontynuowane w ramach porozumienia rolniczego²²⁶, okręgowych planów działań, oddolnych projektów władz lokalnych oraz projektów badawczych i edukacyjnych realizowanych przez placówki edukacyjne i społeczność akademicką. Przykładem takich działań są dwa projekty zrealizowane przez Nowerski Uniwersytet Nauk Społecznych: „Wpływ pracy z końmi na samoocenę i umiejętności społeczne nastolatków” oraz „Ogólnokrajowe badanie osób bez pracy uczesniczący w życiu gospodarstw opiekuńczych w Norwegii”.²²⁷

W latach 2010-2012 Ministerstwo Rolnictwa i Żywności oraz Ministerstwo Samorządu Lokalnego i Rozwoju Regionalnego w celu szerszej promocji gospodarstw opiekuńczych przekazały 18 milionów NOK do dyspozycji okręgów. Fundusze te pozwoliły na zwiększenie udziałów okręgów i ich kompetencji w ramach usług oferowanych przez gospodarstwa opiekuńcze.²²⁸

Charakterystyka gospodarstw opiekuńczych

Gospodarstwa opiekuńcze w Norwegii, definiuje się jako nieruchomości wykorzystywane w rolnictwie, leśnictwie lub ogrodnictwie, które oferują działania powiązane z pracą w gospodarstwie oraz uczestnictwem w jego życiu codziennym. Jakość usług w gospodarstwach opiekuńczych jest gwarantowana odpowiednią certyfikacją. Rolnictwo opiekuńcze w Norwegii określa się terminem *Inn på tunet (IPT)*.²²⁹

W jednym gospodarstwie rolnym występuje często różnorodność praktyk, a rolnicy świadczą usługi dla kilku grup docelowych. Opiekunowie na farmach posiadają często kwalifikacje pedagogów lub pielęgniarek. Kiedy rolnicy w swoich gospodarstwach świadczą usługi dla szkół, mogą być zatrudnieni przez placówkę oświaty. Nie mogą jednak pełnić roli np. pracownika socjalnego czy pedagoga bez odpowiedniego wykształcenia lub innych pokrewnego doświadczenia. W takim przypadku nawiązują współpracę z nauczycielami lub pracownikami służby zdrowia, a sami starają się nadzorować działania oraz wspierać specjalistów. Jeśli rolnik jest niezależnym dostawcą usług opieki, zaleca się, aby podpisał umowę z władzami lokalnymi, którzy pośredniczą w kontraktowaniu usług i finansują działania związane z opieką. Warto dodać, że władze lokalne lub instytucje zaczęły zatrudniać rolników zamiast zamawiać usługę od nich, co przyniosło korzyść dla obu stron. Strona kontraktująca może zapewnić, że rolnik posiada odpowiednie kwalifikacje i spełnia kryteria, natomiast rolnicy mają pewne wynagrodzenie, które nie jest uzależnione od frekwencji.²³⁰

²²⁶ Porozumienie rolnicze - Umowa zawierana między rządem norweskim, a Norweskim Związkiem Rolników oraz Norweski Związek Rolników i Małych Przedsiębiorstw. Te dwie organizacje reprezentują wszystkich rolników w Norwegii. Porozumienie ustanawia m.in. maksymalne ceny towarów rolnych, a także inne zmienne ekonomiczne, które wpływają na zdolność rolników do uzyskiwania dochodów z działalności rolniczej. Na podstawie strony Norweskiej Agencji Rolniczej www.landbruksdirektoratet.no/no/produksjon-og-marked/velferdsordninger/avlosning-ved-sykdom [dostęp 14.11.2017]

²²⁷ B. Berget, Research on Green Care in Norway- an overview, str. 4, http://www.umb.no/statisk/kurs-ved-ihh/green_care/abstract/Norge.pdf [dostęp 16.11.2017]

²²⁸ Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, Green care-National strategy, op cit. str. 9-10

²²⁹ B. Berget, L. Lidfors, A.M. Palsdottir, et.al, Green Care in the Nordic countries – a research field in progress Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, June 2012, op cit. str.1-2,

²³⁰ Deborah Wilcox, Farming and Care across Europe, 2007, op cit. str. 20

Długość zawieranych umów zależy jest wielu czynników (np. programu pracy, potrzeb lokalnych) i waha się od kilku miesięcy do kilku lat.²³¹

Powiązanie rolnictwa społecznego z polityką senioralną

W Norwegii wzrasta zainteresowanie usługami opieki dziennej w ramach gospodarstwach rolnych dla osób starszych z demencją. Przygotowano strategiczne dokumenty "Demencja 2015" oraz "Demencja 2020", które wskazują na gospodarstwa opiekuńcze jako usługę uzupełniającą, aby zaspokoić zapotrzebowanie na usługi opieki dziennej dla rosnącej populacji osób starszych.²³² Obecnie ok 40 gospodarstw w Norwegii świadczy usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami poznawczymi lub demencją. Opieka na farmach odbywa się zazwyczaj kilka razy w tygodniu o wyznaczonych porach. Kilka gospodarstw oferuje jednodniowe wizyty dla osób w zakładach długoterminowej opieki. Niektóre przeprowadzone badania wskazują, że opieka nad ludźmi z demencją w gospodarstwach rolnych może motywować do aktywności fizycznej oraz pobudzać pracę pamięciową, a łatwy dostęp do naturalnego otoczenia może pozytywnie wpłynąć na zdrowie i samopoczucie osób starszych. Terapie w ramach gospodarstw opiekuńczych pozwalają na pełniejszą ocenę funkcji fizycznych i poznawczych osób z demencją, a także mogą pomóc powrócić do aktywności społecznej i dobrego samopoczucia na co dzień.²³³ Podopieczni gospodarstw opiekuńczych szczególnie cenią sobie ułożone i zaplanowane życie codzienne, nieformalne interakcje społeczne, możliwość nawiązywania nowych znajomości, atmosferę oraz okazję do integracji, a także zaangażowania się w wydarzenia lokalne.²³⁴ Warto zaznaczyć, że pomimo większości pozytywnych opinii wśród podopiecznych, to zdarzają się osoby, które nie odnalazły się w nowej sytuacji na farmie, czuły się nieszczęśliwe z powodu niezrozumiałych sytuacji i sprzecznych wiadomości.²³⁵ Osoby korzystające z opieki dziennej, płacą niewielką opłatę za każdą usługę w celu pokrycia kosztów transportu i posiłków. Np. gospodarstwo w Go`kroken oferuje swoje dzienne usługi za ok 150 NOK, w tym zawarte są koszty transportu i wyżywienia.²³⁶

Organizacja i finansowanie

W Norwegii sektor rolny jest wysoce uregulowany i wysoko subsydiowany. Za zarządzanie budżetem na usługi społeczne, w tym usługi świadczone przez gospodarstwa opiekuńcze, odpowiedzialne są gminy. Stąd w większości przypadków nabywcą usługi jest gmina lub okręg, a rolnik musi zawrzeć umowę z jednym z tych dwóch organów. Rzadziej spotykanym przypadkiem są umowy zawierane z NAV.

W niektórych przypadkach wymagane są dodatkowe inwestycje w celu przystosowania budynków, wyposażenia w odpowiedni sprzęt lub stworzenie infrastruktury w gospodarstwie w celu zapewnienia

²³¹ Yvette Buist, Connect, Prioritise and Promote A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, luty 2016, op cit. str. 30

²³² www.nmbu.no/en/projects/node/31882 [dostęp 14.11.2017]

²³³ Yvette Buist, Connect, Prioritise and Promote A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, luty 2016, op cit. str. 33

²³⁴ B. Berget, L. Lidfors, A.M. Palsdottir, et.al, Green Care in the Nordic countries – a research field in progress Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, czerwiec 2012, op cit. str. 30-32

²³⁵ T. Sudmann, I.T. Boesheim, It's good to be useful: activity provision on green farms in Norway for people living with dementia, wrzesień 2017, str. 3, www.researchgate.net/publication/319941026 [dostęp 15.11.2017]

²³⁶ A.S. Egset, K. Straume, M.F. Giskeodegard INN PÅ TUNET Innovative dagaktivitetstilbod til personar med demens?, 2015, str. 22, www.matmerk.no/cms/files/2693/inn-paa-tunet-moreforskings-rapportnr-70-fagstoff [dostęp 16.11.2017]

bezpiecznego środowiska oraz spełnienia wymogów organów państwowych. Koszty te można częściowo pokryć w ramach porozumienia rolniczego.²³⁷

Ramy prawne

Aby rozwinąć działalność gospodarstw opiekuńczych oraz zapewnić ich legalność oraz stabilność funkcjonowania, konieczne były prace nad standaryzacją i procedurami zapewnienia jakości w rolnictwie społecznym. W 2010 r. ustanowiono system zapewnienia jakości dla gospodarstw rolnych funkcjonujących równocześnie w formie gospodarstw opiekuńczych. Opracowanie systemu zostało przeprowadzone we współpracy między partnerami sektora rolnego: Norweskim Stowarzyszeniem Władz Lokalnych i Regionalnych (Norwegian Association of Local and Regional Authorities), branżą ubezpieczeniową, Norweskim Stowarzyszeniem Rolników w zakresie usług BHP (Norwegian farmers' association for HSE services) oraz Norweskim Systemem Jakości w Rolnictwie (KSL) (Norwegian Agricultural Quality System) i Fundacją Znakowania Żywności (Food Branding Foundation). Opracowano standard KSL 11 jako integralną część systemu jakości w rolnictwie. Postanowiono też, że Norweski System Jakości Rolnej i Fundacja Znakowania Żywności będą podmiotami odpowiedzialnymi za dalszy rozwój przyjętych standardów.²³⁸ Usługi gospodarstw opiekuńczych muszą być zaprojektowane w oparciu o wymagania określone przez nabywcę usług i muszą być zgodne z profesjonalnymi / sektorowymi przepisami i wytycznymi. Wszystkie oferty usług gospodarstw opiekuńczych muszą posiadać system dokumentacji i monitorowania jakości.²³⁹

Organizacje i instytucje odpowiedzialne za lub zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych

Wiele organów administracji publicznych, instytucji, organizacji i prywatnych przedsiębiorstw bierze obecnie udział w pracach nad rozwojem gospodarstw opiekuńczych w Norwegii. Najważniejsze z nich to:

- **Ministerstwo Rolnictwa i Żywności** ponosi ogólną odpowiedzialność za alokacje dokonywane przez Parlament w budżecie krajowym oraz w ramach porozumienia rolniczego. Ministerstwo Rolnictwa i Żywności rozwija politykę i umożliwia wdrażanie polityk,
- **Okręgi** odpowiadają za rekrutację, zapewnienie równości i rozwój kompetencji w sektorze rolnym. Oprócz tego nadzorują szkoły i edukację rolniczą na poziomie ponadgimnazjalnym. W ramach współpracy ze szkołami średnimi opracowano szereg kursów przygotowujących do pracy w gospodarstwach opiekuńczych i opracowywania aktywności i ofert edukacyjnych,
- **Liderzy władz okręgowych** są ważnymi partnerami w rozwoju obszaru działalności gospodarstw opiekuńczych. Ich zakres zadań obejmuje pracę nad wszystkim, począwszy od opracowania regionalnych strategii biznesowych i działań następczych po doradzanie tym, którzy świadczą i korzystają z usług,
- **Władze lokalne, Norweski Urząd Pracy i Opieki Społecznej oraz Norweska Dyrekcja ds. Dzieci, Młodzieży i Rodziny** sprawują opiekę nad jakością usług gospodarstw opiekuńczych.

²³⁷ Ibidem

²³⁸ B. Berget, L. Lidfors, A.M. Palsdottir, et.al, Green Care in the Nordic countries – a research field in progress Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, June 2012, op cit. str.1-2

²³⁹ Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, Green care-National strategy, op cit. str. 17

- **Organizacje sektora rolniczego, Norweski Związek Rolników oraz Norweski Związek Rolników i Małych Przedsiębiorstw** odgrywają ważną rolę w mobilizowaniu rolników do udziału w inicjatywie gospodarstwach opiekuńczych oraz w pracach nad ich rozwojem jako usługi oferowanej różnym grupom użytkowników. Organizacje współpracują z liderami rad powiatowych i Innovation Norway. Obie organizacje mają własne komisje do spraw gospodarstw opiekuńczych,
- **Norweska Rada ds. Badań Naukowych i Norweski Urząd ds. Rolnictwa** zarządzają finansowaniem badań nt. gospodarstw opiekuńczych,
- **Innovation Norway** jest jednostką rządową, która zarządza środkami na rozwój obszarów wiejskich, funduszami rozwoju centralnego, a także funduszami przyznawanymi w ramach inicjatywy promocji gospodarstw opiekuńczych,
- **Norweski System Jakości Rolnej i Fundacja Znakowania Żywności** jest odpowiedzialny za opracowywanie i wdrażanie systemów zapewniania jakości i systemów certyfikacji związanych z funkcjonowaniem gospodarstw jako podmiotów świadczących usługi opiekuńcze. Norweski System Jakości Rolnej i Fundacja Znakowania Żywności ma własną grupę ekspertów ds. rolnictwa społecznego. Grupa ekspertów składa się z członków Norweskiego Związku Rolników (Norwegian Farmers' Union), Norweskiego Związku Rolników i Małych Przedsiębiorstw (Norwegian Farmers' and Smallholders' Union), Norweskim Stowarzyszeniem Rolników w zakresie usług BHP (Norwegian farmers' association for HSE services), liderów rad powiatowych, Norweskiego Stowarzyszenia Władz Lokalnych i Regionalnych (Norwegian Association of Local and Regional Authorities), Innovation Norway i Gjensidige. W skład grupy wchodzi także obserwator z Ministerstwa Rolnictwa i Żywności,
- **Sieci współpracy świadczeniodawców**, zostały utworzone w wielu okręgach, w tym jako organizacja promująca turystykę dla dzieci i młodzieży w okręgach Nordland, Trøndelag, Oslo i Akershus. W Hedmark, Rogaland i Hordaland utworzono organizacje skupiające usługodawców związanych z kształceniem zawodowym i sprawami społecznymi.²⁴⁰

Dobre praktyki

- Funkcjonowanie strony internetowej www.matmerk.no, która jest portalem na temat gospodarstw opiekuńczych w Norwegii. Strona jest stworzona w przemyślany i funkcjonalny sposób. Znajduje się tam wiele artykułów z których mogą skorzystać rolnicy lub zainteresowane ofertą osoby. Bardzo dobrym pomysłem było też stworzenie bazy farm opiekuńczych z podziałem na lokalizację i grupę docelową. Chętne gospodarstwa zamieszczają tam swoje dokładne dane teleadresowe oraz krótki opis oferowanych usług.²⁴¹
- Opracowano szereg kursów skierowanych do rolników chcących świadczyć usługi w ramach gospodarstwa opiekuńczych. Rolnicy mogą w nich uczestniczyć w szkołach średnich lub na uniwersytetach. Jako jeden z przykładów, The Norwegian University of Life Sciences wprowadził kierunek o tematyce zdrowia publicznego, gdzie w materiale do zrealizowania zawarta jest terapia ze zwierzętami na farmach.²⁴²

²⁴⁰Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, Green Care-National Strategy, op. cit. str. 13-14

²⁴¹ www.matmerk.no dostęp [16.11.2017]

²⁴²Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, Green Care-National Strategy, op. cit. str. 17

Przykład Dobrej Praktyki: Portal internetowy na temat gospodarstw opiekuńczych

W Norwegii funkcjonuje strona internetowa www.matmerk.no, która jest głównym portalem skupiającym gospodarstwa opiekuńcze. Jej pomysłodawcą jest Matmerk, podmiot doradczy dla rządu norweskiego w kwestii systemu jakości rolnictwa.

Swoją uwagę zwraca przede wszystkim prostota i przejrzystość głównej strony, a także jej szata graficzna. Możemy wydzielić trzy główne funkcjonalności dla użytkowników: wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych, ogólne informacje o projekcie Inn på tunet oraz bank wiedzy nt. gospodarstwach opiekuńczych.

- Wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych pozwala na znalezienie wszystkich gospodarstw, które wyraziły ochotę do prezentacji na stronie portalu. Na stronie wyszukiwarki można w łatwy sposób zlokalizować wybraną farmę według grupy docelowej, dla której są świadczone usługi oraz według okręgu w którym znajduje się gospodarstwo. Co ważne, po wybraniu konkretnego gospodarstwa możemy zobaczyć dokładne dane teleadresowe oraz krótki opis oferowanych usług.
- Informacje o projekcie Inn på tunet jest źródłem informacji zarówno dla osób, które są zainteresowane usługami gospodarstw opiekuńczych jak i dla osób, które chciałyby zostać ich świadczeniodawcą. Można tam znaleźć najbardziej istotne kwestie tego zagadnienia.
- Bank wiedzy na stronie portalu jest zbiorem danych nt. gospodarstw opiekuńczych. Można tam znaleźć wiele raportów, analiz oraz publikacji naukowych, które opisują ogólną sytuację norweskich gospodarstw opiekuńczych na przestrzeni lat lub przedstawiają badania na konkretnych przykładach farm.

Bank wiedzy

Kunnskapsbank
Her finner ut et utvalg fagstoff som er relevant for Inn på tunet.

- RAPPORT 2013-4
- Aktor- og markedsanalyse av Inn på tunet
- PDF NILF: Aktør og markedsanalyse NILF-2013
- PDF Offentlig: Arbeid og psykisk helse - NAV 2010
- PDF Offentlig: Bestillerkompetanse Inn på tunet - Steinkjer kommune
- BRUKER SPOR BRUKER EVALIERING AV INN PÅ TUNET

Źródło informacji i zdjęć: Strona internetowa, www.matmerk.no [dostęp 16 listopada 2017]

Portal www.matmerk.no

Strona główna

Wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych

Finn Inn på tunet-gård

Her kan du søke blant alle Inn på tunet-gårder. Til venstre kan du filtrere etter tjenester og fylker. Leter du etter en fullstendig oversikt over Inn på tunet-tilbydere i alle fylker, finner du det her.

Søk etter gård

TJENESTE

- Aldre tjenester
- Arbeids trening og rehabilitering
- Barn og unge
- Helse og omsorg

FYLKE

- Akershus
- Aust-Agder
- Buskerud
- Finnmark
- Hedmark
- Hordaland
- Møre og Romsdal
- Nordland
- Nord-Trøndelag
- Oppland
- Oslo
- Rogaland
- Sogn og Fjordane
- Sør-Trøndelag
- Telemark
- Trøndelag

Elisabet Selås
AGDENES, Sør-Trøndelag
Gå til gårdens profil hos Inn på tunet

Ove Valsert
AGDENES, Sør-Trøndelag
Gå til gårdens profil hos Inn på tunet

KJETIL HOLTEN
ALTA, Finnmark
Gå til gårdens profil hos Inn på tunet

SIMANES GÅRD RANDI JOHANSEN
ALTA, Finnmark
Gå til gårdens profil hos Inn på tunet

Informacje o Inn på tunet

Om Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

Hva er Inn på tunet?

Inn på tunet er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Godkjente gårder tilbyr aktiviteter som gir meningsfylt arbeid, mestring, utvikling og trivsel. Det er mange ulike forskningsrapporter og erfaringer som viser positive effekter av denne typen tiltak. Å bruke dyr i terapi, arbeide med hagebruk og mestring av konkrete oppgaver på gården. Alt dette er med på forbedre hverdagen til de som får tilbud fra Inn på tunet-gårdsbruk.

De viktigste brukerne av tilbud fra Inn på tunet er:

- Barn og unge
- Mennesker med rusproblemer
- Funksjonshemmede
- Eldre

Aktivitetene i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der. Det er i dag godkjente Inn på tunet-gårdsbruk over hele Norge.

Tjenesteområder

De viktigste tjenesteområdene for Inn på tunet er:

- Oppvekst og opplæring; allmennpedagogikk, spesialpedagogikk, fritid m.m.
- Arbeid; arbeidstrening og rehabilitering
- Helse og omsorg; rus, funksjonshemming, psykisk helse, demens m.m.

I tillegg tilbyr Inn på tunet tjenester innen integrering av innvandrere og flyktninger, kriminalomsorg og forebygging.

Hvem deltar?

Et landsomfattende tilbud som Inn på tunet involverer mange ulike mennesker. Både de som bruker tilbudet, de som bestiller det og andre. Her er de viktigste:

Bariery w rozwoju/wyzwania na przyszłość

- Stworzono system certyfikacji KSL 11, który pozwolił na zwiększenie jakości świadczonych usług przez gospodarstwa opiekuńcze, a także polepszył kooperację na poziomie rolnicy-gmina, rolnicy-okręgi (dysponenci budżetów dla gospodarstw opiekuńczych). Co więcej standard wprowadza przymus sprawdzania raz na dwa lata, czy dane gospodarstwo stosują się do określonych wymogów,²⁴³
- Praca nad marką „Green Care” w Norwegii. W roku 2011 zaprojektowano logo dla rolnictwa opiekuńczego, a następnie zaczęto rozpowszechniać informacje wśród społeczeństwa. Warto zauważyć, że wzrost rozpoznawalności marki „Green Care” zależy od zaangażowania kilku grup: dostawców usług, użytkowników, organów publicznych oraz środowiska naukowców i ekspertów.²⁴⁴

Czynniki sukcesu

- Oferowane przez gospodarstwa opiekuńcze usługi skierowane są do szerokiego spektrum odbiorców. Najczęściej spotykanymi grupami docelowymi są osoby w wieku szkolnym, osoby z problemami zdrowia psychicznego, a także osoby starsze z demencją. Warto podkreślić, że wiele z gospodarstw może przyjąć kilka grup docelowych jednocześnie.²⁴⁵
- Idea gospodarstw opiekuńczych rozwinęła się w głównej mierze dzięki szerokiej współpracy i zaangażowaniu podmiotów wymienionych w punkcie 7. „Organizacje i instytucje odpowiedzialne za lub zaangażowane w rozwój gospodarstw opiekuńczych”,²⁴⁶
- Powołanie przez rząd norweski podmiotu doradczego „Møtearena” (Arena spotkań), którego celem jest doradzanie Ministerstwu Rolnictwa w kształtowaniu polityki oraz tworzenie i realizacja planu działań dla rolnictwa społecznego.²⁴⁷

Bariery w rozwoju

- Sporym wyzwaniem organizacyjnym jest przygotowanie transportu dla podopiecznych gospodarstw opiekuńczych. Głównymi powodem było to, że często dotarcie do farmy zajmowało sporo czasu oraz było bardzo kosztowne.²⁴⁸
- Kolejnym z ważniejszych wyzwań jest znajdowanie i retencja wykonawców usług świadczonych w ramach gospodarstw opiekuńczych. Wiąże się to także ze sposobem finansowania rolnictwa opiekuńczego: gospodarstwa opiekuńcze zawierają kontrakty na okres kilku miesięcy bądź lat, a wraz ze zmianą władz lokalnych zmieniają się także założenia budżetowe. Istotna jest także

²⁴³11 Inn på tunet Sjekkliste med veiledning, 2017, www.matmerk.no/cms/files/4321/11_ipt_bm.pdf dostęp [16.11.2017]

²⁴⁴Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development, Green Care-National Strategy, op. cit. str. 19

²⁴⁵Ibidem, str. 8

²⁴⁶Yvette Buist, Connect, Prioritise and Promote A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective, luty 2016, op. cit. str. 34-35

²⁴⁷Ibidem, str. 33

²⁴⁸Morten Stene, Bestillerkompetanse Inn på tunet Steinkjer kommune, 2011, [dostęp 11.11.2017 <http://www.steinkjer.kommune.no/getfile.php/2369912.1003.bxruffdbfq/RA-2013-12.pdf>]

sytuacja gospodarcza gmin, która ma odzwierciedlenie w planowanych budżetach na wsparcie dla rolników i rolnictwa społecznego.²⁴⁹

- Dla niektórych gmin barierą jest ich rozmiar. Najmniejsza gmina ma 230 mieszkańców, a największa ponad 500 tys. W mniejszych gminach gospodarstwa opiekuńcze funkcjonują lepiej, ponieważ często rolnicy i przedstawiciele gmin znają się.²⁵⁰

²⁴⁹ Yvette Buist, *Connect, Prioritise and Promote A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective*, luty 2016, op. cit. str. 32-33

²⁵⁰ *Ibidem*, str. 32-33

V. OPIS WYBRANYCH PRZYKŁADÓW GOSPODARSTW OPIEKUŃCZYCH

Państwo	Analizowane gospodarstwa opiekuńcze	Numer strony	Rodzaj usług opiekuńczych								Forma organizacyjna			
			Opieka dzienna	Opieka z zamieszkaniem	Aktywizacja	Terapia	Warsztat pracy chronioniej	Działalność dydaktyczna, edukacyjna	Integracja międzypokoleniowa	Kursy doszkalające/szkolenia zawodowe	Prywatne gospodarstwo rolne (przedsiębiorstwo)	Fundacja /organizacja non-profit/ stowarzyszenie	Spółdzielnia społeczna	
Holandia	<i>Zorgboerderij Boerenblij</i>	106	■		■							■		
	<i>De Maargies Hoeve</i>	109	■	■	■	■			■			■		
	<i>De Mare</i>	112	■	■	■	■			■			■	■	
Belgia	<i>De Rommeshoef</i>	116	■		■	■			■				■	
	<i>Swijzenhof</i>	120	■		■							■		
Francja	<i>Croq'Jardin</i>	124			■	■			■				■	
	<i>Le Réseau ASTRA</i>	127							■				■	
Niemcy	<i>Kuhhorst</i>	129	■	■	■	■	■				■		■	
	<i>Meierhof</i>	132	■	■	■			■					■	
Włochy	<i>"Imparare - crescere - vivere con le contadine"</i>	137	■		■						■			■
	<i>„Il Filo d’Erba”</i>	141			■				■			■		
Wielka Brytania	<i>Future Roots</i>	144			■	■			■			■		
	<i>Heeley City Farm</i>	148	■		■	■			■				■	
Norwegia	<i>Nordre Hvamb Farm</i>	151	■	■								■		
	<i>Nordmo Gard</i>	154	■		■	■						■		

Zorgboerderij Boerenblij

Gospodarstwo opiekuńcze "Szczęśliwi Rolnicy"

HOLANDIA

Cele utworzenia

- Umożliwienie osobom starszym, przede wszystkim z demencją i nabytymi uszkodzeniami mózgu, jak najdłuższego funkcjonowania w środowisku lokalnym
- Stworzenie bezpiecznego miejsca codziennego funkcjonowania dla osób z grupy docelowej, a także warunków dla ich możliwie jak największej samodzielności
- Odciążenie opiekunów osób starszych

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna

Grupa docelowa

Osoby z demencją
Osoby starsze
Osoby z nabytym uszkodzeniem mózgu

Osoby somatycznie chore

Charakterystyka gospodarstwa

Gospodarstwo opiekuńcze BoerenBlij świadczy opiekę dzienną osobom starszym, przede wszystkim demencją i nabytymi uszkodzeniami mózgu, a także somatycznie chorym, mieszkającym głównie na terenach wiejskich. Jego powstanie było podyktowane chęcią stworzenia dla nich przyjaznego i bezpiecznego miejsca do codziennego funkcjonowania, zbliżonego do warunków typowego zamieszkania na wsi: w bliskości natury i zwierząt. Gospodarstwo zapewnia im opiekę, uwagę i wsparcie w stabilnym środowisku, z powtarzalnymi sytuacjami i znajomymi osobami. Przebywanie na świeżym powietrzu oraz realizacja prostych prac gospodarskich sprzyjają dobrej kondycji psychicznej podopiecznych oraz poczuciu bycia potrzebnym. Celem jest odsunięcie w czasie umieszczenia podopiecznych w zinstytucjonalizowanych formach opieki i/lub odciążenie bliskich zajmujących się nimi na co dzień.

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Haskerhorne, Fryzja

Rok utworzenia

2010

Forma organizacyjna

Gospodarstwo rodzinne
(działające jako fundacja)

Profil działalności rolniczej

Hodowla zwierząt
Działalność ogrodnicza
i sadownicza

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna, poniedziałek-sobota

Liczba podopiecznych

50

Liczba miejsc

18 (osób dziennie)

Partnerzy

- Centrum Opieki z Południowozachodniej Fryzji (Thuiszorg Zuidwest Friesland)

Geneza powstania

Na powstanie gospodarstwa miały wpływ osobiste doświadczenia założycielki, Cassy van den Bosch. Obserwowała ona swojego ojca, rolnika, chorego na demencję, który w ciężkim stadium choroby zamieszkał w placówce opiekuńczej. Choć otrzymywał w niej dobrą opiekę, jego kondycja psychiczna pogorszyła się ze względu na brak elementów codzienności związanych z życiem w gospodarstwie, do których był przyzwyczajony i które sprawiały mu największą radość.

Mój ojciec czuł się placówce opiekuńczej nie na miejscu. Mieszkając w domu na wsi, uwielbiał zajmować się kurami i pracować w ogrodzie. W placówce nie było kur, a utrzymaniem ogrodu zajmowała się firma ogrodnicza. Od kiedy ojciec zamieszkał w placówce, z dnia na dzień robił się coraz bardziej osowiały.

Inspirowana doświadczeniami Cassy, która podobnie jak ojciec, posiadała własne gospodarstwo, zdecydowała się wraz z mężem przekształcić je w gospodarstwo opiekuńcze.

Opis funkcjonowania

Podopieczni w gospodarstwie Boerenblij zajmują się utrzymywaniem gospodarstwa w porządku, doglądaniem zwierząt oraz pracami w sadzie i ogrodzie, m.in. sprzątają stajnię, zbierają jajka od kur, dokarmiają zwierzęta, czeszą kuce, opiekują się psami i kotami, pielęgnują hodowane warzywa i owoce. Pomagają także w kuchni w przygotowywaniu posiłków i przetworów z wyhodowanych w gospodarstwie produktów rolnych. Zajęcia te sprzyjają dobrej kondycji podopiecznych i umożliwiają zachowanie elementów codzienności właściwych życiu na wsi, do których są oni przyzwyczajeni, a których nie są już w stanie doświadczać bez odpowiedniego wsparcia i opieki. Plan dnia przewiduje także czas na odpoczynek oraz aktywności społeczne i rozrywkę: gry, czytanie gazet, spacer, odwiedziny dzieci z pobliskiej szkoły podstawowej. Formy aktywności wybierane są przez samych podopiecznych lub w porozumieniu z nimi, chodzi o to, aby angażowali się oni w to, co lubią najbardziej oraz w czym czują się najlepsi.

Opieka świadczona jest od poniedziałku do soboty, w godzinach 9.00-16.30. Podopiecznym zapewniony jest transport z i do miejsca zamieszkania. Niektórzy podopieczni są w gospodarstwie codziennie (poza niedzielami), inni przyjeżdżają 2-3 razy w tygodniu. Jednocześnie gospodarstwo może sprawować opiekę nad grupą 18 podopiecznych, pod nadzorem dwóch profesjonalnych opiekunów, wspieranych przez stażystów i wolontariuszy.

Pod koniec 2016 roku gospodarstwo świadczyło opiekę 50 podopiecznym, z czego 28 osobom z zaburzeniami psychicznymi (głównie demencja), 4 osobom somatycznie chorym oraz 18 osobom z zaburzeniami zarówno psychicznymi jak i somatycznymi. W ciągu roku przybyło 38 podopiecznych, a ubyło 33 – z czego 2 osoby zmarły, a 31 trafiło do instytucji opiekuńczej. Liczby te wskazują wyraźnie na wspomnianą funkcję gospodarstwa, jaką jest możliwe jak najdłuższe opóźnienie umieszczenia podopiecznych w placówce opiekuńczej.

W gospodarstwie zatrudnionych jest 8 osób, większość na część etatu, w tym czterech opiekunów medycznych z wykształceniem zawodowym, dwóch rolników-opiekunów oraz dwie osoby pracujące

w zastępstwie w soboty i święta. Gospodarstwo przyjmuje także praktykantów i stażystów (sześciu w 2016 roku) oraz angażuje do pomocy liczną grupę wolontariuszy (w 2016 roku było ich 34, w tym 20 kierowców).

Finansowanie opieki

Opieka finansowana jest z budżetów personalnych podopiecznych lub funduszy municypalnych (na podstawie WMO – ustawy o opiece społecznej). Podopieczni partycypują w kosztach opieki w wysokości zależnej od dochodów.

Dobre praktyki

- W ramach świadczonych usług gospodarstwo oferuje transport podopiecznych z i do miejsca zamieszkania. Stanowi to znaczne ułatwienie dla rodzin podopiecznych, które nie muszą dowozić swoich bliskich we własnym zakresie. Co ważne jest to też efektywne kosztowo, kierowcy mogą jednorazowo przetransportować kilku podopiecznych. Usługa transportu często świadczona jest przez wolontariuszy. Podopiecznych przywożą i odwożą te same osoby, powtarzalność w tym aspekcie jest szczególnie istotna dla osób cierpiących na demencję.
- Gospodarstwo nawiązało współpracę z Grupą Roboczą Ministerstwa Zdrowia, Dobrobytu i Sportu i Stowarzyszenia Alzheimer Nederlands „Samen Dementievriendelijk”, działającego na rzecz zwiększenia świadomości społecznej w zakresie demencji oraz tworzenia rozwiązań przyjaznych dla osób zmagających się z chorobą. W ramach partnerstwa następuje wymiana wiedzy i doświadczeń pomiędzy pracownikami gospodarstwa, a przedstawicielami innych podmiotów zaangażowanych w inicjatywę.
- Gospodarstwo nawiązało współpracę z pobliską szkołą podstawową, dzięki czemu jej uczniowie regularnie odwiedzają podopiecznych w gospodarstwie i wspólnie z nimi świętują z okazji Bożego Narodzenia, Wielkanocy czy Dnia Zwierząt. Kontakt z dziećmi jest dodatkowym uatrakcyjnieniem pobytu w gospodarstwie dla podopiecznych, także dzieciom, ze względu m.in. na możliwość obcowania ze zwierzętami wizyty te sprawiają dużo radości.

Dane kontaktowe

Cassy van den Bosch | Właścicielka | cassy@boerenblij.nl | telefon: +31 513-714-200

Źródła i dodatkowe informacje

- [1] Strona internetowa gospodarstwa: <http://www.boerenblij.nl/>
- [2] Profil gospodarstwa na stronie Zorgboeren.nl, <https://www.zorgboeren.nl/zorgboerderij-boerenblij/boerderij>
- [3] Raporty roczne z działalności gospodarstwa, 2014, 2015, 2016, <https://www.zorgboeren.nl/zorgboerderij-boerenblij/boerderij>
- [4] Artykuł o gospodarstwach opiekuńczych: <https://nos.nl/artikel/2182120-dementerende-ant-is-liever-op-de-zorgboerderij-thuis-zit-je-maar-wat.html>
- [5] Informacje o gospodarstwie na stronie gminy Heerenveen, Heerenveehelpt.nl, <https://www.heerenveehelpt.nl/product?productid=114900&organisatieid=155944&bron=invis2>
- [6] Informacje o gospodarstwie na stronie Ministerstwa Zdrowia, Dobrobytu i Sportu Holandii Denieuwepraktijk.nl, gromadzącej najlepsze praktyki z zakresu świadczenia opieki zdrowotnej, <https://www.denieuwepraktijk.nl/praktijk/zorgboerderij-boerenblij-ondersteunt-mensen-dementie/>

Gospodarstwo opiekuńcze

De Maargies Hoeve

HOLANDIA

Cele utworzenia

- Połączenie w pełni rozwiniętej działalności rolniczej (produkcja mleczna) z opieką nad podopiecznymi z zaburzeniami i niepełnosprawnościami
- Stworzenie miejsca, w którym osoby z deficytami mogą wykonywać wartościową pracę, czuć się potrzebne i samodzielne

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka
stacjonarna

opieka dzienna

programy
aktywizujące

Grupa docelowa

Osoby
niepełnosprawne
fizycznie

Osoby z zaburzeniami
psychicznymi

Osoby z autyzmem
Dzieci i młodzież,
Osoby starsze, w tym
z demencją
Osoby z nabytym
uszkodzeniem mózgu

Charakterystyka gospodarstwa

De Maargies Hoeve jest typowym dla Holandii gospodarstwem opiekuńczym. Powstało ono jako uzupełnienie i rozszerzenie działalności rolniczej – farmy mlecznej i świadczy opiekę oraz wsparcie wielu różnym grupom docelowym, od dzieci po osoby starsze. Wizją właścicieli jest funkcjonowanie gospodarstwa opiekuńczego jako w pełni zintegrowanego z prowadzoną działalnością rolniczą, w którym każdy z podopiecznych ma swoje miejsce i w miarę możliwości włącza się w codzienną pracę. Celem jest stworzenie dla podopiecznych warunków do bezpiecznego i produktywnego funkcjonowania, dającego im poczucie przynależności i wartości oraz możliwie jak największy poziom samodzielności. Osoby z niepełnosprawnościami i deficytami mogą dzięki wykonywaniu prac, dostosowanych do ich możliwości, czuć się potrzebni i rozwijać swoje umiejętności. Gospodarstwo każdego dnia odwiedzane jest przez wiele osób z zewnątrz, co pozwala podopiecznym na funkcjonowanie w społeczności i utrzymywanie kontaktów społecznych.

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Kallenkote, Overijssel

Rok utworzenia

2002

Forma organizacyjna

Gospodarstwo rodzinne
(działające jako
przedsiębiorstwo - spółka
jawna)

Profil działalności rolniczej

Hodowla krów mlecznych
i produkcja mleka
Działalność ogrodnicza
i sadownicza

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna, opieka
z zamieszkaniem, pobyty długo-
i krótkoterminowe

Liczba podopiecznych

100

Liczba miejsc

30 (osób dziennie)

Partnerzy

Mantelzorg Network
Steenwijkerland
(Stowarzyszenie Opiekunów
Nieformalnych)

Geneza powstania

De Margiees Hoeve łączy w sobie farmę mleczną, której korzenie sięgają lat 30. XX wieku, stworzone w 2002 roku gospodarstwo opiekuńcze oraz założony w 2010 roku sklep herbaciany. Gospodarstwo opiekuńcze powstało z inicjatywy właściciela farmy, który chciał zdywersyfikować działalność rolniczą i stworzyć przestrzeń, w której osoby z niepełnosprawnościami mogłyby w sposób produktywny funkcjonować. Początkowo gospodarstwo świadczyło opiekę jedynie kilku podopiecznym, ich liczba z roku na rok systematycznie jednak rosła i wynosi obecnie ok. 100 osób. Działalność opiekuńcza z pobocznej aktywności szybko stała się ważnym filarem funkcjonowania gospodarstwa. Na początku gospodarstwo prowadzone było przez małżeństwo właścicieli, Lu Nijk i Henny Schoemaker, w 2013 do rodziców dołączyły dwie córki: Lotte oraz Hedy, a w 2016 roku syn Gerbert.

Opis funkcjonowania

Zgodnie z ideą założycieli, działalność opiekuńcza gospodarstwa jest zintegrowana z działalnością rolniczą i podąża za rytmem dnia życia gospodarskiego. Podopieczni angażują się w prace w bardzo różny sposób, zależnie od swoich możliwości, chęci, potrzeb i umiejętności. Na farmie mlecznej hodowanych jest obecnie ok. 300 krów oraz 200 cieląt, podopieczni mogą uczestniczyć w ich dojeniu, wypasie, dokarmianiu oraz innych czynnościach związanych bezpośrednio z produkcją mleka. W związku z prowadzeniem działalności opiekuńczej, w gospodarstwie pojawiły się także kury, kaczki, króliki, świnki morskie, owce, kozy, świnie, kuce szetlandzkie, konie i osły. Podopieczni pomagają w ich doglądaniu, karmieniu oraz pracach porządkowych. Kontakt ze zwierzętami jest dla nich formą terapii. Gospodarstwo obejmuje również ogród warzywny, hodowlę truskawek i szklarnię - w ich utrzymaniu także pomagają podopieczni. Uzupełnieniem działalności gospodarstwa są sklep herbaciany oraz restauracja przystosowana do potrzeb osób o ograniczonej mobilności, wraz z przytulnym salonem dedykowanym osobom starszym. Oferowane są w nich przekąski i dania przygotowywane na bazie wyhodowanych na miejscu warzyw, owoców i nabiału.

Wymiar i sposób zaangażowania w prace dostosowywany jest indywidualnie do każdego podopiecznego, jego możliwości i preferencji. Dla dzieci i młodzieży pobyt w gospodarstwie jest formą edukacji i zabawy, młodym dorosłym świadczone jest wsparcie dzienne w oparciu o prace gospodarcze, a dla osób starszych, w tym dementnywnych, gospodarstwo jest przede wszystkim miejscem spędzania czasu w otoczeniu zwierząt i natury, na aktywnościach organizowanych dla nich na terenie gospodarstwa.

Nad sprawnym funkcjonowaniem gospodarstwa czuwają właściciele wraz z rodziną. Hedy zajmuje się głównie działalnością opiekuńczą, Lotte jest odpowiedzialna za administrację i prowadzenie rachunkowości dla działalności opiekuńczej i sklepu herbacianego, a Henny za prowadzenie rachunkowości dla farmy mlecznej. Gerbert zajmuje się hodowlą zwierząt i działalnością rolniczą. Rodzinę wspiera zespół pracowników pełnoetatowych i pracujących na część etatu, liczący 17 osób (2016), oraz stażystów i wolontariuszy. Są oni zaangażowani w działalność rolniczą, opiekuńczą i prowadzenie sklepu.

Wśród podopiecznych wciąż dominują osoby z niepełnosprawnością, młodzież i dzieci. Założyciele gospodarstwa zauważają jednak pewien odpływ osób młodszych, którym opieka dzienna przestaje być potrzebna, lub potrzebują bardziej specjalistycznych form wsparcia. Zwiększa się natomiast zainteresowanie opieką dzienną ze strony osób starszych, w tym przede wszystkim z demencją.

W gospodarstwie codziennie wsparcie otrzymuje średnio ok. 30 podopiecznych, w tygodniu jest to ok. 75 osób, nie wszyscy przychodzą jednak regularnie. W sumie w ciągu roku gospodarstwo obejmuje wsparciem ok. 100 osób.

Finansowanie opieki

Finansowanie opieki odbywa się na kilka sposobów. Gospodarstwo jest afiliowane w kooperatywie Klaver4You, która jest lokalnym zrzeszeniem instytucji opiekuńczych, i na podstawie umów zawartych przez kooperatywę może świadczyć opiekę na finansowaną w ramach systemu opieki zdrowotnej. Gospodarstwo świadczy też opiekę finansowaną przez gminy w ramach WMO oraz z budżetów personalnych podopiecznych.

Dobre praktyki

- Gospodarstwo opiekuńcze prowadzone jest przez rolników nieposiadających formalnego doświadczenia w opiece nad osobami z deficytami. Kładą oni jednak nacisk na zatrudnianie personelu i angażowanie wolontariuszy z odpowiednim doświadczeniem i kwalifikacjami, tak, aby zapewnić odpowiednią jakość opieki, a także na szkolenia personelu w miarę pojawiających się potrzeb (np. opieka nad młodzieżą sprawiającą problemy wychowawcze, opieka nad osobami z demencją). Korzystają oni również z pomocy ekspertów zewnętrznych, z którymi konsultują metodykę wspierania swoich podopiecznych.
- De Margiees Hoeve poza byciem w pełni funkcjonującą farmą mleczną oraz gospodarstwem opiekuńczym jest też dobrze prosperującym biznesem. Składa się na to szereg atrakcji stworzonych na terenie gospodarstwa otwartego na odwiedzających z zewnątrz, takich jak „tramwaj konny”, tzw. skybox (jadalnia z widokiem na farmę), mini-tor dla samochodów, baza noclegowa, kościółek wielowyznaniowy, sklep herbaciany czy hipoterapia. Gospodarstwo organizuje liczne eventy i przyjęcia, organizowane są także obchody świąt i wydarzenia okolicznościowe. Dzięki temu gospodarstwo czerpie dodatkowe dochody z działalności pozarolniczej, a ponadto stało się centrum życia lokalnej społeczności. Ma to pozytywny wpływ na podopiecznych gospodarstwa, którzy także korzystają z atrakcji i uczestniczą w wydarzeniach, co dobrze wpływa na ich samopoczucie i intensywność kontaktów z otoczeniem. Jednocześnie przestrzeń w gospodarstwie została tak zaaranżowana, aby osoby z zewnątrz nie przeszkadzały podopiecznym (wydzielone ścieżki, osobny parking).

Dane kontaktowe

Hedy Nijk | Współprowadząca | info@demaargieshoeve.nl | telefon: +31 653-751-866

Źródła i dodatkowe informacje

- [1] Strona internetowa gospodarstwa: <http://www.maargieshoeve.nl/>
- [2] Profil gospodarstwa na stronie Zorgboeren.nl, <https://www.zorgboeren.nl/de-maargieshoeve/boerderij>
- [3] Raporty roczne z działalności gospodarstwa, 2014, 2015, 2016, <https://www.zorgboeren.nl/de-maargieshoeve/zorg>

Gospodarstwo opiekuńcze De Mare

HOLANDIA

Cele utworzenia

- Stworzenie przyjaznego miejsca do codziennego funkcjonowania i terapii osób z deficytami, przede wszystkim z niepełnosprawnością intelektualną i zaburzeniami psychicznymi
- Świadczenie usług opiekuńczych i terapeutycznych zintegrowanych z działalnością gospodarstwa ekologicznego, w oparciu o pomoc przy hodowli roślin i zwierząt i przebywanie na świeżym powietrzu

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka
stacjonarna

opieka
dzienna

Grupa docelowa

Osoby
z niepełnosprawnością
intelektualną

Osoby z zaburzeniami
psychicznymi
Osoby wypalone
zawodowe

Osoby
niepełnosprawne
fizycznie
Osoby z autyzmem
Młodzież

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Westervelde oraz Veenhuizen,
Drenthe

Rok utworzenia

1999

Forma organizacyjna

Gospodarstwo rodzinne
(działające jako organizacja
pożytku publicznego)

Profil działalności rolniczej

Farma ekologiczna działająca na
małą skalę, hodowla zwierząt,
działalność ogrodnicza
i sadownicza

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna, opieka dzienna
z zamieszkaniem, głównie
długoterminowo

Liczba podopiecznych

14

Liczba miejsc

14, w tym 10 z zamieszkaniem

Partnerzy

Van Boeijen – organizacja
zajmująca się świadczeniem
opieki i wsparcia osobom
z niepełnosprawnością
intelektualną w prowincji
Drenthe

Charakterystyka gospodarstwa

De Mare jest jednym z najdłużej funkcjonujących gospodarstw opiekuńczych w północnej części Holandii. Świadczy opiekę stosunkowo niewielkiej grupie osób – na początku 12., obecnie maksymalnie 14. podopiecznym. Większość zamieszkuje w samym gospodarstwie lub pobliskiej, stworzonej przez właścicieli drugiej lokalizacji. Gospodarstwo opiekuńcze zostało założone z wizją zapewnienia podopiecznym z deficytami bezpiecznego miejsca do codziennego funkcjonowania oraz terapii poprzez przebywanie na świeżym powietrzu, pracę przy hodowli zwierząt i roślin. Ważnym dla założycieli jest zindywidualizowane

podajcie do każdego podopiecznego – postrzeganie ich przede wszystkim przez pryzmat ich indywidualnych umiejętności i talentów, a nie diagnozy i ograniczeń.

Geneza powstania

Rozpoczęcie działalności opiekuńczej wynikało z chęci stworzenia przyjaznego miejsca do terapii dla osób z deficytami i wiązało się z nawiązaniem współpracy (za pośrednictwem władz gminnych) z regionalną fundacją Van Boeijen, zajmującą się świadczeniem opieki i wsparcia osobom z niepełnosprawnością intelektualną i zaburzeniami psychicznymi. Pierwsi podopieczni trafili do gospodarstwa właśnie z Van Boeijen, było to 12 osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Małżeństwo właścicieli, Margreet i Arend Leerink-Houwing, od początku miało wizję oferowania opieki z zamieszkaniem, jednak pomysł ten spotkał się z nieufnością ze strony okolicznych mieszkańców liczącej niespełna 200 osób wsi. Przez kilka lat gospodarstwo świadczyło podopiecznym opiekę dzienną, a gdy sąsiedzi przyzwyczaili się już i przekonali do ich obecności, stworzono także możliwość zamieszkania – najpierw w samym gospodarstwie, a później także w pobliskim, wynajmowanym przez właścicieli domu.

Opis funkcjonowania

De Mare jest przykładem gospodarstwa, w którym działalność opiekuńcza pełni równie ważną, jeśli nie ważniejszą rolę, co produkcja rolna. Jest ono nastawione na oferowanie długoterminowej terapii w oparciu nie tylko o ustalony rytm życia gospodarskiego, ale także budowanie wspólnoty. Każdy nowy podopieczny przyjmowany jest na okres próbny, podczas którego on sam, opiekunowie i inni podopieczni mogą sprawdzić wzajemne dopasowanie i zdecydować, czy taka forma terapii jest właściwa i ma szansę przynieść dobre rezultaty. Ważna jest także chęć potencjalnych podopiecznych do spędzania czasu na zewnątrz oraz przyjazny stosunek do zwierząt i chęć pomocy przy opiece nad nimi. Gospodarstwo opiera się o produkcję żywności organicznej, model życia w zgodzie z naturą, w sposób zrównoważony, z szacunkiem wobec innych osób, zwierząt i środowiska.

Podopieczni angażują się w prace gospodarskie według swoich preferencji i możliwości. Mogą pomagać przy hodowli krów (stado liczy około 30 sztuk), kurczaków, świń oraz królików. W gospodarstwie znajdują się także konie, owce, kozy, osły oraz liczne psy i koty, podopieczni pomagają przy ich karmieniu i doglądaniu. Uczestniczą również w pielęgnacji zieleni i pracach związanych z utrzymaniem dwóch ogrodów: warzywnego i ziołowego. Mogą pomagać w utrzymaniu pobliskiego zagajnika, co wiąże się z wycinaniem starych drzew i przygotowywaniem drewna na opał, oraz w przygotowywaniu produktów na sprzedaż (np. napełnianie i etykietowanie słoików z przetworami). Sprzątanie, gotowanie i prace porządkowe w obrębie gospodarstwa i samej przestrzeni mieszkalnej także należą do zadań podopiecznych – ich nauka i wykonywanie jest elementem terapii, nastawionej na rozwijanie samodzielności i niezależności. W ramach świadczonej opieki podopieczni mają także okazję uczestniczyć w aktywnościach artystycznych (nauka rzemiosła, malarstwo, zajęcia muzyczne), oraz aktywnościach fizycznych (jazda konna, jazda na rowerze, fitness, pływanie). Podopieczni funkcjonują według ustalonych planów dnia i uczestniczą w codziennych aktywnościach pod przewodnictwem i wsparciem wyznaczonych opiekunów-supervisorów.

Model opieki nad podopiecznymi w De Mare ewoluował i opiera się obecnie o ich zamieszkanie w samym gospodarstwie lub pobliskim zaadaptowanym domu, z którego mieszkańcy docierają na codzienne zajęcia do gospodarstwa na rowerach. Model ten jest zbliżony do wdrażanego w Polsce w ramach pomocy

społecznej modelu mieszkania chronionego (tyle, że w środowisku wiejskim). Do dyspozycji każdego z podopiecznych mieszkających w gospodarstwie lub pobliskim domu jest własny pokój, z oddzielną lub wspólną łazienką w zależności od lokalizacji. Kuchnia, jadalnia i pokój dzienny są natomiast dzielone, co sprzyja integracji z innymi mieszkańcami. W domu w pobliżu gospodarstwa jest także basen, dostępny w sezonie letnim dla wszystkich podopiecznych.

Zamieszkanie w obrębie gospodarstwa umożliwia bliską integrację z innymi podopiecznymi, opiekunami, gospodarzami, lokalnym środowiskiem, przyrodą. Zapewnia większą stabilność, stały rytm funkcjonowania oraz mniejszą rotację podopiecznych. Pozwala w pełni wykorzystać walory gospodarstwa, eliminuje też konieczność codziennego/ częstego transportu pomiędzy gospodarstwem a miejscem zamieszkania, pojawiającą się w przypadku opieki dziennej i stanowiącą duże wyzwanie logistyczne dla wielu podopiecznych i ich opiekunów.

Założyciele De Mare zauważają, że zapotrzebowanie na usługi opieki dziennej jest w dużym stopniu zaspokojone i nie ma wielu nowych chętnych zainteresowanych tą formą wsparcia, otrzymują natomiast wiele zapytań o opiekę z zamieszkaniem. W przyszłości chcieliby rozbudować przestrzeń mieszkalną, aby móc przyjąć większą liczbę podopiecznych.

Początkowo gospodarstwo prowadzili sami właściciele, później w jego działalność zaangażowały się także dwie córki gospodarzy. Obecnie największą rolę w zakresie sprawowania opieki pełni 10 zatrudnionych pracowników (w różnym wymiarze), z których wielu posiada kwalifikacje w zakresie opieki nad osobami z niepełnosprawnościami i ograniczeniami. Gospodarstwo wspomaga także grupa wolontariuszy oraz stażystów.

Finansowanie opieki

Gospodarstwo jest niezależną organizacją, choć współpracuje z wieloma partnerami, w tym wspomnianą fundacją Van Boeijen. Większość środków na świadczenie opieki pochodzi z PGB, budżetów personalnych podopiecznych. W 2015 roku, wraz ze zmianami w legislacji, finansowanie PGB, a więc i działalności gospodarstwa, przeszło na szczebel gminny. Koszt zakwaterowania ponoszony jest przez osoby zamieszkujące w gospodarstwie w ramach własnych środków lub też przez gminę (w ramach *Jeugwet*).

Od 2014 roku gospodarstwo działa jako organizacja pożytku publicznego (ANBI, algemeen nut beogende instelling). Taki status prawny wiąże się z ulgami podatkowymi oraz możliwością gromadzenia środków z dotacji i darowizn. Nie są one jednak znaczącym źródłem utrzymania gospodarstwa – w 2016 wpływy z tego tytułu wyniosły 1 550 euro.

Dobre praktyki

- W gospodarstwie w ramach systemu zapewnienia odpowiedniej jakości opieki wprowadzono ankiety satysfakcji, wypełniane raz w roku przez podopiecznych, a następnie przedyskutowywane na spotkaniach z podopiecznymi i opiekunami. Dzięki informacjom przekazanych w ankietach udało się wprowadzić wiele usprawnień i lepiej zaspokoić potrzeby podopiecznych. Zaadresowano m.in. kwestię konsultacji przydzielanych zadań z samymi podopiecznymi, a także problemy z utrzymaniem porządku w przestrzeniach wspólnych.

- Ze względu na dzielenie przestrzeni przez podopiecznych zamieszkałych w obrębie gospodarstwa, wprowadzono zasadę, iż przestrzenie wspólne są obszarami „wolnymi od problemów”. Chodzi o to, aby podopieczni nie obarczali swoimi problemami współmieszkańców, którzy pracują nad przezwyciężeniem własnych problemów i ograniczeń. Jednocześnie określono, kiedy jest właściwy czas i miejsce na rozmowy o trudnościach, oraz do kogo się można z nimi zwrócić. Zasady te zapewniają harmonijne funkcjonowanie mieszkających wspólnie podopiecznych oraz możliwość spokojnego i niezakłócanego przebywania w przestrzeniach wspólnych.
- Stopniowe przejście od oferowania opieki dziennej do świadczenia usługi opieki z zamieszkaniem, choć podyktowane głównie koniecznością przezwyciężenia oporu ze strony lokalnej społeczności, miało pozytywne aspekty z punktu widzenia samych założycieli gospodarstwa. Pozwoliło im ono na sprawdzenie się najpierw w prostszym modelu świadczenia opieki osobom z ograniczeniami, a także na przekonanie się, jak dzielenie posiadanej przestrzeni z podopiecznymi wpłynie na ich życie. Oferowanie najpierw opieki dziennej pozwoliło gospodarzom także na dobre zrozumienie potrzeb podopiecznych i lepsze dostosowanie warunków mieszkalnych do ich potrzeb.

Dane kontaktowe

Eveline Anna Houwing | Współprowadząca | eahouwing@zorgboerderijdemare.nl | telefon: +31 592-612-747

Źródła i dodatkowe informacje

- [1] Strona internetowa gospodarstwa: <http://zorgboerderijdemare.nl/>
- [2] Profil gospodarstwa na stronie Zorgboeren.nl, <https://www.zorgboeren.nl/stichting-zorgboerderij-demare/boerderij>
- [3] Raporty roczne z działalności gospodarstwa, 2014, 2015, 2016, <https://www.zorgboeren.nl/stichting-zorgboerderij-de-mare/zorg>
- [4] Grupa Robocza ds. Rolnictwa Wielofunkcyjnego Uniwersytetu Wageningen, Życie ze wspomaganiami: pięciu założycieli gospodarstw opiekuńczych o życiu w gospodarstwach opiekuńczych, 2011, http://landbouwzorg.nl/files/Beschermd-wonen_TMFL1.pdf
- [5] Strona fundacji Van Boeijen, <http://www.vanboeijen.nl/>

De Rommeshoef

BELGIA

Cele utworzenia

- Zapewnienie osobom niepełnosprawnym opieki dziennej w pełni dostosowanej do ich potrzeb poprzez oferowanie zróżnicowanych, prostych aktywności związanych z rolnictwem
- Umożliwienie przebywania podopiecznym w czystym i zdrowym środowisku wiejskim

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna

programy aktywizujące

Grupa docelowa

Osoby niepełnosprawne intelektualnie i fizycznie

Osoby starsze z demencją

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Essen, Antwerpia

Rok utworzenia

2009

Forma realizacji

Organizacja non-profit

Profil działalności rolniczej

Ogrodnictwo

Hodowla zwierząt

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna

Liczba podopiecznych

<5

Partnerzy

VAPH (Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap)
Time4Society

Charakterystyka gospodarstwa

De Rommeshoef jest przykładem nieoficjalnego prywatnego gospodarstwa opiekuńczego. Prowadzona przez właścicieli działalność rolna nie ma charakteru komercyjnego, a istotą funkcjonowania gospodarstwa jest zapewnienie opieki osobom, którym jest ona niezbędna. Grupa docelowa, do której De Rommeshoef kieruje swoją ofertę jest zatem bardzo szeroka i obejmuje wszelkie osoby niesamodzielne: od dzieci niepełnosprawnych intelektualnie lub fizycznie po osoby starsze z demencją lub znacznie ograniczoną mobilnością. Wszelkie aktywności, w których uczestniczą podopieczni są oparte na spersonalizowanym podejściu i w pełni dostosowane do ich zainteresowań oraz możliwości. Nacisk kładziony jest na zapewnienie różnorodności dostępnych prac i ich terapeutyczny aspekt, nie zaś na wymiar szkoleniowy czy też aktywizację zawodową. Poza typowymi pracami rolnymi, De Rommeshoef prowadzi warsztaty artystyczne zarówno dla swoich podopiecznych, jak i dla odwiedzających z zewnątrz. Gospodarstwo posiada również bogatą ofertę edukacyjną dla szkół oraz osób prywatnych, organizuje pikniki i wydarzenia otwarte, a w sezonie udostępnia dla gości pole namiotowe. Dzięki swojej otwartości na świat zewnętrzny De Rommeshoef nie tylko zyskuje nowe źródła dochodu, ale przede wszystkim zapewnia możliwości integracji społecznej osobom zależnym.

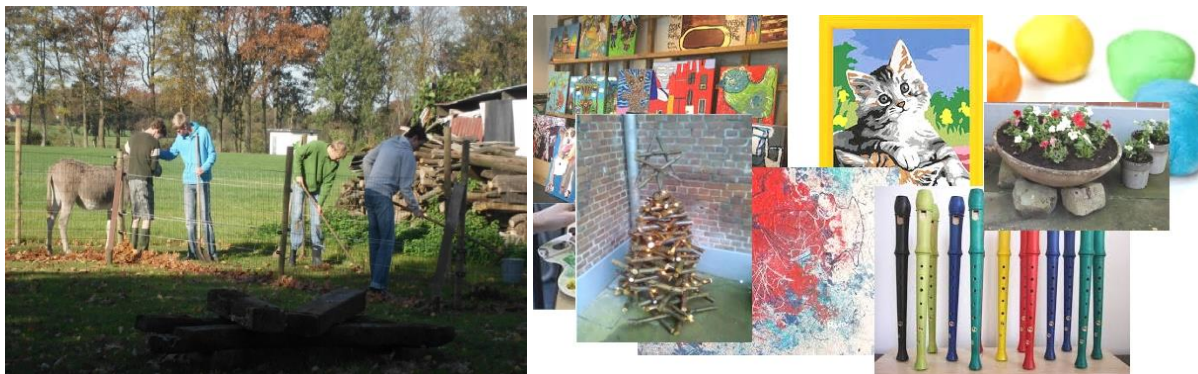
Geneza powstania

Motywacją do założenia gospodarstwa opiekuńczego dla Toon i Monique, właścicieli De Rommeshoef, była sytuacja, z jaką musieli się zmierzyć jako rodzice niepełnosprawnego syna, Nielsa. Rozwój intelektualny Nielsa zatrzymał się na etapie trzech lat, jego umiejętności motoryczne były mocno ograniczone, a ponadto cierpiał na ADHD. Gdy ukończył 19 lat, rodzice rozpoczęli poszukiwania ośrodka opieki dziennej, w której mogliby ulokować syna po ukończeniu przez niego szkoły specjalnej. Standardowe placówki tego typu nie były jednak dostosowane do jego potrzeb – Niels potrzebował ciągłego ruchu, możliwości przebywania na zewnątrz. Z kolei belgijskie gospodarstwa opiekuńcze funkcjonowały przede wszystkim jako komercyjne przedsięwzięcia rolne, gdzie usługi opiekuńcze schodziły na drugi plan. W większości przypadków świadczone były tylko przez kilka godzin w tygodniu, bez obecności specjalistów, bez wsparcia i wskazówek dotyczących postępowania z określonymi grupami docelowymi. Wobec braku rozwiązań spełniających ich oczekiwania, Toon i Monique podjęli decyzję o stworzeniu miejsca, które odpowiadałoby na potrzeby osób właśnie takich jak Niels. Rok później, w 2009, otwarte zostało De Rommeshoef.

Opis funkcjonowania

W ramach świadczonej opieki dziennej gospodarstwo oferuje szereg aktywności takich jak: dogłądanie i przytulanie zwierząt (owce, kury, gęsi, kozy, kuce), jazda konno, zbieranie jaj, uprawa warzyw (pory, marchew, kapusta, sałata, pomidory, dynie) oraz owoców (truskawki), a także sadzenie i pielęgnowanie kwiatów. Ponadto, podopieczni mogą pomagać przy pracach związanych ze sprzątnięciem i utrzymaniem budynków, ogrodu czy lasu, uczestniczyć w sprzedaży zebranych plonów w przynależnym do gospodarstwa sklepie lub zaangażować się w prace kuchenne. W De Rommeshoef uruchomione zostało także atelier Crea – miejsce, w którym osoby zależne mogą realizować swoje twórcze pasje pod nadzorem opiekunów. Zajęcia w ramach atelier są zaprojektowane tak, by odpowiadać na zainteresowania podopiecznych, rozwijać ich kreatywność a jednocześnie pełnić funkcje terapeutyczne. W programie znajdują się: rysowanie, malowanie, zajęcia muzyczne, rękodzieło, robótki ręczne, obróbka drewna, warsztaty kompozycji kwiatowych czy haftowanie. Wszelkie oferowane przez gospodarstwa aktywności są w pełni dostosowane do potrzeb, chęci i możliwości każdej z osób niesamodzielnych. Dzięki niewielkiej skali działalności opiekuńczej dużą rolę odgrywa spersonalizowane podejście do podopiecznych, rodzinna atmosfera i nawiązywanie silnych więzi między wszystkimi uczestnikami życia toczącego się w gospodarstwie.

Rysunek 8. Podopieczni De Rommeshoef podczas pracy oraz ich prace powstające w atelier Crea.

Źródło: <https://www.rommeshoef.be/fotoalbums.html>

Równie bogatą ofertę aktywności De Rommeshoef kieruje do osób z zewnątrz. Organizowane są między innymi wycieczki piesze po okolicy oraz kameralne warsztaty artystyczne, w tym rękodzieła. Trzy razy w tygodniu odbywają się lekcje jogi w specjalnie do tego zaprojektowanym pokoju. Ponadto, gospodarstwo realizuje różne programy edukacyjne dla szkół, podczas których przybliża uczniom realia życia na wsi oraz przekazuje praktyczną wiedzę na temat sadzenia i uprawy roślin lub opieki nad zwierzętami. Toon i Monique angażują się także w aktywności mające na celu promowanie ich działalności oraz zielonej opieki i rolnictwa ogólnie – dni otwarte, wycieczki po gospodarstwie z przewodnikiem, prezentacje. Ponadto, De Rommeshoef jest gospodarzem różnych wydarzeń plenerowych (np. Wiosenny Brunch, bieg w terenie) oraz sesji informacyjnych na temat możliwości finansowania pobytów w gospodarstwie.

Finansowanie

W styczniu 2017 roku De Rommeshoef zostało uznane przez Flamandzką Pomoc dla Osób Niepełnosprawnych (VAPH) jako Inicjatywa Zielonej Opieki. Dzięki temu osoby niesamodzielne (w tym osoby starsze), które spełniając określone kryteria mają dostęp do budżetu personalnego, mogą w jego ramach finansować pobyt w gospodarstwie. Pozostali podopieczni pokrywają koszty opieki ze środków własnych.

Jako że De Rommeshoef nie prowadzi komercyjnej działalności rolnej, nie jest uzane za oficjalne gospodarstwo opiekuńcze. W związku z tym nie otrzymuje subsydium ze środków publicznych przewidzianych na wsparcie „zielonej” opieki. Część inwestycji zrealizowanych przez Toon i Monique sfinansowana została z dochodów osiągniętych z prowadzonego pola namiotowego. Istotnym źródłem dochodu są także ogrzewany strych, duże zewnętrzne centrum eventowe o powierzchni 7.000 m² i inne przestrzenie wynajmowane przez gospodarstwo na organizację wydarzeń firmowych, rodzinnych oraz sportowych.

Ponadto, ważnym wsparciem dla funkcjonowania gospodarstwa jest zaangażowanie wolontariuszy. De Rommeshoef współpracuje z organizacją Time4Society, która łączy firmy lub osoby prywatne chcące ofiarować swój czas osobom potrzebującym z szukającymi pomocy przedsięwzięciami o charakterze społecznym. Dzięki nawiązanej współpracy gospodarstwo skorzystało do tej pory ze wsparcia kilku grup wolontariuszy.

Dobre praktyki

- Indywidualne podejście do podopiecznych, dostosowanie aktywności do ich potrzeb, możliwości i preferencji poprzez oferowanie szerokiego wachlarza zróżnicowanych zajęć
- Dywersyfikacja działalności prowadzonej przez De Rommeshoef: poza działalnością rolną i opiekuńczą gospodarstwo angażuje się w działalność turystyczną (pole namiotowe, piesze wycieczki po okolicy) oraz edukacyjną (programy dla szkół). Ponadto organizuje warsztaty, zajęcia i wydarzenia otwarte dla osób z zewnątrz, udostępnia także pod wynajem przestrzenie o różnym charakterze. Dzięki takiemu zróżnicowaniu pojawiły się dodatkowe źródła dochodu, umożliwiające funkcjonowanie gospodarstwa. Ponadto, podopieczni De Rommeshoef zyskali możliwość interreagowania z odwiedzającymi gospodarstwo gośćmi, co wsparło proces ich integracji społecznej.

Dane kontaktowe

info@rommeshoef.be | telefon: +32 479-825-443

Źródła i dodatkowe informacje

- Strona internetowa gospodarstwa: <https://www.rommeshoef.be/> [dostęp 13.11.2017]
- Artykuł o De Rommeshoef, Vervoort, K.: [https://www.rommeshoef.be/pam/custom/files/artikel-rommeshoef-dag-allemaal-20130618-\(1\).pdf](https://www.rommeshoef.be/pam/custom/files/artikel-rommeshoef-dag-allemaal-20130618-(1).pdf) [dostęp 13.11.2017]

Swijsenhof

BELGIA

Cele utworzenia

- Prowadzenie komercyjnej działalności rolnej i produkcji mlecznej
- Świadczenie usług opiekuńczych osobom z różnego typu niepełnosprawnościami
- Zapewnienie podopiecznym aktywności osadzonych w realnym komercyjnym kontekście – stworzenie sytuacji, w której efekt ich pracy ma wymierną wartość ekonomiczną, także poza gospodarstwem opiekuńczym

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna

programy aktywizujące

Grupa docelowa

Osoby niepełnosprawne intelektualnie

Osoby starsze z demencją

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Kuringen, Limburgia

Rok utworzenia

2000

Forma realizacji

Prywatne gospodarstwo rolne

Profil działalności rolniczej

Hodowla zwierząt

Produkcja mleczna

Uprawa roli

Ogrodnictwo

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna

Liczba podopiecznych

Nie więcej niż 3

Partnerzy

Prowincjonalne Centrum

Wsparcia dla Pracy Chronionej

Charakterystyka gospodarstwa

Gospodarstwo prowadzone jest przez małżeństwo: Raymonda Swijsena – z wykształcenia rolnika oraz Els Verstraeten – pielęgniarkę. Swijsenhof stanowi typowy przykład przedsięwzięcia, które powołane zostało do życia jako komercyjna działalność rolnicza i aspekt ten wciąż odgrywa pierwszoplanową rolę. Usługi opiekuńcze świadczone są w porozumieniu z instytucjami opieki społecznej dla niewielkiej grupy podopiecznych, nieprzekraczającej trzech osób. Często zdarza się, że każdy z podopiecznych przebywa w gospodarstwie jeden lub dwa dni w tygodniu (pozostały czas spędzając w instytucji kierującej go do Swijsenhof), przy czym dla każdego z nich są to inne dni. Dzięki temu Raymond i Els są w stanie sami zapewnić opiekę odwiedzającym ich osobom niepełnosprawnym, nie zaniedbując jednocześnie swoich codziennych obowiązków wynikających z działalności komercyjnej. Dla podopiecznych oznacza to autentyczne doświadczenie pracy w gospodarstwie, pełne dostosowanie aktywności do ich potrzeb i możliwości oraz nawiązywanie relacji jeden do jednego z właścicielami Swijsenhof. W efekcie, za sprawą rozwijających się więzi i zindywidualizowanego podejścia, mają szansę funkcjonować w rodzinnej atmosferze, której nie doświadczają w instytucjach opieki społecznej.

Geneza powstania

Swijsenhof należało początkowo do rodziców Raymonda, jednak we wczesnej fazie swego istnienia, z uwagi na małą skalę i mieszany charakter prowadzonej działalności (bydło, świnie, uprawa roli) nie stanowiło głównego źródła dochodu rodziny. Zmianę przyniosły inwestycje wdrożone przez Raymonda i Els, polegające na dobudowie nowego chlewu, włączenia do działalności przetwórstwa mlecznego i rozpoczęciu sprzedaży bezpośredniej. Usługi opiekuńcze wzbogaciły profil gospodarstwa w 2000 roku, kiedy Els postanowiła odejść z dotychczasowej pracy i zaangażować się w zieloną opiekę oraz prowadzenie sprzedaży bezpośredniej w przynależnym do gospodarstwa sklepie.

Głównym bodźcem do podjęcia tej decyzji stał się dla Els program dotyczący gospodarstw opiekuńczych realizowany w pobliskiej holenderskiej prowincji Limburg. W jego ramach Els odwiedziła funkcjonujące w Holandii inicjatywy „zielonej” opieki, gdzie ostatecznie uformowała się jej wizja. Później nastąpiła faza planowania i konsultacji, w której uczestniczyła cała rodzina oraz Prowincjonalne Centrum Wsparcia dla Pracy Chronionej, a za jego pośrednictwem także odpowiednie instytucje opieki społecznej. Na tym etapie ustalono liczbę podopiecznych, czas ich pracy oraz dni, w których będą ją wykonywać. Centrum Wsparcia zajęło się stroną administracyjną przedsięwzięcia (przygotowanie umowy, zapewnienie ubezpieczenia, uzyskanie pozwolenia na pracę), wypłacało także gospodarstwu środki pieniężne stanowiące rekompensatę za czas poświęcony na świadczenie usług opiekuńczych. Już w czerwcu 2000 roku w Swijsenhof pojawili się dwaj podopieczni – chłopcy z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną. Później dołączył do nich 83-letni mężczyzna z demencją.

Opis funkcjonowania

Swijsenhof jest gospodarstwem o profilu mieszanym: prowadzona jest zarówno hodowla zwierząt (krowy mleczne, świnie, króliki) i drobiu, jak i uprawa rolna (m.i. ziemniaki). Ważnym elementem działalności gospodarstwa jest przetwórstwo mleczne. Obdobywa się ona wcześnie rano, zanim w Swijsenhof pojawią się podopieczni. Wobec tego, ‘rolnicy asystenci’ nie uczestniczą przy wytwarzaniu artykułów mlecznych i nabiału, jednak w ciągu dnia mogą asystować Els podczas sprzedaży tych produktów w przynależnym do gospodarstwa sklepie. Do wybory mają także szereg innych aktywności. Dzień w gospodarstwie zaczyna się dla nich od spotkania z Els, w trakcie którego ustalany jest szczegółowy plan zajęć dostosowany do ich potrzeb, zainteresowań i możliwości. Poranne czynności obejmują zazwyczaj drobne prace porządkowe przy zwierzętach. I tak na przykład w oborze można zaangażować się w suszenie trawy na siano, odkurzanie, rozrzucanie siana, szczotkowanie krów. Alternatywę stanowi opieka nad królikami, które zostały sprowadzone do gospodarstwa właśnie z uwagi na ich radosny charakter, chęć do zabaw, a co za tym idzie terapeutyczne właściwości. W ramach sprawowanej opieki można posprzątać klatki, nakarmić i napoić zwierzęta.

Rysunek 9. Els przed przynależnym do gospodarstwa sklepem sprzedającym wytwarzane na miejscu produkty mleczne i nabiał.

Źródło: <http://www.puurlimburg.be/info/zuivelboerderij-swijssenhof>

Po krótkiej wspólnej przerwie kawowej o godzinie 10:00 wszyscy wracają do swoich obowiązków: Els do sklepu, podopieczni do zaplanowanych rano aktywności. Obejmują one najczęściej pomoc Raymondowi w uprawie roli lub drobne zadania z zakresu ogrodnictwa i utrzymania porządku w gospodarstwie, takie jak: pielęgnacja roślin kwiatowych, pielenie, koszenie trawników, zamiatanie, czy zbieranie jaj. Później cała rodzina wraz z „rolnikami asystentami” zasiada do wspólnego obiadu. Popołudnie mija zazwyczaj na przygotowywaniu jedzenia dla krów i pomocy klientom, którzy odwiedzają Swijsenhof by zakupić ziemniaki.

Z uwagi na małą skalę prowadzonej działalności opiekuńczej Swijsenhof nie ma potrzeby zatrudniania dodatkowych pracowników do nadzorowania podopiecznych. Els w przerwach pomiędzy kolejnymi klientami odwiedzającymi sklep czuwa nad właściwym przebiegiem oferowanych przez gospodarstwo aktywności. Ponadto, znacznym ułatwieniem jest jej doświadczenie zawodowe w roli pielęgniarki i związana z nim wiedza z zakresu postępowania z osobami wymagającymi opieki.

Finansowanie

Jako oficjalnie uznane gospodarstwo opiekuńcze, spełniające warunki uzyskiwania istotnego dochodu z komercyjnej działalności rolnej oraz współpracy z instytucjami opieki społecznej, Swijsenhof otrzymuje subsyduum w wysokości 40 euro dziennie. Dodatkowo, instytucje opieki przekazują niekiedy drobne kwoty (około 5 euro dziennie) przeznaczone na zapewnienie podopiecznemu posiłku oraz napojów.

Dobre praktyki

Ważnym czynnikiem sukcesu ekonomicznego Swijsenhof, przy relatywnie małej skali działalności rolnej, było powiązanie produkcji mlecznej z przetwórstwem i sprzedażą bezpośrednią. W ofercie przynależnego do gospodarstwa sklepu znajdują się między innymi sery, masło, mleko i jogurty. W sezonie letnim Els otwiera dodatkowo taras, na którym serwuje naturalne lody własnej produkcji. Wtedy też, z uwagi na położenie gospodarstwa przy szlaku rowerowym, Swijsenhof staje się niezwykle popularne wśród rowerzystów. Wszystkie produkty sprzedawane w sklepie są wytwarzane w sposób naturalny, bez sztucznych aromatów, barwników czy konserwantów, a lody powstają z czystego, nierozcieńczonego mleka. Dzięki temu Swijsenhof oferuje swoim klientom produkty, których nie mogą kupić w normalnym sklepie. Prowadzenie sprzedaży bezpośrednio w gospodarstwie ma także korzystny wpływ na jego podopiecznych. Mają oni okazję nawiązywać kontakt z klientami, co stanowi dla nich nie tylko dodatkową atrakcję, ale przede wszystkim ważny element integracji społecznej.

Dane kontaktowe

Elsverstraeten2@hotmail.com | telefon: 011/25 37 63

Źródła i dodatkowe informacje

- Artykuł *Gospodarstwa Opiekuńcze (Zorgboerderijen)* na stronie internetowej organizacji Wervel: <https://www.wervel.be/diverse-info-themas-245/274-040702-zorgboerderijen> [data dostępu: 8.11.2017]
- Artykuł *Rolnictwo 2015: wieczorna debata w prowincji Limburg* na stronie internetowej organizacji Wervel: <https://www.wervel.be/wat-doen-we/kolom-wat-doen-1/regionale-werking/762-landbouw-2015-verslag-provinciale-debatavond-limburg-7-maart-2007> [data dostępu: 8.11.2017]
- Strona internetowa Hartenboer: <https://www.boerenvoedsel.be/webwinkel/hartenwinkel/producenten.php?id=114> [data dostępu: 6.11.2017]
- <https://desmaakvandehoreca.wordpress.com/2010/09/16/swijsenhof-maakt-en-verkoopt-zelf-hoeve-ijs/> [data dostępu: 6.11.2017]
-

Croq'Jardin

FRANCJA

Cele utworzenia

- Stworzenie miejsca dla mieszkańców wsi do wspólnego uprawiania ogrodu
- Opieka, wychowanie i międzypokoleniowe projekty z myślą o młodzieży sprawiającej trudności wychowawcze i/lub będącej w trudnej sytuacji społecznej
- Edukacja przyrodnicza dla wszystkich zainteresowanych

Rodzaj usług opiekuńczych

programy
aktywizujące

Grupa docelowa

Ogólnodostępny dla
wszystkich

Charakterystyka

Croq'Jardin to ogród edukacyjny i rezerwat różnorodności biologicznej. Narodził się z woli kilku osób - nowych mieszkańców wsi, którzy chcieli wspólnie zajmować się ogrodnictwem. Podmiotem zajmującym się organizacją i koordynacją tego przedsięwzięcia jest Fédération des Foyers Ruraux des Bouches du Rhône (Stowarzyszenie Domów Wiejskich Delt Rodanu). Obecnie ogród jest dobrem ogólnodostępnym dla wszystkich – korzystają z niego zarówno dzieci, dorośli jak i osoby starsze. Ogród stał się miejscem zbiorowej ekspresji, łączenia pokoleń i kultur. By sprostać oczekiwaniom społeczności lokalnej, wydzielono ogródki rodzinne i działki do uprawy grupowej.

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

La Roque d'Antheron

Rok utworzenia

2010

Forma prawna

Stowarzyszenie

Profil działalności

Ogrodnictwo, edukacja
i wychowanie, socjoterapia

Rodzaj oferowanych usług

Edukacja ekologiczna,
integracja pokoleń

Liczba odbiorców

1000 osób w okresie letnich
festiwali i koncertów,
2000 dzieci/rocznie w ramach
działań edukacyjnych
300 osób podczas majówki

Partnerzy

Conseil régional
Conseil Général 13
Communauté du Pays d'Aix –
Mutualité Sociale Agricole
ADEME – Agence de
l'environnement et de la
maîtrise de l'énergie (Agencja
Ochrony Środowiska
i Zarządzania Energią)
Fundacje i firmy: Botanic, La
Foundation RTE, Nicolas Hulot,
La Fondation 1% pour la
planète

Konstrukcja ogrodu

- Powierzchnia: 1,5 ha zwykle tereny uprawne
- Dwadzieścia wydzielonych działek rodzinnych i dla różnych grup ogrodników
- 600 m² powierzchni zbiorowej produkcji ogrodowej (tzw. Jardin collectif, z którego produkty z ogrodu dzielone są równo pomiędzy osoby zaangażowane w ich uprawę)
- ½ ha ogrodu edukacyjnego (ścieżki botaniczne, lecznicze, dawnych metod uprawy roślin, mechanizmy wodne, staw edukacyjny)
- Sprzęt i infrastruktura: strefa piknikowa, obszar kompostowania, toalety, szklarnie, kuchnia solarna, sala szkoleniowa, wiatrak.

Decyzje dotyczące funkcjonowania ogrodu są podejmowane na comiesięcznych spotkaniach zarządu. Ogrodem zbiorowym – społecznym – zarządza oddelegowany ogrodnik. Ogród z każdym rokiem się rozwija dzięki licznym projektom i warsztatom z udziałem dorosłych, młodzieży oraz osób starszych.

Ogród Croq'Jardin funkcjonuje bardzo prężnie. Jest organizatorem różnych zajęć i imprez lokalnych, w tym m.in.:

- Warsztaty i zajęcia konstrukcyjne,
- Dni podnoszenia świadomości i uwrażliwiania,
- Warsztaty z kompostowania,
- Działania edukacyjne w zakresie ochrony środowiska dla szkół i przedszkoli,
- "Wszyscy do ogrodu!" (*Tous au jardin*) – lokalny festyn rodzinny, barterowa wymiana roślin, warsztaty otwarte z ogrodnictwa i inne. W wydarzeniu bierze udział ok 300 osób.
- W przyszłości planowany jest rozwój w obszarze dzielenia się wiedzą. Ogród będzie źródłem informacji i inspiracji dla wychowawców i nauczycieli przyrody oraz architektów krajobrazu.

Osoby starsze

Seniorzy są jedną z grup docelowych korzystających z funkcjonalności ogrodu. Ogród jest przede wszystkim miejscem spotkań rówieśniczych i międzypokoleniowych. Pod pretekstem prac ogrodniczych osoby starsze mają tu możliwość integracji społecznej, zdobycia informacji o lokalnych wydarzeniach oraz aktywnego spędzenia czasu w ruchu i na świeżym powietrzu. Seniorzy mają możliwość angażowania się w prace ogrodnicze, sadzenie roślin, ich pielęgnację, a jeśli to możliwe także zbieranie owoców. Doświadczenie i zasoby czasu osób starszych przydają się także podczas organizacji wydarzeń i festynów rodzinnych – to oni bowiem często mogą poprowadzić warsztaty i chętnie dzielą się swoją ogrodniczą wiedzą z młodszymi pokoleniami.

Finansowanie

Ogród Croq'Jardin korzysta z kilku źródeł finansowania swojej działalności. Środki pochodzą głównie od prywatnych darczyńców, od fundacji charytatywnych oraz od podmiotów, które są partnerami projektu.

Dobre praktyki

- Planowanie ogrodu z udziałem nastolatków pochodzących z okolicy, aby miejsce było atrakcyjne z ich punktu widzenia. Dzięki temu w ogrodzie instalowane są ciekawe konstrukcje np. do pompowania czy podgrzewania wody energią słoneczną.
- Ogród przeznaczony jest do wykorzystania w wielowymiarowy sposób, może być miejscem spotkań dla osób starszych cierpiących z powodu izolacji, może edukować młodych ludzi, a także łączyć pokolenia podczas otwartych wydarzeń,
- Dywersyfikacja finansowania poprzez wykorzystanie kilku źródeł, zarówno od podmiotów prywatnych jak i podmiotów publicznych,
- W ramach działań realizowanych w ogrodzie, organizowane są nowe, innowacyjne projekty pilotażowe takie jak kuchnia solarna czy otwarta kompostownia, które to elementy doskonale pełnią rolę promocyjną dla placówki.

Źródła

- Strona internetowa ogrodu, <http://www.foyersrurauxpaca.org/-Un-jardin-nomme-Croq-Jardin> – [dostęp 17.11.2017]
- Broszura opisująca działalność ogrodu, <http://www.reseaujsm.org/annuaire/13640LaRoquedAntheron-CroqJardin.pdf> [dostęp 17.11.2017]
- Film przedstawiający funkcjonowanie ogrodu wraz z wypowiedziami użytkowników, <https://youtu.be/eoNTQyiLQAA> [dostęp 17.11.2017]
- Film przedstawiający funkcjonowanie ogrodu wraz z wypowiedziami użytkowników, <https://www.youtube.com/watch?v=fBOsR8n1Nuw> [dostęp 17.11.2017]

Le Réseau ASTRA (Sieć Astra)

FRANCJA

Cele utworzenia

- Stworzenie sieci podmiotów, które chcą rozwijać gospodarstwa socjalne i terapeutyczne na terenie Owierńi Rodan-Alpy
- Zwiększenie jakości usług oferowanych przez gospodarstwa opiekuńcze

Rodzaj usług

Grupa docelowa

programy aktywizujące

Podmioty związane z rolnictwem opiekuńczym i terapeutycznym

Charakterystyka

Le Réseau ASTRA jest organizacją charytatywną działającą od 2009 roku skupiającą podmioty, które praktykują lub wspierają rolnictwo społeczne oraz terapeutyczne w regionie Auvergne-Rhône-Alpes (Owierńia-Rodan-Alpy). Członkami sieci są rolnicy prowadzący gospodarstwa opiekuńcze, instytucje społeczne, organizacje społeczno-zawodowe, ośrodki szkoleniowe, a także sieci Accueil Paysan Rhône-Alpes²⁵¹ i FN CIVAM Rhône-Alpes²⁵². Członkowie Le Réseau ASTRA mają możliwość brania udziału w spotkaniach, na których mogą dzielić się swoimi spostrzeżeniami nt. sektora i pomysłami rozwijania inicjatyw związanych z rolnictwem społecznym i terapeutycznym.

Le Réseau ASTRA realizuje projekt, w którym pomaga różnym podmiotom stworzyć ich własne gospodarstwo opiekuńcze. Sieć może pomóc zainteresowanym na kilka sposobów. Przede wszystkim może wskazać gospodarstwa, które mogą służyć jako przykład. Również ma za zadanie udzielić kontakt z organizacjami, które mogą wesprzeć zainteresowanych rolników w tym przedsięwzięciu. Istnieje również możliwość skorzystania z ich strony internetowej, gdzie można znaleźć podstawowe informacje jak np. wymagane umiejętności do prowadzenia gospodarstw socjalnych i terapeutycznych.

Głównymi celami funkcjonowania Le Réseau ASTRA są:

- Rozwój i promocja rolnictwa społecznego i terapeutycznego w regionie oraz wzmocnienie potencjału osób znajdujących się w trudnej sytuacji szczególnie na obszarach wiejskich ,

²⁵¹ Organizacja skupiająca rolników oraz podmioty wiejskie, którzy prowadzą działalność rolniczą połączoną z turystyką, edukacją lub pracą społeczną, <http://www.accueil-paysan.com/fr/> [dostęp 15.11.2017]

²⁵² FR CIVAM Rhone-Alpes (Federacja Narodowa ośrodków promujących rolnictwo i środowisko wiejskie), <https://www.civam.org> [dostęp 15.11.2017]

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Region Owierńia-Rodan-Alpy

Rok utworzenia

2009

Forma prawna

Organizacja charytatywna

Profil działalności

Praca na rzecz społeczeństwa
Działalność stowarzyszeniowa

Rodzaj oferowanych usług

Rozwój i promocja gospodarstw społecznych i terapeutycznych

Liczba zrzeszonych instytucji

Około 50

Partnerzy

Accueil Paysan Rhône-Alpes
FR CIVAM Rhone-Alpes
(Federacja Narodowa ośrodków promujących rolnictwo i środowisko wiejskie)

- Zwiększenie rozpoznawalności i uznania działalności gospodarstw opiekuńczych wśród władz publicznych, a tym samym zwrócenie uwagi na istotność ich funkcjonowania,
- Stworzenie społeczności, która będzie służyć jako forum wymiany doświadczeń, a także będzie funkcjonować w celu dzielenia się wiedzą,
- Zwiększenie liczby osób przyjmowanych w gospodarstwach opiekuńczych,
- Dzielenie się dobrymi praktykami przez organizowane wydarzenia, również na poziomie europejskim.

Dobre praktyki

- Organizacja regularnych wydarzeń, których celem jest promowanie dzielenia się dobrymi praktykami oraz doświadczeniami, a także przyczynianie się do podnoszenia umiejętności opiekunów gospodarstw. Przykładem takiego wydarzenia jest „Coin de champ” (Kawałek pola). „Coin de champ” działa w dwojaki sposób. Pierwsza forma to organizacja wizyt studyjnych w gospodarstwach rolnych i poznanie działalności społecznej i terapeutycznej z tzw. „pierwszej ręki”. Natomiast druga opcja przeznaczona jest dla uczelni i sieci zajmujących się rolnictwem i opieką społeczną – umożliwia ona grupom studentów poznanie realiów rolnictwa społecznego.
- Dla lepszej wymiany doświadczeń i praktyk między podmiotami zainteresowanymi świadczeniem usług gospodarstwa socjalnego i terapeutycznego stworzono „teczkę wiedzy” – zbiór informacji nt. rolnictwa społecznego. W skład teczki wchodzi: broszury informacyjne, przykłady projektów i współpracy między rolnikami, dane kontaktowe do instytucji, a także filmy tworzone przez ASTRA.
- Jedną z możliwości prezentowania działań w ramach rolnictwa społecznego jest tworzenie newslettera. W newsletterach można znaleźć informacje nt. inicjatyw realizowanych przez zaangażowane podmioty, przykłady gospodarstw socjalnych i terapeutycznych z Francji i Europy, a także kalendarz wydarzeń i oferty pracy. Każdego roku Sieć ASTRA publikuje dwa lub trzy newslettery. W ten sposób prezentowane informacje są najbardziej aktualne.
- Le Réseau ASTRA produkuje i rozpowszechnia filmy dokumentalne w celu lepszego zrozumienia realiów rolnictwa społecznego i terapeutycznego w regionie Owernia-Rodan-Alpy.

Źródło

Strona internetowa Le Réseau ASTRA, <http://www.reseau-astra-agriculture-sociale-therapeutique-rhone-alpes.org/?lang=en> [dostęp 15.11.2017]

Kuhhorst

NIEMCY

Cele utworzenia

- Zapewnienie atrakcyjnych warunków zatrudnienia osobom niepełnosprawnym intelektualnie przy pracach, zapewniających dużo satysfakcji, a jednocześnie w pełni dostosowanych do ich możliwości
- Stworzenie szans na integrację społeczną poprzez pielęgnowanie poczucia wspólnoty między osobami zaangażowanymi w życie gospodarstwa: podopiecznymi, pracownikami oraz osobami z zewnątrz, które uczestniczą w organizowanych wydarzeniach otwartych
- Umożliwienie osobom z grupy docelowej pracy oraz życia na obszarze wiejskim: w bezpiecznym, przyjaznym środowisku o właściwościach terapeutycznych

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna

programy aktywizujące

Grupa docelowa

Osoby niepełnosprawne intelektualnie

Charakterystyka gospodarstwa

Kuhhorst jest typowym przykładem organicznego gospodarstwa, które zostało powołane do życia z myślą o prowadzeniu warsztatów pracy chronionej dla osób niepełnosprawnych. Jako że zajmuje się ono nie tylko hodowlą zwierząt czy uprawą roślin, ale również przetwarzaniem i sprzedażą żywności, podopieczni mogą wybierać spośród szerokiego wachlarza dostępnych ofert zatrudnienia. Ponadto, w czasie wolnym, do ich dyspozycji pozostaje szereg aktywności sportowych, artystycznych i kulturalnych, które z jednej strony charakteryzują się właściwościami terapeutycznymi, z drugiej zaś umożliwiają rozwój osobisty zgodny z zainteresowaniami podopiecznych. Poza opieką i zajęciami dziennymi, Kuhhorst oferuje także zakwaterowanie dla części swoich klientów. Pozostali korzystają ze zorganizowanego transportu. Mimo, że głównym celem gospodarstwa jest aktywizacja i integracja osób niepełnosprawnych, nie działalność rolnicza, wdrożony model biznesowy zapewnia wydajność oraz konkurencyjność. Nastawienie na produkty organiczne najwyższej jakości, powiązanie produkcji ze sprzedażą i marketingiem oraz skierowanie bogatej oferty do klientów z zewnątrz – wszystkie te elementy składają się na sukces Kuhhorst.

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Kuhhorst, Brandenburgia

Rok utworzenia

1991

Forma prawna

Spółka non-profit z ograniczoną odpowiedzialnością (gGmbH)

Profil działalności rolniczej

Gospodarstwo organiczne:
hodowla zwierząt
produkcja mięsna
produkcja mleczna
uprawa i przetwórstwo zbóż
ogrodnictwo

Rodzaj usług opiekuńczych

Warsztaty pracy chronionej.

Liczba podopiecznych / miejsc w przynależnym dormitorium

80 / 24

Partnerzy

Demeter – organizacja certyfikująca biodynamiczną żywność

Geneza powstania

Kuhhorst powstało w 1991 roku z inicjatywy organizacji Mosaik, która działa na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Rok później gospodarstwo zostało certyfikowane jako organiczne na podstawie wytycznych Gaa – stowarzyszenia rolników, producentów i przetwórców aktywnych w tym sektorze rolnictwa. Kolejnym kamieniem milowym w działalności Kuhhorst było otwarcie w 1996 roku gospody, która stała się miejscem spotkań lokalnej ludności. Poza restauracją, w ofercie gospody znalazły się pokoje do wynajęcia oraz przestrzeń na organizację imprez i spotkań okolicznościowych. W tygodniu w gospodzie serwowane są posiłki dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów. W 2006 roku wybudowane zostały dodatkowo dwa budynki mieszkalne, oferujące zakwaterowanie dla części podopiecznych gospodarstwa.

Opis funkcjonowania

Na Kuhhorst składa się blisko 400 hektarów pól uprawnych, które wykorzystywane są głównie pod uprawę zbóż oraz pasz dla zwierząt. Gospodarstwo liczy także 200 sztuk bydła oraz 100 sztuk świń z przeznaczeniem odpowiednio na produkcję mleczną oraz mięsną. Dodatkowo w lecie na pastwiskach wypasanych jest 600 kaczek oraz 800 gęsi, które w okresie zimowym poszerzają asortyment sklepu, znajdującego się na terenie gospodarstwa. Kuhhorst specjalizuje się w produkcji organicznej najwyższej jakości, ponadto zarejestrowane jest jako „gospodarstwo arka” – członek inicjatywy mającej na celu ochronę zagrożonych gatunków zwierząt hodowlanych. Zwierzęta te można oglądać w przynależnym do Kuhhorst niewielkim zoo.

W gospodarstwie zatrudnionych jest obecnie ponad 80 osób niepełnosprawnych intelektualnie. Obszary aktywności, w jakie są one zaangażowane, obejmują zarówno hodowlę, ogrodnictwo, przetwarzanie żywności, jak i jej sprzedaż w sklepie. I tak na przykład możliwości pracy przy zwierzętach obejmują dokarmianie, czynności porządkowe, wypas czy też drobne prace konstrukcyjne związane z wypasem. Alternatywnie, podopieczni mogą brać udział w uprawie owoców, warzyw (zwłaszcza ziemniaków), kwiatów lub ziół. W obszarze przetwarzania żywności do wyboru jest pomoc przy przetwarzaniu i przechowywaniu zbóż, produkcji makaronów, produkcji mięs i kiełbas, a także nabiału. Istnieje również możliwość pracy w kuchni, gdzie testowane są rozmaite przepisy na ciasta, lub w sklepie, który zajmuje się sprzedażą wytworzonych w gospodarstwie produktów. Produkty te dystrybuowane są również w organicznych sklepach i na targów działających w Berlinie.

Rysunek 10. Podopieczny Kuhhorst podczas pracy.

Źródło: <http://diekuhorster.de/>

Poza pracą Kuhhorst organizuje dla swoich podopiecznych rozmaite aktywności, w których mogą uczestniczyć w czasie wolnym wedle własnych preferencji. Oferowane atrakcje obejmują: zajęcia sportowe (np. piłka nożna), spotkania kulturalno-artystyczne (czytanie, pisanie) oraz kursy, w tym rzemieśnictwa, architektury krajobrazu czy prowadzony przez lokalnego artystę kurs rzeźbienia

w drewnie. Dodatkowo gospodarstwo organizuje wydarzenia otwarte dla osób z zewnątrz, takie jak

koncerty muzyczne, turnieje golfa, obchody rozpoczęcia/zakończenia sezonu, pikniki rodzinne czy wydarzenia świąteczne (np. jarmark Bożonarodzeniowy, ognisko Wielkanocne).

Kuhhorst zatrudnia obecnie 22 pracowników, z których część mieszka na terenie gospodarstwa. Poza tym swoim wsparciem służą praktykanci oraz wolontariusze. Spośród przeszło 80 podopiecznych, 24 zakwaterowanych jest w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa. Pozostali korzystają z organizowanego przez Kuhhorst transportu.

Dobre praktyki

- Gospodarstwo Kuhhorst wyspecjalizowało się w produkcji organicznej jakości premium. Po pierwsze pozwoliło to na podniesienie bezpieczeństwa i stworzenie komfortowych warunków pracy dla osób niepełnosprawnych, głównie za sprawą zmniejszenia mechanizacji wykonywanych czynności oraz wyeliminowanie ekspozycji na szkodliwe środki chemiczne. Po drugie, specjalizacja ta umożliwiła dotarcie do innego segmentu konsumentów. Wykorzystując jego specyfikę i wdrażając odpowiednią strategię cenową, gospodarstwo zyskało stopień konkurencyjność, który na rynku tradycyjnego rolnictwa byłby dla niego nieosiągalny.
- Połączenie produkcji i sprzedaży realizowanej bezpośrednio w gospodarstwie pozwoliło otworzyć Kuhhorst na nowe rynki zbytu, co miało szczególne znaczenie w Brandenburgii charakteryzującej się niskim poziomem rozwoju struktur przetwórstwa spożywczego. Ponadto, usytuowanie gospodarstwa zaledwie 35 kilometrów od Berlina umożliwiło dostawy wytwarzanych produktów do sklepów i targów funkcjonujących w stolicy. Nie bez znaczenia pozostaje też zaangażowanie gospodarstwa w Public Relations. Od 2002 roku Kuhhorst jest jednym z tak zwanych „Gospodarstw Pokazowych” – organizuje dni otwarte, festiwale, prowadzi punkty informacyjne dla konsumentów i odwiedzających. Ponadto, w 2006 roku Kuhhorst zwyciężyło w konkursie rolnictwa organicznego zdobywając Organic Farming Award.
- Ważnym elementem sukcesu Kuhhorst jest otwartość na odwiedzających z zewnątrz. Poza sklepem, na terenie gospodarstwa funkcjonuje kawiarnia oraz gospoda, niedawno otworzone zostało pole golfowe. Ponadto organizowane są liczne wydarzenia, takie jak koncerty czy pikniki rodzinne. Dzięki swojej gościnności, Kuhhorst nie tylko dywersyfikuje źródła dochodu, ale także stwarza dodatkowe możliwości integracji społecznej osób niepełnosprawnych.

Rysunek 11. Dni otwarte w Kuhhorst oraz sklep zlokalizowany na terenie gospodarstwa

Dane kontaktowe

kontakt@diekuhorster.de | telefon: 033922 - 60803

Źródła i dodatkowe informacje

- Strona internetowa gospodarstwa: <http://diekuhorster.de/> [dostęp 25.10.2017]
- Di Iacovo, F., O'Connor, D.: Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, op. cit.

Meierhof

NIEMCY

Cele utworzenia

- Umożliwienie osobom niepełnosprawnym intelektualnie uczestnictwa w życiu społecznym, wzmacnianie ich poczucia wartości i samodzielności
- Dostarczanie produktów rolnych fundacji Eben-Ezer, do której Meierhof należy; Fundacja ta ma pod swoją opieką obecnie łącznie około 1000 osób z niepełnosprawnością intelektualną różnego stopnia, a produkcja z gospodarstwa pozwala zapewnić im żywność wysokiej jakości

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna

programy aktywizujące

Grupa docelowa

Osoby niepełnosprawne intelektualnie

Charakterystyka gospodarstwa

Meierhof jest certyfikowanym gospodarstwem organicznym, a także członkiem niemieckiej grupy organicznych producentów Bioland. Jako że należy do ewangelickiej fundacji Eben-Ezer, wartości religijne oraz wspólnota duchowa stanowią ważne elementy realizacji misji pogłębiania poczucia przynależności oraz społecznej integracji osób niepełnosprawnych. Rdzeniem działalności Meierhof jest jednak zapewnianie zatrudnienia swoim podopiecznym. Osoby niepełnosprawne wykonują powierzone im zadania w ramach struktur warsztatów pracy chronionej, większość z nich również mieszka w pobliżu gospodarstwa. Liczba i rodzaj aktywności organizowanych przez gospodarstwo poza czasem pracy jest raczej ograniczona, jednak jego położenie nieopodal miasteczka Lemgo, gdzie koncentrują się inicjatywy podejmowane przez fundację Eben-Ezer, zapobiega izolacji podopiecznych.

Geneza powstania

Historia aktywności rolniczej prowadzonej przez Eber-Ezen sięga początków ubiegłego stulecia, kiedy to fundacja prowadziła w miasteczku Lemgo niewielki ogródek warzywny. Siłą napędową dla przekształcenia

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Lemgo-Luherheide, Nadrenia Północna-Westfalia

Rok utworzenia

Około 1950

Forma prawna

Fundacja

Profil działalności rolniczej

Gospodarstwo organiczne:
hodowla zwierząt
produkcja mleczna
uprawa zbóż i warzyw
ogrodnictwo

Rodzaj usług opiekuńczych

Warsztaty pracy chronionej.

Liczba podopiecznych / miejsc w przynależnym dormitorium

30 / 24

Partnerzy

Autismus Ostwestfalen-Lippe (organizacja działająca na rzecz osób z autyzmem)
Ambulant Hospiz-und Palliativ-Beratungsdienst Lippe (towarzystwo Hospicjum i Opieki Paliatywnej)
Kościół w Lippe

go w gospodarstwo rolne była I wojna światowa i konieczność zapewnienie dostaw żywności w czasie jej trwania oraz po zakończeniu. W 1919 roku powierzchnia gospodarstwa wynosiła już 30 hektarów, a otrzymywane produkty trafiały do 300 podopiecznych fundacji. Na początku lat '50 rozwój przemysłu i handlu w bezpośredniej bliskości gospodarstwa wymusiły zmianę lokalizacji przedsięwzięcia. Wtedy właśnie, poza granicami miasteczka powołane do życia zostało gospodarstwo Meierhof. Wraz z nim powstały budynki mieszkalne dla podopiecznych, częściowo w bezpośrednim sąsiedztwie Meierhof, częściowo zaś w pobliskich wsiach.

Opis funkcjonowania

Meierhof to obecnie 100 hektarów pól uprawnych, wykorzystywanych pod uprawę zbóż i warzyw korzeniowych, oraz 40 hektarów pastwisk. W posiadaniu gospodarstwa znajdują się także tereny leśne i tartak będący jednym z przykładowych obszarów zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Podopieczni fundacji mogą uczestniczyć również w szeregu czynności związanych z uprawą roślin, w szczególności ziemniaków, które są dodatkowo przez nich sortowane, a następnie sprzedawane bezpośrednio w gospodarstwie lub odsyłane do specjalnej sekcji fundacji zajmującej się ich obieraniem.

Ponadto, jako oddzielna gałąź warsztatów pracy powołana została ogrodnicza firma non-profit, nazwana „Liemer lillie gGmbH”. Jej celem jest zapewnienie przejściowego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, które nie są jeszcze gotowe, by podjąć bardziej niezależną formę zatrudnienia. Firma świadczy usługi ogrodnicze dla klientów zewnętrznych, oferując np. przycinanie roślin, koszenie trawników czy instalacje oczek wodnych w atrakcyjnych cenach. W „Liemer lillie” połowę zatrudnionych stanowią osoby niepełnosprawne.

Rysunek 12. Pracownicy „Liemer Lillie”

Źródło: <https://www.eben-ezer.de/bereiche/garten-und-landschaftsbau.html>

Meierhof oferuje także szeroki wachlarz możliwości pracy ze zwierzętami. Gospodarstwo posiada m.in. 75 krów, do wypasania których angażuje swoich podopiecznych. Mogą oni asystować także przy wypasie i karmieniu świń, zajmować się kurami hodowanymi na wolnym wybiegu, czy też doglądać koni, owiec lub kóz. Ważnym elementem

działalności gospodarstwa jest produkcja mleczna i wspierający ją automatyczny system dojenia, obsługiwany przez podopiecznych Meierhof. Produkty wytwarzane w gospodarstwie częściowo zasilają centralną stołówkę Eben-Ezers, częściowo zaś sprzedawane są na cotygodniowych targach lub bezpośrednio na miejscu. Flagowym produktem jest mleko dystrybuowane w supermarketach w całym regionie Lippe.

Rysunek 13. Podopieczni Meierhof podczas pracy.

Źródło: <https://www.eben-ezer.de/bereiche/betrieblicher-bereich/meierhof.html>

Gospodarstwo położone jest nieopodal miasteczka Lemgo, w którym Eben-Ezer prowadzi Dom Różnorodności (Haus der Vielfalt) oraz kawiarnię integracyjną. Miejsca te pomyślane były jako ośrodek lokalnego życia, w którym osoby niepełnosprawne mogą spotykać się i interreagować z pozostałymi mieszkańcami miasteczka i okolic. Część budynku zaadaptowana została na warsztat artystyczny, w którym odbywają się wystawy oraz kursy malarstwa prowadzone przez artystów. Ponadto, w Domu Różnorodności organizowane są rozmaite wydarzenia kulturalne, od wieczorków poezji po projekcje filmowe czy koncerty muzyczne. Samo Meierhof nie dysponuje tak bogatą ofertą pozazawodowych aktywności, jednak okazjonalnie w gospodarstwie miewają miejsce wydarzenia takie jak targ Bożonarodzeniowy czy jasełka.

Finansowanie

Fundacja otrzymuje od organu rehabilitacyjnego zasiłek opiekuńczy o określonej, niezmiennej kwocie przypadający na każde utworzone miejsce pracy w ramach warsztatów pracy chronionej. Standardowo pokrywa on koszty personelu nadzorującego oraz kadry pedagogicznej. Jednak w przypadku Meierhof, które oferuje również zatrudnienie na stanowiskach wymagających wzmożonej kontroli ze strony personelu technicznego, wsparcie to jest niewystarczające. Organ rehabilitacyjny pokrywa dodatkowo 30% inwestycji dokonywanych w dziedzinie produkcji. Wynagrodzenie osób niepełnosprawnych oraz dodatkowej kadry nadzorującej, a także utrzymanie gospodarstwa i część inwestycji pozostają więc w gestii gospodarstwa. Finansowanie w tych obszarach pochodzi głównie z zysku osiąganego przez Meierhof oraz z datków przekazanych przez darczyńców wspierających fundację Eben-Ezer.

Dobre praktyki

Podobnie jak większość dobrze prosperujących gospodarstw aktywnych w segmencie zielonej opieki dla osób niepełnosprawnych, Meierhof jest certyfikowanym gospodarstwem organicznym. Specjalizacja w segmencie produkcji mlecznej i zidentyfikowanie niszy na lokalnym rynku umożliwiły mu stworzenie wyjątkowego produktu, BIO-mleka, odzianzonego nagrodami takimi jak: nagroda jakości przyznana na targach bioproduktów w Norymberdze (2009) czy tytuł produktu roku przyznany przez regionalne Lippequalität (2014). Wyjątkowość mleka (a także produktów pochodnych występujących w ofercie Meierhof, tj. jogurtów i śmietan) opiera się przede wszystkim na jego świeżości i lokalności. Udój, przetwarzanie i butelkowanie odbywają się w gospodarstwie, skąd mleko jest bezpośrednio dystrybuowane do sklepów w regionie Lippe. Stąd też jest ono promowane jako 2 – 3 dni świeższe niż jakiegokolwiek produkty konkurencyjne. Ponadto, na wysoką jakość mleka wpływają warunki, w jakich hodowane są krowy (przestronne obory, znaczne możliwości ruchu w zimie oraz wypas na łąkach w lecie, ekologiczne żywienie).

Rysunek 14. Produkty mleczne powstające w Meierhof

Źródło: <https://www.eben-ezer.de/bereiche/betrieblicher-bereich/meierhof.html>

Dane kontaktowe

info@Eben-Ezer.de | telefon: 05261/215 - 0

Źródła i dodatkowe informacje

- Strona internetowa fundacji Eben-Ezer: <http://eben-ezer-hofmolkerei.de/startseite/> [dostęp 25.10.2017]
- Neuberger, K., Stephan, I., Hermanowski, R., Flake, A., Post, F.J., Van Elsen, T.: Farming for health: Aspects from Germany w: Farming for Health, Green-Care Farming Across Europe and the United States of America, op. cit.

Sozialgenossenschaft "Mit Bäuerinnen lernen - wachsen - leben" / Cooperativa sociale "imparare - crescere - vivere con le contadine"

Spółdzielnia społeczna „Uczyć się – rosnać – żyć z rolniczkami”

WŁOCHY

Cele utworzenia

- Umożliwienie kobietom mieszkającym na wsi rozwój zawodowy i osiągnięcie innych dochodów niż z gospodarstwa rolnego.
- Rozwój wysokiej jakości indywidualnych usług opiekuńczych dla dzieci i osób starszych, które są świadczone przez osoby z odpowiednim profesjonalnym przeszkoleniem.
- Propagowanie rodzinnego modelu opieki oraz aktywności osób starszych.

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna
opieka pół-stacjonarna
/ krótkookresowa

pobyty wytchnieniowe
pobyty szpitalne
pobyty weekendowe i wakacyjne

Grupa docelowa

Osoby starsze

Dzieci

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Bolzano, region autonomiczny
Trydent – Górna Adyga

Rok utworzenia

2006

Forma prawna

Spółdzielnia społeczna

Profil działalności rolniczej

Różna dla różnych uczestników

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka nad dziećmi, opieka nad osobami starszymi

Liczba miejsc

66 (33 opiekunek, max 2 seniorów w jednym gospodarstwie)

Partnerzy

- Szkoły Zawodowe Rolnictwa i Ekonomii Domowej w prowincji Bolzano
- Wydział do spraw Polityki Społecznej Autonomicznej Prowincji Bolzano

Charakterystyka gospodarstwa

Spółdzielnia społeczna została założona w celu aktywizacji zawodowej kobiet z terenów wiejskich. W jej ramach współpracuje kilkadziesiąt kobiet, które przeszły przeszkolenie i świadczą usługi opiekuńcze dla dzieci oraz osób starszych. Każda z kobiet zaangażowanych w projekt ma własne gospodarstwo rolne, spółdzielnia nie prowadzi działalności rolniczej.

Geneza powstania

Spółdzielnia została założona w 2006 i zaczęła działalność rok później. Była to pierwsza inicjatywa w ramach rolnictwa społecznego w prowincji Bolzano²⁵³. Pierwotna działalność skupiała się na organizacji opieki dziennej nad dziećmi świadczonej przez rodziny rolników, głównie ich żony. Usługi opieki były świadczone w małych grupach (do 6 dzieci), w elastycznych godzinach i w domowej atmosferze (dzieci na czas opieki były traktowane na równi z innymi członkami rodziny). Celem miało być m.in. zachęcanie dzieci do aktywnej interakcji z otaczającą przyrodą, edukacja przyrodnicza oraz przekazywanie młodemu pokoleniu tradycyjnych wartości i zwyczajów regionalnych.

Do tej pory opieka nad dziećmi jest główną działalnością spółdzielni (usługi są świadczone przez 106 stowarzyszonych „dziennych matek”), ale z czasem w ofercie zaczęły pojawiać się także inne usługi, w tym w 2014 roku opieka nad osobami starszymi. Nowy obszar działalności rozpoczęto od wdrożenia pilotażowego na mniejszą skalę – początkowo usługi były świadczone przez 10 kobiet. Dziś liczba ta wzrosła do 33, z których każda może zaopiekować się w swoim gospodarstwie maksymalnie dwoma osobami starszymi.

Z jednej strony, kobiety z gospodarstw rolnych dojeżdżają do miast, żeby pracować w sektorze usług. Z drugiej, osoby starsze także były zmuszone jeździć do miast, żeby skorzystać z usług społecznych. Czemu więc wszyscy nie mogą pozostać w swoim znajomym środowisku na wsi?

Hiltraud Erschbamer, jedna z rolniczek uczestniczących w projekcie²⁵⁴

Opis funkcjonowania

Opieka nad osobami starszymi organizowana w ramach spółdzielni opiera się na kilku podstawowych zasadach:

- Elastyczny harmonogram – co do zasady opieka jest sprawowana w trybie półdziennym, dziennym lub w ramach krótkich pobytów (np. weekendowych, wakacyjnych, wytchnieniowych lub poszpitalnych), jednak częstotliwość i długość trwania nie jest ogólnie narzucona, jest to przedmiot indywidualnych ustaleń między zainteresowanymi.
- Włączenie w struktury rodzinne – opieka ma charakter domowy i rodzinny, seniorzy są traktowani jak członkowie rodziny przyjmującej, z takimi samymi prawami, ale i także obowiązkami (np. w zakresie pomocy w gospodarstwie lub w pracach domowych, stosownie do stanu zdrowia i sprawności). Pozwala to na dłuższe zachowanie aktywności, przeciwdziałanie samotności i jej skutkom (np. depresji), a także pielęgnację więzi międzypokoleniowych.
- Personalizacja opieki – nie ma z góry ustalonego planu zajęć, jest on dostosowany do potrzeb seniora. Jedno gospodarstwo może w danym czasie przyjmować maksymalnie dwóch podopiecznych, co gwarantuje, że każdy z nich będzie miał zapewnioną właściwą opiekę i uwagę.

²⁵³ L. Marco, op. cit.

²⁵⁴ Neue Erwerbsmöglichkeiten am Hof, Südtiroler Bauernbund, styczeń 2013, <https://www.sbb.it/home/news-detail/index/2013/08/01/neue-erwerbsm%C3%B6glichkeiten-am-hof> [dostęp 18 listopada 2017]

- Koordynator opieki – mimo iż opieka jest świadczona w ramach 33 niezależnych gospodarstw, nad jej przebiegiem i jakością czuwa jeden koordynator, który reprezentuje spółdzielnię. Koordynator też jest odpowiedzialny za dobór gospodarstwa świadczącego opiekę, stosownie do potrzeb osoby starszej.

Usługa jest przeznaczona przede wszystkim dla osób, które ukończyły 65 lat oraz które mają co najwyżej tzw. drugi stopień w skali zapotrzebowania na usługi opiekuńcze – w ramach skali stosowanej powszechnie we Włoszech (czyli niski lub średni stopień zapotrzebowania na opiekę).

Wszystkie rolniczki - opiekunki muszą przejść odpowiednie przeszkolenie i uzyskać dyplom kształcenia zawodowego w zakresie opieki nad osobami starszymi w środowisku domowym rodzin goszczących. Na kurs składa się minimum 120 godzin lekcyjnych oraz 20 godzin praktyki. Kursy są organizowane przez spółdzielnię we współpracy ze Szkołami Zawodowymi Rolnictwa i Ekonomii Domowej w prowincji Bolzano. Do tej pory odbyły się trzy edycje kursów, które ukończyły 43 uczestniczki.

Finansowanie opieki

- Wdrożenie pilotażowe było współfinansowane w ramach środków z Europejskiego Funduszu Społecznego (projekt WeFID – nowe możliwości zwiększania zatrudnienia kobiet poprzez innowacyjne usługi²⁵⁵).
- Beneficjenci pokrywają część kosztów opieki. Dodatkowo projekt jest dofinansowany ze środków Wydziału do spraw Polityki Społecznej Autonomicznej Prowincji Bolzano. Wydział czuwa także nad przebiegiem procedur administracyjnych oraz jakością świadczonych usług.
- Przepływ wszelkich środków pieniężnych odbywa się za pośrednictwem spółdzielni. Od strony formalnej, wszystkie rolniczki uczestniczące w projekcie są zatrudnione przez spółdzielnię społeczną, która opłaca obowiązkowe składki na ubezpieczenie społeczne oraz wypłaca im wynagrodzenie. Co miesiąc spółdzielnia wystawia także rachunki beneficjentom opieki.
- Ponieważ spółdzielnia działa jako organizacja non-profit, zgodnie z włoskim prawem podatkowym na jej działalność można przeznaczyć 0.5% podatku dochodowego od osób fizycznych.

Dobre praktyki

- Organizacja usług opiekuńczych nad osobami starszymi w gospodarstwach rolnych za pośrednictwem specjalnie do tego celu powołanej spółdzielni społecznej pozwała na większą profesjonalizację usług i kontrolę jakości. Spółdzielnia czuwa nad odpowiednimi szkoleniami zawodowymi, koordynuje działania rozproszonych gospodarstw, odpowiada za kampanie informacyjne o usługach, gwarantuje prawidłowość rozliczeń finansowych między beneficjentami i pracownikami, a także odpowiada za rozliczenia podatkowe i ubezpieczenie społeczne. Spółdzielnia ma także polisę ubezpieczeniową od odpowiedzialności cywilnej na kwotę 5 milionów euro, która byłaby poza zasięgiem finansowym poszczególnych gospodarstw.

²⁵⁵ Prowincja Bolzano, lista projektów zakwalifikowanych do finansowania, 2013

http://www.provincia.bz.it/europa/download/Approvati_Bando_2013_01_28_Delibera_1126_2013_07_29.pdf
[dostęp 18 listopada 2017]

- Zgodnie z włoskimi przepisami, wydatki za usługi opieki mogą być odliczone od podatku dochodowego, jeśli beneficjent osoby ma stwierdzoną potrzebę korzystania z usług opiekuńczych. Limit wydatków jest ustalony na poziomie 2 100 euro rocznie. Odliczenie odbywa się na podstawie rachunków wystawianych przez spółdzielnię.
- Projekt daje możliwości zarobkowe i rozwoju profesjonalnego kobietom z terenów wiejskich, które wcześniej często były całkowicie wykluczone z rynku pracy lub były zmuszone dojeżdżać do większych ośrodków miejskich, aby podjąć zatrudnienie.

Na terenach wiejskich jest wiele wykwalifikowanych kobiet, którym trzeba zaoferować nowe perspektywy. W przeciwnym wypadku emigracja będzie dalej postępowała.

Hiltraud Erschbamer, jedna z rolniczek uczestniczących w projekcie²⁵⁶

Dane kontaktowe

Monika Maschik | Koordynatorka | info@seniorenbetreuung.it | telefon: +39 329 702 57 92

Źródła i dodatkowe informacje

- [1] Strona internetowa spółdzielni dotycząca opieki nad seniorami: <http://www.seniorenbetreuung.it> [dostęp 18 listopada 2017]
- [2] Strona internetowa spółdzielni dotycząca opieki nad dziećmi: <http://www.kinderbetreuung.it/> [dostęp 18 listopada 2017]
- [3] Neue Erwerbsmöglichkeiten am Hof, Südtiroler Bauernbund, styczeń 2013, <https://www.sbb.it/home/news-detail/index/2013/08/01/neue-erwerbsm%C3%B6glichkeiten-am-hof> [dostęp 18 listopada 2017]

²⁵⁶ Neue Erwerbsmöglichkeiten am Hof, op.cit.

„Il Filo d’Erba” Agroturismo BioEcologico

„Żdźbło trawy” gospodarstwo agroturystyczne bioekologiczne

WŁOCHY

Cele utworzenia

- Realizowanie alternatywnej zdywersyfikowanej ścieżki rozwoju gospodarstwa agroturystycznego.
- Prowadzenie zrównoważonego gospodarstwa, ochrona środowiska naturalnego oraz bioróżnorodności.
- Propagowanie wiedzy oraz kontaktu z naturą wśród grup o różnych charakterystykach i potrzebach, w tym osób starszych.

Rodzaj usług opiekuńczych

programy aktywizujące

Grupa docelowa

Dzieci
Rodziny
Osoby starsze

Charakterystyka gospodarstwa

Gospodarstwo usytuowane jest w dwóch lokalizacjach:

- Altaura: zabytkowe gospodarstwo z 26 hektarami powierzchni uprawnej metodami bioekologicznymi;
- Cà Vecchia: gospodarstwo na terenach górskich w obrębie parku narodowego Colli Euganei z 50 hektarami terenów zalesionych (zachował się tradycyjny drzewostan: dęby, orzechy włoskie, orzechy laskowe, jesiony).

W obu lokalizacjach działa farma dydaktyczna (w tym na terenach Cà Vecchia wyznaczono trzy szlaki dydaktyczne o różnej długości i trudności), obiekty zakwaterowania agroturystycznego (w tym m.in. w byłych zabudowaniach suszarni tytoniu) oraz restauracje biologiczne serwujące dania z produktów z gospodarstwa (działające zwykle w niedziele lub na potrzeby zorganizowanych grup). Zajęcia dydaktyczne mają charakter społeczno-kulturalny, przyrodniczy, historyczny lub lingwistyczny. Pozwalają zapoznać się

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Altaura oraz Cà Vecchia, region Veneto

Rok utworzenia

Gospodarstwo funkcjonuje ponad 100 lat
Od 1998 roku uprawa bioekologiczne
Od 2000 roku działalność dydaktyczna

Forma prawna

Przedsiębiorstwo rolne

Profil działalności rolniczej

Uprawy o wysokiej biodywersyfikacji, kukurydza, pszenica, zioła, drzewa owocowe (np. figi, granaty), winorośl, miód, hodowla zwierząt (kozy, drób, bydło, osły, świnie)

Rodzaj usług opiekuńczych

Działalność dydaktyczna i aktywizująca

Partnerzy

- Instytut Geobotaniki Uniwersytetu w Padwie

z cyklem prac na polu, florą i fauną oraz tradycyjnymi świętami regionu, a także nauczyć się tradycyjnych technik produkcji chleba, miodu i wina.

Charakter bioekologiczny gospodarstwa przejawia się nie tylko w podejściu do uprawy i hodowli. Wszystkie podejmowane działania mają na celu zachowanie tradycyjnego krajobrazu oraz zrównoważonego rozwoju. Remonty zabudowań gospodarstwa (prowadzone także w celu przystosowania dawnych budynków gospodarczych na pokoje gościnne) zostały przeprowadzone z zastosowaniem metod ekologicznych i poszanowaniem tradycji. Przykładowo do ogrzewania zostały zainstalowane kotły grzewcze zasilane biomasą drzewną pozyskiwaną na terenie gospodarstwa.

Geneza powstania

Rodzina Dalla Francesca jest w posiadaniu gospodarstwa od ponad 100 lat. Obecna właścicielka, Maria Dalla Francesca, zarządza gospodarstwem od 1997 roku, kiedy to jej 90-letni ojciec postanowił przekazać jej ster nad rodzinną działalnością. Maria nie posiadała wykształcenia ani doświadczenia rolniczego, z wykształcenia była fizykiem i od ponad 20 lat pracowała w szkole jako nauczycielka. Ze względu na chęć zachowania dziedzictwa rodzinnego postanowiła nie sprzedawać gospodarstwa i zdecydowała się na przejęcie schedy po ojcu. Postanowiła jednak zmienić dotychczasowy model działania gospodarstwa, przejść na produkcję ekologiczną, rozpocząć działalność agroturystyczną oraz wykorzystać swoje wcześniejsze doświadczenia w edukacji w celu prowadzenia działalności dydaktycznej i aktywizującej.

Mój ojciec powtarzał mi: kiedy spotykasz starszą osobę, zwolnij, ukłoń się, podnieś kapelusz, jakbyś witał księcia. Ta nauka zakorzeniła się we mnie głęboko.

Maria Dalla Francesca, właścicielka przedsiębiorstwa

Opis funkcjonowania

Osoby starsze są jedną z grup docelowy gospodarstwa, dla których organizowane są zajęcia aktywizujące i dydaktyczne. Poniżej przedstawiono przykładowy program dnia dla grup osób starszych:

Godzina	Zajęcia
10:30 – 11:00	Powitanie i poczęstunek sezonowymi produktami gospodarstwa
11:00 – 11:45	Spacer lub przejażdżka wozem po gospodarstwie (w zależności od sprawności i potrzeb grupy): budynki gospodarcze, zwierzęta, rośliny, zapachy, tradycyjne narzędzia oraz przykłady innowacji rolniczych
11:45 – 12:30	Pogłębione zajęcia lub warsztaty związane z wybranym aspektem funkcjonowania gospodarstwa, w zależności od pory roku, np. wizyta w pasiece, produkcja salami, zielarstwo, zajęcia ze zwierzętami gospodarczymi (kurczęta, króliki, prosięta, pawie, indyki), ubijanie winogron nogami, przygotowywanie tradycyjnych deserów i syropów, śpiewanie regionalnych przyspiewek, recytowanie tradycyjnych powiedzonek i przysłów
12:30 – 14:00	Przerwa na posiłek z degustacją tradycyjnych potraw oraz wina
14:00 – 15:00	Kontynuacja zajęć i warsztatów
15:00 – 16:00	Bingo rolnicze lub inne gry i zabawy integracyjne (z produktami gospodarstwa jako nagrodami)

Dzień aktywności na farmie wraz z wyżywieniem to koszt rzędu 27 euro od osoby (10 euro dla osób z własnym prowiantem). Program może być dostosowywany do potrzeb uczestników, w tym także skrócony do pół dnia.

Sprawni seniorzy mogą skorzystać także z noclegu w pokojach gościnnych dostępem do wspólnej części dziennej (w tym niektóre z własną kuchnią). Cena za noc waha się od 50 do 120 euro w zależności od pokoju, jednak w przypadku dłuższych pobytów wynosi 25 euro. Osoby starsze mają możliwość skorzystania z pomocy przy zakupach, przygotowywaniu posiłków oraz codziennym sprzątaniu.

Finansowanie opieki

Finansowanie zajęć i pobytów wyłącznie ze środków własnych seniorów.

Dobre praktyki

- „Il Filo d’Erba” to przykład innowacyjnego podejścia do działalności rolniczej, dzięki któremu kolejne pokolenie rodzin rolniczych, mniej związane z tradycyjną produkcją rolniczą, są zmotywowane do pozostania w gospodarstwie. Dywersyfikacja tradycyjnej działalności poprzez włączenie oferty społecznej, edukacyjnej i turystycznej pozwala wykorzystać doświadczenie osób, które nie mają rolniczego wykształcenia, jednak chcą kontynuować rodzinną tradycję prowadzenia gospodarstwa. Dzięki temu wymiana pokoleń na wsi może być źródłem innowacji, a nie zagrożeniem dla rozwoju terenów wiejskich.
- Obecnie (2017 rok) gospodarstwo stara się o pozyskanie środków w ramach konkursu dla podmiotów rolnictwa społecznego (więcej szczegółów o konkursie w głównej części raportu dotyczącej Włoch). Projekt konkursowy ma na celu zainicjowanie procesu „wzajemnej opieki” między rdzenną ludnością terenów wiejskich (często osobami starszymi) oraz ludnością napływową, w tym głównie imigrantami i osobami ubiegającymi się o azyl, którzy stanowią większość nowych pracowników gospodarstwa. Projekt ma prowadzić do lepszego poznania się dwóch grup społecznych, wymiany dziedzictwa kulturowego oraz integracji społecznej. W ramach działań projektowych imigranci – pracownicy gospodarstwa zdobędą szczegółową wiedzę i kompetencje z zakresu procesu produkcji rolnej i spożywczej oraz lokalnej przyrody, którą będą dzielić się z miejscową społecznością (np. podróżując po szkołach z programem edukacyjnym). Co tydzień w pobliskich miasteczkach będą organizowane targi połączone z warsztatami, dostarczając lokalnej społeczności (często żyjącej na terenie objętych procesami depopulacji, bez dostępu do infrastruktury społecznej) produktów spożywczych wysokiej jakości, produktów lokalnego rzemiosła, a także rozrywki i zajęć aktywizujących.

Dane kontaktowe

Maria Dalla Francesca | Prowadząca gospodarstwo | dfmaria@libero.it | telefon: +39 347 2500714

Dodatkowe informacje

- [1] Strona internetowa gospodarstwa: <http://www.scuolafattoria.it> [dostęp 18 listopada 2017]
- [2] Artykuł o gospodarstwie na portalu turystycznym, „Filo d'Erba, oasi di natura e gusto in Veneto”, maj 2017, <http://www.turismo.it/gusto/articolo/art/filo-derba-oasi-di-natura-e-gusto-in-veneto-id-11445/> [dostęp 18 listopada 2017]

Future Roots

WIELKA BRYTANIA

Cele utworzenia

- Wsparcie dla młodych osób w ich rolniczym rozwoju,
- Rozwój autorskich programów szkoleniowych, prowadzonych przez wykwalifikowanych opiekunów,
- Możliwość partycypacji w wiejskim życiu dla grup docelowych.

Rodzaj usług opiekuńczych	Grupa docelowa
 programy aktywizujące	Dzieci i młodzież, Dorośli, Rodziny, Osoby starsze

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Sherbone oraz Dorchester

Rok utworzenia

2008 w Sherborne

2014 w Dorchester

Forma prawna

Sp z.o.o.

Profil działalności

Hodowla zwierząt,

Uprawa ziemi

Rodzaj usług opiekuńczych

Kursy doszkalające/szkolenia zawodowe,

Aktywne spędzanie czasu,

Terapie

Liczba podopiecznych

Brak danych

Partnerzy

CEVAS,

Learning Outside the

Classroom Quality Badge,

Big Lottery Fund

Organizacje wspierające

finansowo

Charakterystyka Future Roots

W 2008 roku przedsiębiorstwo Future Roots zostało założone przez Panią Julię Plumeley w gospodarstwie Rylands Farm w miejscowości Sherborne. Kilka lat później Future Roots rozszerzyło się o gospodarstwo Whitfield w miejscowości Dorchester. Zespół pracujący na obu farmach składa się z dziesięciu osób. Pracownicy posiadają szerokie spektrum kwalifikacji, wśród nich znajdują się m.in.: pracownicy socjalni (p. specjalizujący się w pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi, pracy na rzecz rodzin), pracownicy budowlani, pielęgniarka dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz demencją, osoby pracujące w biznesie lub edukacji, a także wielu wolontariuszy.

W obu gospodarstwach realizowane są zajęcia dla dzieci i młodzieży, jednak farma Rylands Farm specjalizuje się w tego typu zajęciach. Główne aktywności to:

- Zajęcia ogrodnicze,
- Opieka nad zwierzętami,
- Prace budowlane (np. murarstwo),
- Przygotowanie posiłków,

- Zajęcia ze stolarstwa,
- Wspólne rozmowy.

Typowy dzień zajęć zaczyna się o 9.30 i trwa do 13.30, po czym jest przerwa na wspólny lunch. Następnie kolejna sesja zajęć odbywa się między 13.30, a 15:00. Sesje są elastyczne w zależności od potrzeb beneficjentów. Cena jednostki zajęciowej wynosi ok 40 funtów od osoby.

Programy realizowane przez Future Roots posiadają certyfikat jakości Learning Outside the Classroom Quality Badge (Nauka poza klasą). Future Roots postępuje również wg kodeksu dobrych praktyk dla gospodarstw opiekuńczych w Wielkiej Brytanii, a także samo prowadzi zajęcia mentoringowe dla innych gospodarstw w sekcji terapeutycznej CEVAS. Działalność gospodarstwa została nagrodzona w 2011 roku dwiema nagrodami: „Careers on the Farm” (Kariera w gospodarstwie) oraz „The Very Best in Farming Education” (Najlepszy w edukacji rolniczej).

Rylands Farm

Rylands Farm to gospodarstwo opiekuńcze o powierzchni ok 30 akrów na którym hodowanych jest wiele gatunków zwierząt m.in. krowy, owce, świnie, kaczki czy kozy. Zwierzęta wykorzystywane są w terapiach z grupami docelowymi lub mają przeznaczenie produkcyjne (sprzedaż mięsa). Pracownicy posiadają odpowiednie przeszkolenie do prowadzenia tego typu terapii. Główną grupą docelową są młode osoby, które interesują się rolnictwem, natomiast w swoim życiu napotykają pewne trudności społeczne i emocjonalne. Opiekunowie farmy, aby wyjść naprzeciw potrzebom młodych ludzi organizują różne szkolenia zawodowe, takie jak Future Farmers lub Field to Fork przy partnerstwie szkół oraz uczelni.

- Kurs FF skierowany jest do osób w wieku 14-21 i trwa rok lub dwa lata. Uczestnictwo w kursie pozwala zrozumieć podstawowe zagadnienia z zakresu rolnictwa, ogrodnictwa lub hodowli zwierząt. Program jest także okazją do zdobycia akredytowanych kwalifikacji.
- Kurs F2F są to zajęcia dodatkowe skierowane do osób w wieku 8-21, które chcą uzupełnić brakującą wiedzę szkolną. Zajęcia organizowane są w małych grupach lub formie 1 na 1 z opiekunem. Zajęcia trwają między 9:30, a 12:30 z przerwą na godzinny lunch, a następnie kończą się półtóra godzinną sesją od 13:30 do 15:00. Koszt jednego dnia zajęć to 65 funtów.

Whitfield

Gospodarstwo Whitfield to teren o powierzchni ok 4 akrów. W skład gospodarstwa wchodzi: budynki gospodarcze wykorzystywane w ogrodnictwie i leśnictwie, sala spotkań, kuchnia, szklarnia oraz pomieszczenia do tworzenia wyrobów garncarskich. Główną grupą docelową gospodarstwa są osoby dorosłe z zaburzeniami psychicznymi lub z niepełnosprawnościami fizycznymi. Właściciele farmy przygotowali dla nich kilka aktywności, są to m.in.:

- Zajęcia ogrodnicze,
- Zajęcia ceramiczne,
- Zajęcia stolarskie,
- Lekcje gotowania.

Na farmie Whitefield odbywa się również terapia wspomagana przez zwierzęta, jednak działalność w tym obszarze jest prowadzona na mniejszą skalę w porównaniu do Rylands Farm. Głównie wykorzystywane są małe zwierzęta takie jak króliki czy kurczęta. Koszt indywidualnych zajęć dla osób o wyższym stopniu potrzeb terapeutycznych wynosi 25 funtów za godzinę, natomiast koszt całego dnia zajęć grupowych to 50 funtów. W razie potrzeby możliwe jest zorganizowanie transportu za dodatkową opłatą. W trakcie zajęć nie są zapewniane usługi opiekuńcze.

W Whitefield także są prowadzone programy dla młodych ludzi. Jednym z przykładów jest szkoła leśna, która organizowana jest w okresie wakacyjnym przez 6 tygodni. W trakcie programu dzieci mają możliwość wykonywania takich zajęć jak: wspólne ogniska, wycieczki po lesie, poznawanie zwierząt czy sprzątanie lasu. Zajęcia trwają przez 4 godziny od 10:00 do 14:00. Koszt jednego dnia zajęć to 25-50 funtów.

Osoby starsze w Future Roots

W przypadku osób starszych, Future Roots dostosowuje usługi w zależności od preferencji grup i ich potrzeb. Podobnie jak w przypadku innych grup docelowych, seniorzy mają możliwość skorzystać z takich aktywności jak:

- Praca ze zwierzętami,
- Zbieranie owoców i warzyw,
- Przygotowanie posiłków,
- Terapia przy pomocy sztuki,
- Wspólne śpiewanie,
- Zajęcia stolarskie,
- Zajęcia budowlane w rolnictwie lub ogrodnictwie.

Dodatkową formą aktywności dla osób starszych organizowaną przez Future Roots (zarówno na terenie gospodarstwa Whitfield, jak i Rylands Farm) jest The Countrymen's Club. Do organizacji mogą przystąpić jedynie starsi mężczyźni, którzy chcą pozostać aktywni społecznie i dzielić się wiedzą na temat rolnictwa. Spotkania Klubu odbywają się co tydzień od wtorku do piątku między 13:00, a 16:00. The Countrymen's Club finansowany jest z grantu przyznawanego przez Big Lottery Fund's (Fundusz Wielkiej Loterii) w ramach programu Silver Dreams Programme (Srebrne Sny)²⁵⁷ we współpracy z gazetą Daily Mail. Aby polepszyć komfort pobytu w The Countrymen's Club w listopadzie 2017 roku zmodernizowano łazienki poprzez dodanie specjalnych poręczy i uchwytów dla osób niepełnosprawnych. Bardzo ważną częścią organizacji są jego wolontariusze, czyli osoby, które pomagają członkom, np. poprzez udostępnienie swojego transportu dla osób, które nie mogą dostać się na spotkanie.

Wszystkie te zajęcia dla osób starszych mają przede wszystkim na celu rozwiązanie problemu izolacji poprzez ułatwienie osobom starszym kontaktów towarzyskich i aktywizację społeczną. Jako przykład podawany jest starszy pan o imieniu Bert, który cierpiał na depresję z powodu samotności. Dzięki zajęciom w Future Roots jego samopoczucie znacznie się poprawiło.

²⁵⁷ BIG jest pozarządowym organem publicznym odpowiedzialnym za dystrybucję środków zebranych przez National Lottery. Silver Dreams Fund to pierwsza z dedykowanych inwestycji BIG dla ludzi starszych mieszkających w Wielkiej Brytanii

Bert, były rybak, cierpiął z powodu depresji oraz izolacji. Jego niechęć do pójścia do The Countrymen's Club została przezwyciężona, gdy zdał sobie sprawę, że pomiędzy mężczyznami panuje dobra atmosfera, a on może spędzać czas wykorzystując swoje umiejętności w tworzeniu lub naprawianiu rzeczy. Kiedy dołączył do organizacji był słaby psychicznie i fizycznie i musiał korzystać z usług NHS. Przez dwa lata Bert bardzo się zmienił, ma swój cel w życiu i energię do działania. Jest zaangażowany w The Countrymen's Club na farmie w Whitfield, gdzie tworzy pudełka dla ptaków, aby zebrać fundusze dla organizacji. Bert opiekuje się także dwoma członkami, którzy cierpią z powodu demencji.²⁵⁸

Finansowanie

Future Roots korzysta z kilku źródeł finansowania, jednak jego głównym wsparciem są darczyńcy i sponsorzy. Dodatkowe wpływy pochodzą np. ze sprzedaży mięsa z hodowanych zwierząt lub z tytułu opłat uiszczanych przez uczestników zajęć w gospodarstwach. Wpływy od sponsorów stanowią bardzo ważne źródło finansowania. Future Roots otrzymało szereg grantów i dotacji od takich organizacji jak: The Santander Social Enterprise Development Awards (SEDA), Local Sustainability Fund czy Dorset Partnership for Older People Programme oraz wiele innych. Często jest to bardzo ukierunkowane wsparcie, które dotyczy konkretnej usługi lub działania np. zakupu urządzeń do ogrodnictwa lub rozwój zajęć o tematyce rolniczej.

Dobre praktyki

- Ważną rolę w obu gospodarstwach stanowi wykorzystanie zwierząt w terapiach. Każda z grup docelowych beneficjentów ma przewidziany ten typ zajęć, w zakresie dostosowanym do swoich specyficznych potrzeb terapeutycznych.
- Oba gospodarstwa zostały w pełni przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych (m.in. poprzez zbudowanie specjalnych podjazdów i likwidację progów). Dzięki temu gospodarstwa są łatwo dostępne dla osób poruszających się na wózkach, ale także i osób starszych o ograniczonej sprawności ruchowej.
- W ramach Future Roots, funkcjonują ich autorskie pogramy takie jak The Countrymen's Club. Jest to innowacyjna forma aktywizacji osób starszych. Znacznie odbiega od standardowych form próby integracji społecznej. Skierowana jest tylko do mężczyzn niezależnie od ich ograniczeń ruchowych czy psychicznych.
- Zespół Future Roots składa się z szeregu specjalistów z bogatym doświadczeniem, dzięki czemu gospodarstwa mogą oferować bogatą gamę zajęć terapeutycznych, w tym terapię poprzez pracę pod okiem wykwalifikowanych specjalistów. Pozwala to na rozszerzenie grupy docelowej beneficjentów.
- Ważną kwestią dla sprawnego funkcjonowania gospodarstw oraz wdrażania nowych projektów jest umiejętność pozyskiwania finansowania ze źródeł zewnętrznych, w tym grantów i konkursów organizacji publicznych, a także donacji z sektora prywatnego.²⁵⁹ Umiejętność ta wymagała wykształcenia kompetencji z zakresu pozyskiwania finansowania przez zarządzających gospodarstwem.

²⁵⁸ Opinia jednego z opiekunów The Countrymen's Club, <http://www.futureroots.net/who-we-help/the-countrymens-club/> [dostęp 29.11.2017]

²⁵⁹ Strona internetowa gospodarstwa, <http://www.futureroots.net/> [dostęp 29.11.2017]

Heeley City Farm

WIELKA BRYTANIA

Cele utworzenia

- Umożliwienie różnym grupom integracji społecznej,
- Stworzenie własnych programów aktywizujących dla grup uczestniczących w zajęciach.

Rodzaj usług opiekuńczych	Grupa docelowa
 opieka dzienna	Dzieci i młodzież, Dorośli, Osoby z demencją
 programy aktywizujące	

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Sheffield

Rok utworzenia

1981

Forma prawna

Organizacja non-profit

Profil działalności

Hodowla zwierząt
Ogrodnictwo,
Produkcja miodu,
Uprawa warzyw i owoców

Rodzaj usług opiekuńczych

Aktywne spędzanie czasu,
Terapie,
Opieka dzienna

Liczba podopiecznych

Brak danych

Partnerzy

The Valerie Foundation
Wortley Hall Walled Garden
Federation of City Farms &
Community Gardens

Charakterystyka gospodarstwa

Gospodarstwo Heeley City Farm założono na początku lat osiemdziesiątych XX wieku. Przez następne lata teren przeszedł znaczną ewolucję stając się przyjaznym miejscem dla ludzi i zwierząt. Obecnie farma pełni zadania opiekuńcze nie pobierając za to wynagrodzenia, otrzymując jedynie niewielkie darowizny od darczyńców. Głównymi grupami docelowymi są młodzi ludzie, osoby dorosłe z zaburzeniem funkcji poznawczych, a także osoby starsze z demencją. Gospodarstwo otwarte jest codziennie z wyjątkiem świąt Bożego Narodzenia od 9:00 do 17:00. Gospodarstwo znajduje się 20 min od centrum miasta Sheffield, w związku z czym w łatwy sposób można się do niego dostać dzięki komunikacji miejskiej.

Aktywności w gospodarstwie

Heeley City Farm posiada kilka własnych programów skierowanych do różnych grup docelowych. Oferowane aktywności zostały zaprezentowane poniżej:

- „Veg Patch Kids” – Program skierowany jest głównie do dzieci w wieku szkolnym. W ramach zajęć dzieci mają możliwość zobaczyć, w jaki sposób uprawiane są rośliny, a także same mogą wziąć udział w niektórych czynnościach takich jak: pielienie, sadzenie roślin czy zbiór owoców i warzyw. Wszystkie zajęcia przeprowadzane są w formie zabawy połączonej z edukacją. Zajęcia są nieodpłatne, ale mile widziane są niewielkie darowizny za oferowane usługi.

- „Community Heritage” – Program skierowany głównie do młodych ludzi, ale nie tylko. W ramach programu uczestnicy poznają okoliczne miejsca o znaczeniu historycznym.
- Praktyki zawodowe – Młodzież może odbyć praktyki zawodowe pracując na farmie Heeley City Farm i wykonując takie prace, jak opieka nad zwierzętami, ogrodnictwo czy wspieranie dorosłych z zaburzeniem funkcji poznawczych. Dla osób, które ukończyły szkołę, a wiążą swoją przyszłość z rolnictwem, jest możliwość brania udziału w pracach przyuczających do zawodu rolnika.
- Terapie ze zwierzętami – W gospodarstwie odbywają się zajęcia terapeutyczne ze zwierzętami dedykowane głównie osobom z zaburzeniami psychicznymi. Terapia prowadzona jest w formie pracy przy zwierzętach, np. pielęgnacja, karmienie czy czyszczenie klatek.
- Zajęcia sportowe – W zależności od stopnia niepełnosprawności uczestników gospodarstwo oferuje wiele możliwości uprawiania sportu, od gier dla bardziej aktywnych (jak piłka nożna) do gier niewymagających ruchu (jak szachy).

Pozostałe zajęcia w których mogą brać udział wszystkie grupy beneficjentów to:

- Zajęcia artystyczne,
- Wspólne wypieki,
- Śpiew oraz gra na instrumentach muzycznych,
- Zajęcia ogrodnicze,
- Utrzymywanie porządku,
- Zajęcia stolarskie.

W każdej z wyżej wymienionych aktywności gospodarstwo korzysta z pomocy wolontariuszy, którzy mogą wybrać w jakich zajęciach chcą brać udział. Wolontariusze pracujący w gospodarstwie są wcześniej szczegółowo sprawdzani np. czy byli w przeszłości karani.

Osoby starsze w Heeley City Farm

Od 2015 roku, w gospodarstwie Heeley City Farm zaczęto świadczyć usługi na rzecz osób starszych z demencją oraz ich opiekunów. Specjalnie przeznaczone programy dla tej grupy osób to „Carers Group”, „Farming Comes To You” oraz ogród dla osób z demencją

- „Carers Group” (Grupa opiekunów) – Są to comiesięczne spotkania opiekunów osób z demencją, gdzie mogą wymieniać swoje doświadczenia.
- „Farming Comes To You” (Rolnictwo przychodzi do Ciebie) – Program terapeutyczny, który wykorzystuje zwierzęta w terapiach dla osób z demencją. W ramach programu, zwierzęta są zabierane z farmy i przewożone do osób, które z powodu swojej choroby są odizolowane od reszty społeczeństwa.
- Ogród dla osób z demencją – Ogród został zaprojektowany przez studentów medycyny, aby był jak najlepiej przystosowanym miejscem dla osób starszych. Traktowany jest z jednej strony jako możliwość wytchnienia dla opiekunów, a z drugiej jako miejsce terapii z wykorzystaniem przyrody.

Źródła finansowania

Heeley City Farm finansuje swoją działalność korzystając z kilku źródeł. Warto pamiętać, że gospodarstwo Heeley City Farm jest organizacją non profit i w dużym stopniu korzysta ze wsparcia darczyńców. Głównym źródłem finansowania jest sprzedaż wyprodukowanych dóbr w sklepie znajdującym się na farmie. Produkty

są dostarczane m.in. dzięki prowadzonym zajęciom, na których uprawia się warzywa i owoce, a także wykonuje się prace artystyczne lub rzemieślnicze. Kolejnym źródłem finansowania jest „finansowa adopcja” wybranego zwierzęcia w gospodarstwie, w ten sposób darczyńcy mogą wesprzeć farmę wpłacając datkę w wysokości 10 funtów. Kolejnym sposobem jest organizowana co miesiąc loteria, uczestnicy wpłacają datki, gdzie 40% trafia do farmy, a pozostałe 60% pozostaje w puli do wygrania. Minimalna wpłacana kwota to 4 funty. Oprócz tego gospodarstwo korzysta także z darowizn, które pozostawiają osoby odwiedzające farmę.

Dobre praktyki

- Gospodarstwo przystosowane jest do oferowania usług różnym grupom docelowym. W razie potrzeby, gospodarstwo posiada własne wózki inwalidzkie, które może udostępnić osobom niepełnosprawnym w trakcie pobytu na farmie.
- Heeley City Farm wykorzystuje kilka źródeł finansowania swojej działalności. Jedną z możliwości jest sprzedaż produktów w sklepie prowadzonym na farmie, które uprzednio zostały wyprodukowane przez uczestników zajęć lub są to produkty pochodzące od zwierząt jak jajka czy miód. Kolejnym ważnym źródłem są darowizny, które mogą być częścią comiesięcznej loterii (40% wartości losu trafia na konto farmy) lub finansowe wsparcie dla konkretnego zwierzęcia.
- Na farmie organizowane są autorskie programy jej opiekunów, które skierowane są do różnych grup docelowych. Jednym z takich programów jest Farming Comes To You. Jest to innowacyjne podejście wsparcia osób starszych, które z różnych względów nie są w stanie przybyć do gospodarstwa. Opiekunowie farmy wychodzą na przeciw takim osobom i przewożą zwierzęta do ich miejsca zamieszkania.²⁶⁰

Nordre Hvamb Farm

NORWEGIA

Cele utworzenia

- Chęć pomocy zróżnicowanym grupom społecznym,
- Wykorzystanie doświadczenia w pracy z osobami z demencją lub osobami uzależnionymi

Rodzaj usług opiekuńczych	Grupa docelowa
 opieka dzienna	Dzieci i młodzież, Osoby starsze/z demencją,
 programy aktywizujące	Osoby z problemami psychicznymi,
 opieka stacjonarna	Osoby uzależnione

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Hvambskroken, Sandsvær

Rok utworzenia

2010

Forma prawna

Gospodarstwo prywatne

Profil działalności rolniczej

Hodowla zwierząt,
Leśnictwo,
Ogrodnictwo

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna,
opieka z zamieszkaniem
krótkoterminowym

Liczba podopiecznych

Brak danych

Partnerzy

Przedstawiciele Gmin i Okręgów

Charakterystyka gospodarstwa

Gospodarstwo Nordre Hvamb Farm składa się pól uprawnych oraz lasów. Oprócz uprawy ziemi, gospodarze zajmują się hodowlą zwierząt. Gospodarstwo przystosowane jest, aby świadczyć usługi dzieci i młodzieży, osobom starszym, a także osobom z problemami ze zdrowiem psychicznym czy uzależnieniami. Opieka prowadzona jest przez 3-4 dni w tygodniu z możliwym dłuższym pobytem przez weekend. Opiekunami na farmie są tylko cztery osoby. Koordynatorem gospodarstwa jest Kai Ramberg, a pomagają mu jego rodzice oraz żona. Kai jest inżynierem z wieloletnim doświadczeniem w branży motoryzacyjnej, natomiast jego matka posiada dyplom z zakresu psychiatrii i demencji oraz ponad 30-letnie doświadczenie w pracy jako opiekunka wspierająca. Jego ojciec pracował jako menadżer w firmie optycznej, a obecnie na farmie prowadzi zajęcia dla uzależnionych, ponieważ w przeszłości sam był osobą uzależnioną od alkoholu. Gospodarze Nordre Hvamb Farm posiadają szereg wymaganych certyfikatów świadczących o jakości wykonywanych usług oraz o potwierdzających ich kompetencje. Istotną kwestią jest także to, że gospodarstwo posiada mini busa, który pozwala na transport maksymalnie 17 osób. Bus wykorzystywany jest do wspólnych wyjazdów na wycieczki po okolicy i wspólne posiłki.

Oferta gospodarstwa

Standardowa pomoc w gospodarstwie polega na opiece medycznej oraz wsparciu mentalnym. Gospodarstwo umożliwia również wiele aktywności przez cały rok, zgodnie z warunkami pogodowymi

i w zależności od indywidualnych ograniczeń (wiek, stan zdrowia) w ramach każdej z obsługiwanych grup docelowych. Oferowana gama usług jest na tyle szeroka, że możliwe jest zaspokojenie potrzeb każdej z grup odbiorców. Oferowane aktywności to:

- Spacerowanie po lesie,
- Opieka nad zwierzętami: konie, kozy, króliki,
- Jazda konna,
- Wspólne gotowanie/wypieki,
- Pielęgnacja roślin,
- Konserwacja budynków na farmie,
- Serwis i naprawa sprzętu rolniczego,
- Wizyty na innych farmach.

Zimowe aktywności:

- Jazda na skuterze śnieżnym,
- Odśnieżanie (manualne i mechaniczne).

Aktywności od wiosny do jesieni:

- Uprawa ziemniaków, truskawek, marchwi, itp.
- Pływanie łodzią,
- Łowienie ryb,
- Zwiedzanie pobliskich atrakcji,
- Zbieranie grzybów/owoców.

Plany na przyszłość

Właściciele gospodarstwa Nordre Hvamb Farm planują w najbliższych latach rozwinąć swoje przedsięwzięcie. Przede wszystkim chcą się otworzyć na osoby z niepełnosprawnością ruchową. W tym momencie farma nie jest przystosowana do osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, ale w najbliższym czasie ma się to zmienić, dzięki dodaniu pewnych usprawnień. Oprócz przystosowania dla niepełnosprawnych, planowane są także niewielkie renowacje i naprawy, dotyczyć ma to głównie położenia nowego pokrycia podłóg i odmalowanie ścian, aby zwiększyć komfort podopiecznych przebywających w pomieszczeniach gospodarstwa.

Dobre praktyki

- Właściciele gospodarstwa wykorzystują swoje wieloletnie doświadczenie, które zdobyli w pracy jako opiekunowie osób z demencją (mama Kaia) oraz w udziale w terapiach dla osób uzależnionych (tata Kaia).
- Opiekunowie gospodarstwa chcą podnosić swoje kwalifikacje oraz zwiększać standard swoje gospodarstwa. Potwierdzeniem tego zamiaru są zdobywane dodatkowe certyfikaty, które świadczą o jakości wykonywanych usług.

Źródła

Strona internetowa gospodarstw opiekuńczych w Norwegii <https://www.matmerk.no/no/inn-pa-tunet/finn-gaard/hvamb> [dostęp 11.11.2017]

Strona internetowa gospodarstwa <http://www.nordrehvamb.no/index.htm> [dostęp 11.11.2017]

Nordmo Gard

NORWEGIA

Cele utworzenia

- Dodanie dodatkowej usługi gospodarstwa opiekuńczego do przedsiębiorstwa działającego w kilku obszarach
- Pomoc osobom starszym, które cierpią głównie z powodu demencji

Rodzaj usług opiekuńczych

opieka dzienna

programy aktywizujące

opieka stacjonarna

Grupa docelowa

Osoby we wczesnej fazie demencji (głównie),

Osoby niepełnosprawne (raz na miesiąc),

PODSTAWOWE INFORMACJE

Lokalizacja

Holmfoss, Bjornevatn

Rok utworzenia

2009

Forma prawna

Przedsiębiorstwo

Profil działalności

Prowadzenie tartaku,
Prowadzenie restauracji,
Produkcja ubrań,
Turystyka

Rodzaj usług opiekuńczych

Opieka dzienna,
Aktywne spędzanie czasu

Liczba podopiecznych

Brak danych

Partnerzy

Przedstawiciele Gmin i Okręgów NAV

Charakterystyka gospodarstwa

Obecnie gospodarstwo prowadzone jest przez Anne-Lise i Tharmonda Hoel. Gospodarstwo zostało założone przez dziadków pana Tharmonda w roku 1902. Do połowy lat 80. XX wieku farma była skupiona na produkcji mleka. W tym momencie gospodarstwo świadczy trzy rodzaje usług z których się finansuje: produkcja drewna, produkcja ubrań oraz turystyka. Dodatkowo rozwijaną usługą jest gospodarstwo opiekuńcze w projekcie „Inn pa tunet”.

Główna działalność

Gospodarstwo Nordmo Gard finansuje się z kilku obszarów działalności. Pierwszym obszarem jest produkcja drewna, które sprzedawane jest wg norweskiego standardu z odpowiednim maksymalnym poziomem wilgotności. Drugim segmentem jest produkcja ubrań, których wzory inspirowane są okoliczną przyrodą. Trzecią kategorią jest turystyka, która realizowana jest w postaci prowadzenia niedużej restauracji oraz oferty wycieczek łodzią. Restauracja ma charakter regionalny, w przygotowywane potrawy, właściciele

farmy starają się wplatać tradycyjne dla regionu ryby. Natomiast oferta podróży łodzią daje możliwość obcowania z otaczającą przyrodą na rzece „Pasvik”.

Działalność gospodarstwa opiekuńczego

Główną grupą docelową do której skierowana jest oferta z zakresu gospodarstwa opiekuńczego to osoby starsze we wczesnej fazie demencji. Osoby starsze na farmie mają zapewnioną opiekę dzienną. W załączonej na stronie księdze gości, widać wiele pochlebnych komentarzy od byłych uczestników na temat dobrej organizacji wydarzeń, a także pasji samych organizatorów. W ramach opieki proponowane są następujące aktywności:

- Opieka medyczna,
- Wycieczki (łodzią lub samochodem),
- Organizowanie wspólnych posiłków,
- Wspólne integracje np. ogniska, spotkania z Mikołajem,
- Ogrody sensoryczne,
- Tańce,
- Spływy kajakowe,
- Łowienie ryb,
- Zlecenie prostych do wykonania zadań (budowa poczucia wartości),

Od 31 grudnia 2017 gospodarstwo straci finansowanie ze środków publicznych i będzie musiało działać tylko w prywatnym wymiarze. Spowodowane jest to zaprzestaniem finansowania przez gminę.

Warto dodać, że gospodarstwo Nordmo Gard nie zamyka się na inne grupy osób. Raz w miesiącu zapraszane są osoby niepełnosprawne. Wtedy organizowane są podobnie jak w przypadku seniorów wspólne wyjazdy integracyjne po okolicznych atrakcjach. W okresie zimowym organizowane są za opłatą spotkania z św. Mikołajem, na które zapraszane są dzieci jak i dorośli.

Dodatkowo, gospodarstwo posiada w swoich zasobach kilka sal, które mogą być wykorzystane w szkoleniach do aktywizacji społecznej i zawodowej. Jednakże w tym momencie jest zbyt wiele biurokratycznych uwarunkowań by zacząć oferować tego typu usługi. W przyszłości gospodarze chcą przystosować swoją farmę dla osób niepełnosprawnych, jeżdżących na wózkach inwalidzkich.

Dobre praktyki

- Opiekunowie gospodarstwa, dzięki wcześniej zdobytemu doświadczeniu w innych obszarach działalności, mogą to wykorzystać w lepszej organizacji usług dla grup docelowych
- Chęć rozszerzenia swoich usług dla innych grup (osoby niepełnosprawne, nieaktywne zawodowo) poprzez modernizację istniejących obiektów.

Źródła

- Strona internetowa gospodarstwa
http://www.nordmogard.com/elvebaat/elvebaat_safari_no.htm [dostęp 15.11.2017]
- Strona internetowa gospodarstw opiekuńczych w Norwegii <https://www.matmerk.no/no/inn-pa-tunet/finn-gaard/nordmo-gaard-thormod-hoel> [dostęp 11.11.2017]

VI. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

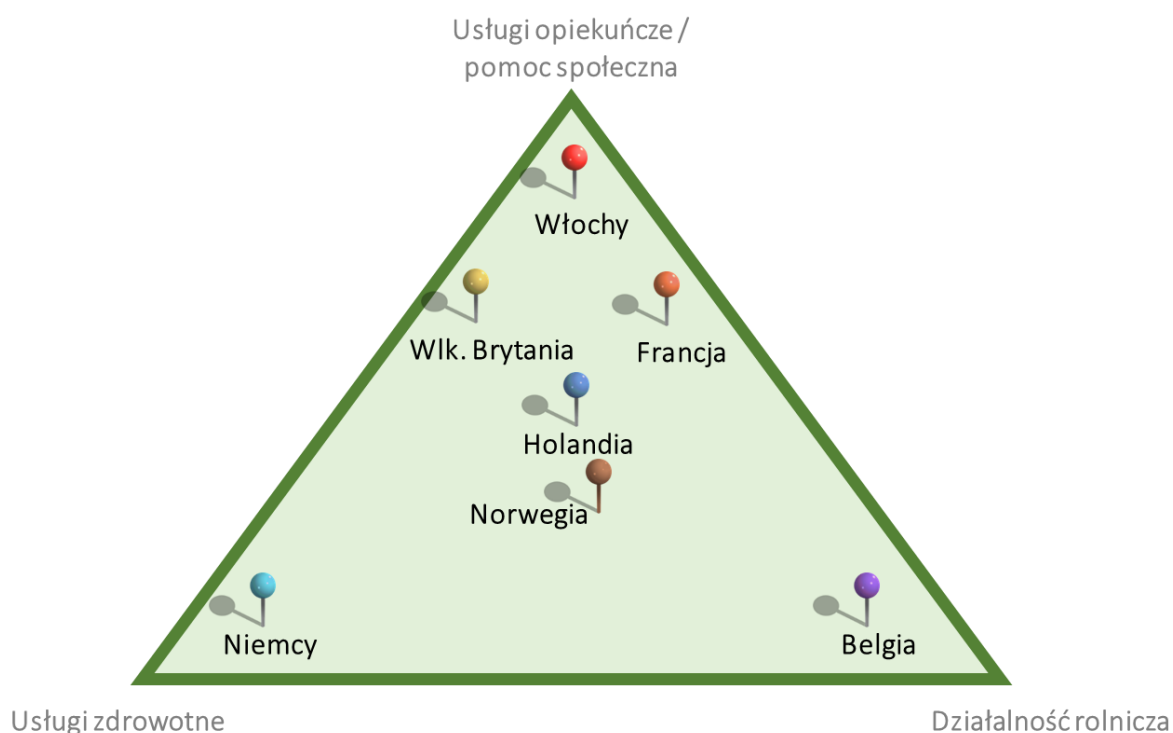
Brak jednej ścieżki... czy polska droga dla gospodarstw opiekuńczych?

Przedstawione opracowanie, w którym szczegółowo prześledzono genezę, uwarunkowania instytucjonalno-prawne oraz faktyczne działania podejmowane w siedmiu krajach europejskich w obszarze rolnictwa społecznego (ze szczególnym uwzględnieniem działalności prowadzonej w formie gospodarstw opiekuńczych) wskazuje przede wszystkim, iż nie ma jednej ścieżki rozwoju tego sektora. Europejskie gospodarstwa opiekuńcze różnią się m.in. pod względem formy prawnej, wielkości, celu działania, sposobu finansowania działalności, formy współpracy z podmiotami działającymi w sektorze usług społecznych, czy stopnia profesjonalizacji świadczonych usług pozarolniczych. Niezależnie jednak od przyjętego modelu działania rolnictwa społecznego, aspektem wspólnym dla wszystkich analizowanych krajów jest świadomość szerokich korzyści, które przynosi realizacja przedsięwzięć w tym obszarze, zarówno w wymiarze indywidualnym (konkretnych rolników, ich rodzin, czy przedsiębiorstw rolnych), lokalnych, jak i w skali makro.

Poniżej przedstawiono przykłady klasyfikacji krajowych modeli gospodarstw opiekuńczych pod kątem kluczowych charakterystyk: wiodących obszarów działalności oraz źródeł finansowania. Należy jednak mieć na uwadze, że często także w ramach jednego państwa można zaobserwować znaczne wewnętrzne zróżnicowanie między analizowanymi podmiotami.

Jednym z wymiarów, które bardzo wyraźnie różnicują różne modele gospodarstw opiekuńczych, które na przestrzeni lat rozwinęły się w analizowanych krajach, jest ukierunkowanie działalności gospodarstw opiekuńczych (Rysunek 12). Włochy (i w nieco mniejszym stopniu Francja i Wielka Brytania) są przykładami krajów, w których gospodarstwa opiekuńcze są ukierunkowane przede wszystkim na współpracę z systemem usług społecznych. Charakterystyka gospodarstw opiekuńczych w Niemczech jest odmienna – są one znacznie bliżej sektora zdrowia niż w jakimkolwiek innym z analizowanych krajów. Z kolei w Belgii zachowały przeważająco rolniczy charakter.

Rysunek 15. Klasyfikacja krajowych modeli gospodarstw opiekuńczych pod kątem wiodących obszarów działalności.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie źródeł opisanych w raporcie, w tym Di Iacovo, op.cit.).

Gospodarstwa opiekuńcze są także zróżnicowane pod kątem źródeł i form finansowania. We wszystkich analizowanych krajach strumienie przychodów gospodarstw pochodziły z różnych źródeł (finansowanie komercyjne beneficjentów usług, finansowanie charytatywne – darowizny, granty na realizację zadań od organizacji non-profit, a także fundusze publiczne różnej proveniencji). Rysunek x. przedstawia schematyczne podsumowanie głównych źródeł finansowania. Zwraca uwagę, iż nawet w przypadku państw z wiodącym finansowaniem publicznym mamy do czynienia z bardzo zróżnicowanymi płatnikami:

- W przypadku Norwegii są to środki z budżetu pomocy społecznej, którymi dysponują gminy (przy czym dominuje model zatrudnienia, nie zlecania usług);
- W Belgii gospodarstwa opiekuńcze mogą skorzystać z subsydiów wypłacanych ze środków ministerstwa właściwego do spraw rolnictwa, które ma być formą kompensacji za czas, którego rolnik nie może poświęcić na komercyjną produkcję rolną wskutek podejmowanej działalności opiekuńczej;
- W Holandii usługi mogą być finansowane w ramach publicznego systemu opieki oraz zdrowia, podobnie jak w Niemczech (gdzie dodatkowo płatnikiem jest także system edukacji);
- We Włoszech gospodarstwa opiekuńcze mogą wykonywać usługi na zlecenie władz lokalnych (ale również często korzystają też z innych źródeł finansowania), podobnie jak w Wielkiej Brytanii (gdzie dodatkowo płatnikiem mogą być inne instytucje publiczne, np. szkoły, szpitale, policja).

W czterech z analizowanych krajów zostały wdrożone budżety spersonalizowane pozwalające osobom niepełnosprawnym i potrzebującym opieki na sfinansowanie samodzielnie dobranego wsparcia, dopasowanego do indywidualnych potrzeb, w ramach ustalonej kwoty miesięcznej (jest to alternatywa do organizowania i zlecania opieki przez gminy). Budżety spersonalizowane zwiększają elastyczność

i możliwość wyboru formy opieki przez beneficjentów, a tym samym sprzyjają rozwojowi gospodarstw opiekuńczych, które mogą w ten sposób pozyskiwać nowych klientów i dochody.

Rysunek 16. Klasyfikacja krajowych modeli gospodarstw opiekuńczych pod kątem wiodących źródeł finansowania.

Źródło: Opracowanie własne (na podstawie źródeł opisanych w raporcie).

W polskich warunkach, ze względu na bardzo wczesny etap rozwoju sektora, ciężko jeszcze stwierdzić, w którą stronę potoczy się rozwój przedsięwzięć w rolnictwie społecznym – będzie to wypadkową wielu czynników, w tym chęci rolników do podejmowania działalności pozarolniczej, atrakcyjności rynkowej stworzonej oferty, otwartości podmiotów odpowiedzialnych za świadczenie usług społecznych (w tym samorządu terytorialnego) na współpracę w tym obszarze z nowym typem podmiotów, a także zmian w otoczeniu społecznym, gospodarczym czy prawnym. Warto jednak zwrócić uwagę na pewną specyfikę działań podejmowanych w rolnictwie społecznym w Polsce do tej pory, która nie jest aż tak widoczna w innych analizowanych krajach.

W Polsce dyskusja o gospodarstwach opiekuńczych toczy się zwykle w kontekście starzenia się społeczeństwa i pilnej konieczności wdrożenia zmian w systemie wsparcia i opieki, które pozwolą na zapewnienie odpowiedniego dostępu do usług opiekuńczych dynamicznie zwiększającej się liczbie seniorów. W ten sposób starzenie się społeczeństwa z jednej strony powoduje presję dla sektora usług społecznych, ale i jest motorem dla poszukiwania innowacyjnych rozwiązań we wszystkich sektorach gospodarki, w tym także w sektorze rolniczym.

Jest to zjawisko o tyle ciekawe, że większość z analizowanych krajów boryka się z problemem starzenia się społeczeństwa od dłuższego czasu niż Polska, jednak procesy demograficzne nie są głównym (albo nie są jedynym) bodźcem rozwoju rolnictwa społecznego. Gospodarstwa opiekuńcze w tych krajach dedykowane są różnym grupom beneficjentów. Nie brakuje przykładów (często bardzo innowacyjnych) działań skierowanych do osób starszych. Jednak najliczniejszą grupą odbiorców usług są zwykle osoby niepełnosprawne (w tym zwłaszcza niepełnosprawne intelektualne) oraz chorzy psychiczni, dla których praca na gospodarstwie jest również formą aktywizacji oraz rehabilitacji społecznej, a także dzieci i młodzież, które korzystają głównie z działań edukacyjnych.

W tym kontekście można mówić o potencjalnej „polskiej drodze” rozwoju rolnictwa społecznego, bowiem ukierunkowanie działań na rzecz osób starszych będzie istotnie wpływać na kształt działalności podejmowanej przez gospodarstwa opiekuńcze (w tym zakres usług, kompetencje potrzebne do prowadzenia działalności, możliwość współpracy międzysektorowej, czy nawet źródła finansowania).

Rekomendacje dotyczące propozycji działań podejmowanych w celu wsparcia rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce

Powyższe rozważania koncentrowały się na wewnętrznym zróżnicowaniu sektora rolnictwa społecznego w analizowanych krajach. Heterogeniczność podmiotów działających w tym obszarze, poza trudnościami dla badacza, który musi zmierzyć się z problemami definicyjnymi czy trudnościami z klasyfikacją gospodarstw opiekuńczych, niesie za sobą także poważne implikacje dla organów państwa, decydentów i regulatorów rynku. Bowiem tak samo, jak ciężko mówić o optymalnym modelu organizacyjnym czy prawnym gospodarstw opiekuńczych, nie da się także zdefiniować jednego optymalnego modelu wsparcia dla podmiotów prowadzących działalność w obszarze rolnictwa społecznego. Aby jednak stawić czoło temu wyzwaniu, poniżej zebrano podstawowe rekomendacje działań mających na celu stworzenie systemu wsparcia i korzystnych warunków dla rozwoju rolnictwa społecznego w Polsce, w tym zwłaszcza gospodarstw opiekuńczych. Proponowane działania mają oparcie w przykładach dobrych praktyk

SZACUJE SIĘ, IŻ DO 2030 ROKU LICZBA OSÓB POWYŻEJ 75 LAT W POLSCE WYMAGAJĄCA OPIEKI W DOMACH POMOCY SPOŁECZNEJ WZROŚNIE O BLISKO 21 TYS. ZAPOTRZEBOWANIE BĘDZIE O POŁOWĘ WYŻSZE OD PLANOWANEGO WZROSTU LICZBY MIEJSC W DOMACH OPIEKI (PRZY ZAŁOŻONEJ STAŁEJ STOPIE WZROSTU)²⁶¹.

²⁶¹ Z. Szweda-Lewandowska, Prognoza zapotrzebowania na miejsca w domach pomocy społecznej dla osób w wieku 75 lat i więcej, [w:] Jerzy T. Kowaleski, Piotr Szukalski (red.), Starzenie się ludności Polski - między demografią a gerontologią społeczną, Wyd. UŁ, Łódź 2008, 125-151 <http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/3614/6.%20Lewandowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp 29 listopada 2017]

zidentyfikowanych w krajach, które były przedmiotem niniejszej analizy, z uwzględnieniem wczesnego etapu rozwoju, w jakim obecnie znajduje się rolnictwo społeczne w Polsce.

Rekomendacje mogą być skierowane do różnych podmiotów, jednak w szczególności uwagę skupiono na możliwych działaniach organów administracji rządowej, ze szczególnym uwypukleniem roli Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Niektóre z zaprezentowanych rekomendacji odnoszą się do działań już realizowanych i mają na celu ich wzmocnienie lub rozszerzenie, natomiast znaczna część to postulaty rozpoczęcia nowych działań.

Umocowanie strategiczne działań na rzecz rolnictwa społecznego

Jak wskazano w Rozdziale II na wstępie opracowania, rozwój rolnictwa społecznego jest mocno osadzony w podstawowych dokumentach strategicznych państwa, w tym – co warto podkreślić – nie tylko w sektorowych dokumentach programowych dedykowanych rozwojowi obszarów wiejskich, ale także w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR), przyjętej przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 roku, która jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Wskazuje to na wagę tego tematu, także w kontekście zapewnienia zrównoważonego wzrostu gospodarczego i rozwoju terytorialnego obszarów wiejskich. Kwestia rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (w tym opiekuńczych, zdrowotnych czy edukacyjnych), jest podnoszona w SOR kilkakrotnie. Jest to jedno z działań przewidzianych do realizacji do 2020 roku w ramach celu związanego z rozwojem obszarów wiejskich (Obszar: Rozwój zrównoważony terytorialnie), a także z poprawą dostępności do usług społecznych i zdrowotnych (Obszar: Spójność społeczna). Zaproponowane kierunki działań mają także odzwierciedlenie w projektach strategicznych nakreślonych w SOR. W ramach projektu strategicznego (Nie)samodzielni (w ramach którego mają powstać wiązki różnorodnych usług społecznych na rzecz osób niesamodzielnych, które zmniejszą ryzyko nadmiernego obciążenia pracą opiekunów nieformalnych), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi realizuje komponent pod nazwą Gospodarstwo otwarte na ludzi. Niewykluczone, iż temat ten zostanie podjęty także w Pakcie dla obszarów wiejskich, który został zaplanowany jako dokument integrujący w sposób kompleksowy działania systemowe oraz inwestycyjne związane z zarządzaniem obszarami wiejskimi (dokument ma zostać przedstawiony do końca 2017 roku²⁶²).

W opinii Doradcy zebranie i zaplanowanie strategicznych kierunków działań w tym obszarze rolnictwa społecznego w dedykowanym temu obszarowi strategicznym dokumencie programowym o randze krajowej dałoby niezwykle mocne podwaliny do rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce na szerszą skalę (wśród analizowanych w Raporcie krajów jest to przykład m.in. Norwegii, gdzie wdrożono Krajową

W NORWEGII W 2012 ROKU
POWSTAŁA KRAJOWA STRATEGIA NA
RZECZ ZIELONEJ OPIEKI. DOKUMENT
JEST INICJATYWĄ MIĘDZYRESORTOWĄ
MINISTERSTWA ROLNICTWA I
ŻYWNOŚCI ORAZ MINISTERSTWA
SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO I
ROZWOJU REGIONALNEGO.

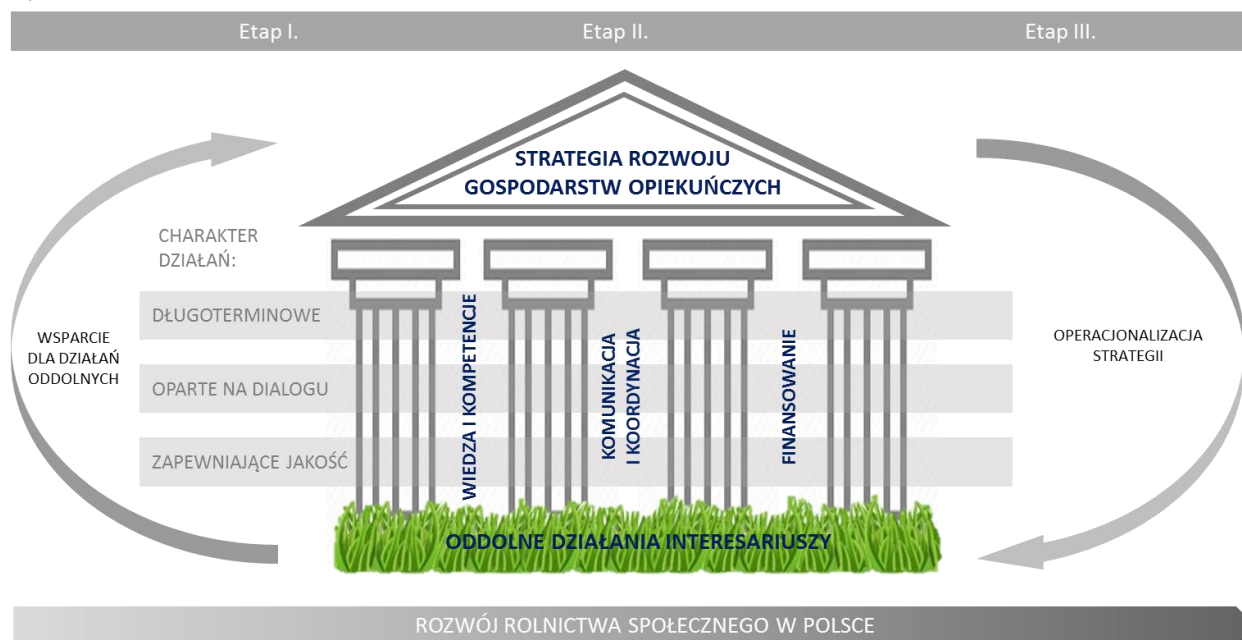
²⁶² Projekt dokumentu (wersja robocza z dnia 20 kwietnia 2016 roku) w ramach planowanych przedsięwzięć w krótkim horyzoncie czasowym wymienia co prawda działania na rzecz usług publicznych wysokiej jakości na obszarach wiejskich, w tym usług opiekuńczych i zdrowotnych, jednak celem tych działań jest przede wszystkim poprawa jakości i dostępu usług społecznych na terenach wiejskich, nie zaś konkretnie wsparcie na rzecz rolnictwa społecznego. Pakt dla obszarów wiejskich, Projekt - wersja wewnętrzna z dnia 20.04.2016 r., Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2016 http://www.krir.pl/files/Pakt_2.0_zespol.pdf [dostęp 29 listopada 2017]

Strategię na rzecz Zielonej Opieki). Działanie to, choć korzystne, nie jest jednak absolutnie konieczne na bardzo wczesnym rozwoju rolnictwa społecznego w Polsce, z jakim mamy do czynienia na ten moment. Obecnie kluczowe działania (także na szczeblu administracji rządowej) powinny skupiać się na wspieraniu działań oddolnych realizowanych przez pionierów w rolnictwie społecznym. Znajdują one dostateczne umocowanie w przyjętych do tej pory strategiach.

Podejście systemowe wdrażane etapami

Poniżej zaprezentowano propozycję podejścia systemowego do wspierania rozwoju gospodarstw opiekuńczych, wraz z wyszczególnieniem charakteru działań podejmowanych w zależności od różnych etapów rozwoju rolnictwa społecznego w Polsce. Kluczowe elementy zaproponowanych działań wspierających ilustruje Rysunek 14 (przy czym należy zauważyć, że rysunek odwołuje się do gospodarstw opiekuńczych, ale równie dobrze proponowane działania mogą dotyczyć całego sektora rolnictwa społecznego).

Rysunek 17. Proponowany schemat działań mających na celu wsparcie gospodarstw opiekuńczych w Polsce.

Źródło: Opracowanie własne.

Na obecnym, początkowym etapie rozwoju rolnictwa społecznego w Polsce, proponuje się realizację działań mających na celu wsparcie oddolnych inicjatyw na tym rynku (realizowanych np. przez indywidualnych rolników i ich członków rodzin, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa, także przy wsparciu Ośrodków Doradztwa Rolniczego lub izb rolniczych), a także eliminację wskazywanych przez interesariuszy barier w rozwoju (w tym w szczególności barier prawnych, finansowych lub instytucjonalnych). Propozycję konkretnych działań przedstawiono w Tabeli 12.

W etapie drugim proponuje się skonsolidowanie wszystkich działań związanych z rozwojem gospodarstw opiekuńczych (lub szerzej: rolnictwa społecznego) w dokumencie strategicznym na szczeblu krajowym. Stworzenie krajowej wieloletniej strategii rozwoju rolnictwa społecznego (która będzie wpisywać się w założenia innych dokumentów strategicznych i programowych, w tym przede wszystkim Paktu dla obszarów wiejskich) zapewni większą efektywność i spójność działań podejmowanych przez różne

podmioty, w tym na szczeblu administracji centralnej i terytorialnej oraz w sektorze przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych.

Przygotowanie dokumentu strategicznego na rzecz rozwoju rolnictwa społecznego można przyspieszyć, jeśli ten segment rynku będzie wskazywał na szybko postępującą dojrzałość organizacyjną i coraz większy zasięg. W pierwszej kolejności warto jednak obserwować pierwsze inicjatywy w tym obszarze, monitorować ich postęp oraz ewentualne bariery w działaniu. Dzięki temu dokument strategiczny będzie lepiej przystosowany do polskiej specyfiki działań w obszarze rolnictwa społecznego i potencjalnie będzie proponował rozwiązania (takie jak np. model systemu wsparcia uwzględniającego rolę instytucji poziomu centralnego, regionalnego i lokalnego oraz priorytetowe obszary wsparcia, warianty finansowania usług, sposób koordynacji usług) „szyte na miarę”. Przykłady potencjalnych działań na tym etapie przedstawiono w Tabeli 13. Warto przy okazji zauważyć, iż przejście do działań w tym etapie nie oznacza automatycznej konieczności zaprzestania działań prowadzonych wcześniej – ich efektywność i celowość powinna zostać poddana ocenie, i kontynuacja może zostać uwzględniona w strategicznym planie dalszych działań.

Kolejnym etapem jest operacjonalizacja strategii, we współpracy międzyresortowej oraz z instytucjami i organizacjami działającymi w obszarze rolnictwa społecznego (w tym zarówno samymi rolnikami prowadzącymi działalność w obszarze rolnictwa społecznego, organizacjami z ich szeroko rozumianego otoczenia oraz podmiotami z sektora usług społecznych, w tym zdrowotnych i opiekuńczych), przy zaproponowaniu konkretnych instrumentów wsparcia.

Działania na wszystkich etapach, w tym w szczególności programowania strategicznego, powinny opierać się na trzech filarach, tj. wiedzy i kompetencji, komunikacji i koordynacji działań oraz efektywnych mechanizmach finansowania. Czwartym filarem może być regulacja, jednak doświadczenia międzynarodowe wskazują, iż tworzenie odrębnego systemu prawnego dla rolnictwa społecznego / gospodarstw opiekuńczych (mimo iż z sukcesem wdrożone w niektórych krajach, np. w Belgii) nie jest warunkiem koniecznym dla dynamicznego rozwoju tego sektora. Konieczne jest natomiast zapewnienie jasnej i spójnej interpretacji przepisów dotyczących gospodarstw opiekuńczych (i usunięcie ewentualnych barier prawnych, w celu pełnego odblokowania możliwości prowadzenia takiej działalności bez ryzyka prawnego). Działania te w naszym rozumieniu mieszczą się jednak w filarze związanym z komunikacją i koordynacją.

Tabela 14 przedstawia przykłady inicjatyw mających na celu wsparcie i zwiększenie efektywności gospodarstw opiekuńczych realizowanych w analizowanych krajach w podobnym podejściu systemowym.

W WIELKIEJ BRYTANII FUNKCJONOWANIE
GOSPODARSTW OPIEKUŃCZYCH NIE JEST
UREGULOWANE PRAWNIE ODRĘBNYMI
PRZEPISAMI. MIMO TO SEKTOR
DYNAMICZNIE SIĘ ROZWIJA (W TYM
ŚWIADCZĄC USŁUGI ZLECONE W OBSZARZE
POMOCY SPOŁECZNEJ), A DLA PONAD 1/3
GOSPODARSTW OPIEKUŃCZYCH
PRZYCHODY Z DZIAŁALNOŚCI SPOŁECZNEJ
SĄ JEDNYM Z GŁÓWNYCH ŹRÓDEŁ
UTRZYMANIA.

Tabela 12. Propozycja rekomendowanych działań mających na celu wsparcie rozwoju rolnictwa społecznego (ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw opiekuńczych): **Etap I – wspierania oddolnych inicjatyw.**

		Obszary tematyczne					
		Wiedza i kompetencje	Komunikacja i koordynacja	Finansowanie			
Charakter działań	Długoterminowe	<p>Obserwacja kierunku rozwoju rolnictwa społecznego i realizowanych inicjatyw, pod kątem podejmowania działań <i>ad hoc</i> mających na celu eliminację barier rozwojowych, a także przygotowywania kompleksowego dokumentu strategicznego na dalszym etapie rozwoju rynku, który będzie głęboko osadzony w praktycznych doświadczeniach podmiotów prowadzących działalność w obszarze rolnictwa społecznego</p> <p>MRiRW MRPiPS MZ DOR NGO</p>					
	Oparte na dialogu	<p>Wspieranie pogłębionej analizy dobrych praktyk, w tym zagranicznych (np. poprzez wizyty studyjne)</p> <p>Zainicjowanie platformy wymiany wiedzy i doświadczeń między podmiotami</p> <p>MRiRW DOR NGO</p>	<p>Zainicjowanie kampanii informacyjnych skierowanych do potencjalnych beneficjentów oraz rolników, które zwiększą świadomość społeczną związaną z gospodarstwami opiekuńczymi</p> <p>MRiRW JST DOR NGO</p>	<p>Weryfikacja, czy regulaminy realizowanych przez różne instytucje konkursów lub programów przewidujących możliwość dofinansowania – zarówno finansowanych ze środków rządowych, jak i europejskich – nie wykluczają gospodarstw opiekuńczych (w tym działających jako osoby fizyczne lub osoby prawne)</p> <p>MRiRW</p>			
	Zapewniające większą podaż i wysoką jakość	<p>Wspieranie (także przez stworzenie mechanizmów finansowania) badań i rozwoju w obszarze rolnictwa społecznego</p> <p>MRiRW NCBR</p>	<p>Usunięcie barier prawnych oraz zapewnienie spójnej interpretacji przepisów dotyczących gospodarstw opiekuńczych</p> <p>MRiRW MRPiPS MZ</p>	<p>Zorganizowanie programu informacyjnego i szkoleniowego dla gospodarstw opiekuńczych w zakresie efektywnego pozyskiwania oraz korzystania z środków finansowych (potencjalnie także dostępnych w ramach funduszy unijnych)</p> <p>MRiRW DOR NGO JST</p>			
		xx	Podmiot odpowiedzialny		xx	Inne potencjalnie zaangażowane podmioty	

Wykorzystywane w tabeli skróty: MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, MZ – Ministerstwo Zdrowia, DOR – podmioty doradztwa rolniczego, NGO – organizacje non-profit, JST – jednostki samorządu terytorialnego, NCBR – Narodowe Centrum Badań i Rozwoju

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 13. Propozycja rekomendowanych działań mających na celu wsparcie rozwoju rolnictwa społecznego (ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw opiekuńczych): Etap II – programowania strategicznego.

		Obszary tematyczne		
		Wiedza i kompetencje	Komunikacja i koordynacja	Finansowanie
Charakter działań	Długoterminowe	Stworzenie krajowej wieloletniej strategii rozwoju rolnictwa społecznego / gospodarstw opiekuńczych, która będzie umocowaniem do podejmowania skoordynowanych działań w tym obszarze (zarówno na szczeblu centralnym, jak i samorządowym) Strategia powinna wpisywać się w Pakt dla obszarów wiejskich <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> MRiRW MRPiPS MZ </div>		
	Oparte na dialogu	Podsumowanie dotychczasowych praktyk, wyłonienie liderów wśród gospodarstw opiekuńczych, którzy mogą świadczyć usługi wsparcia dla innych podmiotów zainteresowanych rozpoczęciem działalności lub poprawą jakości dotychczas świadczonych usług, stworzenie warunków dla wzajemnego uczenia się (ang. <i>peer learning / sector-led improvement</i>) <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> MRiRW DOR NGO </div>	Stworzenie międzyresortowego zespołu roboczego do spraw gospodarstw opiekuńczych (z uwzględnieniem przedstawicieli Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, potencjalnie także Ministerstwa Zdrowia) Krzyżowe umocowanie działań z obszaru rolnictwa społecznego w innych rządowych dokumentach strategicznych i programowych (np. z zakresu pomocy społecznej, zdrowia, edukacji, w szczególności przy tworzeniu zintegrowanych programów wsparcia dla osób o konkretnych potrzebach: np. z demencją, niepełnosprawnych, opuszczających system pieczy zastępczej) <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> MRiRW MRPiPS MZ MR </div>	Zapewnienie możliwości łatwego przepływu środków między systemami (w tym na przykład ścieżkę ułatwień w przypadku zlecenia gospodarstwom opiekuńczym przez JST świadczenia usług społecznych na rzecz lokalnej społeczności, przy zachowaniu odpowiedniego systemu monitorowania jakości usług) <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> JST MRiRW MRPiPS MSWiA </div>
	Zapewniające większą podaż i wysoką jakość	Uruchomienie interdyscyplinarnych studiów wyższych na kierunku Rolnictwa Społecznego i / lub kształcenia zawodowego w tym kierunku <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> MNiSW MRiRW </div>	Koordynacja działań mających na celu stworzenie systemu zapewnienia jakości usług w gospodarstwach opiekuńczych <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> MRiRW MRPiPS MZ DOR NGO JST </div>	Uzależnienie możliwości pozyskania wsparcia finansowego (np. w ramach konkursów lub programów rządowych) od wdrożenia określonego systemu jakości usług w gospodarstwach opiekuńczych <div style="display: flex; justify-content: center; gap: 10px;"> MRiRW MRPiPS JST </div>

XX

Podmiot odpowiedzialny

XX

Inne potencjalnie zaangażowane podmioty

Wykorzystywane w tabeli (powyżej) skróty: MRiRW – Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, MZ – Ministerstwo Zdrowia, MNiSW – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, MSWiA – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, DOR – podmioty doradztwa rolniczego, NGO – organizacje non-profit, JST – jednostki samorządu terytorialnego

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 14. Przykłady inicjatyw mających na celu wsparcie i zwiększenie efektywności gospodarstw opiekuńczych realizowanych w analizowanych krajach.

		Obszary tematyczne		
		Wiedza i kompetencje	Komunikacja i koordynacja	Finansowanie
Charakter działań	Długoterminowe	Stworzenie przejrzystych ram prawnych w Belgii doprowadziło do gwałtownego rozwoju sektora. Przepisy wprowadziły definicję gospodarstw i system wsparcia finansowego. Kluczowa była spójność i przejrzystość przepisów, dzięki którym rolnicy zainteresowani rozpoczęciem działalności opiekuńczej mogli z łatwością zidentyfikować powiązane z nią wymogi, prawa i obowiązki.		
	Oparte na dialogu	<p>Powołanie przez rząd norweski podmiotu doradczego „Møtearena” (Arena spotkań), którego celem jest doradzanie Ministerstwu Rolnictwa w kształtowaniu polityki oraz tworzenie i realizacja planu działań dla rolnictwa społecznego.</p> <p>W Holandii stworzenie kompleksowego „podręcznika” dla założycieli gospodarstw opiekuńczych, udostępnianie przez Centrum Rolnictwa i Opieki licznych materiałów informacyjnych oraz organizacja konferencji branżowych,</p>	<p>W Norwegii przygotowano strategiczne dokumenty “Demencja 2015” oraz “Demencja 2020”, które wskazują na gospodarstwa opiekuńcze jako usługę uzupełniającą, aby zaspokoić zapotrzebowanie na usługi opieki dziennej dla rosnącej populacji osób starszych.</p> <p>W Holandii corocznie organizowany jest „Miesiąc Gospodarstw Opiekuńczych” w skali całego kraju, podczas którego setki gospodarstw otwierają swoje drzwi dla osób z zewnątrz i prezentują jak wygląda</p>	<p>We Włoszech wprowadzono regulacje, które dają gminom możliwość preferencyjnego traktowania podmiotów rolnictwa społecznego w konkursach na realizację usług społecznych na rzecz lokalnej społeczności (zwłaszcza w regionach zagrożonych depopulacją, gdzie podmioty te przyczyniają się do znacznej poprawy dostępności usług.</p> <p>Wiele inicjatyw w obszarze rolnictwa społecznego w Wielkiej Brytanii jest finansowanych z grantów pochodzących z zysków państwowej loterii (Big Lottery Fund).</p>

	<p>pozwoły zachęcić rolników do prowadzenia działalności opiekuńczej.</p>	<p>życie, praca i opieka w gospodarstwie oraz oferuje lokalne produkty. Inicjatywa pozwala szeroko promować gospodarstwa opiekuńcze wśród ogółu społeczności.</p>	
<p><i>Zapewniające większą podaż i wysoką jakość</i></p>	<p>Wdrożenie w Norwegii pilotażowego projektu o zasięgu ogólnokrajowym w celu rozwoju sieci wsparcia, organizacji konferencji i kursów, stymulowania badań i rozwoju oraz rozwoju systemów zapewniania jakości i modeli współpracy (prace finansowane przez trzy ministerstwa: Ministerstwo Zdrowia i Opieki, Ministerstwo Samorządu Lokalnego i Rozwoju Regionalnego oraz Ministerstwo Rolnictwa i Żywności)</p>	<p>W Norwegii ustanowiono system zapewnienia jakości dla gospodarstw rolnych funkcjonujących równocześnie w formie gospodarstw opiekuńczych. Opracowanie systemu zostało przeprowadzone we współpracy między różnymi instytucjami (w tym z obszaru rolnictwa i ubezpieczeń).</p>	<p>W Belgii wprowadzono szczegółowe zasady kontraktowania usług z instytucjami opieki społecznej. Umowy są trzystronne (stroną jest też podopieczny), kładą nacisk na jakość opieki, przewidują okresowe kontrole. Jednocześnie to instytucje opieki społecznej przyjmują na siebie kwestie administracyjne i ostateczną odpowiedzialność podopiecznych, co znacznie ułatwia prowadzenie działalności rolnikom.</p> <p>Wprowadzenie w Holandii budżetów personalnych znacznie przyczyniło się do rozwoju gospodarstw opiekuńczych w tym kraju. Dzięki budżetom osoby potrzebujące wsparcia zaczęły poszukiwać alternatywnych modeli świadczenia opieki. Początkowo budżety były rozwiązaniem przysługującym jedynie osobom niepełnosprawnym intelektualnie, w 2003 roku stały się dostępne m.in. także dla osób starszych oraz młodzieży zmagającej się z problemami. Jednocześnie zliberalizowano zasady dotyczące podmiotów</p>

				<i>mogących świadczyć opiekę finansowaną z budżetów.</i>
--	--	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne

WYKAZ LITERATURY

Wykaz polskiej i obcojęzycznej literatury (z wybranych krajów będących przedmiotem analizy) dotyczącej rolnictwa społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw opiekuńczych.

1. Aitchison, M., Assouline, G., L'accueil à la ferme de personnes en difficultés. Etat des lieux. 2014, http://www.reseau-astra-agriculture-sociale-therapeutique-rhone-alpes.org/IMG/pdf/reseau_astra_accueil_a_la_ferme_rapport_de_synthese_mai_2014.pdf
2. Ascani M., Social Farming in Italian Rural Development Programmes 2014-2020, lipiec 2017
3. Asquith R., The role UK agriculture can play in delivering social care, Elizabeth Creak Charitable Trust: <https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/web%20admin/Robin-Asquith-report-2016.pdf>
4. Berget B., Lidfors L., Palsdottir A.M., et.al, Green Care in the Nordic countries – a research field in progress Report from the Nordic research workshop on Green Care in Trondheim, June 2012, www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/rapport_green_care.pdf
5. Berget B., Reasearch on Green Care in Norway- an overview, http://www.umb.no/statisk/kurs-ved-ihg/green_care/abstract/Norge.pdf
6. Buist Y.: Connect, Prioritise and Promote. A comparative research into the development of care farming in different countries from the transition perspective. <https://farmingforhealth.files.wordpress.com/2016/03/report-development-of-care-farming-yvettebuist.pdf>
7. Bragg R., Care farming in the UK – Key Facts and Figures, University of Essex, 2013: publications.naturalengland.org.uk/file/5833404847226880
8. Dessein J. (2008). Farming for health: proceedings of the Community of Practice Farming for Health, November 2007, Ghent, Belgium: <http://en.calameo.com/read/000914374c8ced41d15c6> [dostęp 26.10.2017]
9. Di Iacovo, F., O'Connor D., Supporting policies for Social Farming in Europe: Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, Arsia 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf
10. Egset A.S., Straume K., Giskeodegard M.F., INN PÅ TUNET Innovative dagaktivitetstilbod til personar med demens?, 2015, www.matmerk.no/cms/files/2693/inn-paa-tunet-moreforskings-rapportnr-70-
11. Fournié, L., L'Accueil Familial: Une Solution d'Avenir? La Dépêche du Midi, 10.03.2017, <https://cettefamille.com/article/presse-accueil-familial#Juill2017>
12. Gérald, A., Social/Care farming in France, SO FAR, 2007, http://sofar.unipi.it/index_file/State_of_art_FR.pdf

13. Giarè E. et. al., The socio and working inclusion of disadvantaged people in agriculture: the "model" of Social Farming in Italy, materiały z konferencji Cooperative strategies and value creation in sustainable food supply chain, wrzesień 2017
14. Goldstein, Jackie L.; Godemont, Marc M.L. (October 2003). "The legend and lessons of Geel: A 1500-year-old legend, a 21st century model". *Community Mental Health Journal*. 39 (5): 441–458.
15. Gosling P., Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK, Social Enterprise London, <http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/SocialCooperativesInItaly.pdf>
16. Hassink, J., Development, qualities and effects of care farms in the Netherlands, <http://www.arboretum.umn.edu/UserFiles/File/2015%20Nature%20Heals%20Events/JanHassink.pdf>
17. Hassink J., Hulsink, W., Grinc J., Farming with care: the evolution of care farming in the Netherlands, 2013, https://www.researchgate.net/publication/259523669_Farming_with_care_The_evolution_of_care_farming_in_the_Netherlands
18. Hassink, J.: Green Care Services around Europe, http://www.umb.no/statisk/greencare/meetings/presentations_vienna_2007/jan_hassinkinternationalcongresjuni2007.pdf
19. Hassink, J., Van Dijk, M., Farming for Health across Europe: Comparison between countries, and recommendations for a research and policy agenda: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=1B818E0677CC6819599AFA8FD135BDAE?doi=10.1.1.737.1746&rep=rep1&type=pdf>
20. Haugan, L., et al, Green care in Norway – Farms as a resource for the educational, health and social sector, w: J. Hassink, J., M. van Dijk (red.), Farming for Health, 2006, https://www.researchgate.net/publication/226307878_Green_care_in_Norway_Farms_as_a_resource_for_the_educational_health_and_social_sector
21. Hermanowski, R.: Arbeit mit Menschen mit Behinderung in landwirtschaftlichen Betrieben w: Ausschuss für den Dienst auf dem Lande in der Evangelischen Kirche in Deutschland, 2005
22. Hermanowski, R.: Ökologischer Land- und Gartenbau mit Behinderten, Planung eines ökologisch wirtschaftenden landwirtschaftlichen Betriebes mit Arbeitsplätzen für Behinderte, 1992
23. Hine, R., Peacock, J., Pretty, J., Care Farming in the UK: Evidence and Opportunities, Report for the National Care Farming Initiative, 2008: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/www/soczem/fs/care-farming-in-the-uk-essex-uni-report.pdf>
24. Iancu, S., Zweekhorts, M. B. M., Veltman, D. J., van Balkom, A. J. L. M., & Bunders, J. F. G.: Outsourcing mental health care services? The practice and potential of community-based farms in psychiatric rehabilitation. *Community Mental Health Journal*, 51, 2015
25. Kalb, H.: Landwirtschaft und Sozialtherapie - Leitgedanken zu landwirtschaftlichen Betrieben als Arbeitgeber für Menschen mit Behinderung, Diplomarbeit Universität Kassel, 1998
26. Kamiński, R., Gospodarstwa opiekuńcze jako alternatywna ścieżka rozwoju gospodarstw agroturystycznych, Kujawsko–Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, 2014

27. Lenhard, J., Moevius, R. Dabbert, S. (1997): Struktur und Organisationsformen von Therapie- und Betreuungseinrichtungen in der Landwirtschaft - eine explorative Studie. Berichte über Landwirtschaft 75
28. Maarse J.A.M., Jeurissen, P., The policy and politics of the 2015 long-term care reform in the Netherlands, 2015, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0168851016000282>
29. Marco L., Social farming in Italy: an added value for peripheral rural areas, Simra, styczeń 2017 <http://www.simra-h2020.eu/index.php/2017/01/11/social-farming-in-italy-an-added-value-for-peripheral-rural-areas/>
30. Matysiak I., Filozofia rolnictwa: gospodarstwa opiekuńcze jako miejsce opieki i terapii (przykład Holandii), 2017 <https://nowe-peryferie.pl/index.php/2017/04/filozofia-rolnictwa-gospodarstwa-opiekuncze-jako-miejsce-opieki-terapii-przyklad-holandii/>
31. Neuberger, K., Stephan, I., Hermanowski, R., Flake, A., Post, F.J., Van Elsen, T.: Farming for health: Aspects from Germany w: Farming for Health, Green-Care Farming Across Europe and the United States of America, Springer 2006: <http://orgprints.org/8610/1/neuberger-et-al-2006-farming-for-health.pdf>
32. Roosens, Eugeen. Mental patients in town life: Geel, Europe's first therapeutic community. Beverly Hills, Sage Publications, 1979.
33. Schafft A., Spjelkavik O., Underveisevaluering av Vilje Viser Vei, Storbysatsingen, wrzesień 2006, www.hioa.no/content/download/53209/808944/file/AFI-Evaluering-VVV-Storby-0906.pdf
34. Stene M., Bestillerkompetanse Inn på tunet Steinkjer kommune, 2011, <http://www.steinkjer.kommune.no/getfile.php/2369912.1003.bxruffdbfq/RA-2013-12.pdf>
35. Sudmann T., Boesheim I.T., It's good to be useful: activity provision on green farms in Norway for people living with dementia, wrzesień 2017, www.researchgate.net/publication/319941026
36. Szweda-Lewandowska Z., Prognoza zapotrzebowania na miejsca w domach pomocy społecznej dla osób w wieku 75 lat i więcej, [w:] Jerzy T. Kowaleski, Piotr Szukalski (red.), Starzenie się ludności Polski - między demografią a gerontologią społeczną, Wyd. UŁ, Łódź 2008, 125-151 <http://dSPACE.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/3614/6.%20Lewandowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
37. Tournier, I., Postal, V., Proposition d'un modèle intégratif concernant les bénéficiaires psychologiques du jardinage chez les personnes âgées, Ger Psychol Neuropsychiatr Vieil 2014 ; 12 (4) : 424-31, http://www.jle.com/download/gpn-303453proposition_dun_modele_integratif2013,_concernant_les_benefices_psychologiques_du_jardina_ge_chez_les_personnes_agees--WhyEB38AAQEAAACU2qLWAAAAB-a.pdf
38. Van Elsen, T., Kalisch, M.: Social Farming in Germany, 2007: http://sofar.unipi.it/index_file/State_of_the_Art_Germany.pdf
39. Wilcox, D., Farming and Care across Europe, 2007, <http://nuffieldinternational.org/live/Report/UK/2007/deborah-wilcox>
40. 1st Meeting of the European Platform on Social/Care Farming, SoFar project , Bruksela, październik 2007,
41. Care Farming in the UK and Ireland: Annual Survey 2016/17, Care Farming UK, 2017: <https://www.carefarminguk.org/sites/carefarminguk.org/files/web%20admin/Annual%20care%20ofarming%20survey%202016-17%20-%20full%20report%20.pdf>

42. Cooperative sociali: i dati Euricse 2016, Repubblica,
http://www.repubblica.it/solidarieta/volontariato/2016/05/13/news/cooperative_sociali_12_miliardi_di_fatturato_i_dati-139730329/
43. Current state of social farming in MAIE countries. Draft:
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/greencare/mita/koulutus/MAIE_ExpertText%2012.3.12.pdf
44. Disciplina delle cooperative sociali, Ustawa z 8 listopada 1991, nr 381
45. Disposizioni in materia di agricoltura sociale, Legge 18 agosto 2015, n. 141,
<http://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2015/09/8/15G00155/sg> [dostęp 15 listopada 2017]
46. German National Report, PROFARM,
<http://www.egina.eu/documents/Del%20202.1%20German%20National%20Report.pdf>
47. Gospodarstwa opiekuńcze. Budowanie sieci współpracy, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków 2017, http://cdr112.e-kei.pl/gospodarstwaopiekuncze/images/publikacje/broszura/gospodarstwa_opiekuncze.pdf
48. Gospodarstwa Opiekuńcze w Borach Tucholskich, a doświadczenia holenderskie, Kujawsko–Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, 2014,
http://kpodr.com.pl/opieka_old/attachments/article/37/GOSPODARSTWA%20OPIEKU%C5%83CZE%20-WYDAWNICTWO.pdf
49. Green Care-National Strategy, Minister of Agriculture and Food and Minister of Local Government and Regional Development , luty 2012,
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/lmd/vedlegg/brosjyrer_veiledere_rapporter/m-0734_green_care_national_strategy.pdf
50. Inn pa tunet Sjekklister med veiledning, 2017, www.matmerk.no/cms/files/4321/11_ipt_bm.pdf
51. Innowacje społeczne mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego osobom starszym na obszarach wiejskich w wybranych krajach europejskich, Raport PCG Polska Sp. z o.o. przygotowany na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, grudzień 2016,
<https://bip.minrol.gov.pl/Opracowania-ekspertyzy-publicacje/Innowacje-spoeczne-majace-na-celu-zapewnienie-bezpieczenstwa-socjalnego-osobom-starszym-na-obszarach-wiejskich-w-wybranych-krajach-europejskich>
52. Mettre en place l'accueil familial social de personnes âgées et d'adultes handicapés en milieu rural, CIVAM et Accueil Paysan, 2007, <https://www.famidac.fr/IMG/pdf/guideaccueil-paysan-limousin.pdf>
53. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, „W trosce o seniorów na obszarach wiejskich”, 22.02.2017, <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/W-trosce-o-seniorow-na-obszarach-wiejskich>
54. Ministerstwo Rozwoju, Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
55. Neue Erwerbsmöglichkeiten am Hof, Südtiroler Bauernbund, styczeń 2013, <https://www.sbb.it/home/news-detail/index/2013/08/01/neue-erwerbsm%C3%B6glichkeiten-am-hof>

56. Opieka dzienna w gospodarstwach opiekuńczych: wartość i wpływ na funkcjonowanie osób z demencją i ich opiekunów nieformalnych, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego i Środowiska, 2015, http://www.landbouwzorg.nl/documenten/doc_500.pdf
57. Opieka zdrowotna w Holandii (Healthcare in the Netherlands), Ministerstwo Zdrowia, Dobrobytu i Sportu, 2016
58. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Rolnictwo społeczne: zielone usługi terapeutyczno-opiekuńcze oraz polityka społeczna i zdrowotna”, 2012, http://webapi.eesc.europa.eu/documentsanonymous/ces1236-2012_00_00_tra_ac_pl.doc
59. Overview of Social Farming and Rural Development Policy in Selected EU Member States, European Communities 2010: <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/A9746FA3-0D7E-1772-5CC7-11217C8EC059.pdf>
60. Projekt - wersja wewnętrzna z dnia 20.04.2016 r., Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2016 http://www.krir.pl/files/Pakt_2.0_zespol.pdf
61. Program Działań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na lata 2015-2019, Warszawa, grudzień 2015
62. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020, <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>
63. Program Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+, Załącznik do uchwały nr 239 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 115)
64. Raport roczny za 2015 rok, Federacja Rolnictwa i Opieki, 2016, http://www.landbouwzorg.nl/jv_flz/Jaarverslag_FLZ_2015_web.pdf
65. Raport roczny z działalności gospodarstwa De Maargies Hoeve, 2015, <https://www.zorgboeren.nl/de-maargies-hoeve/zorg>
66. Raport z badań Instytutu Szkoleń, Badań i Ewaluacji Praktyk Medyczno-Społecznych (IFREP), <https://www.famidac.fr/IMG/pdf/ifrep-afpaph-2013-2015-v2.pdf>
67. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020, Załącznik do uchwały nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 52)
68. Social Farming in Europe, PROFARM, 2017, <http://www.egina.eu/documents/Del%203.1%20Social%20Farming%20in%20Europe.pdf>
69. Social Farming – structures of social integration in Germany. Presentation by van Elsen, T.: http://www.umb.no/statisk/greencare/meetings/presentations_vienna_2007/jan_hassinkinternationalcongresjuni2007.pdf
70. Social Farming in Europe, 2009, http://sofar.unipi.it/index_file/arsia_So.Far-EU_def.pdf
71. Social/care farming seminar, 18th March 2011 Killyhevlin, Enniskillen, Presentations: <http://www.ruralnetworkni.org.uk/download/files/Social%20Farming%20presentations%20March%202011.pdf>
72. SoFar project. Introductory paper on Social/Care Farming, <http://sofar.unipi.it>
73. Supporting policies for Social Farming in Europe, Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas, Arsia, 2009, <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf>
74. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020, <http://www.minrol.gov.pl/Informacje-branzowe/Strategia-zrownowazonego-rozwoju-wsi-rolnictwa-i-rybactwa-na-lata-2012-2020>

75. Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014-2020, Załącznik do uchwały nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 118)
76. Zusammen schaffen wir was!, FiBL ,2008: <https://shop.fibl.org/CHen/1505-zusammen-schaffen-wir-was.html?ref=1>
77. Życie ze wspomaganiem: pięciu założycieli gospodarstw opiekuńczych o życiu w gospodarstwach opiekuńczych, Grupa Robocza ds. Rolnictwa Wielofunkcyjnego Uniwersytetu Wageningen, 2011, http://landbouwzorg.nl/files/Beschermd-wonen_TMFL1.pdf

Strony internetowe:

1. Artykuł Gospodarstwa Opiekuńcze (Zorgboerderijen) na stronie internetowej organizacji Wervel: <https://www.wervel.be/diverse-info-themas-245/274-040702-zorgboerderijen>
2. Artykuł Rolnictwo 2015: wieczorna debata w prowincji Limburg na stronie internetowej organizacji Wervel: <https://www.wervel.be/wat-doen-we/kolom-wat-doen-1/regionale-werking/762-landbouw-2015-verslag-provinciale-debatavond-limburg-7-maart-2007>
3. Artykuł o De Rommeshoef, Vervoort, K. [https://www.rommeshoef.be/pam/custom/files/artikel-rommeshoef-dag-allemaal-20130618-\(1\).pdf](https://www.rommeshoef.be/pam/custom/files/artikel-rommeshoef-dag-allemaal-20130618-(1).pdf)
4. Artykuł o gospodarstwach opiekuńczych: <https://nos.nl/artikel/2182120-dementerende-ant-is-liever-op-de-zorgboerderij-thuis-zit-je-maar-wat.html>
5. Artykuł o gospodarstwie na portalu turystycznym, „Filo d'Erba, oasi di natura e gusto in Veneto”, maj 2017, <http://www.turismo.it/gusto/articolo/art/filo-derba-oasi-di-natura-e-gusto-in-veneto-id-11445/>
6. Broszura informacyjna dotycząca opcji rodzin goszczących Gminy Isère https://www.isere.fr/mda38/Lists/FichesPratiques/Attachments/20/Accueil_familial_A.4.2.pdf
7. Broszura przedstawiająca ogród Croq Jardin, <http://www.reseauism.org/annuaire/13640LaRoquedAntheron-CroqJardin.pdf>
8. Federacja Rolnictwa i Opieki, <http://www.landbouwzorg.nl/>
9. Filmy przedstawiający ogród Croq Jordin, <https://youtu.be/eoNTQyiLQAA> oraz <https://www.youtube.com/watch?v=fBOsR8n1Nuw>
10. Guide des jardins collectifs à Nantes, 2013, <https://www.nantes.fr/files/PDF/Guides-pratiques/jardins-collectifs-13.pdf>
11. Informacje o gospodarstwie Boernblij na stronie gminy Heerenveen, Heerenveenhelpt.nl, <https://www.heerenveenhelpt.nl/product?productid=114900&organisatieid=155944&bron=invis2>
12. Informacje o gospodarstwie Boernblij na stronie Ministerstwa Zdrowia, Dobrobytu i Sportu Holandii Denieuwepraktijk.nl, gromadzącej najlepsze praktyki z zakresu świadczenia opieki zdrowotnej, <https://www.denieuwepraktijk.nl/praktijk/zorgboerderij-boerenblij-ondersteunt-mensen-dementie/>
13. Norwegian University of Life Sciences, www.nmbu.no/en/projects/node/31882
14. Materiały konkursowe Bando Coltiviamo Agricoltura Sociale, edizione 2017 <https://www.coltiviamoagricolturasociale.it/wp-content/uploads/2016/09/Bando-Agricoltura-Sociale-Confagricoltura-Onlus-Senior2017-definitivo-27-luglio-2017-2.pdf>

15. Opis teczki wiedzy, http://www.reseau-astra-agriculture-sociale-therapeutique-rhone-alpes.org/IMG/pdf/mallette_d_astra_-_fiche_de_pre_sentation.pdf
16. Plan działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich 2014-2020, <http://ksow.pl/plan-dzialania.html>
17. Portal Federacji Famidac, La rétribution des accueillants familiaux & l'URSSAF, lipiec 2017, <https://www.famidac.fr/?La-retribution-des-accueillants-familiaux-l-URSSAF>
18. Portal informacyjny ageUK: <https://www.ageuk.org.uk/information-advice/care/social-care-and-support-where-to-start/personal-budgets-and-direct-payments/>
19. Portal informacyjny Rolnictwo Ekologiczne: <https://www.oekolandbau.de/erzeuger/oekonomie/diversifizierung/soziale-landwirtschaft/>
20. Portal informacyjny sieci Alma, <http://www.netzwerk-alma.de/aktivitaeten-beratung.shtml>
21. Portal Krajowej Rady ds. Ubóstwa i Wykluczenia społecznego, <http://www.cnle.gouv.fr/plan-de-cohesion-sociale-2005-2009.html>
22. Portal rządowych aktów prawnych Legifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000322092&dateTexte=20001222>
23. Portal rządowy dot. usług publicznych – accueillant familial, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F15240>
24. Portal rządowy z informacjami dla osób starszych, <http://www.pour-les-personnes-agees.gouv.fr/choisir-un-hebergement/vivre-en-accueil-familial>
25. Portal stowarzyszenia Accueil Paysan, prezentacja działalności, <http://www.accueil-paysan.com/fr/que-faisons-nous/les-types-daccueil/laccueil-social/presentation/>
26. Portal stowarzyszenia CETTEFAMILLE, <https://cettefamille.com/article/presse-accueil-familial#Juill2017>
27. Profil gospodarstwa Boerenblij na stronie Zorgboeren.nl, <https://www.zorgboeren.nl/zorgboerderij-boerenblij/boerderij>
28. Profil gospodarstwa De Maargies Hoeve na stronie Zorgboeren.nl, <https://www.zorgboeren.nl/de-maargies-hoeve/boerderij>
29. Profil gospodarstwa De Mare na stronie Zorgboeren.nl, <https://www.zorgboeren.nl/stichting-zorgboerderij-de-mare/boerderij>
30. Prowincja Bolzano, lista projektów zakwalifikowanych do finansowania, 2013 http://www.provincia.bz.it/europa/download/Approvati_Bando_2013_01_28_Delibera_1126_2013_07_29.pdf
31. Przykład newslettera Le Réseau ASTRA, http://www.reseau-astra-agriculture-sociale-therapeutique-rhone-alpes.org/IMG/pdf/2016_la_lettre_hiver_2016.pdf
32. Raporty roczne z działalności gospodarstwa Boerenblij, 2014, 2015, 2016, <https://www.zorgboeren.nl/zorgboerderij-boerenblij/boerderij>
33. Raporty roczne z działalności gospodarstwa De Maargis Hoeve, 2014, 2015, 2016, <https://www.zorgboeren.nl/de-maargies-hoeve/zorg>
34. Raporty roczne z działalności gospodarstwa De Mare, 2014, 2015, 2016, <https://www.zorgboeren.nl/stichting-zorgboerderij-de-mare/zorg>

35. Rejestr rodzinnych domów opieki departamentu Isère,
<http://www.asmi.asso.fr/upload/document/0001/171117-041102-liste-des-accueillants-familiaux.pdf>
36. Strona fundacji Van Boeijen, <http://www.vanboeijen.nl/>
37. Strona gospodarstwa Zorgboerderij Giersbergen, <http://www.zorgboerderijgiersbergen.nl/home>
38. Strona internetowa BAGWfbM, <http://www.bagwfbm.de>
39. Strona internetowa CDR Brwinów, <http://www.cdr.gov.pl/doskonalenie-zawodowe/szkolenia/2119-gospodarstwa-opiekuncze-budowanie-sieci-wspolpracy>
40. Strona internetowa DASoL: [http://www.soziale-landwirtschaft.de/index.php/hofsuche?option=com_content &view=article&id=126](http://www.soziale-landwirtschaft.de/index.php/hofsuche?option=com_content&view=article&id=126)
41. Strona internetowa, De smaakvandehoreca
<https://desmaakvandehoreca.wordpress.com/2010/09/16/swijsenhof-maakt-en-verkoopt-zelf-hoeve-ijs/>
42. Strona internetowa FiBL, <http://www.fibl.org/en/germany/location-de.html>
43. Strona internetowa fundacji Eben-Ezer, <http://eben-ezer-hofmolkerei.de/startseite/>
44. Strona internetowa gospodarstwa Boerenblij, <http://www.boerenblij.nl/>
45. Strona internetowa gospodarstwa De Maargies Hoeve ,<http://www.maargieshoeve.nl/>
46. Strona internetowa gospodarstwa De Mare: <http://zorgboerderijdemare.nl/>
47. Strona internetowa gospodarstwa De Rommeshoef, <https://www.rommeshoef.be/>
48. Strona internetowa gospodarstwa Di Kuhhorster , <http://diekuhorster.de/>
49. Strona internetowa gospodarstwa Filo d'Erba, <http://www.scuolafattoria.it>
50. Strona internetowa gospodarstwa Future Roots, <http://www.futureroots.net/>
51. Strona internetowa gospodarstwa Heeley City Farm, <https://www.heeleyfarm.org.uk/>
52. Strona internetowa gospodarstwa Norde Hvamb <http://www.nordrehvamb.no/index.htm>
53. Strona internetowa gospodarstwa Nordmo Gard,
http://www.nordmogard.com/elvebaat/elvebaat_safari_no.htm
54. Strona internetowa Hartenboer, <https://www.boerenvoedsel.be/webwinkel/hartenwinkel/producenten.php?id=114>
55. Strona internetowa Le Réseau ASTRA, <http://www.reseau-astra-agriculture-sociale-therapeutique-rhone-alpes.org/?lang=en>
56. Strony internetowa Ministerstwa Spraw Społecznych i Zdrowia <http://www.pour-les-personnes-agees.gouv.fr/choisir-un-hebergement/vivre-en-accueil-familial>
57. Strona internetowa Norweskiej Agencji Rolniczej, www.landbruksdirektoratet.no/no/produksjon-og-marked/velferdsordninger/avlosning-ved-sykdom
58. Strona internetowa ogrodu Croq Jardin, <http://www.foyersrurauxpaca.org/-Un-jardin-nomme-Croq-Jardin>
59. Strona internetowa organizacji Care Farming UK, <https://www.carefarminguk.org/care-farming-code-practice>
60. Strona internetowa organizacji Mind, <https://www.mind.org.uk/ecominds>
61. Strona internetowa organizacji Zielona Opieka (Groene Zorg),
<http://www.groenezorg.be/NL/Homepagina>
62. Strona internetowa programu Living Learning, <http://www.livinglearning.org/InEnglish.htm>

63. Strona internetowa projektu SOCIAL FARM, <http://www.socialfarmitalia.it>
64. Strona internetowa Réseau Cocagne, <http://www.reseaucocagne.asso.fr/ou-sont-les-jardins-de-cocagne/>
65. Strona internetowa spółdzielni dotycząca opieki nad dziećmi, <http://www.kinderbetreuung.it/>
66. Strona internetowa spółdzielni dotycząca opieki nad seniorami, <http://www.seniorenbetreuung.it>
67. Strona internetowa stowarzyszenia SSVF, <https://www.ssvf.fr/actions/epicerie-solidaire/>
68. Strona internetowa Teraz wieś, <http://www.teraz-wies.pl/pliki/rolnictwo-g-o-doradcy-v3.pdf>
69. Strona internetowa Università degli Studi di Roma Tor Vergata, informacje o programie kształcenia na kierunku Rolnictwo Społeczne, <http://www.scuolaiad.it/component/zoo/item/mas>
70. Strona internetowa Università Politecnica delle Marche, informacje o programie kształcenia na kierunku Przedsiębiorstwa i sieci w rolnictwie społecznym, http://www.univpm.it/Entra/Master_in_Imprese_e_reti_di_agricoltura_sociale_8211_I_livello
71. Strona projektu „Zielona opieka”, <http://www.opieka.kpodr.pl/pl/front/>
72. Strona Rządu Holandii, Informacje o Ustawie o jakości, skargach i rozwiązywaniu sporów w opiece zdrowotnej, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kwaliteit-van-de-zorg/wet-kwaliteit-klachten-en-geschillen-zorg>
73. Strona Wspólnoty Burego Misia, <http://buremisie.org.pl>
74. Wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych online w Holandii, <https://www.zorgboeren.nl>
75. Wyszukiwarka gospodarstw opiekuńczych online w Norwegii, www.matmerk.no

